

ISSN 2953-6820
E-ISSN 2953-6839

Ministerul Apărării al Republicii Moldova
Agenția pentru Știință și Memorie Militară

ANUAR

studii de apărare și securitate

Editura Agenției pentru Știință și Memorie Militară

CHIȘINĂU
2022

Membrii colegiului:

Dr. hab., prof. Victor JUC
 Dr. hab., conf. univ. Constantin MANOLACHE
 Dr. Carmen Sorina RÂJNOVEANU (România)
 Dr. Șerban Filip CIOCULESCU (România)
 Dr. Liviu CORCIU (România)
 Dr. Ioszeff HOLLO (Ungaria)
 Dr. Alexandru COSMESCU
 Dr. Ion COROPCEAN
 Cerc. șt. Valentina COSMESCU
 Cerc. șt. Aurel FONDOS

Redactori științifici:

Dr. Vitalie CIOBANU
 Dr. Marin BUTUC

Lectori:

Valentina COSMESCU
 Alexandru COSMESCU

Paginare și copertă:

Alexandru CHIRILENCO

Articolele editate sunt supuse recenzării și redactării.

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul științific al textelor.

Opiniile exprimate în materialele publicate aparțin strict autorilor și nu reprezintă neapărat poziția Agenției pentru Știință și Memorie Militară și a Ministerului Apărării.

Cuvânt înainte.....4

I. CADRU LEGISLATIV

Regulament cu privire la organizarea și funcționarea
 Agenției pentru Știință și Memorie Militară.....6

II. PROBLEMATICI ACTUALE. ABORDĂRI RECENTE

Masa rotundă „Neutralitatea Republicii Moldova: între realități și perspective”.
 Chișinău, 12 iulie 202212

Luări de cuvânt: *Anatolie Nosatîi*, ministrul apărării al Republicii Moldova;
Vitalie Ciobanu, directorul Agenției pentru Știință și Memorie Militară;
Marin Butuc, dr., conf. cercet., Agenția pentru Știință și Memorie Militară;
Alexandru Arseni, dr. hab., prof. univ., Universitatea de Stat din Moldova;
Alexandru Tănase, ex-ministru al justiției al Republicii Moldova;
Victor Juc, dr. hab, prof. univ., Agenția pentru Știință și Memorie Militară;
Ștefan Țibuleac, șef al Serviciului Consiliului Suprem de Securitate;
Vitalie Rusu, ambasador cu misiuni speciale, Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene;
Anatol Țăranu, dr., conf. univ, Institutul de Istorie;
Gheorghe Cojocaru, dr. hab., conf. cerc., directorul Institutului de Istorie;
Ion Coropcean, dr., Agenția pentru Știință și Memorie Militară;
Aurel Fondos, cercet. șt., Agenția pentru Știință și Memorie Militară;
Gheorghe Bălan, cercet. șt., Agenția pentru Știință și Memorie Militară.

III. ARTICOLE ȘTIINȚIFICE. STUDII**1. Valentin BURLACU**

Abordări conceptuale și teoretico-metodologice ale securității naționale
 în actele legislative și studiile politologice din Republica Moldova30

2. George Alin OPREA

Folosirea selectivă de către Rusia a precedentului Kosovo în conflictele înghețate din
 spațiul ex-sovietic (Cazul Transnistriei).....51

3. Șerban F. CIOCULESCU

Activarea conflictelor înghețate (de tip secesionist) și implicațiile
 asupra securității regionale61

4. Artem FILIPENKO, Gheorghe BĂLAN

Меры укрепления доверия в приднестровском урегулировании:
 оценка эффективности.....69

5. Ion COROPCEAN

Sistemul de mobilizare al Forțelor Armate: un factor al asigurării
 rezilienței securității naționale.....77

6. Aurel FONDOS

Războiul cognitiv – risc și amenințare la adresa securității și apărării naționale.....95

7. Ciprian EFIMOV

Participarea Armatei Române la efortul de gestionare a crizelor.....109

CUVÂNT ÎNAINTE

Anuarul științific Studii de Apărare și Securitate, elaborat de Agenția pentru Știință și Memorie Militară, este o publicație cu acces deschis, ce reflectă activități de cercetare necesare sectorului de apărare și securitate într-un context al abordărilor și perspectivelor asumate de instituția militară a Republicii Moldova.

În contextul mediului actual de securitate regională și internațională, această publicație își propune să reunească, prin tematică și conținut, abordări și interpretări științifice, consolidate în articole și studii ce aparțin unor cercetători științifici consacrați, funcționari de stat și experți din cadrul instituțiilor de profil din Republica Moldova și de peste hotare.

Publicația își propune să ofere spațiu unor abordări analitice care să reflecte procesele atestate în sectorul securității și apărării naționale, politica de securitate a statului, opțiunile integraționiste ale Republicii Moldova raportate la politicile sectoriale ale Uniunii Europene, dar și gradul în care acestea corespund, sub aspect militar și nonmilitar, rigorilor euroatlantice. O atenție specială se va acorda problematicei reformei și modernizării instituției de apărare, reperelor strategice militare, managementului militar, colaborării internaționale în sfera militară.

Colegiul de redacție

I. CADRU LEGISLATIV

**REGULAMENT
CU PRIVIRE LA ORGANIZAREA ȘI FUNCȚIONAREA
AGENȚIEI PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI MEMORIE MILITARĂ**

**Capitolul I
DISPOZIȚII GENERALE**

1. Regulamentul cu privire la organizarea și funcționarea Agenției pentru Știință și Memorie Militară (în continuare – Regulament) stabilește misiunea, domeniile de activitate, funcțiile, atribuțiile și drepturile Agenției pentru Știință și Memorie Militară (în continuare – Agenție), precum și modul de organizare și funcționare a acesteia.

2. Agenția, autoritate competentă pentru memorie militară, este o autoritate administrativă, cu statut de persoană juridică de drept public, cu formă de organizare juridică de agenție, în subordinea Ministerului Apărării.

3. Agenția dispune de ștampilă cu Stema de Stat a Republicii Moldova, de conturi trezoreriale, de mijloace financiare și materiale, precum și de alte atribute specifice autorităților publice, stabilite în legislație. Sediul Agenției este în municipiul Chișinău.

4. Finanțarea și asigurarea tehnico-materială a Agenției se efectuează din bugetul de stat, în limitele alocațiilor aprobate în legea bugetară anuală, inclusiv din veniturile colectate.

5. Agenția colaborează în problemele ce țin de aria sa de competență cu autoritățile administrației publice centrale și locale, cu instituții publice și servicii publice deconcentrate în teritoriu, cu organisme internaționale și societatea civilă.

**Capitolul II
MISIUNEA, DOMENIILE DE ACTIVITATE, FUNCȚIILE,
DREPTURILE ȘI OBLIGAȚIILE AGENȚIEI**

6. Agenția are misiunea de a dezvolta și a asigura implementarea politicii statului în sfera științei militare, cercetării științifice pe segmentul securității și apărării, memoriei și istoriei militare, precum și de a asigura respectarea regimului mormintelor și operelor comemorative de război.

7. Agenția își realizează funcțiile stabilite în prezentul Regulament în următoarele domenii de activitate:

1) știința militară, cercetarea științifică pe segmentul securității și apărării naționale și al istoriei militare;

2) memoria militară, promovarea valorilor și tradițiilor istorice naționale și internaționale;

3) controlul de stat asupra regimului mormintelor și operelor comemorative de război.

8. Pentru a-și putea realiza misiunea, Agenției îi sunt atribuite următoarele funcții de bază:

1) propune inițierea proiectelor de acte normative, inclusiv a proiectelor de documente de politici publice, conform domeniilor de activitate;

2) desfășoară activități de cercetare științifică fundamentală și aplicativă în domeniile securității și politicii de apărare, artei militare;

3) dezvoltă activități de cercetare fundamentale și aplicative în domeniul istoriei militare naționale și internaționale;

4) promovează rezultatele activității de cercetare prin intermediul revistelor de istorie militară și de cultivare a spiritului militar, monografiilor, culegerilor de studii, materialelor promoționale, culegerilor de materiale ale conferințelor și simpoziunilor organizate;

5) furnizează expertiza de specialitate către factori și instituții de decizie politico-militară;

6) perfecționează pregătirea personalului armatei prin valorificarea rezultatelor cercetării în domeniile de interes și aplicarea lor în procesele de dezvoltare a Forțelor Armate;

7) colectează și conservă bunurile istorice cu tematică militară și le valorifică prin expunere în scop de instruire și prezentare publicului;

8) desfășoară alte activități științifice și conexe în scopul cultivării în rândul cetățenilor a memoriei militare și a valorilor societății democratice;

9) controlează respectarea regimului juridic al mormintelor și operelor comemorative de război și sesizează autoritățile abilitate de lege atunci când regimul acestora este încălcat;

10) elaborează programe și participă la valorificarea în plan educativ a memoriei celor căzuți la datorie;

11) organizează sistemul național de evidență generală și de cercetare a mormintelor și operelor comemorative de război aflate pe teritoriul Republicii Moldova;

12) implementează prevederile actelor normative și ale tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte ce țin de domeniul său de responsabilitate și întocmește rapoarte privind executarea acestora;

13) coordonează și monitorizează activitatea asociațiilor obștești specializate în identificarea, cercetarea și excavarea mormintelor de război și a fostelor câmpuri de luptă;

14) execută alte funcții specifice.

9. În vederea executării misiunii și funcțiilor de bază ce îi revin, Agenția exercită următoarele atribuții:

1) inițiază și dezvoltă cercetări fundamentale și aplicative în domeniu;

2) prezintă aspectele curente ale procesului de dezvoltare a sistemului de securitate și apărare națională, a artei militare;

3) cercetează istoria militară națională și universală în vederea evaluării corecte a evoluției actuale și de perspectivă a societății;

4) formează cultura de securitate și cultura istoriei militare a personalului instituției de apărare;

5) participă la viața științifică internă și internațională în scopul consolidării statutului Republicii Moldova ca furnizor de securitate;

6) studiază conflictele militare actuale, situația din zona conflictelor „înghețate” și, în general, mediul de securitate regională;

7) familiarizează personalul militar și civil al Forțelor Armate cu problematica securității naționale și internaționale, a apărării, științei și istoriei militare;

8) elaborează și publică analize, studii și expertize în domeniul securității (naționale, regionale și internaționale), științei și istoriei militare, precum și muzeografiei militare;

9) stimulează și promovează operele și patrimoniul militar de valoare;

10) editează reviste științifice, lucrări, materiale promoționale și de popularizare a științei militare și culturii de securitate;

11) organizează activități și manifestări științifice (conferințe, sesiuni, ateliere de creație etc.), cursuri de instruire în domeniu;

12) inițiază proiecte de cercetare fundamentală în domeniul istoriei și artei militare în colaborare cu alte centre științifice din țară și de peste hotare;

13) promovează pe plan internațional științele și artele naționale prin inițierea unor proiecte și acorduri bilaterale în domeniul cercetării științifice cu centre și instituții științifice și de cultură similare din străinătate, afilierea la organizații internaționale științifice și profesionale;

14) participă la elaborarea de proiecte, acte normative din domeniul de activitate, ce urmează a fi prezentate spre aprobare Ministerului Apărării și Guvernului, după caz;

15) organizează activități de agrement pentru militari și reprezentanții societății civile;

16) gestionează bunurile culturale din patrimoniul național care se află în proprietatea și administrarea Agenției;

17) gestionează alte obiecte de patrimoniu;

18) dezvoltă colecții, conservă, restaurează și expune patrimoniul cultural cu tematică militară conform prevederilor cadrului normativ ce reglementează protejarea patrimoniului cultural național mobil;

19) elaborează, în colaborare cu părțile interesate, proiecte privind organizarea și desfășurarea manifestărilor/acțiunilor de eternizare a memoriei celor căzuți la datorie și le propune spre aprobare în modul stabilit de legislație;

20) elaborează programe de perpetuare a memoriei celor căzuți la datorie și participă la valorificarea acestora în plan educativ-patriotic în beneficiul tinerei generații;

21) înaintează propuneri privind încheierea tratatelor internaționale cu privire la regimul juridic al mormintelor și operelor comemorative de război;

- 22) inițiază și coordonează activități de protejare a mormintelor și operelor comemorative de război;
 - 23) controlează respectarea regimului juridic al mormintelor și operelor comemorative de război și sesizează autoritățile abilitate de lege în cazul în care regimul acestora este încălcat;
 - 24) ține Registrul mormintelor și operelor comemorative de război;
 - 25) valorifică toate datele și informațiile existente și acționează pentru identificarea și luarea în evidență a mormintelor de război;
 - 26) elaborează planuri anuale privind activitățile de identificare, cercetare și excavare a mormintelor de război, operelor comemorative de război și a fostelor câmpuri de luptă în colaborare cu asociațiile obștești specializate în domeniu;
 - 27) propune Ministerului Apărării, după caz, altor autorități publice înființarea, reorganizarea, extinderea, strămutarea mormintelor și/sau a operelor comemorative de război;
 - 28) ține evidența asociațiilor obștești specializate în identificarea, cercetarea și excavarea mormintelor de război și a fostelor câmpuri de luptă, precum și coordonează activitatea acestora;
 - 29) organizează transmiterea către muzeele publice autorizate a armelor, a documentelor și a obiectelor personale, precum și a altor artefacte descoperite în cadrul cercetării și excavării mormintelor de război și a fostelor câmpuri de luptă;
 - 30) pune la dispoziția persoanelor interesate, la cerere, informația de care dispune referitoare la mormintele și operele comemorative de război, cu respectarea legislației privind protecția datelor cu caracter personal;
 - 31) inițiază concursuri publice pentru proiectarea și edificarea operelor comemorative de război și a paracliselor comemorative, precum și urmărește finalizarea corespunzătoare a acestora;
 - 32) înaintează spre avizare Ministerului Educației, Culturii și Cercetării proiecte de edificare a operelor comemorative de război și proiecte care prevăd intervenții de conservare/restaurare asupra operelor comemorative de război deja existente;
 - 33) colaborează cu reprezentanțele diplomatice străine pentru organizarea ceremonialelor de comemorare a militarilor originari din aceste state înhumați pe teritoriul Republicii Moldova;
 - 34) elaborează programul manifestărilor prilejuite de ziua în care se comemorează victimele războaielor și de alte evenimente;
 - 35) propune proiecte de acte normative privind declararea utilității publice și/sau exproprierea, în condițiile legii, a imobilelor pe care sunt amplasate sau se vor amenaja morminte ori opere comemorative de război;
 - 36) aprobă procedura de înhumare/reînhumare a rămășițelor pământești ale persoanelor decedate prevăzute la articolul 3 din Legea nr. 161/2017 privind regimul mormintelor și operelor comemorative de război;
 - 37) aprobă forma și dimensiunile însemnului de căpătâi pentru mormintele de război;
 - 38) organizează, în colaborare cu Ministerul Educației, Culturii și Cercetării și alte autorități, tabere pentru tineret în scopul îngrijirii mormintelor și operelor comemorative de război;
 - 39) colaborează cu societatea civilă, mediul academic, asociațiile veteranilor de război din Republica Moldova, precum și cu asociațiile obștești specializate în domeniu din țară și de peste hotare;
 - 40) eliberează autorizația de identificare, cercetare și excavare a mormintelor de război și a fostelor câmpuri de luptă;
 - 41) exercită alte atribuții în conformitate cu cadrul normativ.
- 10.** În exercitarea atribuțiilor, Agenția dispune de următoarele drepturi:
- 1) să creeze comisii specializate, grupuri de lucru, cu antrenarea reprezentanților autorităților administrației publice centrale și locale, reprezentanților mediului academic, reprezentanților societății civile și specialiștilor în domeniu, pentru elaborarea proiectelor de acte normative conform competențelor stabilite de legislația în domeniu, pentru acordarea consultațiilor, precum și pentru examinarea altor chestiuni ce țin de domeniile sale de activitate;
 - 2) să colaboreze cu autoritățile administrației publice locale în vederea implementării la nivel local a politicii statului în domeniile ce îi sunt încredințate și a soluționării problemelor comune;
 - 3) să convoace ședințe consacrate chestiunilor ce țin de domeniile sale de activitate;

- 4) să antreneze, în caz de necesitate, specialiști care corespund cerințelor speciale stabilite pentru efectuarea inspecțiilor, expertizelor și controalelor;
- 5) să solicite și să primească de la autoritățile administrației publice, precum și de la persoanele fizice și juridice care activează în domeniile cercetării și inovării, istoriei și memoriei militare date și informații necesare pentru realizarea funcțiilor și atribuțiilor sale și executarea prevederilor cadrului normativ în domeniu;
- 6) să se asocieze, în vederea organizării de cercetări și activități științifice, cu instituții naționale și internaționale similare;
- 7) să organizeze activități de identificare, cercetare și excavare a mormintelor de război, a operelor comemorative de război și a fostelor câmpuri de luptă;
- 8) să recepționeze asistență tehnică și financiară de la partenerii de dezvoltare și din alte surse neinterzise de cadrul normativ și să o utilizeze în scopul realizării funcțiilor sale;
- 9) să încheie contracte cu persoane fizice și juridice de drept public sau privat, cu donatori internaționali, cu furnizorii și beneficiarii de bunuri și servicii;
- 10) să contracteze servicii de la persoanele fizice și juridice, rezidente sau nerezidente, în vederea realizării sarcinilor atribuite, în limitele mijloacelor financiare aprobate în acest scop;
- 11) să exercite alte drepturi în temeiul actelor normative ce reglementează relațiile din domeniile de activitate încredințate.

Capitolul III ORGANIZAREA ACTIVITĂȚII AGENȚIEI

- 11.** Agenția este condusă de director, numit în funcție publică și eliberat sau destituit din funcție publică, în condițiile legii, de către ministrul apărării.
- 12.** Directorul Agenției trebuie să fie cetățean al Republicii Moldova, să aibă studii superioare, să posede calificare profesională superioară și experiență de muncă în domeniu.
Nu poate fi numită în funcția de director persoana în privința căreia există interdicția de a ocupa o funcție publică, ce derivă dintr-un act de constatare al Autorității Naționale de Integritate, și care în ultimii 5 ani, în cazierul privind integritatea profesională, are înscrieri cu privire la rezultatul negativ al testului de integritate profesională pentru încălcarea obligației prevăzute la articolul 7 alineatul (2) litera a) din Legea nr. 325/2013 privind evaluarea integrității instituționale.
- 13.** Directorul Agenției îndeplinește următoarele atribuții:
 - 1) exercită conducerea Agenției;
 - 2) coordonează activitatea subdiviziunilor Agenției;
 - 3) aprobă planurile anuale de activitate ale Agenției;
 - 4) poartă răspundere personală, în fața ministrului apărării, pentru realizarea misiunii și îndeplinirea funcțiilor Agenției;
 - 5) asigură gestionarea alocațiilor bugetare și administrarea patrimoniului public în conformitate cu principiile bunei guvernări;
 - 6) organizează sistemul de control intern managerial, precum și funcția de audit intern în Agenție;
 - 7) stabilește atribuțiile directorilor adjuncți și ale conducătorilor de subdiviziuni ai Agenției;
 - 8) emite ordine și dispoziții executorii pentru angajații Agenției și verifică executarea acestora;
 - 9) numește în funcții personalul din cadrul Agenției, modifică, suspendă și încetează raporturile de serviciu ale acestora în condițiile legii;
 - 10) angajează și eliberează din funcție personalul contractual în condițiile legislației muncii;
 - 11) acordă stimulări și aplică sancțiuni disciplinare colaboratorilor Agenției în condițiile legii;
 - 12) aprobă și modifică statul de personal și schema de încadrare ale Agenției în limitele fondului de retribuire a muncii și ale structurii și efectivului-limită stabilite de Guvern;
 - 13) aprobă regulamentele subdiviziunilor interne ale Agenției;
 - 14) aprobă înființarea și desființarea consiliului științific;
 - 15) aprobă regulamentul referitor la modul și condițiile de angajare a cercetătorilor științifici;
 - 16) aprobă și monitorizează realizarea în bune condiții a programelor de cercetare științifică și a programelor ceremonialelor militare;

17) exercită alte atribuții, corespunzător funcțiilor atribuite Agenției, în conformitate cu prevederile actelor legislative speciale ce reglementează relațiile în subdomeniile sau în sferile de activitate încredințate acesteia.

14. În activitatea sa, directorul Agenției este asistat de doi directori adjuncți, numiți în funcție și eliberați din funcție, în condițiile legii, de către ministrul apărării, la propunerea directorului Agenției.

15. În lipsa directorului Agenției, atribuțiile acestuia sunt exercitate de către unul dintre directorii adjuncți, desemnat de către directorul Agenției.

16. Directorii adjuncți asigură conducerea sectoarelor de activitate ce le sunt atribuite în competență de către director în baza actului normativ intern.

17. Atribuțiile angajaților Agenției se stabilesc în regulamentele subdiviziunilor și în fișele de post.

18. Directorul, directorii adjuncți și conducătorii subdiviziunilor structurale ale Agenției poartă răspundere, în limitele împuternicirilor acordate, pentru deciziile luate și pentru activitatea subdiviziunii.

19. Dreptul la prima semnătură pe toate actele Agenției îl are directorul. În lipsa acestuia, dreptul la semnătură îi revine directorului adjunct desemnat. Unele acte ale Agenției pot fi semnate de către alte persoane cu funcții de răspundere, în temeiul ordinului directorului.

Persoanele investite cu dreptul de semnătură poartă răspundere personală pentru legalitatea, veridicitatea și corectitudinea documentului semnat.

II. PROBLEMATICI ACTUALE. ABORDĂRI RECENTE

MASA ROTUNDĂ
NEUTRALITATEA REPUBLICII MOLDOVA: ÎNTRE REALITĂȚI ȘI PERSPECTIVE.
CHIȘINĂU, 12 IULIE 2022

La 12 iulie 2022, Ministerul Apărării și Agenția pentru Știință și Memorie Militară au organizat, la Chișinău, Masa rotundă „Neutralitatea Republicii Moldova: între realități și perspective”. În cadrul acestei întruniri, reprezentanții Ministerului Apărării, Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene, Consiliului Suprem de Securitate, ai mediului universitar și academic național și internațional au pus în discuție, în premieră, din perspectivă academică și din perspectiva implicațiilor sale practice, statutul de neutralitate al Republicii Moldova. Miza unei asemenea discuții, pe care o considerăm importantă și pentru cercetători, și pentru decidenții politici, o constituie, în primul rând, demitizarea conceptului de neutralitate și eliminarea asocierilor tendențioase pe care i le atribuie factorii politici interesați de menținerea Republicii Moldova într-o situație vulnerabilă; clarificarea sensului real al statutului de neutralitate, a limitelor și posibilităților pe care le oferă acesta; evidențierea circumstanțelor istorice care au condus la asumarea lui și a argumentelor prin care poate fi susținută sau combătută menținerea neutralității.

Prezentăm, în numărul de față al Anuarului Științific (studii de apărare și securitate), transcrierea discursurilor rostite în cadrul mesei rotunde, redactate pentru a le aduce în conformitate cu specificul materialelor scrise. Considerăm că publicarea lor le poate oferi cititorilor un prilej de a reflecta asupra unor poziții tranșante, coerente și documentate cu privire la neutralitatea Republicii Moldova, exprimate de participanții la masa rotundă Neutralitatea Republicii Moldova: între realități și perspective.

Participanți: **Anatolie Nosatîi**, ministrul apărării al Republicii Moldova; **Vitalie Ciobanu**, directorul Agenției pentru Știință și Memorie Militară; **Marin Butuc**, dr., conf. cercet., Agenția pentru Știință și Memorie Militară; **Alexandru Arseni**, dr. hab., prof. univ., Universitatea de Stat din Moldova; **Alexandru Tănase**, ex-ministru al justiției al Republicii Moldova; **Victor Juc**, dr. hab, prof. univ., Agenția pentru Știință și Memorie Militară; Ștefan Țibuleac, șef al Serviciului Consiliului Suprem de Securitate; **Vitalie Rusu**, ambasador cu misiuni speciale, Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene; **Anatol Țăranu**, dr., conf. univ, Institutul de Istorie; **Gheorghe Cojocaru**, dr. hab., conf. cerc., directorul Institutului de Istorie; **Ion Coropcean**, dr., Agenția pentru Știință și Memorie Militară; **Aurel Fondos**, cercet. șt., Agenția pentru Știință și Memorie Militară; **George Bălan**, cercet. șt., Agenția pentru Știință și Memorie Militară.

ANATOLIE NOSATÎI: Tema acestui eveniment – statutul de neutralitate permanentă a Republicii Moldova – este una profund actuală, dat fiind contextul regional de securitate: la hotarele Republicii Moldova avem în prezent un război în plină desfășurare. În ultimul timp, inclusiv în contextul acestui război, se utilizează diverse abordări ale conceptului de neutralitate, deseori eronate și camuflate în cadrul unor mesaje propagandistice. Totodată, la nivelul cadrului internațional de securitate, atestăm și readaptarea strategică a unor state europene cu tradiție de neutralitate sub influența efectelor structurilor sistemice ale securității internaționale.

Discutarea acestui subiect este extrem de necesară, deoarece înțelegerea adecvată a conceptului de neutralitate permite evaluarea gradului de securitate a Republicii Moldova, pornind de la cunoașterea contextului istoric în care statului nostru i-a fost atribuit statutul de neutralitate permanentă, a specificului și funcționalității acestei neutralități etc. E necesar să știm dacă neutralitatea constituie o garanție de securitate, ce presupune autorizarea juridică a conceptului de neutralitate și de ce statutul de neutralitate al Republicii Moldova nu a fost recunoscut de niciun subiect de drept internațional. Totodată, se impune și întrebarea de ce unele state neutre întreprind acțiuni de readaptare strategică (e vorba de cazul Finlandei și Suediei, care pledează pentru renunțarea la statutul de neutralitate) și, nu în ultimul rând, care este rolul acestui statut în contextul securității militare a unui stat. Cu siguranță, actuala întrunire științifică va aborda aceste probleme, având în vedere vulnerabilitățile și amenințările prezentului, care au repercusiuni directe inclusiv asupra politicii externe și interne și asupra funcționării sectorului militar.

În contextul geopolitic regional al spațiului din care face parte Republica Moldova, cu inerentele probleme ce țin de domeniul securității la nivel politic, militar, economic (inclusiv energetic), societal, de mediu, informațional etc., devin tot mai actuale abordările privind securitatea din perspectiva intereselor actorilor regionali și internaționali. Promo-

varea și aplicarea conceptelor, teoriilor, cercetărilor științifice care vizează funcționalitatea neutralității Republicii Moldova, dar și consolidarea securității naționale pot fi realizate doar printr-un efort comun al sectorului științific și de expertiză din țară, dar și printr-un înalt grad de cooperare dintre instituțiile responsabile de securitatea națională. Doar într-un atare cadru pot fi determinate particularitățile de conținut ale statutului de neutralitate, factorii de consolidare a politicii de securitate, rigorile de modernizare a sectorului de apărare, ca fundament decisiv al suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova.

VITALIE CIOBANU: Pe fundalul provocărilor cu care se confruntă societatea globală contemporană, se remarcă tendința specialiștilor, dar și a factorilor politici de a readuce în discuție conceptele de securitate și neutralitate și, eventual, de a le revizui. Această masă rotundă, organizată de Agenția pentru Știință și Memorie Militară și Ministerul Apărării al Republicii Moldova, se integrează perfect în încercările de a reconceptualiza situația prezentă în contextul schimbărilor ce au survenit în mediul de securitate și al efortului colectiv de cooperare. Distincția dintre spațiul geopolitic euroatlantic și cel care se identifica nu demult drept „eurasiatic” devine tot mai evidentă și, în consecință, apar diverse amenințări transnaționale care pun sub semnul întrebării valoarea și sensul statutului de neutralitate al unor state independente.

Evenimentele recente din Ucraina au demonstrat în mod clar că statutul de neutralitate nu mai garantează în prezent securitatea niciunui stat care se declară neutru. Acest lucru ne face să reflectăm asupra rolului pe care îl are statutul de neutralitate pentru țara și societatea noastră. În special în contextul conflictelor interstatale actuale, al terorismului internațional, al crimei transnaționale, chiar și statele formal neutre au început să tindă spre o cooperare și răspundere colectivă, care se prezintă, *de facto*, ca o neutralitate de cooperare. Conștient de specificul amenințărilor actuale și de schimbarea naturii războiului, statele declarate neutre promovează la nivelul politicilor concrete o atitudine nuanțată, luând în calcul multipli factori externi și interni și disociind politica de neutralitate de legile privind neutralitatea.

Statutul clasic de neutralitate a început astfel să fie interpretat și promovat în mod diferit. State cu tradiții de neutralitate, care și-au păstrat acest statut istoric inclusiv în timpul celui de-al Doilea Război Mondial – Austria, Finlanda, Irlanda, Suedia și Elveția – au ajuns fie să-și reconsidere acest statut, fie să își actualizeze politicile de neutralitate într-un mod corespunzător timpurilor. Or, conceptul de neutralitate – după cum putem observa în urma unei analize istorice atente la context – se aplică doar dacă un stat nu intră în sfera de interese a unor mari puteri. Dacă Suedia și Elveția nu au fost antrenate în cel de-al Doilea Război Mondial, neutralitatea Belgiei, de exemplu, a fost încălcată repetat pe parcursul secolului trecut. Se impune concluzia că neutralitatea – cu formele ei care au evoluat istoric și au fost analizate în mediul academic prin intermediul conceptelor de neutralitate a supraputerii, neutralitate activă, neutralitate *ad hoc*, neutralitate permanentă, neutralitate impusă – este eficientă pentru asigurarea securității statului doar dacă este recunoscută de marile puteri.

Statutul de neutralitate al Republicii Moldova a fost declarat în contextul unei serii de evenimente care merită a fi studiate cu atenție pentru a identifica aspectele ușor de trecut cu vederea. La o analiză în detalii a istoricului determinării politicii de neutralitate, putem constata că forma noastră de neutralitate se prezintă drept una permanentă, dar, practic, avem de a face cu o neutralitate impusă. Unul dintre elementele ce au determinat acest statut este atitudinea duplicitară a clasei politice de la Chișinău, exprimată în două momente de cotitură: anul 1992, când a fost semnat parteneriatul cu NATO, și, respectiv, anul 1994, când Republica Moldova a intrat în CSI. Neutralitatea a fost inclusă în agenda oficială în contextul memorandumurilor privind retragerea armatei ruse și a armamentului aflat sub controlul acesteia de pe teritoriul republicii noastre. Caracterul impus al acestei neutralități a devenit tot mai evident pe parcursul anilor, când structurile care încercau să obțină sau să-și mențină influența asupra vieții interne a republicii și asupra politicii ei externe impuneau diverse forme de neutralitate în cadrul proiectelor de soluționare a diferendului transnistrean, pe care le doreau adoptate de factorii de decizie de la Chișinău. Unul dintre punctele planului Kozak, de exemplu, prevedea chiar lichidarea Armatei Naționale.

Factorii care continuă să expună securitatea națională a statului nostru la amenințări, riscuri și vulnerabilități sunt multipli. Unul dintre cei mai periculoși este faptul că Republica Moldova a fost privită constant ca o zonă de influență, prin prisma intereselor geopolitice. În acest sens, Federația Rusă dispune de o serie de pârghii de presiune și intimidare la care recurge constant: nesoluționarea conflictului transnistrean, prezența trupelor ruse de ocupație, forțarea dependenței de o singură sursă de aprovizionare energetică, punerea de condiții pentru desfacerea mărfurilor pe piața rusească etc. Aceste aspecte au influențat și continuă să influențeze politica externă a Republicii Moldova, nivelul de trai al populației și atitudinea ei față de problemele cu care se confruntă. Conducerea actuală a Republicii Moldova încearcă să-și asume răspunderea politică pentru a menține securitatea statului și capacitățile lui de apărare. În contextul politicii de securitate promovate la nivel oficial, se ține cont de starea economică, financiară, socială, se recurge la relații diplomatice, dar este necesar să nu se ignore pericolele reale.

Scopul fundamental al acestei mese rotunde este de a evalua măsura în care, la etapa actuală, neutralitatea Republicii Moldova asigură securitatea țării. Pe de o parte, în cadrul discuțiilor, urmează să analizăm actualitatea statutului de neutralitate permanentă a Republicii Moldova, garanțiile pe care acest statut le oferă statului nostru, atât pe plan intern, cât și sub aspect geopolitic. Pe de altă parte, este nevoie să analizăm și posibilitățile, avantajele și costurile pe care le-ar avea o eventuală renunțare la statutul de neutralitate, în vederea aderării Republicii Moldova la blocul politico-militar nord-atlantic sau la alte structuri de securitate colectivă, posibile odată cu aderarea la Uniunea Europeană, în cazul în care această comunitate și-ar crea o structură militară colectivă (există deja discuții în acest sens). O altă întrebare pe care ne-o putem pune este dacă neutralitatea declarată contribuie sau nu la creșterea capabilității și capacității potențialului militar al țării, ținând cont de speculațiile și „temerile” enunțate de unele puteri din est și de anumiți politicieni de la Chișinău, dar și de faptul că neutralitatea nu numai că nu exclude, ci și justifică existența unei armate și a unei forțe militare solide. În plus, este necesar să examinăm dacă un stat poate fi considerat cu adevărat neutru când, pe de o parte, are o armată de ocupație pe teritoriul lui și, pe de altă parte, participă la diferite activități și exerciții în cadrul parteneriatului cu NATO, aplicând standardele acestei alianțe.

MARIN BUTUC: Noțiunea de neutralitate continuă să fie utilizată în literatura de specialitate din Republica Moldova, deși unii specialiști o consideră drept concept perimat din perspectiva posibilităților de asigurare a securității naționale. Totuși, conceptul de neutralitate merită să fie pus în discuție în cadrul acestui for, la etapa istorică actuală, raportându-l la mediul regional de (in)securitate în care ne aflăm, în condițiile unui război în plină desfășurare la hotarele Republicii Moldova. Mai multe state au devenit membre ale diferitor blocuri politico-militare, pentru că și-au conștientizat diverse amenințări la adresa securității naționale. Ce să mai vorbim de un stat cu o neutralitate problematică, nesustenabilă și discutabilă?

În contextul discuțiilor despre caracterul perimat al noțiunii de neutralitate a Republicii Moldova, se vorbește desigur și despre interpretarea și percepția socială a conceptului. O bună parte din populație interpretează neutralitatea drept garanție de securitate, iar anumite forțe politice oferă acestui concept interpretări tendențioase, atribuindu-i scopuri aflate într-o relație neclară cu interesele Republicii Moldova. Desigur, acest lucru este posibil inclusiv din cauza anumitor carențe la nivel de cercetare. În contextul întrunirii de astăzi, vrem să înțelegem mai bine cum pot fi acoperite și suplimentate aceste carențe la nivelul înțelegerii conceptului de neutralitate, al conținutului acestui concept, al modului în care poate fi asigurată securitatea Republicii Moldova – constituțional sau totuși rămânem la formula clasică a rezilienței instituționale. Vrem să înțelegem cum neutralitatea urmează a fi valorificată în perspectivă în noua conjunctură de securitate regională și internațională.

La nivel conceptual, există trei condiții *sine qua non* care definesc neutralitatea: neimplicarea statului în conflicte militare, statutul de imparțialitate în raport cu state beligerante și neadmiterea de trupe străine pe teritoriul statului ce pretinde a fi neutru. Din perspectiva celei de-a treia condiții, Republica Moldova nu dispune de o neutralitate conformă rigorilor internaționale, respectiv nici nu poate pretinde la o susținabilitate la nivel internațional. În contextul relațiilor cu Federația Rusă, prezența trupelor ruse pe teritoriul

Republicii Moldova a reprezentat o pârghie de presiune asupra țării noastre, statutul de neutralitate al acesteia nefiind respectat anume de Rusia. Sub aspectul normelor interne, conotația juridică a acestei clauze constituționale a avut nevoie de o adnotare și precizare noțională, care s-a produs la 2 mai 2017, prin Hotărârea Curții Constituționale, care califică neutralitatea Republicii Moldova ca statut funcțional pe timp de pace, în afara unor pericole iminente la adresa valorilor fundamentale.

ALEXANDRU ARSENI: Cele mai importante noțiuni și categorii care asigură suveranitatea și independența Republicii Moldova trebuie să aibă suport constituțional. Acesta este începutul și temelia dezvoltării democratice a unui stat. Noi, deputații primului parlament al Republicii Moldova, am adoptat Declarația suveranității, apoi am adoptat Declarația de independență, unde s-a și pus temelia, sub aspect juridic, a neutralității.

Declarația de independență este documentul de naștere al statului independent Republica Moldova, așa că vom face referire la textul acesteia. Parlamentul Republicii Moldova „cere guvernului Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste să înceapă negocieri cu guvernul Republicii Moldova privind încetarea stării ilegale de ocupație a acesteia și să retragă trupele sovietice de pe teritoriul național al Republicii Moldova”. Concepția expusă aici a fost dezvoltată în textul propriu-zis al Legii Supreme. Art. 11 din Constituție stipulează, în alin. 1, la care fac referință majoritatea, că „Republica Moldova proclamă neutralitatea sa permanentă”. Alin. 2, la care fac referire mai puțini, clarifică însă ce înseamnă această noțiune: „Republica Moldova nu admite dislocarea de trupe militare ale altor state pe teritoriul său”. Aceste idei trebuie privite împreună și sunt o continuare a Declarației de independență. Iată ce înseamnă neutralitatea, așa cum a fost ea concepută de deputați și prevăzută în Constituție.

Dat fiind că Republica Moldova a fost recunoscută ca stat membru al ONU în martie 1992, putem spune că a fost recunoscut și statutul ei de neutralitate. Respectiv, urma ca trupele de ocupație să fie retrase de pe teritoriul nostru național. În pofida acestor realități juridice, trupele străine staționează până în prezent pe teritoriul nostru, chiar dacă avem și decizia votată unanim a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, care prevede recunoașterea oficială a Transnistriei ca zonă de ocupație rusă. Trebuie să insistăm permanent și noi ca neutralitatea să ne fie respectată, iar trupele de ocupație – retrase.

O altă noțiune constituțională ce merită discutată în contextul întrunirii de astăzi este dreptul la apărare. Republica Moldova are dreptul la apărare. Noi, când am aprobat Constituția, am privit acest drept la pachet cu necesitatea de a dispune de toate instituțiile de forță care asigură apărarea statului, ordinii constituționale și a drepturilor și libertăților cetățenilor, precum armata, poliția și celelalte structuri. În Constituție există un articol special (art. 108, alin. 1) care prevede că „Forțele armate sunt subordonate exclusiv voinței poporului pentru garantarea suveranității, a independenței și a unității, a integrității teritoriale a țării și a democrației constituționale”. Or, neutralitatea statului nu afectează funcțiile acestuia, una dintre care este apărarea, și nici caracterul său suveran: art. 2, alin. 1 din Constituție prevede că „Suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție”, iar art. 108 cheamă Forțele Armate să apere această suveranitate. Or, suveranitatea, prin esență națională, este indivizibilă, imprescriptibilă și inalienabilă pe plan intern și pe plan extern. Din această perspectivă, a recunoaște neutralitatea unui stat înseamnă a considera drept inacceptabilă dislocarea unei armate străine pe teritoriul lui. În cazul în care este amenințată securitatea națională, integritatea teritorială a aceluși stat, trece în prim-plan funcția de apărare a suveranității lui – a valorii suveranității naționale. În scopul protejării acesteia au fost create Forțele Armate, care trebuie să fie pregătite, dotate corespunzător și capabile să desfășoare operațiuni de apărare a statului.

Imperativul protejării securității naționale presupune, totodată, dreptul de a recurge la orice posibilități disponibile pentru a ne apăra statul, inclusiv prin implicarea comunității internaționale – crearea unei coaliții între state sau aderarea la un bloc care asigură și garantează securitatea statului nostru. Această asociere nu se face în interesul vreunui grup social aparte, ci al întregii societăți. Suveranitatea nu se împarte, nu se divizează pe grupuri, orice ar încerca să pretindă anumite forțe politice. Dacă statul renunță la funcția de a se apăra, el pune în pericol viața și securitatea cetățenilor, suveranitatea, independența și integritatea sa teritorială.

Or, tocmai acest pericol ne paște astăzi, și el e cel care solicită o atitudine din partea factorilor de decizie. Pornind de la propria mea experiență militară, având pregătirea necesară și fiind ofițer de infanterie în una din diviziile desfășurate după statele de război, completată cu efectiv și dotată cu tehnică militară, din regiunea Cernigov, principiul clasic pentru această situație este expresia franceză „à la guerre comme à la guerre” („la război ca la război”). Dacă suntem în război, este necesar să fie întreprinse măsuri prompte, clare. Iar analizele, discuțiile și deciziile trebuie luate în birourile respective ale statului, de către oameni competenți.

Vreau să fac o remarcă sinceră. Ceea ce văd drept scop al mesei rotunde de astăzi este ca ea să fie un suport conceptual, prezentând mai multe opinii, dar îndreptate sau focusate într-o singură direcție – asigurarea securității noastre naționale. Pentru că oricărui dușman, după cum știm, „îi vine pofta mâncând”. Și dacă dușmanul prinde la curaj, el trebuie oprit cu orice scop. Și, pe urmă, nu pot exista scuze ale inacțiunilor noastre, că „noi ne-am gândit...”, că dacă era altfel, atunci acționam altcumva”. Această abordare nu merge. Trebuie să acționăm în perspectivă – având în vedere asigurarea apărării statului, gândindu-ne la acțiuni de apărare. Trebuie să apelăm la întregul complex de posibilități politice, diplomatice, economice, militare.

ALEXANDRU TĂNASE: Vreau să felicit Ministerul Apărării și Agenția pentru Știință și Memorie Militară care au inițiat o asemenea discuție pe subiectul neutralității Republicii Moldova. Decenii în șir, acest subiect a fost mai curând unul de speculație politică, ținând de poziționarea diferitor actori politici și nu de conținutul politicii reale. Pentru această situație există o explicație firească: nimeni nu se aștepta că la începutul acestui an ne vom confrunta cu un război de amploare la câteva zeci de kilometri de frontierele Republicii Moldova.

Chiar din momentul în care clauza privind neutralitatea a fost inclusă în constituție, ea a fost una controversată: toată lumea a văzut diferit conținutul acesteia. La acea vreme, în 1994, Partidul Democrat Agrar și socialiștii au văzut în ea o posibilitate și un mecanism de a ne ține la distanță de integrarea euro-atlantică. Cealaltă tabără, partidele proeuropene, pro-democratice, prooccidentale, au privit-o drept instrument ce le-ar permite să forțeze Federația Rusă să-și retragă de pe teritoriul Republicii Moldova trupele de ocupație. Până la urmă, această problemă a fost tranșată de Curtea Constituțională. În acest context, trebuie să menționăm că în lume nu există vreun stat al cărui statut de neutralitate să fie identic cu cel al Republicii Moldova. Statutul de neutralitate diferă de la țară la țară. Unele sunt recunoscute, altele nu. Neutralitățile sunt garantate de terțe părți. Însă în cazul Republicii Moldova, neutralitatea inclusă în art. 11 din Constituție este mai degrabă un enunț unilateral, care nu a fost recunoscut de nimeni. Este un enunț care a fost înțeles diferit de diferite capitale și diferite cancelarii: în cele occidentale era o anumită abordare și viziune, iar în Federația Rusă, principala sursă de pericol și tensiune la adresa securității noastre, neutralitatea Moldovei a fost văzută drept obstacol în calea aderării și cooperării cu structurile euroatlantice.

Atunci când Curtea Constituțională a tranșat această problemă, a pornit de la o premisă logică unanim acceptată în doctrina dreptului constituțional și anume că, de fapt, Constituția nu este un pact sinucigaș. În Constituție nu ar putea exista clauze ce nu ar permite țării să se apere de pericole, inclusiv cele de ordin militar. În cazul de față, dacă ar exista anumite valențe practice, dacă Republica Moldova s-ar confrunta cu o agresiune militară deschisă, iminentă și foarte clară, atunci guvernul nu ar avea dreptul să recurgă la clauza neutralității, în contextul necesității de apărare a țării și cetățenilor. Un alt aspect: neutralitatea nu este o valoare constituțională, nici în cazul Republicii Moldova, nici în cazul altor state ce dețin o atare prevedere în Constituție. Este o clauză ce operează doar în condiții de normalitate, în condiții de pace, de claritate. Dar în condițiile de față – când la hotarele Republicii Moldova avem un război de o barbarie și o atrocitate care nu s-au mai văzut de peste 70 de ani – această clauză, atât în cazul nostru, cât și în cazul altor state, care au incluse în constituții prevederi similare, nu mai funcționează ca în situația în care nu ar exista nicio amenințare. Acum guvernul are toate drepturile constituționale de a întreprinde orice acțiuni pe care le consideră potrivite în această situație. Conform deciziei Curții Constituționale din 2 mai 2017, guvernul are dreptul, ba chiar obligația de a încheia orice alianță de orice gen, pentru a salva valorile de bază ale Constituției, care

nu sunt neutralitatea, dar independența, suveranitatea, regimul democratic, drepturile omului ș.a.m.d. Astfel, trebuie să înțelegem că hotărârea Curții Constituționale nu este o narațiune lipsită de sens sau care ar trebui predată studenților la orele de drept constituțional, ci singurul document care explică sensul autentic al art. 11 din Constituție, are valoare de lege constituțională, este obligatorie pentru toate autoritățile statului. Mai mult ca atât, hotărârea Curții Constituționale privind interpretarea art. 11 din Constituție permite guvernului să adopte orice decizie de ordin politic, militar, economic, pe care o consideră oportună pentru a proteja cele mai importante valori constituționale.

Discutarea atentă a acestui subiect poate contribui eventual la un consens național (indiferent de opțiunea politică ori apartenența etnică) asupra unor chestiuni fundamentale precum supraviețuirea statului în noile condiții de securitate. După 24 februarie 2022, aceste condiții nu vor mai fi la fel, pentru că paradigma la nivelul relațiilor internaționale va fi alta, vor fi resetate o serie de instituții fundamentale, instituțiile internaționale nu vor mai arăta cum arată astăzi. Trebuie să fim pregătiți a lua decizii în interesul securității naționale, garantând cetățenilor o existență sigură și fără primejdii.

VICTOR JUC: Conceptul de neutralitate are coordonate multiple. Sub aspect politic, acesta vizează atât dimensiunea politicii interne, în sensul că neutralitatea e menită să asigure securitatea națională, cât și dimensiunea politicii externe, implicând neparticiparea statului la conflictele armate, neadmiterea staționării pe teritoriul său suveran a unor forțe armate străine și neangajarea lui în blocuri militare. Din punct de vedere istoric, nu există și nici nu poate exista un singur regim de neutralitate, o uniformitate în asigurarea neutralității: statele care apelează la acest concept îl tratează, de regulă, în mod diferit, urmăresc obiective diferite. În calitate de exemplu de serviciu se aduce varianta clasică, cea elvețiană. Or, în forma sa de cantoane și semicantoane, pentru prima dată Elveția s-a declarat neutră în anul 1516, după ce a suferit o înfrângere zdrobitoare în războaiele cu vecinii. Acest statut i s-a legiferat însă abia în 1815, la Congresul de la Viena. Tot în calitate de exemplu, pe care se insistă până acum, s-a adus și Suedia, dar și situația ei este una specială. În anul 1809, pregătindu-se de un eventual război cu Rusia, Napoleon Bonaparte instala pe tronul Suediei dinastia Bernadotte, Suedia trebuind să asigure trupelor franceze suport militar și logistic de pe flancul nordic. Spre uimirea lui Napoleon, în anul 1812, când conflictul armat ruso-francez demara în faza activă, Suedia dinastiei Bernadotte s-a declarat neutră. În timpul celor două războaie mondiale, nici Elveția și nici Suedia n-au fost atacate sau ocupate, dar numai din motiv că forțele beligerante nu și-au propus acest lucru, având nevoie de refugiu și de tranzit. În perioada interbelică, în contextul activităților Ligii Națiunilor (care și-a propus să elaboreze un sistem de securitate colectivă) și-au declarat neutralitatea mai multe țări. Dar, în prima etapă a celui de-al Doilea Război Mondial, Islanda a fost ocupată de Marea Britanie, Danemarca și Norvegia – de Germania, Grecia – de Italia. De fapt, primele trei țări au repetat destinul neutralității Belgiei, proclamată în anul 1839 și încălcată de Germania în anii Primului Război Mondial. Concluzia care se impune ar fi următoarea: *neutralitatea te apără atât timp cât nu ești atacat*. Și nu e deloc întâmplător că, la 1949, Islanda, Danemarca și Norvegia figurau deja în lista țărilor fondatoare ale Alianței Nord-Atlantice, iar în 1948 – a Organizației Europei Occidentale (o organizație militar-politică menită să asigure securitatea statelor occidentale). În 1952, la trei ani după formarea Alianței Nord-Atlantice, aderase la Tratatul Nord-Atlantic și Grecia: țările care au suferit de pe urma ocupației s-au înscris printre primele pe lista statelor fondatoare.

Există și alte tipuri de neutralitate. În anul 1922, de exemplu, Irlanda s-a declarat neutră fără să fi adoptat în acest sens vreun document legislativ sau normativ. În 1983, la Adunarea Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa, statele europene au recunoscut neutralitatea Maltei, proclamată în anul 1974, după ce aceasta devenise stat independent. Suedia și Finlanda, care au depus recent cereri de aderare la Alianța Nord-Atlantică, sunt tratate la pachet. Nu e corect, pentru că și conjunctura lor, și exercitarea sunt diferite. Neutralitatea Suediei, așa cum am menționat mai sus, s-a exprimat printr-o forță armată mai redusă și participarea la operațiuni de menținere a păcii. Finlanda, din contra, alături de Elveția, și-a consolidat neutralitatea prin crearea unei armate puternice și a capacităților de mobilizare, de recrutare a rezerviștilor într-un timp foarte rapid. Această aserțiune a fost expusă și în documentele de politici ale Uniunii Europene

la summit-ul de la Sankt-Petersburg (din 1991), când s-a decis ca Uniunea Europeană să înceapă formarea unei armate proprii, cu un contingent franco - vest-german, iar la summit-ul de la Helsinki (din 1999) s-a adoptat hotărârea ca Uniunea Europeană să recruteze într-un termen record circa 100.000 de militari.

Întru susținerea tezei că *neutralitatea te apără atâta timp cât nu ești atacat* pot fi aduse și exemple din Asia de Sud-Est, unde Laos și Cambodgia s-au proclamat state neutre. Însă, în anii 1977 și 1978, neutralitatea Cambodgiei a fost sfidată: Cambodgia a fost ocupată de China, iar Laosul se afla permanent în fața unor pericole, atât din partea Chinei, cât și din partea Vietnamului, chiar dacă toate trei declaraseră că se angajaseră să construiască socialismul.

Un exemplu mai interesant, folosit de unele forțe politice din Republica Moldova pentru a justifica neutralitatea, e cel al Turkmenistanului. În 1995, Turkmenistanul și-a proclamat neutralitatea permanentă, și-a expus decizia suverană la tribuna Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite care, la rândul său, a recunoscut-o și a cerut să fie sprijinită. Însă Adunarea Generală (după cum am văzut și în raport cu Ucraina) poate adopta doar rezoluții sau declarații, nimic mai mult. Practic, neutralitatea Turkmenistanului nu este garantată de nimeni, pur și simplu s-a luat act de anunțul că Turkmenistanul și-a proclamat acest statut.

De fapt, și în Republica Moldova neutralitatea este abordată ca fiind un act de voință internă. Pct. 12 al Declarației cu privire la suveranitatea Republicii Sovietice Socialiste Moldova din 23 iunie 1990 prevede expres că statul suveran Republica Moldova se declară zonă demilitarizată, cu drept de a contribui la asigurarea securității internaționale, în general, și a securității europene, în particular. Ideea referitoare la neutralitate nu se regăsește în acordul privind reglementarea conflictului din raioanele de est din 21 iulie 1992. De fapt, nu se regăsește în mod formal: propunerea Federației Ruse de a legifera acest regim a fost expusă verbal.

Prevederile referitoare la neutralitatea permanentă au fost incluse în Constituția din 29 iulie 1994 cu un scop bine determinat, deși clasa politică de atunci nu era poate conștientă de toate implicațiile acestui concept. Cele două alineate ale art. 11 din Constituție vizează aspecte diferite ale dreptului. Primul alineat, cel prin care se proclamă propriu-zis neutralitatea, ține de dreptul constituțional, iar cel de-al doilea vizează deja domeniul dreptului internațional public, stipulând implicit că forța militară străină care staționa pe teritoriul suveran al Republicii Moldova trebuia evacuată imediat, dat fiind că Republica Moldova se proclamase stat neutru. Anume acesta și era primul obiectiv strategic al proclamării neutralității. Al doilea obiectiv strategic, din câte putem presupune, vizează relațiile cu Organizația Tratatului Nord-Atlantic. La 16 martie 1994, Republica Moldova semnase Programul Parteneriat pentru Pace, privit, în mod nejustificat, drept apropiere politică de Alianța Nord-Atlantică. Or, pentru mulți politicieni din acest spațiu, Alianța rămânea o sperietoare, iar includerea prevederii privind neutralitatea era privită ca modalitate de a evita orice apropiere substanțială de Alianța Nord-Atlantică.

Conceptul de neutralitate a început să capete o conotație mai largă odată cu 2001, referindu-se atât la asigurarea securității Republicii Moldova, cât și la reglementarea conflictului din raioanele de est, ținând cont și de Rezoluția adoptată aproape în unanimitate de parlament în iulie 2005. Dar autoritățile Republicii Moldova nu și-au format o opțiune clară referitoare la *ce anume* urma să fie asigurat prin neutralitatea autoproclamată. Probabil, se urmăreau mai multe obiective, dar dacă ne referim la operaționalitate, trebuie menținuți în vizor anumiți factori.

În primul rând, neutralitatea – autoproclamată în textul constituțional – urmează să se manifeste și ca o politică de stat. În realitate, neutralitatea Republicii Moldova se prezintă ca un fel de simbioză dintre modelul de neutralitate al Maltei și cel al Irlandei. În al doilea rând, discuțiile anterioare despre conceptul de *finlandizare*, propus drept model de urmat pentru Republica Moldova, au devenit lipsite de sens în contextul actual. Confruntându-se cu o dilemă reală de securitate, Finlanda și Suedia au considerat că e mai bine să facă parte dintr-un sistem consolidat de apărare colectivă, ținând cont și de conceptul de la Madrid, aprobat recent la summit-ul Alianței Nord-Atlantice. Exemplul Finlandei demonstrează că neutralitatea nu înseamnă dezarmare, ci din contra, o armată puternică și rezerviști bine pregătiți. Respectiv, unele dintre proiectele propuse în Republica Moldova

nici nu merită puse în discuție, căci dezarmarea, susținută de autorii lor, nu ar face decât să ne sporească gradul de vulnerabilitate.

Există și unele proiecții ce pot fi formulate cu privire la arhitectura de securitate internațională de după conflictul din Ucraina. Organizația Națiunilor Unite va suferi transformări la capitolele decizii și funcționalitate, dar numai într-o anumită măsură. Nu trebuie să avem prea multă încredere și să investim speranțe în capacitățile Consiliului de Securitate: acesta nu poate fi reformat. Chiar dacă articolele 108 și 109 din Carta Națiunilor Unite prevăd posibilitatea reformării, e nevoie ca votul pozitiv să fie acordat de toate cele cinci state cu drept de *veto*, dar în prezent (și cel puțin într-un viitor apropiat) nu se întrevede această unitate de opțiuni. Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa nu a demonstrat funcționalitate și eficiență în identificarea soluțiilor pentru reglementarea conflictelor în spațiul ex-sovietic: războiul dintre Azerbaidjan și Armenia (din 2020), războiul impus Ucrainei de către Federația Rusă sunt exemple elocvente în acest sens. Această instituție se află într-o criză profundă, pierzându-și practic justificarea. Pe de altă parte, Organizația Tratatului Atlanticului de Nord își va consolida pozițiile, nu numai în arealul euroatlantic și european extins. Ea și-a demonstrat capabilitățile și autoritatea de a asigura securitatea și apărarea colectivă. În cazul în care Uniunea Europeană își va crea forțe armate proprii, aceste două instituții își vor putea conjuga politicile și acțiunile, căci Europa își poate păstra statutul de centru mondial de putere doar în contextul unității.

Arhitectura de securitate internațională se va schimba substanțial, cu predilecție în arealul eurasiatic. Deja s-a conturat un mediu și un context internațional conflictual. Ediția a doua a războiului rece a început în condițiile de descurajare (inclusiv nucleară): cursa înarmărilor, reluarea ideii *dorești pace, pregătește-te de război*. În acest context, o discuție academică este foarte utilă pentru decidenții politici, pentru mediul de securitate, pentru specialiștii care, la un moment oportun, ar putea să vină cu anumite sugestii.

Nu suntem de acord cu supozițiile că neutralitatea nu este funcțională pentru Republica Moldova. Conjunctura, la nivel de declarații și decizii, denotă că neutralitatea parcă îndepărtează Republica Moldova de anumite acte de agresiune care ar putea să fie operate asupra ei. Să nu uităm că acest regim nu a permis unor forțe străine să solicite formarea în Republica Moldova a unei baze militare. În condițiile neutralității active, garantate prin memorandumul de la Budapesta (din 4-5 decembrie 1994), Ucraina a admis prezența pe teritoriul său, până în 2017, iar apoi, până în 2042, staționarea unei baze militare la Sevastopol.

În cele din urmă, vom sublinia că este foarte bine că discutăm, ca să ne clarificăm cu privire la acest concept, cu privire la acest regim de neutralitate permanentă autoproclamată: discutăm conceptual-teoretic, pentru a prezenta rapoarte care vor conține valențe aplicative.

ȘTEFAN ȚIBULEAC: Neutralitatea e un concept viu ce se adaptează continuu noilor circumstanțe. Neutralitatea suedeză nu seamănă cu cea austriacă, cea finlandeză – cu cea irlandeză sau cu cea a Turkmenistanului. Neutralitatea Republicii Moldova e și ea diferită și unică: pentru Republica Moldova, neutralitatea e o modalitate de a-și menține unitatea. Conceptul de neutralitate pune azi Republica Moldova în fața unor dileme, inclusiv morale. În acest sens, neutralitatea nu trebuie confundată cu indiferența față de aspectele morale, față de crimele de război, față de crimele împotriva umanității. Neutralitatea, ca instrument de asigurare a securității, nu trebuie confundată cu lipsa capacităților militare. Contextul actual de securitate (riscul de escaladare a războiului din Ucraina) impune fortificarea capacităților de apărare. Luând în calcul acest risc, Finlanda și Suedia au renunțat la statutul de neutralitate, nemaivând încredere că acesta le poate proteja.

Ceea ce trebuie să conștientizăm în primul rând este că neutralitatea în sine nu protejează. Un exemplu convingător este cel al Belgiei care, după ce a fost neutră în timpul ambelor războaie mondiale (în ambele cazuri fiind ocupată de către Germania), a conștientizat că menținerea neutralității nu i-a oferit niciun avantaj și s-a alăturat NATO. Asemenea observații pot să pună sub semnul întrebării încercările noastre de a menține statutul de neutralitate al Republicii Moldova, dar, la această etapă, ceea ce trebuie să conștientizăm este că statutul de neutralitate reprezintă deocamdată o sursă de valoare pentru statul nostru. În același timp, ideea neutralității nu trebuie să descurajeze sau să diminueze in-

tenția, ambiția și motivația noastră de a construi și de a investi într-o capacitate efectivă, reală de apărare. Pe lângă neutralitate, sunt totuși necesare și garanții de securitate.

Luând în calcul vulnerabilitatea Republicii Moldova, putem constata că neutralitatea ei, în calitate de concept politico-juridic, încă nu și-a atins scopul principal – cel de asigurare a securității. Funcționalitatea statutului de neutralitate permanentă a Republicii Moldova depinde de implementarea unei politici externe echilibrate, predictibile, însoțite de identificarea unor garanții internaționale pentru securitatea națională, precum și de sporirea capacității militare statale.

VITALIE RUSU: Nu am fost împuternicit de instituția care m-a delegat să comentez statutul de neutralitate al Republicii Moldova, dar aș putea totuși să menționez unele aspecte. Neutralitatea Republicii Moldova e una declarată, consemnată în Constituție, dar nerecunoscută, negarantată prin acorduri. Spre deosebire de Austria, Elveția sau de alte state, inclusiv Turkmenistan, nu avem un document internațional care să consacre acest statut. În Europa Centrală, adoptarea statutului de neutralitate de către state precum Austria, Elveția, dar și de țările din Peninsula Scandinavă a avut un anumit specific, fiind efectul unor războaie cu consecințe dramatice pentru țările respective. Suedia a pierdut 30% din teritoriu după războaiele napoleoniene.

Aș asemăna neutralitatea Republicii Moldova mai curând cu cea a Turkmenistanului, pentru că e o neutralitate în favoarea căreia am optat și noi, pe care am adoptat-o noi în contextul prăbușirii URSS și al apariției unui conflict local, regional, indus de fosta metropolă. Toate aceste circumstanțe fac ca neutralitatea Republicii Moldova să fie un caz absolut diferit de neutralitățile din Europa – un caz pe care trebuie să-l examinăm mai aplicat anume din această perspectivă. Experiența Turkmenistanului a început cu o colaborare, o cooperare militară cu Federația Rusă după 1991, dar către anul 1995 a denunțat în mod unilateral comandamentele militare unite pe care le avea în comun cu Federația Rusă, inclusiv asupra forțelor strategice dislocate în Turkmenistan. Turkmenistanul a pregătit un proiect de rezoluție privind declararea neutralității, care a fost adoptat cu o majoritate de voturi. Ulterior, Turkmenistanul a denunțat și acordul privind grupul operativ grăniceresc comun cu Federația Rusă, instituit în 1993. Au denunțat acordul, și ultimii grăniceri ruși au plecat în 2000, dacă nu mă înșală memoria. Putem observa câteva aspecte interesante legate de neutralitatea acestei foste republici sovietice. După experiența unei colaborări militare pentru asigurarea securității proprii, Turkmenistanul a reușit să-și confirme statutul de neutralitate permanentă, având ca obiectiv impunerea suveranității politice permanente, aflate sub un anumit risc în anii 1990. Acestea se întâmplau în contextul unui interes față de creșterea geo-economică și al unei dependențe economice permanente față de parteneri. Declararea neutralității i-a permis Turkmenistanului să decidă independent căile de export tranzitar a surselor de hidrocarburi de care dispune.

În cazul Turkmenistanului, neutralitatea a sporit și a consolidat independența economică permanentă și suveranitatea lui politică. Însă experiența Republicii Moldova a fost una diferită, și lucrurile nu pot fi transferate întocmai: suveranitatea noastră politică a fost una sincopată. Noi am fost în mare parte dependenți de o anumită sursă externă, care, dincolo de faptul că utiliza factorul energetic pentru șantaj politic, a mai și încălcat, pe parcursul acestei perioade, statutul nostru de neutralitate, prin menținerea pe teritoriul Republicii Moldova a unor forțe militare fără consimțământul statului-gazdă.

Cred că, discutând despre statutul de neutralitate a Republicii Moldova și încercând să înțelegem conținutul acestui concept, trebuie să luăm în calcul aceste aspecte. Nu putem pune la îndoială faptul că războiul din Ucraina a răsturnat anumite ecuații de asigurare a securității pe continentul european, grăbind istoria. Putem presupune că se vor produce schimbări și în regiunea extinsă a Mării Negre. Însă, pentru moment, trebuie să fim atenți la felul în care decurg evenimentele, fără a specula despre evoluția potențială a pozițiilor statelor din regiune, cu tangență directă pentru Republica Moldova.

ANATOL ȚĂRANU: Viziunea mea personală poate fi una subiectivă, dar am fost martor ocular la unele dintre aceste evenimente. Consider că nici Declarația de suveranitate, nici Declarația de independență nu conțin elemente ce ne-ar trimite spre neutralitate. Mai degrabă invers. Declarația de independență conține elemente ce spun foarte precis cărei părți a lumii și cărei lumi aparținem. Ea afirmă clar că spațiul de devenire națională a noastră este

spațiul românesc. Aici sunt puține aluzii la neutralitate. Din contra, Declarația de independență ne sugerează unde trebuie să căutăm refugiu și loc pentru a ne asigura securitatea.

După mine, primul indiciu care sugera că Republica Moldova începea să se miște în direcția obținerii statutului de neutralitate a fost ceea ce s-a întâmplat la 21 decembrie 1991. Atunci președintele Mircea Snegur a semnat Protocolul de la Alma-Ata, ceea ce a însemnat, de fapt, aderarea Republicii Moldova la CSI. Este poate bine să aducem aminte că președintele Mircea Snegur n-a avut acceptul parlamentului pentru a semna acel protocol: problema nu se discutase în parlament, deputații l-au criticat dur pentru această semnătură. Mai mult decât atât, Parlamentul Independenței n-a ratificat niciodată Declarația de la Alma-Ata. Formal, Republica Moldova a aderat la CSI abia în aprilie 1994, când componența parlamentului era socialisto-agrariană. De ce spun că mișcarea noastră spre neutralitate a început anume atunci? Pentru că, la Alma-Ata, președintele Mircea Snegur, înțelegând că va avea probleme cu Parlamentul Independenței, n-a acceptat ca Republica Moldova să adere la componenta militară a CSI, decizie care a și pus bazele statutului devenit în Constituția din 1994 *neutralitate permanentă a Republicii Moldova*.

Nu întotdeauna însă statutul de neutralitate al Republicii Moldova a afectat negativ interesele noastre naționale. Desigur, neutralitatea a îngreunat mișcarea Republicii Moldova spre cea mai sigură formațiune internațională care asigură securitatea – NATO. Numai că, la începuturi, neutralitatea garanta și neaderarea noastră la structurile militare ale CSI. Despre actele istorice trebuie să vorbim în condițiile adevărului istoric, deci este necesar să menționăm și acest lucru: neutralitatea a avut și o influență pozitivă pentru interesele noastre naționale. Până astăzi, Republica Moldova nu a devenit parte a structurilor militare ale CSI, ceea ce, într-un fel, ne lasă mână liberă pentru alegerea unei alternative – dacă ea se va produce.

În 1994, neutralitatea a fost adoptată ca principiu în Constituție. Pot să afirm cu toată certitudinea că în mințile autorilor Constituției nu existase vreun concept bine gândit al neutralității. Un asemenea concept nu a fost nici pus pe hârtie și prezentat societății pentru dezbateri serioase. A fost o chestie inventată și aplicată de un cerc foarte îngust de politicieni. Nu au existat mese rotunde, simpozioane, conferințe sau dezbateri la nivelul organelor de stat în Republica Moldova. Sau cel puțin eu nu-mi amintesc de așa ceva. Sunt prezent pentru prima dată la o astfel de dezbatere despre neutralitatea Republicii Moldova, cu toate că am participat extrem de des la evenimente nu doar pur științifice, dar și științifico-practice. Aș vrea să felicit organizatorii acestei mese rotunde: ei fac un lucru foarte important, poate chiar pun piatra de temelie pentru elaborarea unei strategii, a unui concept clar pentru securitatea Republicii Moldova. După părerea mea, o asemenea strategie nu neapărat trebuie să aibă la temelie conceptul de neutralitate permanentă.

Astăzi, când vorbim despre neutralitate permanentă, vorbim în primul rând despre conceptul de securitate atotcuprinzătoare pentru Republica Moldova. Începând cu anii 1994-1995, statutul de neutralitate a început să se prefacă într-o piatră de moară legată de picioarele Republicii Moldova, blocând elaborarea unui concept clar de securitate și garantarea practică a securității statului. Referirile continui la neutralitatea Republicii Moldova îngreădeau căutarea și aplicarea unor modele de securitate care să nu fie legate nemijlocit de neutralitate. Respectiv, starea de securitate în care ne găsim astăzi a rămas încremenită în perioada anilor 1994-1995. Acest lucru este catastrofal. În 25 de ani, situația s-a schimbat radical, iar noi continuăm să stăm locului și să așteptăm pomană din cer.

Din păcate, statutul de neutralitate a oferit clasei politice iresponsabile din Republica Moldova un pretext pentru a nu acorda atenția cuvenită sectorului de securitate și, în primul rând, Armatei Naționale. Din cauza conceptului de neutralitate (perceput absolut eronat de către clasa politică), Armata Națională a fost ținută în formatul unei Cenușărese la distribuirea bugetului nostru național. În rezultat, ea a rămas încremenită în înzestrarea tehnico-materială de la începutul anilor 1990. Astăzi, dacă Republica Moldova va fi atacată militar din exterior, o să-i sacrificăm pe tinerii noștri, pe soldații noștri, pentru că ei vor fi primii care se vor ridica la apărarea Republicii Moldova. O să-i sacrificăm, o să-i transformăm în carne de tun, dintr-un motiv simplu: clasa noastră politică nu i-a asigurat pe parcursul timpului, nu i-a înzestrat din punct de vedere tehnic și nu le-a garantat un minim de securitate în cazul unui conflict militar.

Federația Rusă a exploatat la maximum așa-zisa noastră neutralitate permanentă. Diplomația rusă a reușit să facă o piruetă extraordinară. Când am adoptat neutralitatea erau nemulțumiți, pentru că aceasta îngrădea calea Republicii Moldova spre aderarea la structurile militare ale CSI. După aceea s-au reorientat rapid și au exploatat-o pentru a ne bloca orice mișcare ce ar fi putut să ne garanteze apartenența sau participarea la structurile colective de securitate și apărare care există în lume. Vorbesc nu doar despre NATO, ci și despre un posibil tratat de colaborare între Republica Moldova și România, înainte ca România să devină parte a NATO. Istoric, acest lucru s-a întâmplat anume pentru că am acceptat statutul de neutralitate permanentă.

O altă consecință a neutralității noastre este conservarea conflictului transnistrean. Practic nu am fost capabili să transpunem în realitate un acord de retragere a armatei ruse de pe teritoriul Republicii Moldova. În 1994, Guvernul Republicii Moldova semnase un acord interguvernamental privind retragerea armatei ruse de pe teritoriul nostru, acord care așa și nu a intrat în vigoare din simplul motiv că Duma rusă nu l-a ratificat. Trebuie să ne facem cruce că Duma rusă nu a ratificat acel acord. Din partea lor, a fost o prostie enormă: textul conținea un principiu privind statutul de ședere și termenii de retragere a armatei acesteia, de dragul căruia am fost destituit din postul de conducător al delegației Republicii Moldova la negocierile cu Federația Rusă. Conducătorul delegației moldovenești nu accepta nici în ruptul capului ca în textul acordului să apară ceea ce se numea sincronizarea retragerii armatei cu soluționarea politică a conflictului din Transnistria. După ce a fost schimbată conducerea delegației, partea moldovenească a acceptat acest principiu. În textul acordului se menținea această clauză – armata rusă se va retrage atunci când va fi soluționată problema transnistreană. Or, evident, Federația Rusă nu are niciun interes să se retragă militar de pe teritoriul Republicii Moldova. Dacă retragerea va fi condiționată de soluționarea politică a conflictului transnistrean, Federația Rusă nu va soluționa niciodată problema politică, pentru a nu pierde pretextul pe care îl utilizează pentru a-și menține în teritoriul nostru structurile militare. Prin acest acord, nu doar că am oficializat prezența militară rusă, dar am blocat și soluționarea problemei transnistrene. Motivul din care s-a întâmplat acest lucru a fost că nu am avut aliați suficienți de energici în ceea ce privește promovarea politicilor în raport cu Federația Rusă. Statutul de neutralitate permanentă practic ne bloca această posibilitate de colaborare cu structurile internaționale, care ar fi putut oferi garanții de securitate pentru Republica Moldova.

Pe baza evoluției istorice a evenimentelor legate de statutul de neutralitate permanentă, așa formula o concluzie univocă: statutul de neutralitate permanentă al Republicii Moldova trebuie abandonat, pentru că acesta dăunează intereselor țării. Desigur, nu putem să-l lăsăm în urmă printr-o simplă declarație. Abandonarea neutralității trebuie pregătită minuțios. Singura cale serioasă pentru a o realiza este printr-o intensificare a colaborării noastre, inclusiv militare, cu România. România este unicul stat care are un interes vital pentru ca Republica Moldova să iasă de sub dictatul de securitate al Federației Ruse. Repet, România nu doar că este interesată de acest lucru, dar are un interes vital în această privință.

Aș încheia cu ideea că politicienilor moldoveni le-a plăcut de la bun început și le place și azi să facă referire la Elveția ca la lumina de la capătul tunelului, afirmând că noi vrem să fim ca Elveția. Republica Moldova nu are nicio șansă să fie ca Elveția, pentru că, istoric, neutralitatea Elveției s-a dezvoltat pe cu totul altă bază. Apropo, în 1951 a fost semnat un acord prin care Elveția și-a luat angajamentul față de Statele Unite ale Americii de a nu furniza Blocului din Est nici material militar, nici material cu dublă utilizare. Acest act a demonstrat că Elveția este un stat neutru occidental, iar noi – unul cu neutralitate pro-rusă, pro-moscovită. Asta e diferența categorică între ceea ce înseamnă neutralitatea elvețiană și neutralitatea moldovenească. Neutralitatea elvețiană este asigurată de întregul bloc occidental, pe când de existența neutralității noastre este interesată doar Federația Rusă. Încă o diferență este că neutralitatea elvețiană a devenit un element de identitate națională: a fi elvețian înseamnă a-ți asuma acest statut al țării tale. În Republica Moldova, însă, neutralitatea nu a devenit un element al unității naționale, ci unul al dezbinării naționale. Societatea noastră, pe lângă multiplele fracturi, se dezbină și pe criteriul susținerii statutului de neutralitate, sau invers – al susținerii apartenenței la o structură de securitate. Acest lucru vorbește încă o dată despre necesitatea de a revizui cardinal atitudinea noastră față de ceea ce se numește statutul de neutralitate permanentă.

GHEORGHE COJOCARU: În legătură cu problema neutralității Republicii Moldova, recunosc, am mai multe întrebări decât răspunsuri.

Din 1991 până în 1994, Republica Moldova nu a fost un stat neutru: a devenit *neutră* odată cu votarea Constituției. Concluzia ar fi că asumarea acestui concept prin Constituție e însușirea lecției privind înfrângerea în războiul de la Nistru. Dacă n-am fi avut acel tragic război de la Nistru, am fi avut oare acum în Constituție prevederea privitoare la neutralitate? Pun această întrebare pentru că orice concept juridic, mai ales o prevedere constituțională, trebuie să răspundă unor nevoi publice, unor necesități. În condițiile postbelice s-a mizat, deci, pe formula neutralității, pentru a proteja securitatea Republicii Moldova sub aspect politic și internațional.

Domnul Anatol Țăranu a explicat aici foarte convingător care a fost impactul acestei prevederi constituționale asupra menținerii Republicii Moldova în afara spațiului militar și de securitate răsăritean. Dar, în situația complicată din regiune, când nu știm ce se va întâmpla cu statul ucrainean și până unde va ajunge războiul, e firesc să ne întrebăm dacă neutralitatea ne protejează astăzi statutul de securitate, dacă ne asigură pacea, liniștea și ziua de mâine, nouă și copiilor noștri. E o întrebare la care ar trebui să ne răspundă Armata Națională. Însă nu armata e responsabilă de situația în care se află astăzi, ci, cred eu, prim-miniștrii, guvernele, parlamentele, care nu s-au preocupat la modul serios de asigurarea securității Republicii Moldova sub aspect militar, energetic, politic, instituțional, sub aspectul garanțiilor internaționale pe care un stat trebuie să și le obțină pentru a se proteja.

S-a menționat astăzi că dintre cele 15 foste republici sovietice doar două și-au proclamat în mod asumat statutul de neutralitate permanentă: Republica Moldova și Turkmenistan. Însă nu Turkmenistanul a fost un model pentru noi, mai curând noi am fost un model pentru Turkmenistan. Dintre fostele republici sovietice, doar trei s-au încadrat în NATO și Uniunea Europeană, celelalte zece – fiecare își are statutul său.

Ce înseamnă statutul de neutralitate permanentă pe care și l-a asumat Republica Moldova? E definit cumva prin actele ei normative? Orice lege, orice act normativ trebuie să răspundă punctual unor necesități. În condițiile în care Republica Moldova a făcut un prim pas spre aderarea la Uniunea Europeană, statutul de neutralitate permanentă ne poate oferi garanții de securitate? În cazul în care Republica Moldova face o asemenea proiectare, în cazul în care ar fi admisă în Uniunea Europeană, problema securității ar fi rezolvată? Dacă Republica Moldova se menține în spațiul intermediar de candidat la aderare, apar iarăși mai multe întrebări. Își va extinde oare cineva umbrela de securitate asupra unui stat ce se află în afara unui cadru de securitate consacrat?

De ce nu a căutat Republica Moldova internaționalizarea statutului ei de neutralitate? De ce nimeni dintre politicienii noștri nu a cerut de la tribuna ONU să-i fie recunoscută neutralitatea, precum au făcut, de exemplu, cei din Turkmenistan? Cum vrem să obținem recunoașterea internațională a neutralității noastre, dacă nu am solicitat-o niciodată? Azi, probabil, momentul în care puteam face acel demers s-a consumat deja. Azi trebuie să ținem cont de ceea ce se întâmplă în zona de care aparținem, de jocurile marilor puteri în regiune, reieșind, totodată, din vectorul nostru fundamental de politică externă – integrarea europeană. Aici trebuie să căutăm răspunsurile. Să le găsim pe cele care ne-ar ajuta să punem la adăpost securitatea și încrederea cetățenilor, încrederea noastră în ziua de mâine.

Armata nu trebuie lăsată să se confrunte de una singură cu riscurile de securitate, pentru că ele nu se reduc la cele de natură militară. Există mai multe categorii de riscuri și toate ele trebuie aproximare, analizate. Trebuie să găsim răspunsuri în mod anticipat, pentru că am întârziat deja nepermis de mult în ceea ce ține de conceptele noastre de securitate, strategia securității, și, mai mult decât atât, în ceea ce ține de identificarea resurselor ce trebuie alocate pentru a ne proteja viața și pacea.

Firește, nu putem răspunde azi la toate întrebările. Țin minte, însă, că un profesor de la facultatea noastră ne învăța că o întrebare bună face mai mult decât un răspuns. Menirea acestei mese rotunde e, cred eu, și cea de a încerca să formuleze întrebări pentru discuțiile ulterioare.

ION COROPCEAN: Republica Moldova s-a declarat stat neutru prin art. 11 al Constituției din 1994, dar conceptul de neutralitate a fost adesea interpretat în mod tendențios. Unul dintre actele legislative de nivel internațional care ne permit o interpretare adecvată a conceptului de neutralitate este art. 51 al Cartei ONU, care prevede dreptul inerent de

autoapărare în cazul unui atac împotriva unui stat membru al ONU. Avem și acte interne care consacră dreptul la autoapărare. Prin hotărârea privind interpretarea art. 11 din Constituție (neutralitatea permanentă) din mai 2017, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a stipulat că „în cazul unor amenințări în adresa valorilor fundamentale constituționale, precum independența națională, integritatea teritorială sau securitatea statului, autoritățile Republicii Moldova sunt obligate să ia toate măsurile necesare, inclusiv de ordin militar, care i-ar permite să se apere eficient împotriva acestor amenințări”. În contextul actual de securitate regională și internațională, utilizând și experiența altor state neutre, e necesar să stabilim modul în care statutul de neutralitate poate fi valorificat pentru a asigura interesele naționale.

Având dreptul la autoapărare, Republica Moldova își asigură securitatea militară prin diverse mijloace și consideră legal și necesar să dispună de forțe armate (vezi art. 57, *Apărarea Patriei*; art. 108, *Forțele Armate* din Constituția Republicii Moldova), pentru apărarea suveranității, independenței și integrității teritoriale, anihilarea conflictelor armate și a altor acte de violență din interiorul țării, care periclitizează ordinea constituțională. În acest sens, Forțele Armate ale Republicii Moldova reprezintă voința poporului de a fi apărat și sunt de proveniență constituțională.

Un alt document important în domeniul securității naționale este *Doctrina militară*. Operând în cadrul prescris de statutul de neutralitate, doctrina militară descrie indicii calitativi care caracterizează construcția Forțelor Armate la un nivel suficient pentru asigurarea securității militare a statului. Liniile directorii de politici ale *Doctrinei militare* sunt reflectate în *Strategia militară*. Aici se menționează în mod explicit că, deși Republica Moldova și-a declarat statutul de neutralitate permanentă, ea trebuie să poată face față riscurilor și amenințărilor asociate, aflate în permanentă schimbare.

În acest context, sistemul de securitate și apărare al Republicii Moldova se află și el într-un proces de transformare ce derivă din nevoia de a se adapta, pe de o parte, la evoluția mediului de securitate și, pe de altă parte, din necesitatea de a asigura un echilibru între nevoile de securitate și apărare ale statului și resursele disponibile. Or, dezvoltarea unei culturi suficiente de securitate și apărare națională în cadrul societății moldovenești impune creșterea cheltuielilor militare, pe măsură ce vor fi puse în aplicare acțiunile desfășurate la nivel de politică de stat, iar acest lucru presupune și acceptabilitatea socială a necesității acestor cheltuieli.

Un concept central pentru modul în care este transpusă în fapt ideea de neutralitate – prezent în legea cu privire la apărarea națională – este principiul suficienței defensive, numit uneori și principiul suficienței pentru asigurarea securității militare ori al suficienței rezonabile pentru apărare. Acest principiu este luat drept bază pentru politicile de construcție a forțelor armate în toate țările neutre.

Putem considera drept suficientă din punct de vedere defensiv acea stare a puterii militare a unui stat sau a unei coaliții de state care îi permite să descurajeze agresiunea unui potențial adversar sau să o respingă, dar exclude capacitatea de a lansa un atac-surpriză și de a desfășura operațiuni ofensive la scară largă fără desfășurarea suplimentară de forțe armate și implementarea altor măsuri pentru consolidarea puterii lor de luptă. Principiul suficienței defensive organizează construcția militară astfel încât toate activitățile din sfera apărării să fie într-o concordanță strictă cu gradul de pericol militar real și cu capacitățile economice ale statului. Pentru implementarea acestui principiu, doctrina militară urmează să capete un caracter defensiv, formațiunile ofensive trebuie limitate în structura generală a forțelor armate, cotele din tratatele internaționale trebuie respectate cu strictețe etc. Suficiența defensivă devine, din această perspectivă, măsura potențialului de apărare minim necesar unui stat pașnic, adecvată capacităților sale economice și pericolelor militare la care este acesta expus din exterior.

Pe timp de pace, capacitățile *suficiente* din punct de vedere defensiv sunt cele care permit unui stat să descurajeze într-un mod eficient intențiile agresive ale altor state, datorită posibilității reale și transparente de a provoca statului-agresor, în mod independent sau împreună cu alte state, pagube inacceptabile în timpul acțiunilor de luptă întreprise ca răspuns la potențiala agresiune. O altă dimensiune fundamentală este reprimarea hotărâtă a provocărilor externe și interne, inclusiv a încălcărilor inviolabilității frontierei de stat și a spațiului aerian. Totodată, pe timp de pace, suficiența defensivă solicită angajamentul față de creșterea autorității naționale și a eficacității măsurilor și eforturilor

politice, diplomatice, economice și a altor forme nonviolente de acțiune care contribuie la asigurarea securității naționale și internaționale.

Pe timp de război, principiul suficienței defensive presupune că statul care îl transpune în realitate este capabil să respingă primele lovituri ale agresorului, cu cele mai mici pierderi umane, materiale și teritoriale posibile, utilizând forțele armate în structura lor pe timp de pace. Pasul următor, după efectuarea măsurilor de mobilizare, este de a respinge agresiunea și de a forța agresorul să se retragă din starea de război, făcând continuarea acestuia nerezonabilă din punct de vedere politic.

Suficiența defensivă poate fi caracterizată obiectiv prin semne și criterii distinctive precum: (a) o politică externă pașnică, ce recunoaște rolul forței militare doar ca mijloc de respingere a agresiunii; (b) natura evident defensivă a politicii militare, a doctrinei militare, a conceptelor strategice ale forțelor armate, care nu provoacă statele să-și crească puterea militară chiar dacă între ele există o anumită rivalitate; (c) absența unor poveri excesive pentru economia națională în vederea întreținerii forțelor armate, date fiind efectivul acestora și structura lor defensivă; (d) dezvoltarea predominantă a unor tipuri de arme defensive, care să excludă posibilitatea utilizării forțelor armate pentru a desfășura operațiuni de luptă ofensivă la scară largă.

Nivelul de capacități defensive ce poate fi considerat suficient depinde de caracterul și amploarea surselor potențiale de pericol militar, dimensiunea teritoriului, poziția geostrategică, disponibilitatea resurselor, obiectivele politice și militar-strategice ale statului. Din aceste considerente, suficiența defensivă este definită drept „o asemenea stare în relațiile dintre state, în care cantitatea și calitatea forțelor militare ale unui stat sunt suficiente pentru a-i asigura securitatea, dar insuficiente pentru a efectua un atac asupra altui stat”.

Conceptul de suficiență defensivă, ca și cel de neutralitate, nu apare într-un vid: un stat care și le asumă este obligat să-și ajusteze eforturile de apărare la situația internațională, la normele dreptului internațional contemporan, să consacre aceste concepte în legile sale și să le pună la baza doctrinei sale militare. Referindu-ne la Republica Moldova, vom menționa doar câteva aspecte. În primul rând, după reforme care au exclus din cadrul Armatei Naționale mai multe structuri, Republica Moldova dispune de cea mai mică armată din Europa, raportată la numărul populației, însă în seama ei au rămas aceleași sarcini. Este necesară o nouă abordare, care va conduce, în perspectivă, la o nouă structură a Armatei Naționale și la un efectiv numeric aflat la nivelul standardelor țărilor neutre, depășindu-l cu mult pe cel pe care îl avem în prezent.

O altă problemă este cea a mobilizării. Țările neutre europene au un sistem de mobilizare bine pus la punct, capabil să atragă sub arme, în cazul Elveției, de exemplu, întreaga populație masculină a țării cu vârsta cuprinsă între 16 și 51 de ani. În Republica Moldova, cadrul legislativ a fixat o serie de principii fundamentale în această privință, dar statul nostru nu este capabil să asigure aducerea sub arme a întregului potențial de mobilizare de care dispune, potențial și așa redus dacă îl comparăm cu întreaga populație capabilă să poarte arme. Este necesară și o reformă legislativă, și o clarificare a principiilor mobilizării, și crearea de capacități pentru a suporta numărul maxim posibil de persoane mobilizate.

În plus, majoritatea tehnicii militare de care dispune Armata Națională este moștenită de la fosta armată sovietică, fiind uzată și depășită, o cantitate mai redusă fiind donată de alte state, precum SUA sau China, în cadrul programelor de asistență tehnică. Însă și cantitatea de tehnică militară de care dispunem este insuficientă, dacă o raportăm la alte state neutre: comparativ cu situația Finlandei și a Suediei înainte de a solicita admiterea în NATO, proporția de mașini de luptă la 1.000 de militari este de 3-5 ori mai mică. În plus, spre deosebire de alte state neutre, nu avem nici avioane de luptă, nici elicoptere de luptă, nici tancuri. Achiziția de echipament militar trebuie privită anume ca parte a sistemului de asigurare a suficienței defensive.

Din această perspectivă, este necesară o schimbare de percepție asupra conceptului de neutralitate, luând în calcul în mod explicit principiul suficienței defensive, astfel încât Forțele Armate să-și poată executa sarcinile constituționale de garantare a suveranității, independenței, unității, integrității teritoriale, democrației constituționale. Există și primele semnale pozitive în acest sens din partea conducerii statului. Președinta Maia Sandu, Comandantul Suprem al Forțelor Armate, a subliniat public că, acum mai mult ca oricând, Republica Moldova are nevoie de o armată funcțională și modernă, capabilă

să răspundă provocărilor timpului, iar pentru asta autoritățile trebuie să investească în infrastructura militară și în asigurarea efectivului cu cele necesare, „dacă dorim să transformăm Armata Națională într-un scut de încredere pentru independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova”. Aceste angajamente de principiu s-au materializat și prin modificarea legii bugetului de stat pentru anul 2022, prin care bugetul Ministerului Apărării a crescut cu peste 130 de milioane de lei. Semnificativă pentru creșterea capacității defensive este și colaborarea în domeniul apărării cu NATO, UE, alți parteneri care ne oferă sprijin în cadrul unor programe bilaterale. În contextul războiului din Ucraina, reconceptualizarea neutralității din această perspectivă a suficienței defensive capătă din ce în ce mai mult sens și, datorită cursului asumat de conducerea statului și sprijinului oferit de partenerii de dezvoltare, începe să se materializeze în mod concret. Sperăm că această înțelegere se va menține și aprofunda și în continuare.

AUREL FONDOS: În contextul actual de securitate, când riscul de escaladare a războiului din Ucraina amenință și statutul de neutralitate al republicii noastre, se impune și mai acut nevoia de a ne consolida capacitatea de apărare și a dezvolta capacitățile militare ale forțelor armate. E un lucru firesc, mai ales că de la proclamarea neutralității Republicii Moldova în 1994 (perioadă în care în raioanele ei de est fusese deja dislocat ilegal un contingent de militari ruși) și până în prezent, statutului ei de neutralitate nu i s-au asigurat niciun fel de garanții internaționale. Din 24 februarie 2022, când statutul de neutralitate al țării noastre a devenit vulnerabil din cauza invaziei Federației Ruse în Ucraina, a devenit tot mai evidentă nevoia de implicare a statului nostru în activitatea organizațiilor internaționale, inclusiv prin crearea unei forme de neutralitate axate pe parteneriate, minimizarea vulnerabilităților, sporirea capacităților de apărare, sporirea gradului de reacție a sectorului de securitate și a rezilienței naționale, cultivarea elementului de descurajare. În parteneriatele sau în alianțele militare se pot angaja inclusiv țările cu statut neutru, fără să-și modifice obligația de neutralitate. Dacă am compara, de exemplu, formele de neutralitate, am observa că în Constituția Austriei există prevederea expresă că Austria nu participă la niciun fel de alianțe militare, în timp ce în Constituția Republicii Moldova nu se regăsește o asemenea prevedere. Acest fapt oferă prilej pentru discuții în contradictoriu, inclusiv cu privire la aderarea republicii noastre la NATO. Și chiar dacă în contextul invaziei Rusiei în Ucraina se fac anumite presiuni politice (interne și externe) ca Republica Moldova să promoveze o abordare pasivă privind sistemul național de securitate și apărare, actuala clasă politică a ales să mențină programele de cooperare internațională deja existente și intenționează să se angajeze și mai intens în reformarea tuturor structurilor naționale de securitate, atât pentru a le consolida capacitatea de asigurare a securității naționale, cât și pentru a contribui la operațiuni internaționale de menținere a păcii.

Statutul de *neutralitate* al Republicii Moldova nu a împiedicat țara noastră să stabilească relații strânse de cooperare militară cu statele europene și cu NATO, iar colaborarea cu NATO nu a presupus și nu va presupune renunțarea la statutul de neutralitate. Realizată în cadrul prevăzut de Parteneriatul pentru Pace, colaborarea cu Alianța Nord-Atlantică ne permite să beneficiem de consultări, expertizări și acces la informații, să utilizăm experiența NATO în domeniul gestionării situațiilor de criză, consolidării capacității de rezistență la noile provocări internaționale și ne oferă posibilitatea să conlucrăm în vederea creșterii interoperabilității, promovării transparenței, planificării și bugetării apărării naționale, pregătirii pentru dezastre civile, alte urgențe.

Domeniile de cooperare, planurile de reformă și procesele dialogului politic sunt prevăzute în Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului (IPAP), și, începând cu 2006, convenite de comun acord de Republica Moldova și NATO pentru o perioadă de doi ani. Implementarea IPAP nu urmărește obiectivul aderării Republicii Moldova la Alianța Nord-Atlantică, ci reformarea și modernizarea sectorului de securitate și apărare națională în conformitate cu noile evoluții și cerințe ale mediului de securitate actual. IPAP trasează obiectivele de cooperare în mai multe domenii de importanță strategică: cooperarea cu structurile și instituțiile europene și euroatlantice, reformele democratice, drepturile omului, statul de drept, combaterea corupției, integritatea teritorială și relațiile

cu vecinii, reforma sectorului de securitate și apărare, controlul democratic al forțelor armate, combaterea terorismului, asigurarea apărării cibernetice, dezvoltarea economică durabilă și securitatea energetică.

Neutralitatea declarată a Republicii Moldova reprezintă un caz aparte, dacă o comparăm cu neutralitatea altor state, întrucât pe teritoriul țării noastre sunt instalate unitățile militare ruse ale Grupului Operativ Tactic. Prezența acestor unități pe teritoriul Republicii Moldova anulează orice semnificație practică a termenului de „neutralitate”. În același timp, este eronată și percepția că neutralitatea permanentă reprezintă un blocaj instituțional ce nu ar permite cooperarea activă cu organizațiile internaționale în scopul menținerii păcii și securității regionale. Atât hotărârea Curții Constituționale nr. 14 din 2 mai 2017, cât și practica internațională demonstrează că, în condițiile unui pericol iminent de ordin militar ce ar atenta la securitatea națională, statul nu doar poate, ci are și obligația de a lua toate măsurile de apărare împotriva oricărui pericol extern, inclusiv apelând la organismele internaționale de protecție. În acest sens, Republica Moldova întreține relații de cooperare în domeniul securității și apărării cu mai mulți parteneri, scopul asumat fiind participarea la eforturile internaționale de asigurare a păcii. În cadrul acestor relații, inclusiv al cooperării cu NATO prin Parteneriatul pentru Pace, respectarea principiului neutralității este esențială. Prin diversele forme de cooperare, mereu transparente, Republica Moldova va putea evita o serie de riscuri, contrabalansând amenințările la adresa securității naționale cu desfășurarea unei politici neutre active și solidare cu Europa în formă de ne-aliniament militar.

GHEORGHE BĂLAN: Mă voi opri asupra câtorva dintre reperele ce determină evoluția mediului actual de securitate și asupra modului în care se reflectă acesta asupra Republicii Moldova, dat fiind statutul ei de neutralitate.

1. Războiul purtat de Rusia împotriva Ucrainei distruge, aproape zilnic, sistemul de securitate internațională stabilit după cel de-al Doilea Război Mondial: niciuna din instituțiile internaționale existente, concepute pentru a menține pacea și securitatea (precum ONU și OSCE), nu sunt în stare să pună capăt acestui război.
2. Dorința nedisimulată a Rusiei de a anexa teritoriile Ucrainei, pe care le ocupă, înseamnă o revenire la practica ce a existat în prima jumătate a secolului XX: în esență, e vorba de înlocuirea sistemului de acorduri internaționale cu voința celui mai puternic de a încălca integritatea teritorială și suveranitatea statelor, bazată exclusiv pe propriile intenții și dorințe, oricât de exagerate ar fi acestea.
3. Perioada de 30 de ani de relativă pace, care a venit în Europa după Războiul Rece, s-a încheiat: azi nu mai vorbim doar de un „război hibrid” (ca un nou tip de războaie pe care l-am observat în Moldova, Ucraina și Georgia), ci și despre un război convențional la scară largă, care se desfășoară în țara vecină.
4. Pe acest fundal, conceptul de neutralitate începe să-și piardă sensul. Agresiunea rusă împotriva Ucrainei a demonstrat că neutralitatea nu mai este o garanție a securității. Acest lucru este confirmat de exemplul Suediei și Finlandei, care au decis să renunțe la tradiția lungă de neutralitate și să dorească aderarea la NATO. De fapt, pentru restul statelor neutre din Europa rămân două căi: fie să urmeze Finlanda și Suedia, fie să se bazeze pe propriile forțe, ceea ce va duce la creșterea considerabilă a cheltuielilor de apărare.
5. Evident că, în condițiile moderne, neutralitatea Republicii Moldova nu mai este un garant al securității noastre: resursele financiare, materiale, umane limitate nu fac posibilă crearea unor forțe armate autosuficiente, capabile să reziste unei agresiuni externe masive, iar posibilitatea unei astfel de amenințări și agresiuni, inclusiv împotriva Republicii Moldova, este demonstrată de declarațiile politicienilor, militarilor și propagandiștilor ruși, care văd țara noastră în sfera de influență rusă.
6. Va fi sau nu va fi Moldova în NATO? Va vrea sau nu să renunțe la ceea ce s-a fixat în Constituție cu privire la neutralitate? Această întrebare este, pentru Republica Moldova, mult mai dificilă decât pentru Finlanda și Suedia: în primul rând, există limitări interne semnificative (nu vorbim doar de conflictul transnistrean și prezența militară rusă fără consimțământul nostru, dar și de o lipsă de consens în elita politică și societatea moldovenească); în al doilea rând, există și suficiente obstacole externe.

7. Pe termen scurt, ar trebui, firește, să căutăm soluții de compromis, care vizează întărirea securității Republicii Moldova. O opțiune intermediară ar putea fi ajungerea la un acord privind garanțiile de securitate cu statele limitrofe Republicii Moldova și cele cu interes direct ca ea să-și păstreze nu numai integritatea teritorială, dar și orientarea pro-europeană. E vorba în primul rând de România, Ucraina, Polonia, Estonia, Letonia și Lituania. Acest acord ar trebui să prevadă o organizație pe mai multe niveluri și un sistem diversificat de securitate, fără a se referi doar la asistență militară imediată (aici, de exemplu, România, Polonia, statele Baltice sunt limitate de NATO), ci la asistarea prin furnizarea de arme, instruirea personalului, construirea rezilienței la amenințări hibride (de exemplu, atacuri cibernetice), securitate energetică îmbunătățită etc. După cum arată experiența, astfel de mini-alianțe se dezvoltă acum destul de activ în Europa.
8. Se remarcă azi o anumită inerție în percepția noii realități de către politicienii și societatea țărilor europene și nu numai europene. Există o iluzie că sfârșitul războiului dintre Rusia și Ucraina va permite să ne întoarcem la viața liniștită de dinainte de război. Acest lucru este departe de a fi adevărat. Cu ultimele sale acțiuni în domeniul energiei, Rusia a confirmat vechiul avertisment al experților: pentru Rusia, gazul și petrolul nu sunt o resursă sau o marfă pe care o vând altor țări, ci un instrument de presiune, un instrument de război.
9. O inerție asemănătoare poate fi observată și în atitudinea elitei moldovenești față de problema transnistreană. Formatul «5+2» nu mai e funcțional și, cel mai probabil, nu-și va reveni nici după sfârșitul războiului ruso-ucrainean. Prin urmare, trebuie să vorbim azi despre acest lucru. Să vorbim sincer, și să lucrăm la definitivarea unei abordări bazate pe un larg consens național cu privire la reglementarea transnistreană și viitorul Republicii Moldova.

III. ARTICOLE ȘTIINȚIFICE. STUDII

ABORDĂRI CONCEPTUALE ȘI TEORETICO-METODOLOGICE ALE SECURITĂȚII NAȚIONALE ÎN ACTELE LEGISLATIVE ȘI STUDIILE POLITOLOGICE DIN REPUBLICA MOLDOVA

CONCEPTUAL AND THEORETICAL-METHODOLOGICAL APPROACHES REGARDING NATIONAL SECURITY
IN LEGAL DOCUMENTS AND POLITICAL SCIENCE STUDIES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Valentin Burlacu, dr., conf. univ., șef de secție
Agenția pentru Știință și Memorie Militară

ABSTRACT. One of the fundamental problems faced by the Republic of Moldova since its establishment as a sovereign and independent state is tied to the insurance of its national security. This matter includes several parts, such as risks and threats that seriously endanger the existence of the state and affect the European course of the Republic of Moldova. The entire range of issues has been stated officially in a series of laws that align with the national security legal framework. Today, the Republic of Moldova is going through a reviewing process of the legislation on security and national defense, including through the elaboration of policy documents in the security field, as well as the review of the normative framework. This process takes place in the context of essential changes in the geopolitical security environment, the perpetuation of regional conflicts and the deepening of the relations with the European Union and NATO, which determines the need to reassess the priorities of the national security and defense policy. Over the years, the issue of the national security of the Republic of Moldova has been addressed in the framework of national and international conferences, round tables, collections of articles and studies and monographs, that have analyzed from different perspectives the defining aspects of the problem.

KEY WORDS: Threats; Defense; Independence; Politics; Risks; Sovereignty.

Una dintre problemele fundamentale cu care se confruntă Republica Moldova din momentul statornicirii ei în calitate de stat suveran și independent ține de asigurarea securității sale naționale. Republica Moldova este pusă sistematic în fața unor riscuri și amenințări ce atentează la existența ei ca entitate, afectează grav integritatea ei teritorială, bunăstarea cetățenilor ei și parcursul ei european. Unele au fost moștenite din perioada sovietică, altele au fost provocate și inspirate din exterior, în special, de fosta metropolă, moștenitoarea de drept a căreia este Federația Rusă, care nu s-a resemnat cu noile realități. Una dintre cele mai grave probleme la etapa inițială a devenirii Republicii Moldova ca stat independent a constituit-o conflictul transnistrean, provocat de conducerea de la Moscova.

Procesul de fundamentare și instituționalizare a securității naționale în Republica Moldova a demarat în prima jumătate a anilor 1990. În acest context, crearea sistemului național de securitate s-a materializat prin formarea cadrului normativ și a structurilor abilitate în acest domeniu. Documentele oficiale de bază care trasează câmpul de acțiune al securității naționale a Republicii Moldova sunt *Constituția Republicii Moldova* (adoptată în iulie 1994), *Conceptia politicii externe a Republicii Moldova* (februarie 1995), continuând cu alte documente în care sunt identificate amenințările, riscurile și mijloacele de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova, precum: *Doctrina militară* (iunie 1995), prima *Conceptie a securității naționale a Republicii Moldova* (octombrie 1995), *Conceptia reformei militare* (iulie 2002), *Legea cu privire la apărarea națională* (2003), *Conceptia securității naționale* (noua variantă adoptată în mai 2008) și *Strategia securității naționale* (2011). Faptul că în primăvara anului 2015 a început elaborarea unui nou proiect al *Strategiei securității naționale* confirmă că reformarea sectorului securității naționale este un proces ce continuă prin adoptarea de noi legi, strategii sectoriale și programe de guvernare ce constituie cadrul instituțional-juridic al politicii în acest domeniu.

Cadrul legislativ al politicii de securitate este fundamentat pe o serie de documente strategice cu privire la securitatea națională (strategie, concepție, doctrină), care stabilesc cele mai importante interese naționale, amenințările interne și externe reale sau posibile, liniile directorii pentru contracararea acestor amenințări și valorificarea oportunităților ce pot contribui la realizarea scopurilor fundamentale prevăzute de aceste documente. Politica de securitate a fost extinsă de la un accent exclusiv pe protecția stabilității statului și regimului politic spre includerea unor dimensiuni legate de bunăstarea populației și drepturile omului.

Vom puncta în continuare unele aspecte esențiale vizând instituționalizarea și evoluția fundamentelor securității naționale a Republicii Moldova.

Întreaga gamă de probleme ce țin de securitatea Republicii Moldova a fost enunțată pentru prima oară în mod oficial în *Legea securității statului nr. 618*, adoptată de Parlament la 30 octombrie 1995¹. Legea tratează securitatea națională – ca noțiune și concept – în sens larg, catalogând în mod firesc securitatea de stat ca parte integrantă a securității naționale și afirmând că apărarea securității naționale, la rândul ei, reprezintă una din situațiile prevăzute de art. 54 din Constituția Republicii Moldova. Conform art. 1 din lege, prin securitatea statului se înțelege protecția suveranității, independenței și integrității teritoriale a țării, a regimului ei constituțional, a potențialului economic, tehnico-științific și defensiv, a drepturilor și libertăților legitime ale persoanei împotriva activității informative și subversive a serviciilor speciale și organizațiilor străine, împotriva atentatelor criminale ale unor grupuri sau indivizi aparte. Astfel, securitatea națională reprezintă starea de legalitate, de echilibru și de stabilitate socială, economică și politică ce se impune a fi realizată pentru a asigura existența și dezvoltarea statului nostru ca stat suveran, independent, unitar și indivizibil; menținerea ordinii constituționale; realizarea climatului de exercitare neîngrădită a drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale prevăzute de Constituție.

Asigurarea securității naționale reprezintă o activitate complexă a statului, realizată cu implicarea unui cerc larg de subiecți. În acest context, legea prevede drepturile și responsabilitățile autorităților publice supreme în domeniul securității statului (Parlamentul, Șeful Statului, Consiliul Suprem de Securitate și Guvernul), definind totodată sistemul organelor centrale ale statului cu responsabilități asupra securității naționale, care include Serviciul de Informații și Securitate, Serviciul de Protecție și Pază de Stat, Departamentul Trupelor de Grăniceri și Departamentul Vamal².

Drept amenințări la adresa securității statului legea identifică ansamblul de acțiuni, condiții și factori ce comportă pericol pentru stat, societate și personalitate (art. 4, alin. 1). La capitolul *Pericol deosebit*, legea în cauză stabilește 12 tipuri de acțiuni și activități ce amenință securitatea statului, printre care: acțiunile îndreptate spre schimbarea prin violență a regimului constituțional, subminarea sau suprimarea suveranității, independenței și integrității teritoriale a țării; activitatea ce contribuie, în mod direct sau indirect, la desfășurarea de acțiuni militare contra țării sau la declanșarea războiului civil; acțiunile militare și alte acțiuni violente care subminează temeliile statului; acțiunile care favorizează apariția de evenimente extraordinare în transporturi, telecomunicații, la unitățile economice și cele de importanță vitală; spionajul, transmiterea informațiilor ce constituie secret de stat altor state, precum și obținerea ori deținerea ilegală a informațiilor ce constituie secret de stat în vederea transmiterii lor unor state străine sau structuri anticonstituționale; trădarea manifestată prin acordarea de ajutor unui stat străin în desfășurarea activității ostile împotriva Republicii Moldova; acțiunile care au ca scop răsturnarea prin violență a autorităților publice legal alese; acțiunile care lezează drepturile și libertățile constituționale ale cetățenilor, ce pun în pericol securitatea statului; pregătirea și comiterea actelor teroriste, atentatelor la viața, sănătatea și inviolabilitatea persoanelor oficiale supreme din republică, a oamenilor de stat și fruntașilor vieții publice din alte state aflați în Republica Moldova; sustragerea de armament, muniție, tehnică de luptă, materii explozive, radioactive, substanțe otrăvitoare, substanțe stupefianțe, toxice și de altă natură, contrabanda cu acestea, producerea, folosirea, transportarea și păstrarea lor ilegală, dacă prin aceasta sunt atinse interesele de asigurare a securității statului; constituirea de organizații sau grupări ilegale care pun în pericol securitatea statului sau participarea la activitatea acestora; cazurile de crimă organizată și/sau corupție, care subminează securitatea statului (art. 4, alin. 2).

Examinând această listă de amenințări la securitatea națională a Republicii Moldova, se poate remarca absența menționării explicite a conflictului transnistrean. A fost o decizie motivată politic: sperând că vor putea identifica în curând o modalitate pașnică de soluționare a diferendului, legislatorii nu l-au inclus în lista de factori destabilizatori, pentru a evita să ofere părții transnistrene un pretext de blocare a negocierilor.

¹ *Legea securității statului nr. 618* din 31.10.1995, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 10-11,13.02.1997.

² Ulterior Departamentul Trupelor de Grăniceri a fost reformat în Poliția de Frontieră, aflată în subordinea Ministerului Afacerilor Interne, iar Departamentul Vamal – în Serviciul Vamal.

Noile procese sociale, politice și economice au determinat anumite transformări în abordarea conceptului de securitate, ținând cont de trăsăturile fundamentale ale mediului de securitate la începutul sec. XXI. Unele elemente ce iau în calcul aceste evoluții au fost incluse în noua *Concepție a securității naționale*³, adoptată la 22 mai 2008 de Parlamentul Republicii Moldova, prin *Legea nr. 112*. Art. 1 al acesteia stabilește care sunt „Principiile, valorile generale, obiectivele, liniile directorii de bază ale securității naționale”; „Amenințările, riscurile și vulnerabilitățile cu impact asupra securității naționale a Republicii Moldova”. Conform concepției securității naționale, sistemul securității naționale este definit drept, pe de o parte, un ansamblu de concepte, strategii, politici, mijloace, reglementări și structuri administrative ale statului, precum și, pe de altă parte, un ansamblu de instituții ale societății care au rolul de a realiza, a proteja și a promova interesele naționale ale țării.

Cercetătorii care au analizat funcția *Concepției securității naționale* îi atribuie câteva scopuri de bază, constatând că ea stabilește un „sistem de idei care conturează prioritățile statului în domeniul securității naționale”, oferă „o evaluare generală a mediului de securitate pe plan național și internațional în care operează Republica Moldova” și definește „scopul securității naționale, liniile directorii de bază pentru securitatea națională, valorile și principiile generale ce urmează a fi protejate de statul și de societatea moldovenească”⁴.

Un alt aspect important ce ține de *Concepție* este faptul că ea reprezintă primul document juridic în care se încearcă o interpretare oficială mai largă a statutului de neutralitate permanentă, proclamat în art. 11 al *Constituției Republicii Moldova* din 1994. Textul acestui document interpretează statutul de neutralitate permanentă ca implicând respectarea a două criterii sau condiții: „Republica Moldova nu este parte la blocuri militare și nu admite dislocarea de trupe militare sau de armamente ale altor state și ale blocurilor militare pe teritoriul său” și „Statutul de neutralitate permanentă reprezintă principiul de bază, piatra de temelie a conceptului securității naționale. Astfel, toate acțiunile desfășurate de întregul sistem de securitate națională al Republicii Moldova, îndreptate spre asigurarea securității naționale se bazează pe acest principiu” (art. 1, alin. 1).

Textul *Concepției* conține și o formulare a obiectivelor urmărite prin implementarea politicii de securitate: asigurarea respectării statutului de neutralitate permanentă, consolidarea și apărarea independenței și suveranității statului, restabilirea integrității teritoriale, eliminarea prezenței militare străine, menținerea direcției de integrare europeană, asigurarea ordinii constituționale și a valorilor democratice, dezvoltarea economică și socială ascendentă, dezvoltarea și valorificarea potențialului uman, apărarea cât mai eficientă a intereselor și drepturilor cetățenilor, consolidarea dimensiunilor economice, societale, energetice și ecologice ale securității, consolidarea securității militare și participarea Republicii Moldova la consolidarea securității internaționale. În același timp, se oferă o interpretare nouă a amenințărilor la adresa securității naționale, printre care sunt incluse în mod explicit conflictul transnistrean; riscurile apariției unor tensiuni interetnice; amenințarea terorismului internațional; amenințările de origine economică; amenințările de origine socială; amenințările din domeniul tehnologiilor informaționale; amenințările care derivă din activitatea umană; factorii tehnogeni și calamitățile naturale; amenințarea crimei organizate și a corupției (art. 1.3). În concretizarea acestor aspecte, *Concepția securității naționale* a ținut cont de poziția geografică și politică a statului, de interesele acestuia, de informațiile disponibile despre aliați și parteneri în politicile regionale și globale, luând în calcul amenințările reale și potențiale la adresa intereselor cetățenilor, ale grupurilor sociale, ale statului.

În ansamblul ei, varianta adoptată la 22 mai 2008 a *Concepției securității naționale* oferă o viziune nouă asupra securității naționale, inspirată de tezele Școlii de la Copenhaga. În timp ce prima concepție pune accent preponderent pe pericole militare și politice, cea de-a doua pornește de la o interpretare comprehensivă a securității naționale, având în vedere caracterul ei multidimensional și interdependent. Astfel, în *Concepție* și-a găsit loc

întreaga paletă a amenințărilor și vulnerabilităților: politice, militare, economice, societale și de mediu. Totuși, analiștii consideră că, în mare parte, *Concepția securității naționale* aprobată în 2008 poartă un caracter academic și confuz și interpretează eronat riscurile și amenințările la adresa securității naționale. Această concepție nu a oferit o bază necesară pentru elaborarea politicii de stat în domeniul securității naționale și al apărării, actelor normative corespunzătoare, pentru optimizarea structurilor de administrare a activității organelor de asigurare a securității naționale. De asemenea, documentul nu a oferit o definiție formală a conceptului de neutralitate permanentă a Republicii Moldova, iar respectarea acestui statut de către statele terțe este văzută ca fiind dependentă de „eforturile depuse pentru asigurarea respectării neutralității permanente de către subiectele de drept internațional”. Concepția interpretează eronat amenințările la adresa securității naționale legate de conflictul transnistrean, fără a le trata din perspectiva suveranității și integrității teritoriale, ci limitându-se la constatarea că „existența regimului separatist amplifică discrepanța din cadrul juridic unic al Republicii Moldova, condiționând imposibilitatea acordării de asistență juridică cetățenilor Republicii Moldova din localitățile din stânga Nistrului (Transnistria), periclitând totodată cooperarea internațională judiciară în acest segment”. Analiza structurii și conținutului *Concepției securității naționale* scoate la iveală caracteristicile unui document „de tranziție”, prevederile cărora au o aplicare practică limitată și servesc mai curând drept set de referințe pentru elaborarea ulterioară a altor acte legislative cu privire la politica de securitate națională.

Or, în ansamblu, actele care au stat la baza edificării sistemului de securitate națională la etapa inițială sunt cele două concepții ale securității naționale a Republicii Moldova, adoptate în 1995 și, respectiv, în 2008. Acestea reflectă evaluarea generală a mediului de securitate pe plan național și internațional și definesc scopul securității naționale, liniile directorii pentru securitatea națională, valorile și principiile generale ce urmează a fi protejate de stat și de societatea moldovenească.

Cadrul politico-juridic al securității statului include și *Strategia securității naționale*, aprobată la 15 iulie 2011 de către Parlamentul Republicii Moldova⁵, considerată primul document de bază de acest gen ce reflectă politica securității naționale. *Strategia* stabilește că politica de securitate a Republicii Moldova reprezintă un ansamblu de concepte, norme juridice, acțiuni orientate spre promovarea și protejarea intereselor sale naționale prin identificarea, prevenirea și contracararea amenințărilor și a riscurilor cu impact asupra securității statului, accentuând că în procesul de „promovare a intereselor naționale se va ține cont de statutul de neutralitate permanentă”. Conform tezelor incluse în preambulul documentului, *Strategia* afirmă că ea „pornește de la interesele naționale, răspunde la amenințările și la riscurile cu impact asupra securității naționale, stabilește obiectivele sistemului de securitate națională, identifică mijloacele și căile de asigurare a securității naționale. *Strategia* este totodată un act politico-juridic pe termen mediu ce permite adaptarea la evoluțiile interne și externe ale politicii în domeniul securității naționale, identificarea segmentelor specifice ale sistemului de securitate națională care necesită reformare, elaborarea unui plan realist de implementare a reformelor”.

Strategia securității naționale definește sectorul de securitate al Republicii Moldova, stipulând că din acest sector fac parte instituțiile de stat cu mandat de forță, destinate implementării sarcinilor de protecție a cetățenilor și a statului (nivel operațional) și instituțiile civile de stat, care exercită funcțiile de guvernare, de planificare, de control și de supraveghere în sistemul securității naționale (nivel administrativ)⁶.

Un aspect ce merită menționat este faptul că *Strategia securității naționale* abordează o serie de probleme ce țin de securitate în consonanță cu *Strategia securității europene*, conform căreia „securitatea națională a unui stat european nu mai poate fi privită ca un fenomen izolat”. *Strategia securității naționale* afirmă în acest sens, în mod explicit, că „Securitatea națională a Republicii Moldova nu poate fi concepută în afara contextului securității europene”, susținând că „un element central din instrumentarul necesar pentru apărarea și promovarea intereselor naționale ale statului este oferit de procesul de inte-

³ *Legea nr. 112-XVI/2008 din 22.05.2008 pentru aprobarea Concepției securității naționale a Republicii Moldova*, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 97-98/2008, art. 357, pp. 7-10.

⁴ V. Cibotaru, E. Mârzac (coord.), *Legislația Republicii Moldova cu privire la sectorul de securitate și apărarea națională*, Chișinău, 2015, p. 11.

⁵ *Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 153-XIX din 15.07.2011 pentru aprobarea Strategiei securității naționale a Republicii Moldova din 14.04.2009*, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 170-175, 14.10.2011, art. 499, pp. 37-46.

⁶ *Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 153-XIX din 15 iulie 2011 pentru aprobarea Strategiei securității naționale a Republicii Moldova din 14.04.2009*, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 170-175, 14.10.2011, pp. 38-39.

grare europeană a Republicii Moldova” și că „în cadrul eforturilor de integrare, o atenție deosebită va fi acordată intensificării cooperării cu UE pe linia *Politicii externe de securitate comună* (CFSP) și *Politicii de securitate și apărare comună* (CSDP), orientată spre consolidarea securității naționale și celei regionale. Republica Moldova va coopera cu Uniunea Europeană în domeniile prevenirii și soluționării conflictelor, gestionării crizelor, neproliferării armelor de distrugere în masă”⁷. Un capitol aparte din *Strategia securității naționale* este dedicat viziunii și acțiunilor de consolidare a securității naționale prin intermediul politicii externe și de apărare (cap. 3). *Strategia* menționează că „un loc aparte în contextul securității îi revine participării Republicii Moldova la eforturile globale, regionale și sub-regionale de promovare a stabilității și securității internaționale prin cooperarea în cadrul ONU, OSCE, cu NATO și alte organizații internaționale relevante, precum și participarea la misiunile în cadrul Politicii de securitate și apărare comună a UE (PSAC)”.

Strategia securității naționale abordează securitatea dintr-o perspectivă multilaterală, luând în calcul caracterul ei multidimensional și interdependent, determinat atât de starea de lucruri din domeniul politic, militar, al ordinii publice din țară, cât și de situația din sfera economică, socială, ecologică, energetică și de altă natură. În acest context, *Strategia* determină dintr-o nouă perspectivă interesele naționale, principalele amenințări, riscuri și vulnerabilități pentru securitatea națională; principalele repere ale politicii externe și politicii de apărare ce țin de asigurarea securității naționale; căile de asigurare a securității naționale; liniile directoare pentru reformarea sectorului de securitate națională. În calitate de amenințări actuale la adresa securității naționale a Republicii Moldova au fost identificate: sărăcia, subdezvoltarea economică și dependența energetică, conflictul transnistrean, tensiunile din zonă și prezența militară străină, coerciția externă, factorul criminogen, corupția, problema demografică și acutizarea fenomenului migrației, sănătatea populației, calamitățile naturale, poluarea mediului, accidente tehnogene, insecuritatea informațională, instabilitatea sistemului financiar-bancar⁸. În același timp, la pct. 4 al strategiei sunt indicate căile de asigurare a securității naționale: combaterea sărăciei, asigurarea securității economice și diminuarea dependenței energetice; gestionarea problemelor legate de conflictul transnistrean și de retragerea trupelor străine; diminuarea șanselor coerciției externe; combaterea factorului criminogen și a corupției; ameliorarea situației demografice și sănătatea populației; prevenirea, gestionarea și eliminarea efectelor în caz de calamități naturale, de poluare a mediului și de accidente tehnogene; asigurarea securității informaționale; asigurarea securității societale; asigurarea stabilității politice; managementul integrat al frontierei de stat; asigurarea securității alimentare; combaterea terorismului; cercetarea amenințărilor, riscurilor și a vulnerabilităților cu impact asupra capacității de apărare și a securității naționale.

La o analiză din punctul de vedere al conținutului *Strategiei securității naționale*, remarcăm că acest document, ca și *Conceptia* din 2008, a fost elaborat pornind de la baza teoretico-metodologică propusă de Școala de la Copenhaga, care ia în considerare toate componentele securității. Aprobarea *Strategiei securității naționale* a oferit șansa începutului unei faze calitativ noi în politica de securitate și apărare a Republicii Moldova, inițierii și implementării unor reforme adecvate în sectorul de securitate și apărare în conformitate cu practicile și standardele europene.

După anul 2014, contextul internațional și regional a generat provocări suplimentare la adresa securității naționale a Republicii Moldova, sistemul european de securitate fiind grav afectat de anexarea Crimeii de către Federația Rusă, crearea și alimentarea zonelor de separatism și conflict militar în regiunile de est ale Ucrainei. Această schimbare a condițiilor sociale, economice, politice și militare a făcut ca strategia aprobată de Parlament în anul 2011 să-și piardă în mare măsură actualitatea. Începând cu 2015, Republica Moldova a trecut printr-o perioadă de revizuire a legislației privind securitatea și apărarea națională, inclusiv prin elaborarea unor documente de politici pe domenii (*Strategia securității naționale* (2016), *Conceptia securității informaționale* (2017), *Strategia națională*

⁷ V. Cibotaru, E. Mârzac (coord.), *Op. cit.*, p. 15.

⁸ Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 153-XIX din 15.07.2011 pentru aprobarea *Strategiei securității naționale a Republicii Moldova* din 14.04.2009, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 170-175, 14.10. 2011, art. 499, pp. 40-43.

de apărare (2018), *Strategia securității cibernetice* etc.), revizuirea cadrului normativ (*Legea cu privire la Serviciul de Informații și Securitate, Legea cu privire la apărarea națională*, pachetul de legislație militară, alte legi, strategii sectoriale și programe de guvernare ce fac parte din cadrul politico-juridic al politicii de securitate națională). Aspectele de țin de conținutul actelor legislative adoptate în Republica Moldova până în anul 2015, necesitatea revizuirii și reformării lor sunt abordate printr-o analiză comprehensivă în studiul și culegerea de documente coordonate de V. Cibotaru și E. Mârzac⁹.

La analiza abordărilor cu privire la securitatea națională, trebuie să se țină cont de faptul că, în perioada sovietică, domeniul securității nu a fost investigat în centrele științifice din RSS Moldovenească nici sub aspect teoretic și nici sub aspect practic, motiv din care școala națională în domeniu s-a constituit relativ târziu. Această situație a determinat, pentru un timp, lipsa unei viziuni strategice privind securitatea națională, principalele vulnerabilități și amenințări la adresa statului nostru. De asemenea, din cauza culturii sovietice perpetuate din perioada URSS, care a „infectat” cultura instituțională a tânărului stat Republica Moldova, domeniul securității a fost considerat o sarcină elitistă, dreptul asupra acestuia revenind exclusiv statului¹⁰. Această situație devine evidentă în special prin analiza principalelor documente strategice care fundamentează securitatea națională a Republicii Moldova, a unora dintre publicațiile în domeniul securității naționale apărute în centrele de cercetare din Republica Moldova și a evoluției politicii externe și politicii interne a statului în domeniul securității¹¹. Lipsa unui cadru teoretico-metodologic temeinic în abordarea securității naționale a Republicii Moldova, ca urmare a inexistenței unei școli autohtone a studiilor strategice de securitate consolidate a creat un vid de competențe în problematică. În planul deciziilor politice, lipsa unor abilități fundamentale în domeniului securității a dus la o viziune distorsionată asupra principalelor pericole la adresa securității naționale și, în consecință, la adoptarea unor acțiuni ineficiente de diminuare a insecurității¹².

Însă, treptat, conceptualizarea noțiunii de securitate prin prisma cercetărilor științifice contemporane a început să fie tratată, și în Republica Moldova, din perspective multiple, aparținând unor școli și direcții bine cristalizate și argumentate factologic. Elaborările teoretico-politologice cu privire la securitate ale cercetătorilor din Republica Moldova au fost influențate, în ansamblu, de trendul internațional de studiere a tematicii securității, care preocupă atât clasa politică, cât și comunitatea științifică la nivel mondial.

Pentru a putea formula mai clar riscurile și amenințările la adresa securității naționale a Republicii Moldova, a fost nevoie de o abordare teoretico-metodologică a conceptelor de securitate și securitate națională. În cadrul cercetărilor, drept suport teoretico-metodologic au servit analiza bazei conceptuale și juridice a securității naționale din Republica Moldova și studiile din domeniu realizate în Occident.

Conceptualizarea și diversificarea fenomenului securității în ansamblu, fundamentarea și instituționalizarea securității naționale a Republicii Moldova din perspectiva ultimelor elaborări în domeniu sub aspect istoriografic și teoretico-metodologic aparține cercetătorilor V. Juc, V. Varzari¹³, V. Ungureanu¹⁴. Aceștia încearcă, în studiile lor, o transpunere din perspectivă politologică a diversității semnificațiilor fenomenului securității pe terenul social și politic al Republicii Moldova.

Cercetătorii V. Juc și V. Ungureanu, referindu-se la noțiunea de securitate, constată că în pofida unei multitudini de definiții și sensuri ale categoriei de securitate existente în

⁹ V. Cibotaru, E. Mârzac (coord.), *Op. cit.*, 2015.

¹⁰ D. Mînzărari, *Proiectul Concepției securității naționale - test decisiv pentru elita politică moldovenească*, în *Discussion Papers, IDIS Viitorul*, nr. 1 (august) 2007, p. 7.

¹¹ V. Varzari, *Repere teoretico-metodologice de elaborare a politicilor publice în domeniul securității naționale: cazul Republicii Moldova*, în V. Varzari (coord.), *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul evoluțiilor geopolitice regionale*, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, ÎS FEP Tipografia Centrală, Chișinău, 2016, p. 17.

¹² V. Varzari, *Op. cit.*, p. 9.

¹³ V. Juc, V. Varzari, *Fundamentarea și diversificarea conceptului de securitate*, în *Administrarea publică*, nr. 1, 2012, pp. 132-140.

¹⁴ V. Juc, V. Ungureanu, *Fundamentarea și instituționalizarea securității naționale a Republicii Moldova*, în *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, nr. 3, 2008, pp. 93-105; V. Juc, V. Ungureanu, *Fundamentarea și instituționalizarea securității naționale a Republicii Moldova: aspecte istoriografice și teoretico-metodologice*, în *Revista Militară. Studii de securitate și apărare*, nr. 1(3), 2010, pp. 14-32.

literatura de specialitate și în actele normativ-juridice internaționale și naționale ale diferitor state ale lumii, în prezent nu există nici o definiție clară și unanim acceptată a acestei noțiuni, nici o concepție dominantă referitoare la căile cele mai eficiente și sustenabile de asigurare a securității¹⁵. În opinia acestor savanți, „saltul calitativ în diversificarea teoretică a conceptului de securitate s-a produs nemijlocit după încheierea războiului rece, din cauza că transformările care au avut loc nu puteau să nu condiționeze oportunitatea îmbogățirii dimensiunii tradiționale a acestui concept: caracterul relațiilor internaționale a determinat redimensionarea arhitecturii de securitate, ordine ce a cuprins fundamentele conceptual-teoretice, abordate din perspective ontologică și epistemologică”¹⁶. O lucrare elaborată de politologul V. Juc și dedicată analizei securității naționale a Republicii Moldova în contextul transformărilor structurale de sistem „post război rece”, publicată în anul 2015, reactualizează problemele legate de reperele istoriografice, conceptuale și teoretico-metodologice de cercetare a relațiilor internaționale de la sfârșitul sec. XX - începutul sec. XXI, determinate de schimbarea structurii sistemului internațional de securitate¹⁷.

Conform evaluării cercetătorului S. Sprincean, evoluția rapidă a teoriilor politologice cu privire la securitate în perioada „post război rece” a necesitat o abordare generală a fenomenului și o conceptualizare politologică profundă a acestuia, mai ales că, în studiile contemporane de securitate, accentul este mutat de pe securitatea statului, asigurată preponderent pe cale militară, pe securitatea persoanei umane, posibilă prin asigurarea realizării intereselor sale individuale¹⁸.

Juristul V. Cușnir, abordând acest subiect, remarca faptul că însuși termenul de securitate poate include diferite accepțiuni, referindu-se la sectoare și domenii diverse: securitatea de stat sau națională, securitatea externă, securitatea internă, securitatea militară, securitatea publică, securitatea economică, securitatea energetică, securitatea ecologică, securitatea alimentară, securitatea umană etc. Fiecare dintre aceste sectoare sau domenii manifestă o formă specifică de raporturi sociale, constituite și derulate în cadrul lor. De aceea este firească și justificată abordarea conceptuală a securității în sensul cel mai larg al termenului¹⁹.

Cercetătorii locali menționează și faptul că o abordare sociopolitică a securității umane nu este caracterizată strict de controversa și disputa referitoare la obiectul protejat prin eforturile de asigurare a securității (o opoziție tipică fiind cea dintre stat și individul uman), ci implică statul în politicile, strategiile, dar și activitățile sociopolitice de asigurare a intereselor și integrității persoanei umane. Individul participă el însuși în mod activ la spațiul sociopolitic, la asigurarea securității instituțiilor de stat, dat fiind că implicarea este în propriul lui interes²⁰.

Relevanța investigațiilor analizate de noi rezidă în extinderea componentelor noțiunii de securitate, care începe să fie bazată nu numai pe elemente politice, militare sau geopolitice, dar și pe aspecte economice, sociale, energetice, umanitare, științifice sau ecologice. Privit din această perspectivă, rolul *Strategiei securității naționale* este de a oferi un punct de referință pentru evaluarea activității guvernului și a conducerii politice orientate spre asigurarea securității statului sau un sistem de coordonate la care s-ar raporta întregul spectru de eforturi și acțiuni ce vizează protejarea intereselor naționale vitale²¹. Opinia expusă adesea în acest context este că scopul oricărei strategii a securității naționale ar fi să genereze și să organizeze cu eficiență maximă mijloacele statului spre a

¹⁵ V. Juc, V. Ungureanu, *Fundamentarea și instituționalizarea securității naționale a Republicii Moldova: aspecte istoriografice și teoretico-metodologice*, p. 15.

¹⁶ V. Juc, V. Ungureanu, *Diversificarea teoretică a conceptului de securitate în contextul transformărilor structurale de sistem internațional post război rece*, în V. Varzari (coord.), *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul evoluțiilor geopolitice regionale*, pp. 38-39.

¹⁷ V. Juc, *Securitatea națională și politica externă ale Republicii Moldova în contextul transformărilor structurale de sistem post război rece*, Tipografia Centrală, Chișinău, 2015, p. 118.

¹⁸ S. Sprincean, *Asigurarea securității umane și modernizarea sociopolitică a Republicii Moldova*, în *Statul, securitatea și drepturile omului în condițiile societății informaționale. Conferință științifico-practică internațională. 13-14 decembrie 2018, Chișinău*, Tipografia Artpoligraf, Chișinău, 2019, pp. 487-500, pp. 491-492.

¹⁹ V. Cușnir, *Dimensiunea juridică a securității: aspecte internaționale și naționale*, în V. Varzari (coord.), *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul evoluțiilor geopolitice regionale*, p. 54.

²⁰ S. Sprincean, *Asigurarea securității umane...*, p. 488.

²¹ D. Mînzărari, *Op. cit.*, p. 10.

influența sistemul internațional în vederea asigurării condițiilor optime posibile pentru dezvoltarea și prosperitatea statului și pentru minimalizarea sau lichidarea completă a efectelor acțiunilor și evenimentelor externe ostile, periculoase pentru dezvoltarea statului. Această definiție ar fi completă, cu condiția că pericolele pentru securitatea statului ar deriva doar din exterior. Însă, ca efect al globalizării, al faptului că frontierele dintre state au căpătat o natură mai poroasă și mai transparentă, al altor transformări curente ale sistemului internațional, a crescut și numărul pericolelor de natură internă²².

După cum putem constata, cercetătorii accentuează diverse dimensiuni ale noțiunii de securitate, insistând pe dimensiunile ei non-militare: dimensiunea politică, dimensiunea economică, dimensiunea socială, dimensiunea culturală, dimensiunea ecologică. Conform opiniilor generalizate, securitatea națională implică realizarea în practică a unei strategii deliberate, care asigură oamenilor o dezvoltare socială stabilă și o viață onorabilă în condițiile stabilității și securității, prin contracararea în timp util și în mod eficient a amenințărilor și riscurilor sau prin neutralizarea lor. Aspectele ce țin de teoriile și practicile securității, securității naționale, securității regionale, reperele teoretice și delimitările conceptuale ce țin de acestea sunt analizate de A. Rusnac²³ și N. Albu²⁴, V. Ungureanu, D. Ungureanu²⁵. În viziunea lui A. Rusnac „Concepția securității naționale reprezintă un sistem de opinii acceptate de societate asupra valorilor statului, intereselor lui, a amenințărilor la adresa valorilor și intereselor în fața pericolelor reale și potențiale”²⁶.

Subiecte precum rolul securității naționale în consolidarea statalității Republicii Moldova, necesitatea reformării sectorului de securitate în contextul tranziției spre democrație, reperele teoretico-metodologice utilizate în elaborarea politicilor publice din domeniul securității naționale a Republicii Moldova, categoriile de bază ale teoriei asigurării securității naționale, separatismul și impactul lui asupra procesului de edificare a statalității în Republica Moldova au fost abordate de cercetătorii V. Beniuc²⁷, A. Roșca, N. Albu²⁸, N. Chirtoacă²⁹, V. Varzari³⁰, A. Opalev³¹, I. Rurac³².

Expertul militar V. Ciubotaru a analizat sub aspect politologic comparativ constituirea, funcționalitatea și viabilitatea sistemelor de securitate națională în regiunea sud-est europeană, acordând o atenție specială Consiliului Suprem de Securitate – o instituție cu un rol fundamental pentru sistemul de asigurare a securității în Republica Moldova – și reliefând că acesta are printre prioritățile sale (pe lângă funcțiile macro-sistemice bine cunoscute ce țin de apărarea națională) eliminarea oricăror pericole și amenințări la adresa securității individuale a cetățenilor, la adresa comunităților locale³³.

O altă idee prezentă în abordările cercetătorilor este teza că securitatea unui stat nu poate fi analizată separat de securitatea regiunii geografice în care se află acesta și de securitatea internațională în ansamblu. Republica Moldova, la fel ca și orice alt stat contemporan, depinde foarte mult de procesele ce au loc în afara hotarelor ei, procese ce influențează situația internă din țară, starea ordinii de drept și, în general, nivelul securității ei. Mediul internațional de securitate din care face parte și Republica Moldova

²² *Ibidem*, p. 46.

²³ A. Rusnac, *Aspecte ale teoriei securității*, Draghiștea, Chișinău, 2005, 216 p.

²⁴ N. Albu, *Conceptele de securitate și securitate națională: teorii și practici*, în *Revista Militară*, nr. 1 (3), 2010, pp. 4-13.

²⁵ V. Ungureanu, D. Ungureanu, *Repere teoretice și delimitări conceptuale ale securității regionale*, în *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, nr. 3, 2017, pp. 25-36.

²⁶ A. Rusnac, *Op. cit.*, p. 50.

²⁷ V. Beniuc, *Dimensiunea securității naționale în aspectul consolidării statului moldovenesc*, în *Securitatea și apărarea națională a Republicii Moldova*, ARC, Chișinău, 2002.

²⁸ A. Roșca, N. Albu, *Dimensiunea securității naționale în aspectul consolidării statului Republica Moldova prin prisma opiniei experților*, în *Studia Universitatis. Seria Științe Sociale. Revista științifică a Universității de Stat din Moldova*, nr. 3, 2007, pp. 212-221.

²⁹ N. Chirtoacă, *Tranziția spre democrație și reforma sectorului de securitate în Moldova*, în *Moldova pe calea democrației și stabilității*, Cartier, Chișinău, 2005, pp. 51-70.

³⁰ V. Varzari, *Repere teoretico-metodologice de elaborare a politicilor publice în domeniul securității naționale: cazul Republicii Moldova*, în V. Varzari (coord.), *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul evoluțiilor geopolitice regionale*, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, ÎS FEP Tipografia Centrală, Chișinău, 2016, p. 18.

³¹ A.V. Opalev, *Cu privire la unele categorii de bază ale teoriei asigurării securității naționale*, în *Itinerar strategic, Revistă de studii de securitate și apărare, IISD al AȘM*, nr. 1-2, 2007, pp. 24-30.

³² I. Rurac, *Separatismul și impactul lui asupra procesului de edificare a statalității în Republica Moldova*, Chișinău, 2002.

³³ V. Ciubotaru, *Constituirea sistemului de securitate națională și evoluția rolului Consiliului Suprem de Securitate*, în *Consiliul Securității Naționale în procesul de luare a deciziilor. Analiză comparată: Republica Moldova, România și Ucraina*, Institutul de Politici Publice, Cartier, Chișinău, 2006, p. 88.

este în continuă și profundă transformare, proces ce constituie o sursă de instabilitate și incertitudine, care face imprezibile evoluțiile ulterioare ale sistemului de amenințări ce pot surveni la adresa securității naționale. În plus, atât mediul mondial, cât și cel regional de securitate se confruntă cu noi elemente și surse de insecuritate: traficul de arme și de droguri, criminalitatea transfrontalieră, multiplicarea conflictelor regionale etc.

Din perspectiva unei analize interdisciplinare, interesele de securitate ale Republicii Moldova în context intern și extern au fost tipologizate pe trei niveluri – național, regional și global – de Iu. Pîntea³⁴ și V. Cerba³⁵.

Iu. Pîntea consideră că, în funcție de aspecte diverse ale situației politice, economice sau militare, în interiorul țării sau pe plan internațional, se impune aprecierea adecvată a nivelului de pericol în scopul luării deciziilor de moment. Primul nivel, considerat cel de bază, este *securitatea națională*, care ține de garantarea suveranității naționale, integrității teritoriale și independenței statale, de crearea unor condiții interne și externe de existență care ar garanta posibilitatea dezvoltării prospere a statului, societății și cetățenilor. Al doilea nivel este *securitatea regională*, care ține de crearea, în cadrul unui ansamblu de state sau într-un spațiu geografic concret, a condițiilor ce ar garanta conviețuirea pașnică a subiecților din spațiul dat, echilibrul intereselor naționale și factorilor de influență externă și, în sfârșit, ar asigura condițiile ca fiecare subiect al acestui spațiu să poată să-și realizeze strategiile proprii de securitate fără a aduce prejudicii intereselor naționale ale celorlalți; se consideră că securitatea regională poate fi asigurată numai atunci când este asigurată securitatea fiecărui subiect aparte. Al treilea nivel este *securitatea globală*, care ține de asigurarea condițiilor egale și acceptabile pentru totalitatea membrilor comunității internaționale și ar exclude riscurile și amenințările cu caracter global la adresa populației întregului glob pământesc și generațiilor viitoare, cum ar fi pericolul nuclear, pericolele ecologice, folosirea irațională a resurselor naturale etc.³⁶

Aceeași opinie este susținută de V. Cerba, care afirmă că securitatea națională a Republicii Moldova constituie o stare a națiunii, fundamentată pe legalitate și stabilitate socio-politică, exprimată prin ordinea de drept și exercitarea neîngrădită a drepturilor și libertăților cetățenești, manifestarea deplină a libertății de decizie și de acțiune, a atributelor fundamentale ale statului. Analiza securității implică o tipologizare a nivelurilor acesteia, mergând de la simplu spre complex. Primul nivel este securitatea națională, prin care autorul înțelege posibilitatea garantării integrității teritoriale, a independenței statului și crearea condițiilor de dezvoltare socială prin mecanismele politicii interne și externe a statului. Al doilea nivel este securitatea regional-zonală, care presupune crearea unui sistem de securitate într-un spațiu bine definit de limite geografice, cu scopul conviețuirii pașnice a statelor din această regiune prin asigurarea unei securități colective. Al treilea nivel de analiză este securitatea internațională, care prevede asigurarea securității tuturor membrilor comunității internaționale prin excluderea riscurilor și amenințărilor cu caracter global, fiind posibilă prin aplicarea sistemului colectiv de securitate, prin recunoașterea principiului de nerecurgere la forță, prin lupta colectivă împotriva riscurilor la adresa securității internaționale³⁷.

În funcție de natura relațiilor pe care un stat le poate promova în raport cu alte state și de modul în care se manifestă acestea, conceptul de securitate se identifică, în opinia lui V. Cușnir, cu cel de pace internă, atunci când se au în vedere stabilitatea și echilibrul intern necesare existenței și dezvoltării componentelor statului, și cu cel de pace internațională, înțelesă din perspectiva relațiilor de echilibru și stabilitate internațională care contribuie la prevenirea conflictelor și favorizează cooperarea. Autorul subliniază că deși conceptul

³⁴ Iu. Pîntea, *Identificarea pericolelor existente și probabile pentru interesele naționale de bază ale Moldovei*, în *Apărarea și securitatea națională a Moldovei*, Institutul de Politici Publice, Chișinău, 2001, 66 p.

³⁵ V. Cerba, *Aspecte privind modalitățile de realizare a securității naționale în contextul problemelor existente în procesul de reglementare a diferendului transnistrean*, în V. Sîli, D. Hîrbu (coord.), *Conferința științifico-practică națională «Mandatul de securitate: probleme actuale de interpretare, legislație și practică»*, Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova, Institutul Național de Informații și Securitate «Bogdan, Întemeietorul Moldovei» 8 septembrie 2020, Chișinău, s. n., Print-Caro, Chișinău, 2020 p. 346.

³⁶ Iu. Pîntea, *Op. cit.*, 66 p.

³⁷ V. Cerba, *Op. cit.*, p. 346.

de securitate a cunoscut o profundă evoluție, s-a dezvoltat în context teoretic și practico-aplicativ, căpătând un caracter mult mai complex și interdependent, în esența sa el a continuat să includă conotațiile de pace, libertate și independență, siguranță, protecție, liniște, lipsă de primejdie, prevenire și apărare de pericole, stabilitate și dezvoltare³⁸.

Din aceste analize se poate deduce că securitatea națională poate fi asigurată nu doar prin eforturi interne, strategii și forțe proprii, dar și prin cooperarea și crearea noilor relații cu partenerii, în concordanță cu strategia de securitate internațională, care oferă bazele operaționale pentru colaborarea sistematică la nivel bilateral, dar și cu organizațiile de securitate, pe probleme comune, la nivel multilateral.

Atât pe plan internațional, cât și pe plan național există necesitatea promovării unei conduite adecvate a subiecților, într-o manieră care să asigure starea de legalitate, de echilibru și de stabilitate social-economică și politică necesară existenței și dezvoltării statelor, ca state suverane, unitare, independente și indivizibile, menținerii ordinii de drept, precum și a drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale ale cetățenilor – conduită încadrată în norme juridice care se impune subiecților prin acte normative³⁹.

Noile transformări geopolitice regionale (extinderea NATO și a UE din anii 2004 și 2007 spre estul Europei, războiul din Ucraina, izbucnit în 2014, criza refugiaților în Uniunea Europeană, acutizată în 2015), dar și naționale (criza politică, socială, financiar-bancară actuală din Republica Moldova), cu impact asupra sectorului de securitate națională, precum și eventualele oportunități și soluții pentru diminuarea insecurității în sectoarele-cheie, posibilitatea unei reconsiderări a politicii în domeniul securității naționale sunt teme de studiu de actualitate stringentă.

Sub aspect teoretico-metodologic, oportunitățile și alternativele de consolidare a securității naționale a Republicii Moldova, structura relațiilor internaționale după încheierea Războiului Rece, replierile geostrategice, aspectele stabilității și echilibrului sistemelor internaționale au devenit obiect de analiză pentru cercetătorul V. Juc⁴⁰.

Sub aspect politologic, influența factorului geopolitic asupra securității naționale a Republicii Moldova, problemele apărute în contextul războiului din Ucraina, interesele geopolitice ale marilor puteri și impactul lor asupra securității naționale, consolidarea dimensiunii geopolitice în noua paradigmă de asigurare a securității naționale, politica de securitate a Republicii Moldova în spațiul sud-est european sunt investigate în studiile politologilor N. Albu⁴¹ V. Juc⁴², V. Ungureanu⁴³, C. Eșanu⁴⁴.

Realitățile geopolitice contemporane și impactul acestora asupra securității Republicii Moldova au fost abordate în mod diferit în mai multe articole și studii. V. Juc și V. Ungureanu evidențiază că, sub aspect geopolitic, Republica Moldova are o situație complexă, aflându-se la frontiera geopolitică a două centre de putere: Federația Rusă și Uniunea Europeană. Respectiv, Republica Moldova urmează să-și exprime poziția prin prisma intereselor sale naționale, cum ar fi integritatea teritorială, stabilitatea internă și dezvoltarea economică. Iar pentru a atinge scopurile în cauză, singura opțiune este orientarea către Uniunea Europeană⁴⁵. V. Saca și V. Ciobanu analizează locul geopolitic al Republicii Moldova prin prisma a două viziuni: cea a optimiștilor, care văd Republica Moldova ca pe o punte de legătură între est și vest, și cea a pesimiștilor, care o tratează ca pe un stat fără perspectivă, constrâns la exprimarea unor poziții și acțiuni doar prin „jocul Marilor Puteri”⁴⁶.

³⁸ V. Cușnir, *Op. cit.*, pp. 61-62.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ V. Juc, *Oportunități și alternative de consolidare a securității naționale a Republicii Moldova*, în *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, nr. 3 (154), 2010; *Idem*, *Edificarea relațiilor internaționale post-război rece: aspecte teoretico-metodologice și replieri geostrategice*, Sirius, Chișinău, 2011, 248 p.; *Idem*, *Aspecte ale stabilității și echilibrului sistemelor internaționale*, în *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, nr. 33, 2007, pp. 33-44.

⁴¹ N. Albu, *Influența factorului geopolitic asupra securității naționale a Republicii Moldova*, în *Political Science, International Relations and Security Studies. International Conference Proceedings. The VIIIth Edition [Sibiu]*, 23-25 May 2014, p. 469.

⁴² V. Juc, V. Ungureanu, *Interesele geopolitice ale marilor puteri și impactul lor asupra securității naționale a Republicii Moldova*, FEP Tipografia Centrală, Chișinău, 2016, p. 40.

⁴³ V. Ungureanu, *Consolidarea dimensiunii geopolitice în noua paradigmă de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova*, în *Modernizarea social-politică a Republicii Moldova în contextul extinderii procesului integraționist european. (Partea a II-a)*, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, Chișinău, 2019.

⁴⁴ C. Eșanu, *Politica de Securitate a Republicii Moldova în spațiul sud-est european: avantaje și perspective*, în *Studii internaționale: viziuni din Moldova*, vol. 1, Chișinău, 2006.

⁴⁵ V. Juc, V. Ungureanu, *Republica Moldova în contextul realităților geopolitice contemporane: avantaje și constrângeri*, în *Studii internaționale. Viziuni din Moldova*, Chișinău, 2008, nr. 2-3 (7) p. 29.

⁴⁶ V. Saca, V. Ciobanu, *Republica Moldova între civilizația estică și cea vestică în contextul intereselor geopolitice*, în *Moldoscopia*, nr. 3, 2007, p. 107.

În viziunea lui O. Serebrian, cele mai importante provocări pentru securitatea națională a Republicii Moldova sunt resursele naturale limitate, ritmul lent al reformelor socioeconomice, starea de *zonă-tampon* între Federația Rusă, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Organizația Tratatului Atlanticului de Nord, pe de alta. El divizează amenințările la adresa securității naționale în două categorii: de natură internă și de origine externă, ultimele incluzând conflictele teritoriale alimentate direct sau indirect din afară (conflictul sud-basarabean, disputa de frontieră dintre Ucraina și Republica Moldova și, în special, conflictul transnistrean). Aceste probleme și conflicte nu pot fi analizate separat, ele având, în geneza și evoluția lor, multiple puncte de intersecție⁴⁷. Analizând problema securității energetice a Republicii Moldova din perspectiva securității naționale, O. Serebrian subliniază faptul că procesul de reconfigurare a arhitecturii geostrategice din Europa de Sud-Est determină geopolitica securității naționale a Republicii Moldova. În opinia lui, disensiunile politice dintre centrele mari de putere au consecințe asupra asigurării securității energetice a țării noastre, conducând la amenințări la adresa securității naționale. În era globalizării, geopolitica este dominată de strategiile resurselor, îndeosebi ale celor energetice, factorul energetic fiind utilizat ca mecanism de realizare a unor interese geopolitice. Faptul că Republica Moldova depinde în totalitate de importul gazelor naturale afectează direct securitatea energetică a statului. La etapa actuală, această problemă capătă valențe politice. În viziunea lui O. Serebrian, printre cele mai importante provocări pentru securitatea națională a Republicii Moldova sunt resursele naturale limitate și ritmul lent al reformelor socioeconomice⁴⁸.

Politologii V. Juc, I. Rusandu, V. Ungureanu examinează și ei implicațiile realităților geopolitice asupra securității naționale și necesitatea consolidării aspectului politic al securității Republicii Moldova, care rezultă din imperativul adaptării la dinamica transformărilor politice, economice, sociale interne, precum și la replierile geopolitice regionale provenite din încheierea Războiului Rece și politica externă neo-imperială a Federației Ruse⁴⁹. Cu referință la pericolele și riscurile de perspectivă pentru Republica Moldova, acești cercetători remarcă faptul că ideea unei noi arhitecturi de securitate paneuropene în care să-și găsească locul și Federația Rusă este respinsă de către statele-membre NATO: acest proiect geopolitic face parte din politica externă neo-imperială a Federației Ruse, care încearcă să se afirme ca supraputere, și ar avea un impact negativ asupra integrării europene a Republicii Moldova, Ucrainei și Georgiei, care va trena în timp, păstrând în acest caz întreaga zonă în sfera de influență rusă, deoarece este puțin probabil ca UE să reușească să integreze efectiv aceste state, chiar dacă va pune în aplicare Parteneriatul Estic. În cele din urmă, Europa de Est ar risca să se transforme într-o Uniune a Europei de Est, la care deja visează unii ideologi ruși susținători ai politicii lui V. Putin⁵⁰.

Dacă în mod tradițional amenințările, riscurile și vulnerabilitățile la adresa apărării și securității unui stat erau evaluate prin prisma unor concepte militare, în condițiile mediului actual de securitate și în noua conjunctură internațională securitatea necesită o abordare extinsă, în care să se regăsească, pe lângă elementele de natură militară, și cele de natură economică, socială, politică, tehnologică și de mediu. Mai mult, edificarea noului sistem internațional după încheierea Războiului Rece s-a dovedit a fi un proces complex și multi-aspectual, în care polaritatea rămâne problema de bază a configurației structurii sistemului internațional, polul fiind abordat în sens geopolitic, dar și dintr-o perspectivă mai largă, incluzând aspecte geostrategice, geo-securitologice, geo-economice, geo-energetice, geo-religioase, geo-culturale și de altă sorginte, care, în totalitatea lor sau în parte, imprimă acestui concept un conținut nou, cu o pondere considerabilă în procesele de configurare, edificare și redimensionare a sistemului internațional⁵¹.

⁴⁷ O. Serebrian, *Rusia la răspântie. Geoistorie, geo-cultură, geopolitică*, Cartier, Chișinău, 2014, p. 152; *Idem*, *Geopolitica regiunii Mării Negre. O miză pentru Rusia și UE*, în *Revista de Istorie și Politică*, nr. 1, 2008, pp. 235-241.

⁴⁸ O. Serebrian, *Despre geopolitică*, Cartier, Chișinău, 2009, p. 106.

⁴⁹ V. Juc, I. Rusandu, V. Ungureanu, *Consolidarea securității politice a Republicii Moldova: aspecte geopolitice*, în *Moldoscopie (probleme de analiză politică)*, nr. 2, 2010, p. 151.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 150.

⁵¹ V. Ungureanu, *Redimensionarea arhitecturii geopolitice a sistemului internațional post război rece: adversități geostrategice și replieri de securitate*, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, ÎS FEP Tipografia Centrală, Chișinău, 2020 p. 5.

Astfel, în contextul eficientizării sectorului de securitate, studiile publicate de Iu. Josanu⁵² și Iu. Pinteș⁵³, V. Varzari⁵⁴, C. Manolachi⁵⁵, D. Mînzărari⁵⁶, analizând cerințele de securitate a Moldovei, stabilite în plan intern și extern, evidențiază problemele ce țin de riscurile și amenințările în adresa securității Republicii Moldova, necesitatea reevaluării sectorului de securitate și apărare, reformarea sectorului de securitate națională a Republicii Moldova din perspectiva amenințărilor și vulnerabilităților, construcția militară și securitatea statului, aspectul politico-militar al securității ecologice. Raportându-se la aceste realități, studiile oferă sugestii pentru soluționarea problemelor actuale de securitate cu care se confruntă Republica Moldova.

Criza din Ucraina are un impact direct asupra sistemului de securitate al Republicii Moldova. Într-un studiu în care oferă o analiză comparativă a opțiunilor de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova în contextul agresiunii ruse în Ucraina, M. Popușoi evaluează și cauzele vulnerabilității Republicii Moldova în domeniul apărării, propunând și unele politici alternative pentru fortificarea securității naționale. Autorul propune crearea unei noi structuri de cooperare regională, la care ar adera Ucraina, Polonia, Lituania etc., după modelul de cooperare în domeniul apărării oferit de țările nordice⁵⁷.

În contextul crizei din Ucraina, comentatorul politic C. Ciurea analizează unele consecințe asupra Republicii Moldova, precum disoluția sistemului european de securitate; amenințările la adresa securității naționale ce derivă din criza ucraineană; noile complicații în procesul de reglementare a conflictului transnistrean, problemele de ordin economic etc. În situația dată, autorul consideră că este important ca autoritățile și societatea să mențină cursul spre integrarea europeană și să instituie un moratoriu la tema neutralității; activizarea graduală a Chișinăului ar trebui să mizeze pe obținerea unor angajamente internaționale ce ar asigura neutralitatea sau ar oferi garanții de securitate, păstrând în același timp cursul proeuropean al Republicii Moldova⁵⁸.

Cu referire la tehnologiile de conflict în spațiul post-sovietic, pericolele agresiunii indirecte străine în Moldova și potențialele răspunsuri la aceste probleme, D. Mînzărari recomandă guvernării, pentru a contracara consecințele grave ale agresiunii indirecte, să pregătească resurse, strategii și capacități pentru neutralizarea diferitelor contingente, inclusiv a celui mai grav scenariu. De asemenea, se propune ca autoritățile să contracareze efectul negativ și instigator al presei străine pe teritoriul republicii, concomitent cu preîntâmpinarea infiltrării pe teritoriul ei a elementelor străine cu intenții agresive sau neutralizarea acestora⁵⁹.

Într-un studiu colectiv, autorii N. Chirtoacă, Iu. Chifu, I. Munteanu, Iu. Frunțașu, R. Gorincioi ș.a. analizează structura și caracterul riscurilor de securitate într-o societate în tranziție, pornind de la situația din Republica Moldova (tratată ca exemplu), proiectând și explorând o serie de instrumente de analiză și concepte utilizate pe larg în literatura internațională de specialitate. Printre soluțiile propuse se evidențiază, în plan intern, consolidarea instituțiilor statului de drept, inclusiv a celor responsabile de asigurarea securității publice, economice și politice, dar și a securității individuale a cetățeanului. În plan

⁵² Iu. Josanu, *Riscuri și amenințări în adresa securității Republicii Moldova*, în *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul geopolitic european. Program rezumat la Conferința științifică internațională a AȘM, Știința, Chișinău*, 2010, pp. 14-15; *Idem*, *Riscuri și amenințări la adresa securității naționale a Republicii Moldova*, în *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, nr. 3, 2010, pp. 43-48.

⁵³ Iu. Pinteș, *Necesitatea reevaluării sectorului de securitate și apărării*, în *Revista Militară. Studii de Securitate și Apărare*, nr. 1 (17) / 2017, pp. 20-27.

⁵⁴ V. Varzari, *Reformarea sectorului de securitate națională a Republicii Moldova din perspectiva amenințărilor și vulnerabilităților*, în *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, nr. 3, 2010, pp. 58-64.

⁵⁵ C. Manolache, *Organismul militar al Republicii Moldova. Construcția militară și securitatea statului*, Biblioteca Științifică Centrală Andrei Lupan, Chișinău, 2015. 386 p.; *Idem*, *Securitatea națională*, în *Republica Moldova pe calea modernizării. Studiu enciclopedic*, FEP Tipografia Centrală, Chișinău, 2015; C. Manolache, *Securitatea ecologică. Aspectul politico-militar*, Institutul Militar al Forțelor Armate, Chișinău, 2008, 126 p.

⁵⁶ D. Mînzărari, *Proiectul Concepției securității naționale - test decisiv pentru elita politică moldovenească*, în *Discussion Papers, IDIS Viitorul*, nr. 1 (august) 2007.

⁵⁷ M. Popușoi, *Analiza comparativă a opțiunilor de asigurare a securității naționale a Republicii Moldova în condițiile agresiunii ruse în Ucraina*, APE, Chișinău, 2014, 9 p.

⁵⁸ C. Ciurea, *Criza din Ucraina și impactul ei asupra sistemului de securitate al Republicii Moldova*, APE, Chișinău, 2014. 19 p.

⁵⁹ D. Mînzărari, *Tehnologii de conflict în spațiul post-sovietic: pericolele agresiunii indirecte străine în Moldova și potențialele răspunsuri*, APE, Chișinău, 2014, p. 2.

extern, autorii au evidențiat necesitatea integrării energice, plene și consistente a Republicii Moldova în principalele instituții occidentale și euroatlantice, desovietizarea instituțiilor publice, civile și militare, riscurile și provocările militare, politice și de altă natură, cauzate de existența conflictului transnistrean, impulsivitatea colaborării țării noastre cu statele vecine și cu principalii actori internaționali etc.⁶⁰.

Cercetătorul Iu. Pîntea, analizând din perspectivă politologică pericolele evidente și probabile la adresa securității Republicii Moldova le evidențiază inclusiv pe cele ce afectează securitatea umană a cetățenilor țării, cum ar fi subdezvoltarea economică, lipsa respectului cuvenit pentru drepturile omului⁶¹. Printre factorii de risc pentru securitatea națională a Republicii Moldova, politologul I. Josanu îi remarcă și pe cei legați tangențial de securitatea umană, precum „fenomenul corupției și al interesului de grup, economia tenebră ce subminează considerabil potențialul economic al țării și erodează suveranitatea statului de drept”⁶². Problemele migrației ilegale și ale traficului de ființe umane, inclusiv pe segmentul central (transnistrean) al frontierei de stat, sunt evaluate de către specialiști ca fiind grave amenințări la adresa securității în sfera socială din Republica Moldova⁶³.

În ultimul timp, cercetătorii accentuează din ce în ce mai mult ideea de securitate umană – un aspect care se referă la individ și, respectiv, depășește cadrul pus la dispoziție de discuțiile despre securitatea statului⁶⁴. Modelul utilizat de cele mai multe ori pentru analiza pluridimensională din perspectivă politologică a acestui concept este cel propus de reprezentanții Școlii de la Copenhaga, care au contribuit decisiv la extinderea conceptului de securitate în perioada contemporană, depășind conceptualizările tradiționaliste ce îi atribuiau un sens strict militar. Una dintre ideile cele mai fertile ale acestei școli, sub aspectul generării de noi perspective și abordări în studiile de securitate, a fost concepția privind securitatea societală, definită drept unul dintre cele cinci sectoare ale securității (alături de securitatea militară, cea statală, cea economică și cea de mediu).

Subiectul securității umane – discutat în contradictoriu atât de specialiști, cât și de alte comunități – este una dintre ariile de interes ale cercetătorului S. Sprincean, care analizează amenințările și riscurile ce vizează, în prezent, atât persoana umană, cât și societatea în sens global. Or, în ultimul timp, noțiunea de „securitate umană” capătă o tot mai mare popularitate în studiile de securitate, cercetătorii referindu-se din ce în ce mai mult la aspectele civile, publice și globale, care asigură absența amenințărilor și a fricii, precum și protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului⁶⁵. În opinia lui S. Sprincean, securitatea umană reprezintă o componentă importantă a procesului de modernizare și eficientizare a sistemului de asigurare a securității, atât la nivel național, cât și internațional, mai cu seamă prin potențialul ei conceptual-metodologic⁶⁶. În studiile elaborate de S. Sprincean sunt analizate în mod complex, prin prisma abordărilor contemporane din domeniu, cele mai importante aspecte ale problemei: securitatea umană în contextul pericolelor și amenințărilor contemporane; provocările la adresa securității umane în condițiile globalizării; securitatea umană și bioetica; politica securității umane în Republica Moldova în contextul provocărilor și oportunităților mediului regional

⁶⁰ Moldova pe calea democrației și stabilității. Din spațiul post-sovietic în lumea valorilor democratice, Cartier, Chișinău, 2005.

⁶¹ Iu. Pîntea, *Identificarea pericolelor existente și probabile pentru interesele de bază ale Moldovei*, în *Securitatea și apărarea națională a Republicii Moldova*, ARC, Chișinău, 2002, p. 64.

⁶² Iu. Josanu, *Riscuri și amenințări la adresa securității naționale a Republicii Moldova*, în *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, nr. 3, 2010, p. 43.

⁶³ A. Roșca, N. Albu, *Dimensiunea securității naționale în aspectul consolidării statului Republica Moldova prin prisma opiniei experților*, în *Studia Universitatis, Seria Științe Sociale. Revista științifică a Universității de Stat din Moldova*, nr. 3, 2007, p. 214; A. Buzev, S. Cebotari, *Migrația ilegală pe segmentul central (transnistrean) al frontierei de stat a Republicii Moldova*, în *Anuarul Laboratorului pentru Analiza Conflictului Transnistrean*, vol. IV, nr. 1, 2020, pp. 11-22.

⁶⁴ N. Albu, *Conceptele de securitate și securitate națională: teorii și practici*, în *Revista Militară*, nr. 1 (3), 2010, p. 10.

⁶⁵ S. Sprincean, *Problematika securității umane în contextul evoluției societății contemporane*, în V. Varzari (coord.), *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul evoluțiilor geopolitice regionale*, p. 79.

⁶⁶ S. Sprincean, *Asigurarea securității umane și modernizarea sociopolitică a Republicii Moldova*, în *Statul, securitatea și drepturile omului în condițiile societății informaționale. Conferință științifico-practică internațională, Chișinău 13-14 decembrie 2018*, Tipografia Artpoligraf, Chișinău, 2019, p. 487.

de securitate; reconceptualizarea riscurilor securitare la adresa sănătății publice în contextul pandemiei COVID-19; asigurarea securității umane și modernizarea sociopolitică a Republicii Moldova; imperatiile pe care urmează să le respecte studiile contemporane de securitate și imperatiile securitare ale societății contemporane; noi riscuri și amenințări la adresa siguranței persoanei în epoca intensificării bio-pericolelor globale etc.⁶⁷.

În articolele publicate de S. Sprincean, T.S. Sohotchi⁶⁸ și S. Sprincean, R. Cozonac, G. Mitrofanov⁶⁹, I. Rusandu, V. Juc⁷⁰, T. Țirdea⁷¹ sunt abordate, dintr-o perspectivă compatibilă, oportunitățile teoretico-practice pe care le oferă abordarea securitară a problematicei siguranței persoanei și aprofundarea problemelor de securitate umană în condițiile globalizării; dificultățile și perspectivele asigurării unei securități umane durabile; geneza concepției securității umane din perspectivă politologică și componentele intrinseci ale acesteia, potrivit documentelor ONU; interpretarea asigurării securității umane din perspectiva principiului biosferocentrist și a paradigmei noosferice.

Într-o lucrare publicată în anul 2015, V. Juc analizează din perspectivă politologică mai multe aspecte legate de asigurarea securității umane în Republica Moldova și adoptarea unui cadru legislativ adecvat, referitoare la combaterea traficului de ființe umane, a violenței în familie, la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați etc., sub impactul politic al unor organisme internaționale prezente în Republica Moldova, cum ar fi Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE)⁷².

Or, interesele naționale ale Republicii Moldova au fost strâns legate, pe tot parcursul existenței sale ca stat independent, de problematica specifică concepției securității umane, cercetătorul S. Sprincean incluzând aici și aspecte ce țin de reducerea sărăciei, relansarea economică și crearea unui mediu propice pentru organizarea și dezvoltarea afacerilor, extinderea respectării drepturilor și libertăților omului, atât din punct de vedere spațial (inclusiv pe teritoriul transnistrean, necontrolat de autoritățile statului), cât și

⁶⁷ S. Sprincean, *Securitatea umană în contextul pericolelor și amenințărilor contemporane*, în *Conferința națională cu participare internațională „Știința în nordul Republicii Moldova. realizări, probleme, perspective”, 25-26 sept. 2015, Bălți / col. red. V. Capcelea [et al.], s. n., Indigou Color, Bălți, 2015, pp. 184-188; Idem, *Provocări la adresa securității umane în condițiile globalizării, în Mediul strategic de securitate: tendințe și provocări. Materiale conferinței științifice internaționale. 18 mai 2017, Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, red. șt. R. Grosu, Chișinău, 2018, pp. 128-135; Idem, *Securitatea umană și bioetica. Monografie*, FEP Tipografia Centrală, Chișinău, 2017, 304 p.; Idem, *Politica securității umane în Republica Moldova în contextul provocărilor și oportunităților mediului regional de securitate, în Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european. Partea 1, 22 ianuarie 2018, Chișinău*, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, 2018, pp. 477-497; Idem, *Reconceptualizarea riscurilor securitare la adresa sănătății publice în contextul pandemiei COVID-19, în Combaterea știrilor false în condițiile provocărilor de securitate COVID-19, Institutul Național de Informații și Securitate „Bogdan, Întemeietorul Moldovei”, în Materialele Mesei rotunde cu participare internațională, 20 mai 2020, Serviciul Informație și Securitate al Republicii Moldova, coord. D. Hârbu-Bencheci, Garamont Studio, Chișinău, 2020, pp. 65-76; Idem, *Politica securității umane în Republica Moldova în contextul provocărilor și oportunităților mediului regional de securitate*, în V. Cușnir (red. șt.), *Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european*, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, ÎS FEP Tipografia Centrală, Chișinău, 2019, pp. 477-497; Idem, *Asigurarea securității umane și modernizarea sociopolitică a Republicii Moldova*, în *Statul, securitatea și drepturile omului în condițiile societății informaționale*, Artpoligraf, Chișinău, 2019, pp. 487-500; Idem, *Unele stringențe și imperatiile în studiile contemporane de securitate*, în *Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european. Partea a III, Republica Moldova în contextul provocărilor interne și externe la adresa securității naționale*, ICJPS, Tipografia Centrală, Chișinău, 2019, pp. 5-20; Idem, *Imperatiile securitare ale societății contemporane, în Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației. Vol. VI, Partea 1, 6 iunie 2019, Cahul, Universitatea de Stat Bogdan Petriceicu Hasdeu, Cahul, 2019, pp. 29-33; Idem, *Noi riscuri și amenințări la adresa siguranței persoanei în epoca intensificării biopericolelor globale*, în V. Capcelea et al (coord.), *Știința în nordul Republicii Moldova: probleme, realizări, perspective. Conferința științifică națională cu participare internațională. Ediția a 4-a*, 26-27 iunie 2020, Indigou Color, Bălți, 2020, pp. 372-378.****

⁶⁸ S. Sprincean, T.-S. Sohotchi, *Abordări securitare ale problematicei siguranței persoanei*, în *Știința în nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective. Ediția a 5-a*, 29-30 iunie 2021, Republic of Moldova, FEP Tipografia Centrală, Bălți, 2021, pp. 368-373.

⁶⁹ S. Sprincean, R. Cozonac, G. Mitrofanov, *Aprofundarea problemelor de securitate umană în condițiile globalizării*, în *Știință, educație, cultură, vol. 1, Universitatea de Stat din Comrat, Comrat, 2022, pp. 400-405.*

⁷⁰ I. Rusandu, V. Juc, *Asigurarea securității umanitare durabile: probleme și perspective*, în *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice*, nr. 2 (153), 2010, pp. 118-127.

⁷¹ T. Țirdea, *Problema asigurării securității umane din perspectiva principiului biosferocentrist și paradigmei noosferice: analiza teoretico-metodologică*, în *Bioetica, Filosofia și Medicina în strategia de asigurare a securității, Materialele Conferinței a XIII-a Științifică Internațională, USMF, 26-27 martie 2008*, red. resp. T.N. Țirdea, CEP Medicina, Chișinău, 2008, pp. 8-13.

⁷² V. Juc, *Securitatea națională și politica externă ale Republicii Moldova în contextul transformărilor structurale de sistem post-război rece*, Tipografia Centrală, Chișinău, 2015, p. 156.

sub aspectul reformării organelor judiciare, direct responsabile de asigurarea funcționării sociopolitice a statului de drept⁷³.

Analizând riscurile ce planează asupra diferitor categorii de state, cercetătorul V. Varzari afirmă că, atunci când statul este puternic, securitatea națională poate fi percepută, în primul rând, prin prisma protejării componentelor statului de amenințările venite din exterior, în timp ce statele slabe sunt supuse mai ales vulnerabilităților politice interne. Din această perspectivă, Republica Moldova este clasificată, la momentul de față, drept stat slab, vulnerabil atât la riscurile interne, cât și la cele de sorginte externă. Însă principalele amenințări sunt, conform cercetătorului, de cele mai multe ori de factură internă, legate în special de prezența unor minorități lingvistice, culturale și etnice diverse, cu apartenențe vagi față de noile structuri statale constituite pe rămășițele imperiilor și coloniilor destrămate⁷⁴.

O convingere evidentă a majorității cercetătorilor din domeniu este că procesul de reformare și modernizare a Republicii Moldova include, drept obiectiv major, reformarea sectorului de securitate și apărare, în vederea sporirii eficienței acestuia în prevenirea riscurilor și combaterea amenințărilor la adresa securității naționale. Or, politica externă este parte integrantă a sistemului de securitate națională. Unul din primele documente de bază care viza principalele direcții de activitate a Republicii Moldova în acest domeniu a fost *Concepția politicii externe*, adoptată la 8 februarie 1995, care avea drept obiectiv fundamental asigurarea, în plan extern, a unor condiții satisfăcătoare pentru starea de securitate națională și a unui mediu propice pentru promovarea intereselor naționale peste hotarele țării. Textul documentului stabilea drept priorități consolidarea independenței și suveranității țării; asigurarea integrității teritoriale; afirmarea țării în calitate de factor de stabilitate pe plan regional; promovarea reformelor social-economice necesare pentru tranziția la economia de piață și ridicarea bunăstării populației; edificarea statului de drept, inclusiv garantarea și aducerea la nivelul standardelor internaționale a respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, precum și ale persoanelor aparținând minorităților naționale; întreținerea relațiilor reciproc avantajoase cu toate țările lumii. Drept principii în realizarea politicii externe au fost stabilite: nerecurgerea la forță sau la amenințarea cu forța; reglementarea diferendelor internaționale exclusiv prin mijloace pașnice; neamestecul în treburile interne ale altor state; cooperarea internațională; egalitatea în drepturi a popoarelor și dreptul lor de a-și hotărî soarta; egalitatea suverană a statelor; îndeplinirea cu bună credință a obligațiilor asumate; inviolabilitatea frontierelor; integritatea teritorială a statelor; respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Un alt principiu de politică externă, reliefat în mod special în *Concepție*, este cel al neutralității permanente, prin care Republica Moldova se angajează să nu ia parte la conflictele armate, la alianțe militare sau economice care au ca scop pregătirea războiului, să nu permită folosirea teritoriului său pentru amplasarea bazelor străine și să nu dețină, producă sau experimenteze cu arma nucleară⁷⁵.

Reglementarea conflictului transnistrean și reintegrarea țării reprezintă o condiție de bază pentru asigurarea securității pe termen lung și dezvoltarea durabilă a Republicii Moldova. Modalitățile propuse în acest sens au fost demilitarizarea statului, democratizarea și consolidarea încrederii reciproce, dezvoltarea societății civile în baza valorilor europene și a normelor și standardelor internaționale pe ambele maluri ale Nistrului, precum și restabilirea spațiului politic, economic, social și cultural unic, prin implicarea

⁷³ S. Sprincean, *Asigurarea securității umane și modernizarea sociopolitică a Republicii Moldova*, în *Statul, securitatea și drepturile omului în condițiile societății informaționale. Conferință științifico-practică internațională. 13-14 decembrie 2018, Chișinău*, Artpoligraf, Chișinău, 2019, p. 497.

⁷⁴ V. Varzari, *Repere teoretico-metodologice de elaborare a politicilor publice în domeniul securității naționale: cazul Republicii Moldova*, în V. Varzari (coord.), *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul evoluțiilor geopolitice regionale*, pp. 12-13.

⁷⁵ *Concepția politicii externe a Republicii Moldova (direcții principale de activitate)*, 8 februarie 1995, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 4, 1995,

mai accentuată a țării în sistemul relațiilor internaționale pentru asigurarea securității economice a statului⁷⁶.

Este de remarcat faptul că direcțiile prioritare ale politicii externe de la proclamarea independenței, acțiunile axate pe consolidarea ei pe plan extern, analiza teoretico-practică a politicii externe a statului, examinarea cadrului politico-juridic de realizare a politicii externe, precum și a activității Ministerului Afacerilor Externe, activitățile de politică externă, desfășurate în contextul implementării politicii de securitate națională, evoluția situației internaționale și impactul ei asupra noilor transformări politice, economice și sociale din Republica Moldova sunt analizate în studiile publicate prin prisma stabilirii și consolidării unei rețele de relații internaționale și a unei formule de cooperare pe plan extern în vederea consolidării securității naționale ce își propune să diminueze riscul de implicare în conflicte (fapt ce ar amenința interesele naționale), iar în cazul în care s-ar ajunge la un conflict, să fie posibilă soluționarea lui prin eforturi comune cu partenerii externi.

Diferite aspecte ale relațiilor politice ale Republicii Moldova cu alte state și cu structurile internaționale (afirmarea Republicii Moldova pe plan extern în relațiile internaționale, inclusiv în perioada cuprinsă între dezmembrarea URSS / desprinderea de imperiul sovietic și integrarea în structurile economice ale CSI; direcțiile principale ale politicii externe și jaloanele acesteia; activitatea în cadrul organismelor internaționale și regionale, inclusiv procesul de aprofundare a colaborării Republicii Moldova cu partenerii ei externi, sub aspect politic, economic, cultural etc.; pendularea politicii externe între Est și Vest; necesitatea formulării unui mesaj coerent în sfera politicii externe; tendințele de integrare europeană, cooperarea multidimensională cu Uniunea Europeană și realizările înregistrate în acest proces; cooperarea Republicii Moldova cu statele vecine – România și Ucraina, cu marile puteri – Federația Rusă, SUA și cu statele europene, cu organizațiile internaționale precum ONU, OSCE, CE, NATO, CSI, GUAM; aspecte ale securității și colaborării regionale, în mod special după declanșarea și încetarea ostilităților de la Nistru, cauzele ce au determinat escaladarea diferendului transnistrean, interesul Rusiei în menținerea separatismului în regiune, principalele tratate și documente semnate în vederea soluționării conflictului transnistrean) sunt examinate în studii și articole publicate de Gh. Cojocaru⁷⁷, V. Juc⁷⁸, V. Juc, Gh. Cojocaru⁷⁹, N. Enciu⁸⁰, culegeri de articole precum cea coordonată de V. Chirilă⁸¹, în monografia colectivă *Politica externă a Republicii Moldova: Aspecte ale securității și colaborării regionale*⁸², monografii și articole de V. Cibotaru⁸³, A. Fortuna⁸⁴, V. Juc, V. Varzari⁸⁵, M. Garaz⁸⁶,

⁷⁶ A se vedea: S. Cebotari, *30 de ani de independență. Oscilarea Republicii Moldova între Est și Vest*, în *Republica Moldova în căutarea identității. Materialele Conferinței Științifice Internaționale „30 ani de la proclamarea Independenței Republicii Moldova”*, Cartdidact, Chișinău, 2022, pp. 425-427.

⁷⁷ Gh. Cojocaru, *Politica externă a Republicii Moldova*, Civitas, Chișinău, 1999; 2001; *Idem*, *O privire asupra politicii externe a Republicii Moldova: 10 ani de la declararea independenței*, în *Destin Românesc*, nr. 4, 2001, pp. 99-114.

⁷⁸ V. Juc, *Procese integraționiste și problema suveranității de stat*, în *Republica Moldova și Uniunea Europeană: problemele și perspectivele cooperării*, coord. V. Moraru, Știința, Chișinău, 2010; *Idem*, *Integrarea europeană*, în *Republica Moldova pe calea modernizării. Studiu enciclopedic / Academia de Științe a Moldovei*, coord. V. Moraru et. al. Tipografia Centrală, Chișinău, 2015, pp. 257-278; *Idem*, *Securitatea națională și politica externă a Republicii Moldova în contextul transformărilor structurale de sistem post război rece*, Tipografia Centrală, Chișinău, 2015.

⁷⁹ V. Juc, Gh. Cojocaru, *Politica externă*, în *Republica Moldova pe calea modernizării: studiu enciclopedic*, FEP Tipografia Centrală, Chișinău, 2015; *Idem*, *Republica Moldova la 25 de ani: eforturi de recunoaștere internațională a Independenței de stat*, în *Akados*, nr. 3 (42), 2016, pp. 107-115.

⁸⁰ N. Enciu, *Republica Moldova în contextul proceselor integraționiste din spațiul european și euro-asiatic: dileme și posibile soluții*, în *Politica Marilor Puteri în Balcani și Europa Centrală*, Chișinău, 2013, pp. 549-558.

⁸¹ V. Chirilă (coord.), *Evoluția politicii externe a Republicii Moldova*, Cartdidact, Chișinău, 1998; I. Șarov, I. Ojog (ed.), *Evoluția politicii externe a Republicii Moldova. (1998-2008)*, Cartdidact, Chișinău, 2009, 192 p.

⁸² *Politica externă a Republicii Moldova: Aspecte ale securității și colaborării regionale*, Chișinău, 1998.

⁸³ V. Cibotaru, *Republica Moldova și comunitatea internațională*, USM, Chișinău, 2001.

⁸⁴ A. Fortuna, *Situația Republicii Moldova în perioada dintre dezmembrarea URSS și integrarea în structurile economice ale CSI (27.08.1991-15.04.1994)*, în *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 3, 2004, pp. 80-90; *Idem*, *Evoluția orientării geopolitice ale Republicii Moldova. 1991-1995*, în *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 3-4, 2010, pp. 293-312.

⁸⁵ V. Juc, V. Varzari, *Instituirea și evoluția relațiilor dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană*, în *Caiete de Istorie*, An. VII, nr. 1 (16), 2007.

⁸⁶ M. Garaz, *Cu privire la stabilirea primelor contacte dintre Republica Moldova și Consiliul Europei*, în *Republica Moldova și România – un deceniu de relații complexe*, Chișinău, 2000, pp. 200-210.

P. Râșneanu⁸⁷, A. Gudâm⁸⁸, S. Cebotari, V. Saca, I. Coropcean⁸⁹, S. Cebotari, Gh. Căldare⁹⁰, o culegere de articole coordonată de V. Moraru⁹¹, o lucrare colectivă ce vizează integrarea statelor est-europene în Uniunea Europeană⁹² ș.a.

Printre lucrările în care se analizează problemele prioritare ale politicii externe a Republicii Moldova în contextul transformărilor structurale de sistem după încheierea Războiului Rece se remarcă cea publicată de V. Juc în anul 2015. Autorul se axează pe investigarea relațiilor internaționale de la sfârșitul sec. XX - începutul sec. XXI, schimbarea structurii sistemului internațional după încheierea Războiului Rece, asigurarea securității naționale a Republicii Moldova în contextul politicii externe, acordând atenție specială proceselor de afirmare și consolidare internațională a Republicii Moldova prin cooperare și parteneriat bilateral și multilateral⁹³.

Or, pe parcursul a trei decenii de independență, Republica Moldova, situată geografic în centrul Europei, doar cu greu a reușit să-și definească vectorii politicii externe și chiar interesul național, căutându-și un loc mai avantajos pe arena politicii internaționale. Politica sa externă a trecut, respectiv, prin mai multe etape de maturizare, iar interesul național, ca și în cazul majorității statelor est-europene post-totalitare, a fost determinat în baza unui proces de lungă durată ce a implicat o serie de acțiuni, de la formalizarea juridică a suveranității și independenței la stabilirea relațiilor diplomatice cu statele lumii și, în final, la plasarea țării în sistemul relațiilor internaționale⁹⁴.

În condițiile antagonismului tradițional între Rusia și Occident, Republica Moldova nu și-a expus suficient de explicit direcția prioritară a politicii externe, fapt ce a afectat negativ promovarea intereselor naționale și asigurarea securității. Oscilarea țării între Est și Vest, între modelele de dezvoltare propuse de spațiul post-sovietic și cel european, a subminat semnificativ capacitatea Republicii Moldova de a soluționa definitiv conflictul transnistrean, a tergiversat esențial perspectivele de asociere la procesele integraționiste europene, a creat tensiuni sociale și politice constante și a întârziat sistematic implementarea unor reforme democratice durabile și eficiente. Chiar și opțiunea pentru un statut de neutralitate permanentă poate fi considerată o vulnerabilitate esențială ce rezultă dintr-o ezitare geostrategică diacronică⁹⁵. Cercetătorii V. Juc și Gh. Cojocar, evaluând dificultatea situației generate de această pendulare între Vest și Est, susțin că, încă din primele momente ale afirmării sale în plan internațional prin prisma cadrului normativ-instituțional și a cooperării multilaterale, problema strategică prioritară a politicii externe a Republicii Moldova constă în realizarea parcursului ei european, asociat cu modernizarea statului și a economiei⁹⁶.

Privite în ansamblu, studiile efectuate până în prezent în domeniul politicii externe a Republicii Moldova se caracterizează printr-o abordare sistemică, interdisciplinară și multiaspectuală, creând un tablou integrat al situației. Acest fapt oferă posibilități pentru lărgirea arealului problematic de investigare a politicii externe, ținând cont de evoluția situației internaționale și de impactul acesteia asupra transformărilor politice, economice și sociale prin care trece Republica Moldova, pentru evaluarea perspectivelor integrării în Uniunea Europeană, pronosticarea direcțiilor de dezvoltare a relațiilor cu organizațiile internaționale și identificarea activităților pe plan extern pentru consolidarea securității naționale și soluționarea conflictului transnistrean.

⁸⁷ P. Râșneanu, *Raporturile Republicii Moldova cu Rusia (1992-2003)*, în *Analele Asociației Naționale a Tinerilor Istoric din Moldova*, nr. 8, 2008.

⁸⁸ A. Gudâm, *Republica Moldova și Uniunea Europeană ca parteneri*, Centrul de Investigații Strategice și reforme, Chișinău, 2002.

⁸⁹ S. Cebotari, V. Saca, I. Coropcean, *Politica externă a Republicii Moldova în contextul progreselor integraționiste*, Institutul Militar al Forțelor Armate, Chișinău, 2008.

⁹⁰ S. Cebotari, Gh. Căldare, *Politica externă a Republicii Moldova. Note de curs*, CEP USM, Chișinău, 2018.

⁹¹ V. Moraru (coord.), *Republica Moldova și Uniunea Europeană: problemele și perspectivele cooperării*, Tipografia Elena-VII, Chișinău, 2010.

⁹² *Moldova, România, Ucraina: integrarea în structurile europene*, Perspectiva, Chișinău, 2000.

⁹³ V. Juc, *Securitatea națională și politica externă a Republicii Moldova în contextul transformărilor structurale de sistem post război rece*, Chișinău, 2015, 200 p.

⁹⁴ S. Cebotari, *30 de ani de independență. Oscilarea Republicii Moldova între Est și Vest*, în *Republica Moldova în căutarea identității*, pp. 408-409.

⁹⁵ V. Varzari, *Repere teoretico-metodologice de elaborare a politicilor publice în domeniul securității naționale: cazul Republicii Moldova*, în V. Varzari (coord.), *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul evoluțiilor geopolitice regionale*, p. 18.

⁹⁶ A se vedea: V. Juc, Gh. Cojocar, *Politica externă*, în *Republica Moldova pe calea modernizării. Studiu enciclopedic / Academia de Științe a Moldovei*, coord. V. Moraru et. al., Tipografia Centrală, Chișinău, 2015, pp. 228-256.

Concluziile cercetătorilor care au abordat problema asigurării securității naționale a Republicii Moldova converg asupra tezei că, în special în noua conjunctură internațională, un obiectiv esențial al țării ar trebui să fie stabilirea și aprofundarea relațiilor de cooperare cu organisme internaționale, cum ar fi UE și NATO. Activitatea și caracterul acestor organizații politico-militare și economice în contextul transformărilor structurii sistemului internațional, inclusiv al relațiilor de parteneriat cu Republica Moldova, necesitatea asocierii la sistemul european de securitate, beneficiile cooperării și perspectivele de colaborare cu UE și NATO au fost analizate în mod complex de mai mulți cercetători autohtoni.

Primul document juridic ce reglementa colaborarea Republicii Moldova cu Uniunea Europeană, *Acordul de parteneriat și cooperare (APC)*, a fost semnat la 28 noiembrie 1994 și a intrat în vigoare la 1 iulie 1998, pentru o perioadă de 10 ani. După intrarea lui în vigoare, au început să fie elaborate și primele studii mai complexe, care aveau ca subiect rolul OSCE în menținerea stabilității în Republica Moldova⁹⁷, integrarea europeană a Republicii Moldova, cooperarea la *Pactul de Stabilitate*⁹⁸. Conform opiniei exprimate de cercetători la acea etapă, securitatea Moldovei este doar o cărămidă în peretele securității europene, Moldova nefiind capabilă să-și asigure de una singură un sistem național de securitate viabil. În analiza vulnerabilităților Moldovei, s-a propus ideea că ele sunt integrate atât de strâns în topografia politică regională, încât, în această situație, vulnerabilitățile reprezintă și oportunități pentru țara însăși: dat fiind că vulnerabilitățile Moldovei sunt o amenințare și pentru securitatea europeană, Uniunea Europeană va fi interesată și de problemele de securitate ale Moldovei⁹⁹.

Analizând problema securității naționale a Republicii Moldova pe vectorul opțiunii de integrare europeană, V. Varzari remarcă, într-un studiu politologic editat în anul 2014, că, în conformitate cu interesul sociopolitic al Republicii Moldova, în perspectiva dezvoltării sale în condiții de securitate, integrarea europeană este o „preluare, adaptare și implementare a normelor și instrumentelor ce promovează existența unor instituții stabile, garantează democrația, supremația legii, drepturile omului și protecția minorităților”¹⁰⁰. Astfel, se sublinia importanța procesului de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană, prin Acordul de asociere, semnat în 2014, creându-se așteptarea că noile politici ale autorităților moldovene vor contribui la fortificarea securității umane pe plan intern¹⁰¹.

Problemele existente în realizarea acordurilor moldo-comunitare și unele propuneri pentru depășirea lor au fost enunțate de V. Chirilă, V. Bucătaru, L. Grîu: formularea unui scop clar, care să unească societatea și clasa politică și să contribuie la solidarizarea acestora; exprimarea și mobilizarea voinței politice interne pentru realizarea scopului propus; constituirea unei majorități parlamentare funcționale ce să asigure stabilitatea politică internă, necesară pentru înfăptuirea reformelor; crearea unui guvern funcțional ce ar mobiliza resursele administrative și financiare destul de precare; susținerea partenerilor externi¹⁰².

Relațiile dintre Republica Moldova și comunitatea internațională; influența procesului de globalizare și a factorului geopolitic asupra securității naționale a Republicii Moldova; ezitățile între statutul de neutralitate și o eventuală aderare la NATO; rolul Republicii Moldova în cadrul *Parteneriatului pentru Pace NATO*; evaluarea implementării Planului de acțiuni Republica Moldova-Uniunea Europeană în contextul politicii europene de vecinătate și insuccesele în realizarea integrală a criteriilor stabilite de structurile europene pentru țările din cadrul vecinătății estice; vectorul european al Republicii Moldova la confluența

⁹⁷ C. Solomon, *Rolul OSCE în menținerea stabilității în Republica Moldova*, în *Moldova, România, Ucraina: integrarea în structurile europene. Materialele Simpozionului științific internațional*, Chișinău, 15-16 octombrie 1999, pp. 149-158.

⁹⁸ *Republica Moldova și Integrarea Europeană. Cooperarea la Pactul de Stabilitate*, Institutul de Politici Publice, Chișinău, 2003; *Moldova și integrarea europeană*, Institutul de Politici Publice, Prut Internațional, Chișinău, 2001, 256 p.

⁹⁹ D. Mînzărari, *Proiectul Concepției securității naționale - test decisiv pentru elita politică moldovenească*, în *Discussion Papers, IDIS Viitorul*, nr. 1 (august), 2007, p. 40.

¹⁰⁰ V. Varzari, *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul opțiunii de integrare europeană*, ICJP al AȘM, Chișinău, 2014, p. 44.

¹⁰¹ N. Albu, *Influența factorului geopolitic asupra securității naționale a Republicii Moldova*, în *Political Science, International Relations and Security Studies. International Conference Proceedings. The VIIIth Edition. [Sibiu]*, 23-25 May 2014, pp. 463-472, p. 469.

¹⁰² V. Chirilă, V. Bucătaru, L. Grîu, *Este integrarea europeană a Republicii Moldova ireversibilă?*, APE, Chișinău, 2014, 11 p.

intereselor externe ale României, Ucrainei și Rusiei; rolul Consiliului Europei în democratizarea societății din Republica Moldova; provocările și deficiențele desfășurării proiectului Parteneriatului Estic (PAE); prioritățile și provocările implementării *DGETA în Republica Moldova*; impactul reformei armatei asupra asigurării securității naționale a Republicii Moldova; relațiile de colaborare ale Armatei Naționale a Republicii Moldova cu armatele altor state; istoriografia problemei perspectivelor de colaborare a Republicii Moldova cu NATO în asigurarea securității naționale au fost analizate sub aspect politologic de V. Juc¹⁰³, V. Cibotaru¹⁰⁴, N. Albu¹⁰⁵, S. Cebotari, V. Saca¹⁰⁶, N. Osmochescu¹⁰⁷, V. Ciobanu, N. Codreanu, Gh. Bălan¹⁰⁸, Asociația pentru Democrație Participativă¹⁰⁹, E. Prohnițchi¹¹⁰, Gh. Căldare, M. Lupașcu¹¹¹, A. Cozma¹¹², V. Pleșca¹¹³, C. Ciurea¹¹⁴, V. Chivriga¹¹⁵, V. Doraș, C. Manolache, V. Teosa¹¹⁶, V. Leancă, S. Covalschi¹¹⁷ ș.a. Preocuparea diferitor organisme internaționale, inclusiv Uniunea Europeană și Cooperarea Economică Asia-Pacific (APEC), față de promovarea securității umane și a obiectivelor sale în contextul politicilor internaționale, cooperarea dintre Republica Moldova și NATO, incluzând atât parteneriatul politic, cât și acțiuni în domeniile științei și protecției mediului, sunt reliefate în lucrările lui V. Juc¹¹⁸, V. Lupan¹¹⁹, D. Mânzărari și V. Ioniță¹²⁰, N. Popescu¹²¹ ș.a.

Or, relațiile de cooperare dintre Republica Moldova și NATO includ dimensiuni de activitate variate, exprimate prin multiple sfere instituționale de interes comun, printre care consolidarea capacităților de apărare, interoperabilitatea, cercetarea științifică și protecția mediului. Ca parte a procesului de transformare profundă a sistemului național de securitate și apărare, Republica Moldova beneficiază din partea NATO de programe de asistență care se manifestă prin consultanță și expertiză, acces la informații, traininguri și schimburi de experiență, sprijin financiar și logistic, concepute ca elemente ce susțin reformarea sistemului național de securitate și apărare, dezvoltarea instituțiilor din domeniu, dar și ca acțiuni orientate spre rezolvarea unor probleme specifice din domeniul

¹⁰³ V. Juc, *Dimensiuni ale relațiilor internaționale contemporane, ÎS FEP Tipografia Centrală, Chișinău, 2018*; *Idem, Formarea ordinii mondiale policentriste după încheierea Războiului Rece, în Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, nr. 1, 2010, pp. 83-90.*

¹⁰⁴ V. Cibotaru, *Republica Moldova și comunitatea internațională*, Chișinău, 2001, pp. 122-123.

¹⁰⁵ N. Albu, *Influența procesului de globalizare asupra securității naționale a Republicii Moldova*, Chișinău, 2007, 170 p.; *Idem, Influența factorului geopolitic asupra securității naționale a Republicii Moldova, în Political Science, International Relations and Security Studies. International Conference Proceedings. The VIII th Edition. [Sibiu], 23-25 May 2014, pp. 463-472.*

¹⁰⁶ S. Cebotari, V. Saca, *Republica Moldova între statutul de neutralitate și aderarea la NATO, în Studii internaționale: viziuni din Moldova. Publicație periodică științifico-metodică, nr. 3(4), 2007.*

¹⁰⁷ N. Osmochescu, *Neutralitatea permanentă a Republicii Moldova în contextul relațiilor internaționale contemporane, în Academia de Administrare Publică – 15 ani de modernizare a serviciului public din Republica Moldova. Materialele conferinței internaționale științifico-practice. Chișinău, Academia de Administrare Publică de pe lângă Președintele Republicii Moldova, 2008, vol. 2, pp. 182-183.*

¹⁰⁸ V. Ciobanu, N. Codreanu, Gh. Bălan, *NATO. Parteneriat pentru Pace. Republica Moldova. (Studii și documente)*, Centrul de Cultură și Istorie Militară. Academia Militară a Forțelor Armate Alexandru cel Bun, Chișinău, 2014.

¹⁰⁹ *Moldova și UE în contextul Politicii Europene de Vecinătate. Realizarea Planului de Acțiuni UE – Moldova (februarie 2005 – ianuarie 2008)*, Asociația pentru Democrație Participativă ADEPT, EXPERT-GRUP, ARC, Chișinău, 2008, 180 p.

¹¹⁰ E. Prohnițchi, *Vectorul european al Republicii Moldova la confluența intereselor externe ale României, Ucrainei și Rusiei, în Republica Moldova și integrarea europeană. Cooperarea în Pactul de stabilitate*, Institutul de Politici Publice, Chișinău, 2003, p. 42.

¹¹¹ Gh. Căldare, M. Lupașcu, *Rolul Consiliului Europei în democratizarea societății din Republica Moldova, în Administrarea Publică, nr. 3-4, 2009, pp. 175-188.*

¹¹² A. Cozma, *Republica Moldova – Consiliul Europei: parteneriat pentru democratizare (1990-2010)*, Lumina, Chișinău, 2011, 288 p.

¹¹³ V. Pleșca, *Impactul reformei armatei asupra asigurării securității naționale. Cazul Republicii Moldova*, Chișinău, 2008, 136 p.

¹¹⁴ C. Ciurea, *Parteneriatul Estic (PAE), un proiect incert în plină desfășurare: deficiențe și provocări pentru 2015*, APE, Chișinău, 2015, 13 p.

¹¹⁵ V. Chivriga, *Prioritățile și provocările implementării DGETA în Republica Moldova*, APE, Chișinău, 2014, 10 p.

¹¹⁶ V. Doraș, C. Manolache, V. Teosa, *Relațiile de colaborare ale Armatei Naționale a Republicii Moldova cu armatele altor state, în Politica externă a Republicii Moldova: aspecte ale securității și colaborării regionale. Materiale ale Simpozionului științific internațional (Chișinău, 16-17 decembrie 1997)*, Perspectiva, Chișinău, 1999, pp. 65-81.

¹¹⁷ V. Leancă, S. Covalschi, *Perspective de colaborare a Republicii Moldova cu NATO în asigurarea securității naționale a țării: istoriografia problemei, în Administrarea Publică, nr. 1, 2016.*

¹¹⁸ V. Juc, *Politica externă*, în Republica Moldova, ediția a 2-a, revăzută și adăugită, Bons Offices SRL, Chișinău, 2010, pp. 706-715; *Idem, Securitatea națională și politica externă ale Republicii Moldova în contextul transformărilor structurale de sistem post război rece*, Tipografia Centrală, Chișinău, 2015, p. 118.

¹¹⁹ V. Lupan, *Relațiile Republicii Moldova cu Alianța Nord-Atlantică (NATO), în Evoluția politicii externe a Republicii Moldova (1998-2008)*, Cardidact, Chișinău, 2009, pp. 142-152.

¹²⁰ D. Mânzari, V. Ioniță, *De ce avem nevoie de NATO? Sau de ce existența Moldovei ca stat suveran depinde de aderarea la NATO*, în Discussion Paper, IDIS Viitorul, nr. 3, 2008-2009, 90 p.

¹²¹ N. Popescu, *Politica externă a Uniunii Europene și conflictele post sovietice*, Cartier, Chișinău, 2013, 224 p.

securității, cum au fost ambalarea și distrugerea pesticidelor de pe teritoriul Republicii Moldova; distrugerea stocului de melanj ce era pe cale să genereze o catastrofă ecologică, susținerea proiectelor de monitorizare a situației privind alunecările de teren, asigurarea accesului la internet pentru instituțiile academice din țară¹²² ș.a.

Autorii studiilor publicate într-o culegere de articole elaborată de Centrul de Informare și Documentare NATO de la Chișinău (editată în anul 2014) abordează o serie de probleme actuale ale securității în Europa, referindu-se cu precădere la amenințările și vulnerabilitățile cu care se confruntă Republica Moldova în contextul noilor provocări la adresa securității regionale. Se remarcă în special criza din Ucraina, neutralitatea Republicii Moldova și parteneriatele cu NATO, securitatea energetică și cea cibernetică. Analizând situația creată în regiunea estică a Europei în general și problemele de securitate cu care se confruntă Republica Moldova în particular, autorii apreciază că neutralitatea consfințită în Constituție nu trebuie considerată drept obstacol pentru cooperarea militară cu NATO. În acest context, se consideră necesară crearea unui cadru normativ explicit cu privire la aspectele ce țin de domeniul securității interne, de reformarea instituțiilor cu atribuții în domeniul securității statului și adaptarea acestora la realitățile specifice Republicii Moldova. De asemenea, pentru a preîntâmpina o eventuală amenințare militară la adresa securității naționale, se impune necesitatea stabilirii unor priorități în privința modernizării Armatei Naționale și elaborarea unei strategii de comunicare la nivelul societății, pentru a depăși prejudecățile negative ale unei părți din populație față de colaborarea cu NATO¹²³.

În ansamblu, Republica Moldova are interesul de a dezvolta relații benefice de cooperare cu NATO, pentru a contribui la pacea și securitatea internațională, dar și pentru ameliorarea stării securității naționale¹²⁴. În ultimul timp, specialiștii în domeniu acordă o atenție sporită problemelor legate de consolidarea securității naționale în cooperare cu structurile internaționale relevante, elucidării aspectelor care s-au conturat în colaborarea Republicii Moldova cu UE și NATO, dar și modalităților de reglementare a conflictului transnistrean. Agravarea situației în domeniul securității regionale a contribuit la apariția frecventă a unor cercetări dedicate modalităților de fortificare a securității naționale, cu implicarea factorilor externi cointeresați de acordarea unui sprijin concret țării noastre în această privință.

Astfel, cercetarea în complex a activităților de colaborare între NATO și Republica Moldova în condițiile schimbării structurale de sistem, prin politici de asistență și instruire în diferite domenii, urmărindu-se determinarea semnificației lor atât pentru Alianță, cât și pentru Republica Moldova în contextul statutului autoproclamat de neutralitate permanentă, oferă posibilități de a identifica oportunități noi de parteneriat și cooperare. De asemenea, pentru guvernările de la Chișinău, extinderea și aprofundarea de către NATO a parteneriatului cu Republica Moldova asigură noi oportunități de a redresa situația în diverse domenii specifice, legate și de avansarea capacităților în ceea ce ține de planificarea strategiei de apărare sau de obținere a unor deprinderi noi prin antrenarea în misiunile post-conflict desfășurate de organizație.

Un subiect important al dialogului Republica Moldova-NATO este, în acest context, dezvoltarea cooperării în cadrul *Programului de consolidare a integrității în sectorul de apărare și securitate* (BII). Acest program poate ajuta Republica Moldova să sporească eficiența instituțiilor din sectorul de apărare și securitate prin oferirea de asistență pentru îmbunătățirea procesului de gestionare a resurselor financiare și umane, pentru consolidarea integrității, transparenței și reducerea riscurilor de corupție în sectorul dat.

O sintetizare a realizărilor savanților din Occident, România și Republica Moldova în studierea problemelor ce țin de redimensionarea arhitecturii geopolitice a sistemului internațional după încheierea Războiului Rece prin prisma adversităților geostrategice și replierilor de securitate se conține în lucrarea lui V. Ungureanu publicată în anul 2020¹²⁵.

¹²² V. Leancă, S. Covalschi, *Op. cit.*, p. 109.

¹²³ *Parteneriatele NATO și Republica Moldova în fața noilor provocări la adresa securității regionale*, CID NATO, în Jurnalul Academic (Chișinău), nr. 18, 2014, pp. 34, 54.

¹²⁴ V. Leancă, S. Covalschi, *Op. cit.*, p. 109.

¹²⁵ V. Ungureanu, *Redimensionarea arhitecturii geopolitice a sistemului internațional post război rece: adversități geostrategice și replieri*

Monografia include cercetarea științifică a trei blocuri de probleme: fundamente de abordare sistemică a procesului de reconfigurare a intereselor geopolitice ale marilor puteri și reperi teoretico-metodologice de remodelare a structurii geopolitice a sistemului internațional după încheierea Războiului Rece; evoluția situației geopolitice regionale din Europa de Sud-Est după încheierea Războiului Rece în contextul reconfigurării mediului securității regionale și procesul de afirmare geopolitică a Republicii Moldova, între oportunități și constrângeri de securitate; exercitarea influenței geopolitice a marilor puteri asupra procesului de fortificare a securității politice și militare a Republicii Moldova, în condițiile extinderii provocărilor asimetrice, convenționale și hibride și mecanismul de realizare a consolidării politicilor de diversificare a surselor de asigurare a securității energetice a Republicii Moldova.

Analiza politicii naționale de securitate a Republicii Moldova în contextul amenințărilor și războaielor hibride este prezentă într-o lucrare recent publicată de cercetătorul V. Sterpu¹²⁶. În lista problemelor de securitate, riscurilor și vulnerabilităților cu care se confruntă în ultimul timp Republica Moldova în contextul războiului din Ucraina se numără și cele ce țin de asigurarea securității energetice și informaționale, apărării, stabilității interne, inspirate și susținute din exterior. Aceste probleme deschid perspectiva unei analize atente și adoptării de acțiuni și politici eficiente pentru diminuarea insecurității în domeniile în cauză.

CONCLUZII

Reformarea sistemului național de securitate a devenit pentru toate statele o prioritate națională, ce rezultă din necesitatea de adaptare la dinamica transformărilor politice, economice, sociale interne, precum și la replierile geopolitice regionale de după încheierea Războiului Rece. De la proclamarea independenței, Republica Moldova a trecut printr-un proces amplu de consolidare a capacităților instituționale ale sistemului național de securitate și apărare, proces care continuă și în prezent. Astfel, cadrul legislativ al politicii de securitate a fost fundamentat, în primul rând, printr-o serie de documente strategice cu privire la securitatea națională (strategie, concepție, doctrină) care determină cele mai importante interese naționale, cele mai plauzibile sau reale amenințări interne și externe și stabilește liniile directorii pentru contracararea acestor amenințări și valorificarea oportunităților. În același timp, politica de securitate a fost extinsă de la accentul exclusiv pe protecția stabilității statului și regimului politic spre includerea unor aspecte legate de bunăstarea populației și drepturile omului. Acest proces are loc în contextul unor schimbări de esență ale mediului geopolitic de securitate, perpetuării conflictelor regionale, dar și aprofundării relațiilor cu Uniunea Europeană și Organizația Tratatului Atlanticului de Nord, fapt ce determină necesitatea reevaluării priorităților politicii de securitate și apărare națională. Respectiv, elaborările teoretico-politologice cu privire la securitate ale cercetătorilor din Republica Moldova reprezintă un suport important pentru autoritățile publice abilitate, în scopul înțelegerii proceselor și interacțiunii în cadrul sectorului securității naționale, survenite în activitatea de revizuire și reformare a acestuia.

de securitate, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, ÎS FEPTipografia Centrală, Chișinău, 2020, 236 p.

¹²⁶ V. Sterpu, *Politica națională de securitate a Republicii Moldova în contextul amenințărilor și războaielor hibride*, Chișinău, 2021.

FOLOSIREA SELECTIVĂ DE CĂTRE RUSIA A PRECEDENTULUI KOSOVO ÎN CONFLICTELE ÎNGHEȚATE DIN SPAȚIUL EX-SOVIETIC (CAZUL TRANSNISTRIEI)

RUSSIA'S SELECTIVE USE OF THE KOSOVO PRECEDENT IN FROZEN CONFLICTS
IN THE EX-SOVIET SPACE (THE CASE OF TRANSNISTRIA)

*George Alin Oprea, asistent de cercetare științifică,
Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară (București)*

ABSTRACT. NATO's intervention against Yugoslavia in the Kosovo conflict in the Spring of 1999, without authorization from the United Nations Security Council, marks a turning point in relations between Russia and the West. The manner in which the Kosovo issue was handled by the US and its Western allies, by offering supervised independence to the province of Kosovo while ignoring the principle of Serbia's territorial integrity, led to resentment from Russia, which warned as early as 2005 that an independent Kosovo may set a dangerous precedent for frozen conflicts in the ex-Soviet space.

Russian threats did not remain statements, but were put into practice by the Kremlin in 2008, when Russia recognized the independence of Abkhazia and South Ossetia following the Russo-Georgian war, citing the Kosovo precedent. However, although granting independence to Transnistria has been considered in the past by various politicians in Moscow, to date Russia has continued to support the territorial integrity of the Republic of Moldova.

This study aims to analyze whether parallels can be established between the situation attested in Kosovo and that in Transnistria. It also aims to explain the Kremlin's inconsistency in applying the Kosovo precedent to frozen conflicts near its borders. In the current precarious security context determined by the war waged by Russia against Ukraine, the Transnistrian conflict has re-entered the attention of the actors tasked with "regulating" it. That is why it is all the more necessary to find an answer to the previously mentioned problems.

KEYWORDS: Kosovo; Transnistria; Republic of Moldova; Russian Federation; Precedent.

În anul 1999, după intervenția NATO împotriva Iugoslaviei, provincia Kosovo a Serbiei a fost plasată sub administrarea Organizației Națiunilor Unite, urmând ca statutul final al acesteia să fie decis în baza unor negocieri ulterioare la nivel înalt. Tratatul inițiat în 2005 au relevat, încă de la început, că interesele celor două părți, Serbia, respectiv Kosovo, nu pot fi aduse la un numitor comun, deoarece Belgradul nu putea accepta recunoașterea independenței fostei sale provincii, promovată ca singura soluție viabilă din punctul de vedere al autorităților de la Priștina. Statele Unite ale Americii și alte state occidentale au susținut soluția unei „independențe supervizate de comunitatea internațională”¹, propusă de trimisul special al Secretarului General al ONU pentru reglementarea statului Kosovo, Martti Ahtisaari. În cele din urmă, au recunoscut independența Kosovo, proclamată pe 17 februarie 2008. Din perspectiva occidentală, aceasta reprezenta o situație particulară, determinată de tratamentul la care au fost supuși albanezii de către autoritățile sârbe și de perioada extinsă în care Kosovo a fost administrat de către ONU. Aceste argumente nu au fost acceptate de către întreaga comunitate internațională, statele care s-au opus recunoașterii independenței considerând că separarea provinciei Kosovo de Serbia constituie un precedent periculos pentru alte zone de conflict. Cel mai vocal actor în această privință a fost Rusia.

În contextul discuțiilor referitoare la reglementarea statutului final al Kosovo, Federația Rusă și-a exprimat dezacordul privind direcția în care se orientau negocierile, mai ales că, încă din start, trimisul special al ONU, Martti Ahtisaari, le-a comunicat sârbilor că returnarea Kosovo sub autoritatea Serbiei nu reprezintă o opțiune viabilă². Pe 30 ianuarie 2006, președintele rus Vladimir Putin a declarat că soluția care se va aplica într-un final în cazul Kosovo trebuie să fie universal valabilă³, contestând astfel argumentele oc-

¹ *Report of the Special Envoy of the Secretary-General on Kosovo's future status (S/2007/168)*, <https://reliefweb.int/report-serbia/report-special-envoy-secretary-general-kosovos-future-status-s2007168> (accesat la 13.12. 2022).

² B. Knoll, *An International Legal Perspective on Kosovo's Declaration of Independence in Review of Central and East European Law*, nr. 34, 2009, p. 366.

³ *Radio România Actualități*, 30 ianuarie 2006, ora 23:01.

cidentale referitoare la unicitatea cazului Kosovo. În continuare, Vl. Putin a atras atenția asupra „importanței deosebite a acestei probleme pentru spațiul postsovietic”, subliniind că „nu se pot aplica într-un loc anumite principii, iar în alte locuri altele”⁴.

Dezvoltându-și ideile într-un discurs prezentat a doua zi, președintele rus s-a referit și la o serie de exemple. La întrebarea adresată de un jurnalist georgian referitoare la posibilitatea ca Rusia să susțină soluționări de același fel în privința tuturor conflictelor înghețate din spațiul ex-sovietic, inclusiv a celor din Abhazia și Osetia de Sud, Vl. Putin a răspuns afirmativ, deși a precizat că recunoașterea independenței Kosovo nu înseamnă automat recunoașterea imediată a independenței celor două republici separatiste din Caucaz⁵. În acest fel, Rusia a formulat în mod explicit teza potrivit căreia Kosovo poate constitui un precedent pentru conflictele înghețate din spațiul ex-sovietic.

Deși conflictul transnistrean nu fusese menționat de către Vl. Putin, declarațiile acestuia au servit drept temelie pentru diverse speculații potrivit cărora și acesta ar putea fi reglementat după modelul Kosovo. O dovadă în acest sens au fost comentariile lui Modest Kolerov, șeful Direcției președinției ruse pentru relații interregionale și culturale, care considera că recunoașterea independenței provinciei Kosovo este „mult mai puțin justificată decât în cazul Transnistriei, moștenitoare a Republicii Sovietice Autonome Moldovenești din componența Ucrainei”⁶. Vl. Putin a menționat explicit Transnistria în anul 2007, în contextul discuțiilor despre Kosovo: „Nu există nimic care să sugereze că, de fapt, cazul Kosovo este diferit de cele din Osetia de Sud, Abhazia sau Transnistria”⁷. Declararea independenței de către Kosovo a fost considerată de liderii transnistreni un prilej pentru a-și legitima (din punctul lor de vedere) propriile pretenții de independență față de Republica Moldova. Aceștia nu doar că au forțat această comparație, dar erau de părere că statul nistrean ar avea mai multe argumente pentru obținerea independenței decât Kosovo, aliniindu-se punctului de vedere exprimat deja de Kolerov⁸.

În paralel cu această retorică, Moscova „asigura” statele din fosta Uniune Sovietică ce aveau pe teritoriul lor conflicte înghețate că nu va repeta „greșelile făcute de occidentali, care au legalizat în mod formal un caz de secesiune”⁹. În pofida acestei poziționări declarate, Rusia recunoaștea independența Abhaziei și a Osetiei de Sud, după războiul ruso-georgian din august 2008. Însă, până în prezent, acesta rămâne singurul caz în care Rusia s-a folosit efectiv de „modelul Kosovo”, prin recunoașterea independenței unor republici separatiste din spațiul ex-sovietic.¹⁰ În raport cu celelalte două conflicte înghețate din regiune (Karabahul de Munte și Transnistria), Rusia a adoptat o abordare cu totul diferită.

În cazul Transnistriei, încă de la momentul încheierii conflictului armat din 1992, poziția oficială a Federației Ruse a rămas neschimbată: susținerea integrității teritoriale a Republicii Moldova¹¹ și oferirea unui statut special regiunii din stânga Nistrului. Excluzând retorica ocazională de discuțiile privind eventuala declarare a independenței provinciei Kosovo, acțiunile Moscovei în privința dosarului transnistrean au fost consecutive. De-a lungul timpului, Rusia a propus sau susținut mai multe planuri de reglementare a conflictului transnistrean, numitorul comun al acestora fiind reunificarea într-un „stat comun”¹² a raioanelor din stânga și dreapta Nistrului, formulare ce indică in-

⁴ *Ibidem*.

⁵ *RADOR*, 31 ianuarie 2006.

⁶ *Radio România Actualități*, 13 decembrie 2005, ora 22:21.

⁷ M. Fabry, *The contemporary practice of state recognition: Kosovo, South Osetia, Abkhazia, and their aftermath* în *Nationalities Papers*, Vol. 40, septembrie 2012, nr. 5, p. 667.

⁸ Igor Smirnov spune că Transnistria merită independența mai mult decât Kosovo, <https://www.ziaruldeiasi.ro/national-extern/igor-smirnov-spune-ca-transnistria-merita-independenta-mai-mult-decit-kosovo-ni4jeu> (accesat la 4.1.2023).

⁹ S. Richter, U. Halbach, *A dangerous precedent? The political implications of Kosovo's independence on ethnic conflicts in South-Eastern Europe and the CIS* în *Security and Human Rights*, nr. 3, 2009, p. 234.

¹⁰ Aici nu ne referim desigur la argumentele folosite de Kremlin pentru a justifica anexarea Crimeii în 2014, care au făcut trimitere, la fel ca în cazul Abhaziei și Osetiei de Sud, la Kosovo.

¹¹ Este important de precizat că în realitate, și nu la nivel declarativ, Federația Rusă încalcă acest principiu în fiecare zi prin susținerea politică și economică pe care o acordă regimului de la Tiraspol, susținere fără de care entitatea separatistă nu ar putea supraviețui.

¹² Această sintagmă apare pentru prima dată în *Memorandumul privind bazele normalizării relațiilor dintre Republica Moldova și Transnistria sau Memorandumul Primakov*, semnat la Moscova la 8 mai 1997. În documentul semnat de președinții Rusiei, Ucrainei, Republicii Moldova și Transnistriei, se specifică faptul că părțile (Republica Moldova și Transnistria) își construiesc relațiile în cadrul unui *stat comun* în granițele RSS Moldovenească din ianuarie 1990.

tenția Moscovei de federalizare a Republicii Moldova. În pretinsa formă de reglementare propusă de Moscova, Transnistria este considerată parte cu drepturi egale în raport cu Republica Moldova și urmează să aibă prerogative largi, inclusiv în domeniul politicii externe. După Memorandumul Primakov din 1997, care a trasat liniile directorii ale unei eventuale federalizări a Republicii Moldova, au apărut planuri concrete de reglementare a conflictului, cel mai cunoscut fiind memorandumul Kozak din noiembrie 2003, care nu a mai fost semnat în cele din urmă de către Vladimir Voronin, președintele în funcție, la acea vreme, al Republicii Moldova. Totodată, Federația Rusă nu a recunoscut rezultatele referendumului organizat de autoritățile separatiste transnistrene în 2006, când locuitorii din stânga Nistrului s-au pronunțat pentru independență și integrarea, pe viitor, în cadrul Rusiei.

Deși, până în prezent, Rusia nu a arătat în mod real că își dorește o soluție de tip independență pentru Transnistria, după modelul Kosovo, experiența Abhaziei și a Osetiei de Sud, cărora li s-a recunoscut statalitatea de către Rusia (în ciuda asigurărilor primite de georgieni de-a lungul timpului), ne demonstrează faptul că acest scenariu nu trebuie exclus în totalitate, mai ales în contextul războiului declanșat împotriva Ucrainei. Până în prezent, menținerea conflictului transnistrean în stare înghețată a servit intereselor Moscovei, care în acest fel și-a consolidat nu numai prezența trupelor pacificatoare în zonă (reglementate de Acordul Snegur-Elțân din 21 iulie 1992), dar și pe cele care fac parte din GOTR (Grupul Operativ al Trupelor Ruse, fosta Armată a 14-a, care a intervenit de partea separatistă împotriva Chișinăului, în timpul conflictului armat din 1992). Acestea din urmă se află în continuare în Transnistria, deși Republica Moldova a cerut în mod repetat retragerea lor. Federația Rusă a condiționat retragerea acestor trupe de găsirea unei soluții politice pentru conflictul transnistrean, asigurând în fapt continuitatea prezenței lor în teritoriu.

Recunoașterea independenței Abhaziei și a Osetiei de Sud și legarea, la nivel retoric, a acestor conflicte cu cel din Kosovo, i-a determinat pe unii cercetători să analizeze comparativ cazul Kosovo și cel al acestor teritorii separatiste. Christian Axboe Nielsen, de exemplu, susține că, în toate cele trei cazuri, memoria istorică a opresiunii a jucat un rol important în conturarea relațiilor dintre majoritate (sârbi/georgieni) și minoritate (albanezi/abhazi și osetini) în momentul izbucnirii conflictului¹³, oferind Rusiei posibilitatea de a invoca precedentul Kosovo. Referința, fie și pur retorică, a Rusiei la posibilitatea aplicării precedentului Kosovo în Transnistria prin recunoașterea independenței acesteia impune necesitatea de a stabili dacă ideea este una fundamentată, comparând cele două conflicte și investigând, din punctul de vedere al dreptului internațional, modul în care provincia Kosovo și-a dobândit statalitatea. Ulterior, acest rezultat va fi raportat la aspectele juridico-internaționale ale cazului transnistrean.

Cele două conflicte au fost comparate, inițial, sub aspect demografic, alegere explicabilă prin contextul care le-a generat. Prăbușirea comunismului în centrul și estul Europei, ce a declanșat o efervescentă naționalistă, ținută în stare latentă timp de mai bine de 40 ani de regimul totalitar comunist, a fost unul din factorii declanșatori ai ambelor conflicte. În cazul Serbiei, politica naționalistă a regimului Miloșevici de la sfârșitul anilor 1980 (continuată în deceniul următor) a stat la baza conflictului dintre majoritatea albaneză din Kosovo și guvernul de la Belgrad. În Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (RSSM), în condițiile politicii oficiale de *perestroika* și *glasnost*, s-a constituit *Mișcarea de Renaștere Națională*. Programul ei, care a început să fie implementat de autoritățile de la Chișinău în perioada 1989-1991, a stârnit nemulțumirea populației vorbitoare de limbă rusă, în special a celei ce locuia în stânga Nistrului.

Kosovo – considerat de sârbi leagănul statalității sârbești medievale – a fost totuși populat majoritar de etnici albanezi încă din Evul Mediu. Teritoriul a intrat în componența Serbiei în 1912; în acea perioadă, etnicii sârbi reprezentau doar 24% din populație¹⁴. De-a lungul sec. XX, ponderea albanezilor în totalul populației Kosovo a crescut

¹³ Pentru o analiză detaliată privind asemănările dintre cele trei conflicte vezi Ch. Axboe Nielsen, *The Kosovo precedent and the rhetorical deployment of former Yugoslav analogies in the cases of Abkhazia and South Ossetia*, în *Southeast European and Black Sea Studies*, vol. 9, martie-iunie 2009, nr. 1-2, pp. 182-183.

¹⁴ J. Vidmar, *International legal responses to Kosovo's declaration of independence* în *Vanderbilt Journal of Transatlantic Law*, nr. 4, 2009, p. 784 apud D. Doli, *The International Element, Statehood and Democratic Nation-building. Exploring the Role of the EU and International Community in Kosovo's State-formation and State-building*, Charn (Switzerland), Springer, 2019, p. 18.

din ce în ce mai mult, ajungând la 68,5% în 1948, 77,4 % în 1981, 82,2 % în 1991¹⁵ și 88% în 2003¹⁶, după conflictul din 1998-1999, care a făcut ca o parte importantă a populației de etnie sârbă să părăsească Kosovo. Respectiv, se impune concluzia că majoritatea populației de pe teritoriul Kosovo a aparținut în mod constant unui singur grup etnic, albanezii, care alcătuiau o masă compactă și bine individualizată în cadrul Serbiei.

Transnistria – un teritoriu vag delimitat de-a lungul timpului – a intrat, pe parcursul epocilor istorice, în componența mai multor state, atestându-se o variație continuă în compoziția etnică, fără ca majoritatea să aparțină sistematic unui singur grup etnic. În 1792, teritoriul din stânga Nistrului a intrat în componența Rusiei țariste, care a practicat o politică de colonizări cu populație slavă (ruși și ucrainieni). În 1924, ca element în strategia Uniunii Sovietice de a reintra în posesia Basarabiei, în stânga Nistrului a fost creată Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (RASSM) în componența Ucrainei Sovietice. Deși această autonomie avea pretenția de a reprezenta interesele moldovenilor (o sugerează însăși denumirea ei), recensământul din 1926 arată o structură etnică neomogenă a regiunii, principalele trei etnii, ucrainenii, moldovenii/românii și rușii având ponderi de 48,5%, 30,1%, respectiv 8,5%¹⁷. Aceste date trebuie însă interpretate cu atenție, deoarece granițele RASSM nu coincid cu cele ale actualei auto-proclamate republici nistrene. Rezultatele ultimului recensământ din perioada Uniunii Sovietice, cel din 1989, arată tot un amestec de grupuri etnice, de această dată moldovenii/românii deținând majoritatea relativă, cu aproximativ 40%, ucrainenii și rușii având 28,3%, respectiv 25,5%. Este relevant să menționăm că, deși etnicii ruși și ucrainieni formau o majoritate absolută în stânga Nistrului (singura regiune din RSSM în care se întâmpla acest lucru, cu excepția or. Bălți), la acel moment (și situația este aceeași și în prezent) în dreapta Nistrului locuia o populație rusă și ucraineană mai numeroasă, în numere absolute, decât cea din stânga Nistrului.

Astfel, lipsa unei etnii majoritare și prezența a nu mai puțin de trei etnii diferite cu ponderi însemnate în populația totală a regiunii transnistrene diferențiază situația ei de cea din Kosovo.

Un alt factor care trebuie luat în considerare în cadrul acestei comparații este statutul pe care l-au avut, de-a lungul timpului, fiecare dintre cele două provincii/regiuni în cadrul Serbiei, respectiv Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești.

În componența Regatului Serbiei din 1912, Kosovo a obținut pentru prima oară un statut special în 1945, devenind *regiune autonomă*, statut ridicat în 1963 la rangul de *provincie autonomă*. O schimbare majoră pentru Kosovo s-a produs în 1974, odată cu crearea *Provinciei Socialiste Autonome Kosovo*, o formă de autonomie extrem de largă, noua entitate beneficiind de propriile instituții legislative, executive și judecătorești și de reprezentanți în toate organele administrative ale Republicii Socialiste Serbia și ale Republicii Socialiste Federative Iugoslavia, inclusiv de drept de vot în cadrul președinției Iugoslaviei, în pofida faptului că nu era o republică componentă a federației. Începând cu 1974, relațiile dintre Belgrad și Priștina au fost asimetrice sub aspectul influențării reciproce a politicii adoptate de fiecare parte, prima neavând posibilitatea de a schimba sau anula deciziile luate de autoritățile din autonomie. În schimb, prin votul pe care îl deținea în organul de conducere colectivă a Iugoslaviei, Kosovo avea un cuvânt important de spus la nivelul întregii federații și influența indirect și soarta republicii din care făcea parte. Acesta a fost și unul dintre motivele pentru care Serbia, sub conducerea lui Slobodan Miloșevici, a anulat autonomia Kosovo în 1989, sub pretextul relor tratamente la care erau supuși minoritarii sârbi din Kosovo de către autoritățile de la Priștina.

Din această perspectivă, situația Transnistriei diferă în mod radical de cea a Kosovo. Am menționat deja că unul dintre motivele pentru care unele voci de la Moscova sau de la Tiraspol consideră că Transnistria este mai îndreptățită la recunoașterea independenței decât Kosovo este existența unei republici autonome sovietice în zona din stânga Nistrului în perioada interbelică. Or, motivul creării acesteia l-a constituit noua strategie a Moscovei de a reocupa Basarabia, după ce, până în 1924, niciuna din revoltele izbucnite între Prut și Nistru împotriva autorităților românești (Hotin, Tatarbunar) nu a avut efec-

tul scontat. Așadar, motivele creării acesteia sunt de natură politică și ideologică, noua autonomie neavând rolul de a proteja în mod real interesele unui anumit grup etnic. În acea perioadă istorică, demersul Moscovei, desigur, a fost unul artificial, dacă analizăm politica dusă de autoritățile sovietice în materie lingvistică. Între 1924 și 1932, „limba moldovenească” a funcționat în baza grafiei chirilice; din 1932 până în 1938, când s-a revenit asupra deciziei, s-au utilizat caractere latine. De asemenea, nu se pot face comparații între atribuțiile pe care le aveau autonomiile din cadrul Iugoslaviei socialiste (Kosovo fiind un exemplu în acest sens) și cele din fosta Uniune Sovietică, a căror politică era dirijată exclusiv de la centru. După cel de-al Doilea Război Mondial, o mare parte din teritoriul RASSM a intrat în componența nou-createi RSSM, fără ca regiunea din stânga Nistrului să-și păstreze statutul de autonomie¹⁸.

Analiza comparativă trebuie să ia în calcul motivele care au condus la izbucnirea celor două conflicte. O trăsătură comună pare a fi, la prima vedere, nemulțumirea grupurilor minoritare (etnice sau lingvistice) față de politica la care au fost supuse de către guvernul central. Remediul identificat de fiecare dintre aceste două grupuri a fost separarea și înființarea de structuri paralele, proces care a declanșat conflictul armat cu forțele de securitate ale Serbiei și, respectiv, ale Republicii Moldova. În ambele cazuri, demersul a avut succes, iar astăzi atât Kosovo, cât și Transnistria sunt *de facto* entități independente.

De-a lungul istoriei, relațiile dintre sârbi și albanezi au fost în permanență tensionate. Pentru poporul sârb, Kosovo nu reprezintă doar o simplă provincie, ci chiar leagănul stătalității sârbești medievale, suprimată de cucerirea otomană în urma bătăliei de la Kosovopolje din 1389. Cele cinci secole de stăpânire otomană (1389-1912) au schimbat echilibrul demografic și religios în favoarea albanezilor de religie musulmană. În momentul în care avantajului demografic i s-a adăugat cel politic, în urma dobândirii de către Kosovo în 1974 a unui statut de largă autonomie, relațiile interetnice dintre sârbi și albanezi s-au înrăutățit brusc.

Ajuns la conducerea Serbiei în 1987, Sl. Miloșevici a inițiat o politică naționalistă, xenofobă, antialbaneză, în totală contradicție cu ideologia oficială a conviețuirii pașnice a tuturor etniilor aflate pe teritoriul Iugoslaviei. Pretextând situația disperată în care se găsea minoritatea sârbă din Kosovo, Sl. Miloșevici a anulat majoritatea prerogativelor de care se bucura provincia și a schimbat conducerea acesteia cu una formată din oameni loiali lui. Prin aceste măsuri, începând cu 1989, Serbia a redobândit controlul total asupra Kosovo, fapt ce a generat o reacție negativă intensă a albanezilor. Aceștia și-au creat propriile structuri politice paralele și, sub conducerea lui Ibrahim Rugova, au declanșat o luptă pașnică pentru obținerea independenței. Albanzii au început însă să fie oprimați de către autoritățile de la Belgrad¹⁹. Funcționarii publici de etnie albaneză au fost concediați, în cazul în care nu și-au declarat adevăratele față de regimul Miloșevici²⁰, învățământul în limba albaneză a fost interzis²¹, iar numele străzilor în limba albaneză din capitala Priștina au fost schimbate cu echivalentele lor în limba sârbă sau chirilizate²². La acestea s-au adăugat relele tratamente aplicate etnicilor albanezi în secțiile de poliție (unde angajați erau numai polițiști de etnie sârbă), supuși bătăilor și interogatoriilor, desfășurate sub un regim de tortură²³.

¹⁸ Deși nu a beneficiat de un statut special în cadrul Moldovei sovietice, regiunea transnistreană a cunoscut o dezvoltare economică și social inegală în raport cu malul drept al Nistrului. Pe lângă faptul că majoritatea obiectivelor industriale (termocentrala de la Cuciurgan, hidrocentrala de la Dubăsari, uzina metalurgică de la Râbnița) au fost concentrate pe malul stâng, regiunea a beneficiat și de un primat politic în raport cu raioanele din fosta Basarabie: niciunul din cei opt prim-secretari ai Comitetului Central al Partidului Comunist al Moldovei (până în 1989) nu a fost născut pe malul drept, toți provenind fie din Transnistria, fie din Ucraina.

¹⁹ Pentru o descriere detaliată și documentată a încălcărilor drepturilor omului comise de regimul Miloșevici înainte de izbucnirea războiului civil din 1998 vezi J. Mertus, *Open Wounds: Human Rights Abuses in Kosovo*, New York, Human Rights Watch/ Helsinki, 1993, <https://www.hrw.org/reports/Kosovo943.pdf> (accesat la 11.01.2023).

²⁰ D. Doli, *Op. cit.*, p. 24.

²¹ S. Ramet, *Balkan Babel. The Disintegration of Yugoslavia from the Death of Tito to the Fall of Milosevic*, Boulder, Westview Press, 2002, p. 318.

²² D. Doli, *Op. cit.*.

²³ S. Ramet, *Op. cit.*

¹⁵ T. Judah, *Kosovo. What everyone needs to know*, Oxford University Press, New York, 2008, p. 59.

¹⁶ *Kosovo in figures*, Statistical Office of Kosovo, p. 9, <https://ask.rks-gov.net/media/2175/kosovo-in-figures-2005.pdf> (accesat 10.01.2023).

¹⁷ Ch. King, *The Moldovans: Romania, Russia and the Politics of Culture*, Stanford, Hoover Institution Press, 1999, p. 54.

Începând cu 1998, sub pretextul luptei împotriva grupării paramilitare UÇK²⁴, structurile sârbești au folosit forța în mod disproportionat, nu doar împotriva luptătorilor acestei organizații, dar și împotriva populației civile, unitățile militare și de poliție implicate nefăcând distincția în această privință²⁵. Violențele fără precedent au generat un număr considerabil de refugiați și de persoane strămutate intern, evenimente ce au dus la sensibilizarea opiniei publice internaționale și, într-un final, la intervenția NATO, care a întreprins, între martie și iunie 1999, o campanie de bombardament împotriva Republicii Federative Iugoslavia. Se estimează că războiul din 1998-1999 a forțat aproximativ 90% din populația Kosovo să-și părăsească locuințele, iar 10.000 oameni și-au pierdut viața²⁶.

Pentru crime împotriva umanității și crime de război, liderul sârb Sl. Miloșevici a fost pus sub acuzare în 1999 și arestat în 2001 de către Tribunalul Penal Internațional de la Haga pentru fosta Iugoslavie²⁷. Acesta a fost doar cel mai important nume dintr-o lungă listă de persoane cu funcții de decizie în statul iugoslav, în special, din conducerea Armatei, care au apărut în fața judecătorilor de la Haga și au fost condamnați pentru crimele comise împotriva etnicilor albanezi din Kosovo.

În cazul Transnistriei, între băștinașii moldoveni/români și slavii (ucraineni și ruși) care au început să colonizeze Basarabia începând cu sec. XIX nu s-a remarcat tipul de conflict interetnic/ură interetnică specific situației din Kosovo. Din 1812 până spre sfârșitul anilor 1980 (cu excepția scurtei perioade în care Basarabia a fost parte componentă a României), din punct de vedere economic, politic și cultural moldovenii s-au aflat într-o poziție netă de inferioritate față de populația vorbitoare de limbă rusă. La această realitate s-a adăugat și lipsa unei conștiințe naționale bine articulate, populația autohtonă neavând mijloacele necesare să se opună politicii de rusificare la care a fost supusă timp de aproape două secole. Moldovenii/românii din Moldova sovietică au putut să se organizeze pentru a opri cursul de naționalizare abia către sfârșitul anilor 1980, în contextul politicii oficiale de *glasnost* și *perestroika*. La 31 august 1989, Sovietul Suprem al RSSM a votat *Legea cu privire la funcționarea limbilor pe teritoriul RSS Moldovenești*, care prevedea trecerea la alfabetul latin a „limbii moldovenești” (române) și necesitatea cunoașterii ei de către toate persoanele care interacționează cu alți cetățeni. Aceste prevederi nu au fost acceptate de elita politică și economică a regiunii transnistrene, compusă aproape în exclusivitate din rusofoni. Sub pretextul încălcării drepturilor minorităților naționale, în regiunea transnistreană s-a declanșat procesul separării de Chișinău. Motivația elitei conducătoare a fost menținerea controlului direct din partea Moscovei, care le putea garanta avantajele și privilegiile de care se bucurau la acel moment. Or, legea adoptată de Sovietul Suprem conținea prevederi care protejau drepturile minorităților naționale. Articolul 3 al acesteia garanta statutul privilegiat al limbii ruse, care urma să fie folosită în continuare drept limbă de comunicare între națiuni. Articolul 6 prevede că cetățeanul este liber să aleagă limba „moldovenească” sau rusă în comunicarea scrisă cu autoritățile statului. Cu alte cuvinte, pentru simplii cetățeni nevorbitori de limbă română, noua lege nu aducea niciun impact negativ. Pe lângă toate acestea, experiența ulterioară obținerii independenței Republicii Moldova a demonstrat că drepturile minorităților naționale (în special, în sfera lingvistică) sunt respectate, iar limba rusă este folosită în continuare pe scară largă, mai ales în mediul urban, chiar și de către moldoveni/români. Așadar, noua legislație lingvistică a reprezentat doar un pretext pentru declanșarea separatismului transnistrean, iar conflictul care a izbucnit nu poate fi catalogat drept unul interetnic. De fapt, am avut de-a face cu un conflict al elitelor, declanșat de cei care simțeau că schimbările inițiate în RSSM le amenință pozițiile.

De asemenea, teza conflictului interetnic nu este plauzibilă și din alte motive. Am amintit deja că majoritatea etnicilor ruși și ucrainieni din RSSM locuiau pe malul drept al

râului Nistru și nu în Transnistria, ceea ce face imposibil de argumentat că în acest caz ar fi existat un conflict între moldoveni/români și etnicii ruși sau ucrainieni de pe întregul teritoriu al RSSM. Elocvent în acest sens este faptul că una din primele victime ale conflictului transnistrean din rândul forțelor de securitate moldovenești este un etnic rus, Ghenadie Iablocikin. O a doua dovadă pentru infirmarea tezei conflictului interetnic este faptul că, în lipsa unui grup etnic majoritar, pentru justificarea existenței republicii moldovenești nistrene, așa-zisele autorități transnistrene au recurs la soluția creării conceptului artificial de *popor transnistrean*²⁸, ai cărui membri sunt toți locuitorii regiunii, indiferent de etnia declarată la recensământ.

Bineînțeles, acest conflict nu ar fi fost posibil fără implicarea anumitor centre de decizie de la Moscova. Deși nu a avut o implicare directă, liderul sovietic Mihail Gorbaciov nu s-a opus acțiunilor întreprinse de Anatoli Lukianov, președintele Sovietului Suprem al URSS, care a cerut înființarea de organizații ilegale, gata să lupte împotriva conducerilor acelor republici unionale care nu se vor supune Moscovei²⁹. În 1990, M. Gorbaciov avertiza Chișinăul că dacă nu dorește „mai multe republici separatiste”, Republica Moldova trebuie „să renunțe la separatism față de URSS”³⁰. De aici, în realitate, devine foarte clar că Moscova a provocat conflictul transnistrean, pentru a încerca să oprească drumul spre independență pe care s-a înscris Chișinăul, confirmând statutul politic al acestui conflict alimentat de Moscova.

Având în vedere cele trei criterii de comparație utilizate (criteriul demografic, statutul anterior, cu precizările istorice de rigoare, precum și cauzele izbucnirii conflictului) se poate constata cu ușurință că cele două conflicte propuse pentru analiză sunt fundamentale diferite. Astfel, secesiunea Kosovo reprezintă soluția la care a apelat populația albaneză (grup etnic distinct, omogen și bine individualizat) din această provincie, supusă unui tratament discriminatoriu de către guvernul de la Belgrad și unor încălcări flagrante ale drepturilor omului, ceea ce face ca acest conflict să fie un exemplu clasic de conflict interetnic. Pe de altă parte, separatismul transnistrean nu reprezintă o luptă reală pentru independență a unor minorități naționale, nefiind declanșat de nerespectarea drepturilor minorității rusofone de către Chișinău, ci de dragul intereselor elitei birocratice transnistrene, susținută de Moscova, care dorea stoparea procesului de desprindere a Moldovei de URSS și conservarea *status-quo*.

Un prim obstacol în calea invocării precedentului Kosovo în cazul transnistrean este reprezentat de tipologia diferită în care se încadrează fiecare din cele două conflicte. Dar acest fapt nu este suficient pentru a putea stabili dacă reprezintă un precedent cazul Kosovo pentru Transnistria și dacă, în consecință, retorica rusă se susține cu privire la această posibilitate. De aceea, trebuie investigat modul în care provincia Kosovo a parcurs, din punct de vedere juridic, drumul de la o entitate secesionistă din cadrul Serbiei la statalitate (recunoscută de un număr mare de state) și condițiile în care s-a produs acest fapt. În comparație, același lucru va fi analizat și pentru cazul transnistrean. Dar, înainte de aceasta, vom aborda problematica secesiunii din perspectiva principalelor prevederi ale dreptului internațional, relevante pentru asemenea cazuri.

Ori de câte ori are loc o secesiune, în mod firesc apare o controversă determinată de o aparentă concurență a unor principii fundamentale ale dreptului internațional, cel al autodeterminării și cel al integrității teritoriale a statelor, primul fiind invocat de partea separatistă, iar cel de-al doilea de statul care se află în acest pericol sau se confruntă cu o astfel de situație. Dreptul la autodeterminare, ca principiu fundamental, este menționat de *Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 2625 (XXV)/1970 – Declarația asupra principiilor dreptului internațional privind relațiile prietenești dintre state, conform Cartei ONU*, cu următoarea formulare: „în virtutea principiului egalității în drepturi a popoarelor și a dreptului lor de a dispune de ele însele, principiu consacrat în Cartă, toate popoarele au dreptul de a-și hotărî

²⁴ UÇK (Armata de Eliberare din Kosovo) a fost o grupare paramilitară albaneză înființată în 1993, care din 1996 a început o rebeliune armată împotriva forțelor de ordine sârbe din Kosovo. Considerată organizație teroristă de către SUA până în 1998, aceasta a beneficiat de sprijinul diplomatic și militar al Occidentului în timpul războiului din 1998-1999.

²⁵ *Three Serb Soldiers*, <https://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/kosovo/interviews/serbs.html>, (accesat la 11.01.2022).

²⁶ T. Judah, *Op. cit.*, p. 91.

²⁷ V. Stevanovic, *Milosevic. The people's tyrant*, I. B. Tauris, London, 2004, p. 29.

²⁸ Pentru o analiză detaliată referitoare la caracteristicile așa-numitei identități transnistrene vezi M. Dembinska, *Carving out the nation with enemy's kin: double strategy of boundary-making in Transnistria and Abkhazia*, în *Nations and Nationalism*, nr. 25, 2019, pp. 301-304, 310-312; N. Cojocaru, *Nationalism and Identity in Transnistria*, în *Innovation*, vol. 19, nr. 3-4, 2006, pp. 261-272.

²⁹ A. Muntean, N. Ciubotaru, *Românii de la Est. Războiul de pe Nistru (1990-1992)*, Ager Economistul, București, 2004, p. 75.

³⁰ V. Patrichi, *Mircea Druc sau lupta cu ultimul imperiu*, Zamolxe, București, 1998, p. 389.

statutul lor politic, în deplină libertate și fără amestec din afară și de a urma dezvoltarea lor economică, socială și culturală, și orice stat are obligația de a respecta acest drept conform dispozițiilor Cartei³¹. Deosebit de important de precizat este faptul că nu minoritățile naționale sunt cele care pot exercita acest drept, ci doar popoarele. În practică, se face distincția între autodeterminare internă (dreptul popoarelor de a avea un guvern care să le reprezinte interesele, fără discriminare)³² și autodeterminare externă (secesiune), care s-ar putea exercita numai cu condiția nerespectării autodeterminării interne.

După cel de-al Doilea Război Mondial, doar un principiu cu valoare politică, precum ar fi principiul autodeterminării, a fost codificat din punct de vedere juridic la nivelul ONU și în mod explicit³³ numai pentru chestiunile ce țin de decolonizare. Astfel, *Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 1514 (XV)/1960 – Declarația cu privire la Acordarea Independenței Popoarelor și Țărilor Coloniale* a cerut emanciparea imediată a popoarelor coloniale³⁴.

De o importanță fundamentală în jurisprudența în materie de secesiune și principii ale dreptului internațional este Avizul Curții Supreme a Canadei, din anul 1998, referitor la secesiunea Quebecului. Actul în cauză a clarificat faptul că dreptul internațional nu prevede în mod specific posibilitatea secesiunii unilaterale³⁵ și că aceasta, luând forma autodeterminării externe, este permisă doar în situații excepționale, precum dominația unui imperiu colonial, unde un popor se află sub ocupație, exploatare sau dominație străină, dar și în situația în care nu se poate realiza autodeterminarea internă³⁶. Chiar și în condițiile în care autodeterminarea internă nu se poate exercita (cazul albanezilor din Kosovo, cărora li s-au încălcat drepturile omului de către guvernul sârb), realitatea face ca, în circumstanțele în care popoarele apelează la forma externă a autodeterminării pentru a se desprinde de un stat, comunitatea internațională să fie extrem de reticentă să recunoască acest drept, chiar și atunci când reprezentanții în cauză sunt victimele unei opresiuni extreme³⁷.

Revenind la definiția dată principiului autodeterminării în *Rezoluția 2625 a Adunării Generale a ONU*, ceea ce atrage atenția este cauza de salvagardare ce apare în același paragraf: „Nicio dispoziție din paragrafele precedente nu va fi interpretată ca autorizând sau încurajând o acțiune, oricare ar fi ea, care ar dezmembra sau ar amenința, în total sau în parte, integritatea teritorială sau unitatea politică a oricărui stat suveran și independent”³⁸. Prin această formulare, s-a intenționat accentuarea faptului că dreptul la autodeterminare nu este absolut și că exercitarea acestuia nu poate să înfrângă principiul fundamental al integrității statelor, prevăzut în Carta ONU și în Actul Final de la Helsinki din 1975. Respectivul principiu a apărut după cel de-al Doilea Război Mondial, în contextul nevoii resimțite, la nivelul sistemului internațional, de a proteja statele de viitoare agresiuni. Astfel, o interpretare potrivit căreia principiul dreptului la autodeterminare conferă în mod automat un drept de secesiune unei anumite entități ar crea un mediu de insecuritate pe arena internațională, deoarece anumite grupuri etnice minoritare, având la dispoziție această opțiune, nu ar mai vedea necesară coexistența pașnică cu celelalte grupuri etnice din acel stat³⁹. Or, acest lucru este în măsură să amenințe pacea la nivel mondial. De asemenea, Actul Final de la Helsinki stipulează că modificările de frontieră în Europa sunt posibile doar cu acordul părților implicate⁴⁰, iar în 1992 comisia Badinter,

³¹ *Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 2625 (XXV)/1970-Declarația asupra principiilor dreptului internațional privind relațiile prietenești dintre state, conform Cartei ONU*, https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_RES_2625-Eng.pdf (accesat la 16.01.2023).

³² A. Kaczorowska, *Public International Law*, Routledge, New York, 2010, p. 574.

³³ Principiul autodeterminării apare în multe alte documente internaționale, fără a se indica felul concret și condițiile în care urmează acesta să fie aplicat: carta ONU, Pactul Internațional pentru Drepturile Civile și Politice sau Pactul Internațional pentru Drepturile Economice, Sociale și Culturale, ultimele două adresându-se tuturor popoarelor, nu doar celor coloniale, supuse unui regim rasist sau dominației străine. Vezi A. Kaczorowska, *Op. cit.*, p. 577.

³⁴ *Ibidem*, p. 576.

³⁵ *Reference re Secession of Quebec (20 august 1998)*, Canada Supreme Court Reports 217, paragr. 112, <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/1643/index.do>, (accesat la 16.01.2023).

³⁶ *Idem*, paragr. 154.

³⁷ A. Kaczorowska, *Op. cit.*, p. 577.

³⁸ *Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 2625 (XXV)/1970-Declarația asupra principiilor dreptului internațional privind relațiile prietenești dintre state, conform Cartei ONU*, https://treaties.un.org/doc/source/docs/A_RES_2625-Eng.pdf (accesat la 16.01.2023).

³⁹ A. Kaczorowska, *Op. cit.*, p. 579.

⁴⁰ *Actul Final de la Helsinki (1975)*, p. 4, <https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf> (accesat la 16.01.2023).

înființată de Comisia Europeană pentru a discuta recunoașterea noilor state create ca urmare a disoluției Iugoslaviei, a stabilit, în baza principiului *uti possidetis juris*, că nu se pot forma frontiere noi în spațiul ex-iugoslav, altele decât cele ale republicilor componente, pentru a nu da naștere unor dispute teritoriale între acestea⁴¹. Acesta este și unul din motivele pentru care independența Kosovo nu a fost recunoscută imediat după dezmembrarea Iugoslaviei.

În consecință, provincia Kosovo, dar și Transnistria, nu își pot legitima cererile de recunoaștere a independenței prin simpla invocare a principiului autodeterminării. De aceea, este necesar de analizat alte aspecte, precum implicarea comunității internaționale în gestionarea situației în fiecare din cele două cazuri.

Încă din 1998, în contextul intensificării contraofensivei forțelor armate și de securitate ale Belgradului împotriva albanezilor din Kosovo, acest conflict a ajuns să fie discutat la cel mai înalt nivel posibil. Din același an, Consiliul de Securitate al ONU a emis, în acest sens, Rezoluțiile 1160, 1199 și 1203, toate adoptate în raport cu prevederile capitolului VII al Cartei ONU. Faptul în sine sugerează că la nivel internațional conflictul era tratat drept o problemă deosebit de gravă, care amenința pacea și securitatea în regiune. Peste un an, după intervenția NATO, Consiliul de Securitate a emis Rezoluția 1244⁴², care, în esență, a hotărât transferul suveranității exercitate de către Republica Federativă Iugoslavia asupra Kosovo către Misiunea de Administrație Interimară a Organizației Națiunilor Unite de Administrare a Kosovo (UNMIK), urmând ca statutul final al Kosovo să fie decis în baza negocierilor ulterioare. Tot cu această ocazie, au fost introduse trupe de pacificare sub egida NATO (misiunea KFOR). În anul 2005, au fost inițiate negocierile asupra statutului final al Kosovo, odată cu înființarea UNOSEK (Biroul Trimisului Special al ONU), în fruntea căruia a fost numit Martti Ahtisaari, cu aprobarea Consiliului de Securitate al ONU⁴³. În anul 2007, planul său de soluționare a conflictului a fost dat publicității, însă neacceptarea acestuia de către partea sârbă și disensiunile ruso-occidentale pe această temă au condus la întreruperea discuțiilor. Din acest considerent, Kosovo și-a declarat independența un an mai târziu.

Abordând problema din această perspectivă, gradul de internaționalizare a conflictului din Transnistria este net inferior în comparație cu interesul manifestat de marii actori în problema Kosovo. Conflictul armat de pe Nistru, odată declanșat la 2 martie 1992, a fost asamblat în mecanismul de consultări cvadripartit din care au făcut parte Republica Moldova, Rusia, Ucraina și România. După sfârșitul operațiunilor armate în vara anului 1992, negocierile pentru reglementarea conflictului s-au purtat în format pentalateral (Republica Moldova, Transnistria, Ucraina, Rusia și OSCE), pentru ca din 2005, țărilor participante să li se adauge SUA și Uniunea Europeană, în calitate de observatori. În acest format, a rezultat actualul mecanism «5+2», sub auspiciile OSCE (Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa). Respectiva organizație este cunoscută și criticată de anumiți factori politici, observatori și analiști pentru ineficacitatea modului în care sunt gestionate conflictele înghețate din spațiul ex-sovietic. Deciziile în cadrul OSCE se iau prin consens și nu au forță juridică, ceea ce face ca prevederile documentelor adoptate să nu fie obligatorii. Acesta este și motivul pentru care Federația Rusă nu își respectă angajamentul luat la Summitul OSCE de la Istanbul din 1999, de a-și retrage contingentul Grupului Operativ al Trupelor Ruse din regiunea transnistreană. Gradul de relevanță scăzut al OSCE în negocieri s-a observat inclusiv în noiembrie 2003, când Federația Rusă a decis să soluționeze conflictul transnistrean ocolind platforma OSCE și mecanismul oficial de consultări, propunând Republicii Moldova un plan de federalizare (Memorandumul Kozak). Planul dat, dacă ar fi fost acceptat de către Chișinău, ar fi dus la transformarea Republicii Moldova într-o federație, în cadrul căreia Transnistria ar fi beneficiat de o influență disproporționată în procesul de luare a deciziilor la nivel federal, fapt ce ar fi creat situația în care Tiraspolul să poată bloca orice apropiere a Republicii Moldova de Occident.

Pe lângă acest fapt, misiunea de pacificare din Transnistria, spre deosebire de statutul KFOR, nu beneficiază de mandatul vreunei organizații internaționale; trupele de pacificare sunt dislocate în baza *Convenției cu privire la principiile reglementării pașnice a conflictu-*

⁴¹ G. Guliyeva, *Kosovo's Independence: Re-Examining the Principles Established by the EC Badinter Commission in Light of the ICJ's Advisory Opinion* în J. Summers (ed.), *Kosovo: A precedent? The Declaration of Independence, the Advisory Opinion and Implications for Statehood, Self-Determination and Minority Rights*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2011, p. 282.

⁴² *Resolution 1244 (1999) / adopted by the Security Council at its 4011th meeting, on 10 June 1999*, <https://digitallibrary.un.org/record/274488> (accesat la 16.01.2023).

⁴³ B. Knoll, *loc. cit.*, p. 363.

lui armat din zona nistreană a Republicii Moldova din 21 iulie 1992, negociată exclusiv între Republica Moldova și Federația Rusă. Cu toate că, în prezent, Republica Moldova dorește înlocuirea actualului contingent militar rusesc cu o misiune civilă de menținere a păcii cu mandat internațional, sub auspiciile OSCE și ONU⁴⁴, Rusia nu consideră acest lucru oportun, arătându-și de-a lungul timpului dezaprobarea fermă față de atare cereri.

În concluzia celor menționate, provincia Kosovo a parcurs drumul spre independență în contextul suspendării suveranității exercitate de statul sârb asupra acestui teritoriu, fapt realizat printr-o rezoluție a Consiliului de Securitate al ONU, intrând, astfel, sub administrația ONU, dar și cu prezența unei misiuni militare de pacificare – KFOR, cu mandat internațional. Aceste aspecte, în mod cert, nu se aplică în cazul transnistrean, ceea ce face ca orice fel de comparații dintre Kosovo și Transnistria să fie lipsite de temei. În final, deducem clar din această analiză că, din perspectivă juridică, Kosovo nu poate reprezenta un precedent pentru conflictul separatist din raioanele de est ale Republicii Moldova, iar o eventuală acțiune a Moscovei în acest sens, prin susținerea independenței Transnistriei și prin raportare la Kosovo, ar reprezenta un gest care nu poate fi susținut de niciun argument rezonabil.

Odată clarificată această problemă, e necesar de reamintit faptul că, până în acest moment, Rusia a susținut selectiv precedentul Kosovo pentru a recunoaște anumite republici separatiste de pe cuprinsul URSS, nu însă și în cazul Transnistriei. Există mai multe explicații pentru această poziționare rusească. Am menționat deja că starea de conflict înghețat garantează Rusiei prezența pe termen nedeterminat a unui important contingent militar al acesteia, aflat la o distanță apreciabilă de teritoriul rus. Pe lângă acest fapt, Rusia dispune de o pârgie importantă de influență asupra Republicii Moldova, pe care nu ar mai putea s-o folosească dacă ar recunoaște independența regiunii separatiste. Concret, prin conservarea *status-quo*, Moscova a pus în dificultate drumul Republicii Moldova către integrarea europeană și este de așteptat ca în continuare dosarul transnistrean să reprezinte un obstacol major pentru realizarea acestui obiectiv.

Un alt aspect esențial care diferențiază politica Rusiei în raport cu Georgia, respectiv Republica Moldova, este faptul că ultima, într-un efort de reintegrare a regiunii transnistrene, a înscris în Constituția adoptată în 1994 principiul neutralității. Indiferent de gradul de apropiere a Republicii Moldova de structurile euro-atlantice, politica guvernelor de la Chișinău a rămas constantă în ultimii 30 ani în această privință. Această situație este diferită de cea din Georgia, care își propune să adere în viitor la Alianța Nord-Atlantică. Rusia, după cum se cunoaște, consideră că acest fapt reprezintă o amenințare la adresa securității sale.

Analizând retrospectiv modul în care Rusia a utilizat cele întâmplate în Kosovo pentru spațiul ex-sovietic, dar și inconsistența istorică și juridică a discursului la acest subiect, confirmată de fapte, se crează impresia că, pentru Rusia, nu este o problemă de principiu chestiunea precedentului, ci doar un pretext cinic pentru a-și justifica acțiunile. Pentru a acționa în spațiul pe care îl percepe drept zonă de influență, Rusia nu are nevoie de precedente, iar conflictele înghețate au apărut înainte ca situația din Kosovo să fi captat atenția întregii lumi. Nu există însă nicio piedică pentru Moscova, dacă facem referință la situația din Georgia și Ucraina, de a tranșa aceste conflicte, inclusiv prin recunoașterea independenței unor teritorii separatiste, în condițiile în care statele vizate nu se „aliniază” așteptărilor Kremlinului privind politica externă și de securitate.

ACTIVAREA CONFLICTELOR ÎNGHEȚATE (DE TIP SECESIONIST) ȘI IMPLICAȚIILE ASUPRA SECURITĂȚII REGIONALE

THE ACTIVATION OF FROZEN CONFLICTS (OF SECESSIONIST TYPE)
AND ITS IMPLICATIONS REGARDING REGIONAL SECURITY

Șerban F. Cioculescu, dr. în științe politice, cercetător științific superior,
Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară (București)

ABSTRACT. Regional security is affected by the existence of frozen conflicts because the borders are contested, there is recourse to armed violence, which produces waves of refugees to the states in the area. Countries affected by secessionism cannot conduct a truly independent foreign policy because they do not have full sovereignty. The case of Russia remains a classic one, in the persistent interference in the internal affairs of its neighbors, who, de facto, see their sovereignty limited. These states are constrained in their decisions by the external actor who militarily and economically supports the separatist entities on their own territory. The voluntary surrender of a part of the national territory, in order to ensure a higher level of identity homogeneity, is generally not accepted by the majority of the population, because national narratives and myths value the possession of the entire available territory, but relinquishing territories cause trauma in the national collective psyche.

KEYWORDS: Frozen conflict; Separatism, Ethnic identity; Nationalism; Patriotism

În literatura dedicată studiilor de securitate și, într-o accepție mai largă, relațiilor internaționale, existența unor situații conflictuale între două sau mai multe state sau între state și entități subnaționale rebele a generat extrem de multe analize, creându-se chiar și o specializare pe diverse aspecte legate de conflicte: actorii implicați, cauzele, durata, soluționarea etc. O categorie aparte este cea a conflictelor de foarte lungă durată, pe care părțile implicate îl mențin la un nivel sub pragul aferent războiului propriu-zis (*low intensity conflict*), fie din incapacitate de a-l soluționa într-un mod favorabil lor, fie pentru că cel puțin una dintre părți are interesul de a prelungi situația conflictuală spre a vulnerabiliza partea adversă. Conflictul înghețat este una dintre categoriile componente ale conflictului de lungă durată (*protracted conflict*). Folosirea formei verbale de participiu ne duce cu gândul la faptul că cel puțin una dintre părțile implicate în dispută are interesul de a menține situația conflictuală nerezolvată, spre a-și asigura niște beneficii, cum ar fi obținerea sau păstrarea unor sfere de interes, obligarea unor state mai slabe în plan militar să accepte să se supună dorințelor celei dintâi, ori chiar blocarea democratizării în statul victimă¹.

Conflictul poate opune un stat altui stat, când unul nu recunoaște suveranitatea celui alt asupra unui teritoriu (Rusia versus Ucraina între 2014-2021, referitor la Crimeea) sau chiar îi neagă existența ca stat separat (Republica Populară Chineză versus Taiwan) sau un stat unei entități separatiste (formațiunile teritoriale nerecunoscute susținute de Rusia versus Ucraina, dar și dispute teritoriale precum Somalia versus Somaliland și Puntland).

Spre a înțelege cum, unde și de ce apar aceste așa-zise conflicte „înghețate” și cum se ajunge uneori la dezghețarea lor, trebuie să pornim de la definiția acestui concept și să identificăm în literatura de specialitate elementele care determină apariția acestora. Este vorba despre conflicte care nu s-au soluționat printr-o pace, dar nici nu se desfășoară prin folosirea constantă și masivă a mijloacelor militare sau prezintă doar sporadic unele episoade mai violente². Desigur, conflictele cu un atare statut din zona Mării Negre sunt cele care ne interesează prioritar, dată fiind poziția geografică a României și a Republicii Moldova în acest areal. Ele au antrenat inclusiv modificări de frontiere ca urmare a recursului la violență armată, punând în discuție securitatea la nivel european, dar cu implicații la nivel global.

¹ B. Aurescu, *Tackling frozen conflicts in the EU's own neighbourhood (articol de opinie)*, <https://www.mae.ro/node/54743>, (accesat la 19.01.2023).

² Vezi J. Coyle, *Russia's border wars and frozen conflicts*, Palgrave Macmillan, 2018, p. 9.

Conflictul înghețat cu dimensiune secesionistă este, în general, unul cu durată îndelungată și are ca element esențial faptul că, după un eveniment ce implică recurs la violență armată masivă, nu s-a ajuns la un acord între părți, iar entitatea secesionistă nu a devenit un stat recunoscut internațional sau beneficiază, eventual, de o recunoaștere foarte limitată, sugerând reversibilitatea situației existente. Țara care a suferit pierderea teritorială (țara victimă) e profund nemulțumită de situația existentă, dar luptele încetează din cauza epuizării și descurajării, ca urmare a lipsei unui sprijin extern consistent, eventual suferind înfrângeri militare grave, astfel încât se ajunge la o situație durabilă în care nu se încearcă sau nu se reușește soluționarea cu succes a diferendului nici pe cale armată și nici prin negocieri. În regiunea separatistă, adesea apare un așa-zis guvern, susținut de regulă de un stat-sponsor din vecinătate, iar autoritățile secesioniste tind să revendice independența unor teritorii și solicită recunoaștere internațională. De regulă, nu reușesc să o obțină sau eventual doar din partea statului care le-a sprijinit lupta și a unor aliați ai acestuia, așa cum observăm în cazul Abhaziei și Osetiei de Sud, regiuni desprinse de facto din Republica Georgia. Există și situația în care, de fapt, entitatea separatistă caută în mod activ independența spre a se uni cu statul care îi sprijină lupta secesionistă, în unele situații ajungând să își „plătească” astfel sprijinul fără de care nu ar fi reușit să se desprindă de statul de care aparținuse inițial. Cazul separatistilor din Donbas (Ucraina) este ilustrativ în acest sens.

NAȚIONALISM ȘI SEPARATISM TERITORIAL

Naționalismul constituie unul dintre factorii majori ai conflictelor de lungă durată/ celor înghețate. Națiunile moderne s-au format în interiorul unor granițe, dar în multe situații o parte a grupurilor etnice respective nu a putut fi inclusă în teritoriile naționale, ajungând să facă parte din alte națiuni, mai mult sau mai puțin diferite în plan etno-cultural. Cu alte cuvinte, există destul de puține state care să fie omogene din punct de vedere etnic. Știm că statele-națiune moderne s-au construit pe baza unor mituri și narațiuni politice care implicau necesitatea de a aduce sub aceeași oblăduire politică toți membrii unui grup identitar, adică etno-religios, distinct. În Europa de Est, de exemplu, se afirmă uneori că naționalismul ca doctrină a precedat existența unei națiuni, fiind elementul ideologic care a permis coagularea unei identități naționale plecând de la existența unor etnii cu tradiții și trăsături aparte³. Când membrii unui grup etnic ajung să se recunoască în majoritate ca făcând parte dintr-o colectivitate descrisă prin același nume propriu (de exemplu români, greci, bulgari etc.), atunci se poate spune că s-a conturat o identitate națională distinctă⁴. Miturile legate de originea comună, existența unei limbi comune și delimitarea identitară de grupurile diferite completează acest proces istoric⁵.

Există situații în care națiunile învecinate revendică simultan controlul asupra unor teritorii locuite de populații înrudite etnic și uneori și religios. Cum e imposibil din punct de vedere material ca același teritoriu să fie posedat simultan de două state suverane, acestea au fie soluția de a îl împărți cumva, fie vor concura politic ori militar pentru acesta. Țările se pot judeca în fața Curții Internaționale de Justiție sau pot ajunge la război, deși Carta Națiunilor Unite nu permite războiul bazat pe agresiune.

Deoarece foarte puține țări de pe mapamond sunt omogene în plan etno-religios, prezența unei minorități etnice a unui stat A pe teritoriul unui stat vecin B va genera un dublu fenomen. Pe de-o parte, minoritatea respectivă, pe măsură ce conștientizează trăsăturile identitare care o individualizează și eventuale discriminări socio-politice și economice, din partea statului în care se află localizată, va tinde către autodeterminare. În cazul în care statul B va recurge la metode mai dure de intimidare și descurajare contra celor care instigă la separatism, liderii minorității vor mai avea un pretext spre a solicita independența. Pe de altă parte, statul A se va arăta interesat de soarta conaționaliilor săi, la diverse nivele, cu respectarea sau nu a dreptului internațional. Mergând de la preocuparea de a le oferi acces la cultură, bunuri economice, ajungând uneori chiar la oferirea cetățeniei sale, însă, în anumite situații, chiar îi va încuraja să lupte pentru autodetermi-

³ Vezi discuția despre raportul dintre națiune și naționalism la A. Smith, *Ethno-symbolism and Nationalism*, Routledge, London and New York, 2009, pp. 43-44.

⁴ *Ibidem*, p. 46.

⁵ *Ibidem*, p. 47.

nare, ca un posibil pas spre secesiune și, în cele din urmă, unificare națională. În acest fel, apariția unei crize și a unui conflict secesionist de durată va impieta asupra suveranității naționale a statului B⁶.

Așa-numitul „precedent Kosovo” are implicații certe în dreptul internațional, dar și în relațiile de putere și securitate dintre state. Astfel, unele minorități identitare cu dorință crescută de independență își vor construi forțe paramilitare eficiente și, prin acțiuni asimetrice violente, pot constrânge statul de care aparțin legal, să le permită secesiunea. Aplicând violența pe scară largă, asemenea minorități pot avea parte de o reacție la fel de violentă a statului din care fac parte, ceea ce le va permite să proclame existența unor politici de genocid în raport cu acestea. Intervenția de partea lor a unui actor puternic extern (grup etnic transnațional, stat sau alianță de state) le va facilita dinamica către secesiune și revendicarea statalității proprii.

Grupurile identitare, care vor să modifice status quo-ul teritorial, utilizează mituri politice și narațiuni auto-justificatoare atât spre a spori loialitatea internă, cât și față de alte națiuni din exterior. Antreprenorii identitari acționează ca lideri care coagulează emoțiile colective și energiile grupurilor, care urmăresc scopul formării unei entități de tip statal. Națiunile nu sunt creații organice, dar, așa cum ne spune politologul Benedict Anderson, „comunități imaginate”, așadar, construcții identitare bazate pe efortul conștient depus de state, prin educație, propagandă, pentru a loializa cetățenii astfel încât să îi poată guverna/conduce cu un nivel cât mai redus de coerciție⁷.

Statele-națiune, forma cea mai des întâlnită a statalității în prezent, cultivă naționalismul, în diverse forme și grade, o ideologie care servește ca și garant al unității de acțiune și interese între mase, stat (instituții) și elitele politice. Trăsăturile biologice, plus cele culturale (limbă, religie) se împletesc cu valorile civice pe care instituțiile statului le insuflă de mici viitorilor cetățeni. Ideologia națională s-a dovedit mai puternică decât cea comunistă pentru marea majoritate a popoarelor, de aceea Thierry Wolton explica apariția hibridului național-comunist, prin nevoia marxismului de a se relegitima prin recursul la mult mai bine înrădăcinata ideologie naționalistă⁸.

Decizia unui grup etnic de a folosi violența, spre a se separa de statul în cadrul căruia viețuiește, are implicații juridice semnificative⁹. Recursul la forță e interzis în dreptul internațional (a se vedea mai ales Carta ONU), dar, în anii 1960, Adunarea Generală a ONU a considerat legitimă și legală lupta pentru autodeterminare a popoarelor colonizate, adică desprinderea acestora de imperiile coloniale europene¹⁰. În mod normal, rezoluția nu ar trebui să se mai aplice după dispariția acestor imperii. Însă logica autodeterminării naționale, principiu general de drept, continuă să bântuie imaginarul colectiv al multor grupuri etnoreligioase din state multinaționale. Asemenea grupuri ajung să se pretindă popoare de sine stătătoare. De aceea, ar trebui operată mai clar distincția dintre națiuni și grupuri etnice¹¹, doar primele fiind îndreptățite să obțină un stat propriu și să beneficieze de suveranitate, cele din urmă fiind legitim preocupate doar de menținerea identității cultural-lingvistice, în cadrul statelor din care fac parte legal¹².

⁶ G. Vișan, *În pericol de a fi uitate: „Conflictete înghețate” din fostul spațiu sovietic și impactul lor asupra securității europene*, IDR Policy Paper, nr. 31/2022, p. 1.

⁷ B. Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Verso, 1991.

⁸ *Interviu Thierry Wolton despre inevitabilul naționalism al comunismului, despre puterea Rusiei și pericolul Chinei*, <https://www.hotnews.ro/stiri-opinii-22830423-interviu-thierry-wolton-despre-inevitabilul-nationalism-comunismului-de-spre-puterea-rusiei-pericolul-chinei.htm> (accesat la 24.11. 2018).

⁹ N. Sambanis, J. Schulhofer-Wohl, *What's in a Line? Is Partition a Solution to Civil War?*, *International Security*, vol. 34, nr. 2, Fall 2009, pp. 82-118.

¹⁰ Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples, General Assembly resolution 1514 (XV), 14 December 1960, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-granting-independence-colonial-countries-and-peoples>

¹¹ Vezi J. Sidanius, J. R. Petrocik, *Ethnicity and National Identity: A Comparison of Three Perspectives*, lucrare prezentată la conferința *Re-Thinking Democracy in the New Millenium*, Houston, Texas, 16-19 februarie, 2000, <https://uh.edu/democracy/sidaniust.pdf>

¹² De menționat că inclusiv Rezoluția 1514 (XV) a Adunării Generale a ONU din 1960, deși permite lupta pentru decolonizare a națiunilor subjugate, afirma la punctul șase că „Orice încercare care vizează perturbarea parțială sau totală a unității naționale și a integrității teritoriale a unei țări este incompatibilă cu scopurile și principiile Cartei Națiunilor Unite”. Vezi textul rezoluției la <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-granting-independence-colonial-countries-and-peoples> (accesat la 20.12.2022).

MICRONAȚIONALISMELE ȘI PROBLEMA DREPTULUI LA AUTODETERMINARE NAȚIONALĂ

Dispariția unor conglomerate multi-etnice, precum URSS și Iugoslavia, a permis apariția unor state-națiune noi, adesea tot multietnice, democrații incipiente și guvernări deficitare în plan economic, administrativ și politic. Naționalismul cultivat de respectivele state, în grade diferite, ca metodă de a consolida loialitatea cetățenilor acestora, a stârnit reacții identitare, sub forma unor contranaționalisme (micronaționalisme) dornice de continuare a procesului de autodeterminare¹³, chiar dacă nu mai era vorba de dorința de a se desprinde de un imperiu multinațional, ci de un stat-națiune. Albanezii kosovari și sârbii din Bosnia-Herțegovina au acționat pentru separarea de Serbia și, respectiv, de entitatea teritorială a croaților și musulmanilor bosniaci. Primii au avut succes în plan politic, deoarece au reușit să beneficieze de o intervenție externă puternică, bombardamentele NATO din Iugoslavia, urmate de retragerea armatei sârbe din Kosovo. Majoritatea sud-oseținilor, abhazilor, transnistrienilor rusofoni ar fi preferat probabil menținerea URSS, dar, nemaifiind posibil, au refuzat să accepte situația de cetățeni ai noilor state ce apăruseră prin descompunerea colosului sovietic. Obișnuită cu ideea superiorității culturale și politice a modelului rusesc, o mare parte a populației de etnie rusă a primit cu iritare statutul de minoritate etnică. Așa cum spun experții în naționalism, în momentul în care există percepția că statul respectiv a fost capturat de reprezentanții unui grup etnic dominant, este probabil să existe reacții din partea celorlalte grupuri, sub forma micro-naționalismelor (naționalisme alternative). Joseph A. Rotschild, profesor la Universitatea Columbia din SUA, a folosit chiar expresia „anexare etnică”, afirmând că această situație poate duce la delegitimarea instituțiilor statale și contestarea lor¹⁴.

Rezultatul unei asemenea reacții colective de respingere a autorității grupului etnic dominant poate fi revolta identitară, care, în formele sale extreme, poate ajunge la situația de război civil. Astfel, separatiștii din Transnistria, cei din Osetia de Sud, Abhazia, Karabahul de Munte și Donbas s-au radicalizat progresiv, s-au înarmat, au căutat sprijin extern și s-au pregătit să își obțină independența. Aceștia au invocat deja menționatul drept la autodeterminare, prevăzut de Carta ONU și de câteva rezoluții ale Adunării Generale ONU, ca bază legală pentru nevoia de autodeterminare. Au venit cu revendicări tipice popoarelor colonizate din a doua parte a secolului trecut, deși nu putea fi vorba de un asemenea statut în cazul lor. Mesajul transmis era că aceste grupuri etnice adepte ale separatismului etnoteritorial se simțeau excluse de la participarea la actul de guvernare, oropsite și deposedate de drepturi politice de către grupul național majoritar. Au invocat și riscul de a fi deznaționalizate voluntar de către grupul identitar majoritar, prin intermediul politicilor educaționale și culturale, acuzate că nu tolerau în suficientă măsură diversitatea. Popoarele din Estul Europei, de regulă, au dezvoltat un naționalism de tip etnic, spre deosebire de cele din Europa de Vest, care au preferat adesea un model civic, mai incluziv¹⁵. În Vest, se consideră de obicei că statul a precedat națiunea și a construit-o, pe când în Est, mișcările naționale au fost mișcări de eliberare de sub dominația unor imperii multinaționale și au pus accent pe identitatea etnică (sau etno-religioasă) ca bază politică pentru a cere separarea de acele imperii.

Se poate chiar spune că dihotomia dintre „naționalism” și „patriotism” le-a servit adeptilor separatismului drept pretext pentru a respinge cerința legitimă a statului de apartenență, ce implică respectarea legilor și un comportament de cetățeni responsabili¹⁶.

În mod normal, ca să fie legale, corespunzătoare dreptului internațional, referendumurile privind independența și suveranitatea unei națiuni trebuie să se facă la nivelul întregii țări, cu observatori internaționali (de exemplu, trimiși de OSCE), nu doar în re-

¹³ J. Coyle, *Op. cit.*, p. 10.

¹⁴ Vezi J. Rothschild, *Ethnopolitics: A Conceptual Framework*, Columbia University Press, New York, 1981, p. 118, *apud* J. Coyle, *Op. cit.*, p. 16.

¹⁵ A. Hyde-Price, *Geopolitics, culture and nationalism*, în A. Hyde-Price, *The International Politics of Central Eastern Europe*, Macmillan, 1993, pp. 57-59.

¹⁶ Despre deosebirea dintre cele două concepte vezi explicațiile istoricilor Dorin Dobrințu și Cosmin Popa, în O. Despa, O. Cornea, *Patriotism vs naționalism*, <https://romania.europalibera.org/a/patriotismul-si-nationalism-in-romania/31924138.html>, (accesat la 02.07.2022).

giunile separatiste. Sau măcar, dacă au loc doar într-o zonă, să existe anterior un acord politic care să prevadă acest fapt, iar separarea să se facă în mod consensual. Un exemplu clasic este cel al Sudanului de Sud, care s-a separat de Sudanul de Nord, ca urmare a unui referendum organizat în anul 2011, conform stipulațiilor Acordului de pace din 2005, care a pus capăt la două decenii de război civil. Unii autori afirmă că doar cazurile autentice de genocid, cu dovezi suficiente recunoscute internațional, ar putea *in extremis* să permită un scenariu de tip Kosovo, urmat de obținerea unei largi recunoașteri internaționale pentru nou-apărutul stat. Doar astfel, doctrina „responsabilității de a proteja” ar putea fi invocată ca argument decisiv. În timp ce Rusia și China invocă uneori un așa-zis precedent juridic Kosovo, spre a acuza Occidentul pentru tulburarea ordinii internaționale postbelice, statele occidentale resping argumentul, considerând cazul Kosovo unul *sui generis*; fără a forma din acesta un precedent, o cale de urmat. Se arată că înainte de a-și obține independența, Kosovo s-a aflat sub administrație internațională, comunitatea internațională fiind cea care a decis organizarea unui referendum, chiar dacă acesta fusese solicitat de majoritatea albaneză a provinciei¹⁷.

Așadar, conflictele înghețate din zona extinsă a Mării Negre au la bază guvernări separatiste, bazate, de regulă, pe un naționalism de tip primordialist, organic, dar nu pe unul de tip civic, astfel încât liderii separatiști conving populația de o anumită etnie (rusă, armeană, osetină etc.) că ea nu poate conviețui pașnic cu majoritatea etno-religioasă din statul-țintă (română, azeră, georgiană etc.), că doar prin separare și, eventual, unire cu grupul etnic aparținător, dominant în alt stat vecin (acolo unde există așa ceva), își va îndeplini menirea istorică, adică va trăi liberă și nepersecutată. Desigur, dacă statul-țintă cultivă un naționalism mai relaxat, de tip civic, oferind garanții legale minorităților identitare, acestea nu ar trebui să poată invoca persecuțiile din partea majoritarilor, ca pretext al dorinței de secesiune¹⁸.

Pe de altă parte, statul care instrumentalizează revendicările identitare din altă țară are de ales între a nu recunoaște noua entitate ca stat independent, dar a o susține și proteja *de facto*, și, respectiv, a o recunoaște ca țară de sine stătătoare (recunoaștere *de jure*). Scopul este de a produce un stat nou, care să se integreze în sfera sa de influență, să-i furnizeze resurse valoroase sau chiar să se unească cu „patria-mamă”. Rusia nu a recunoscut Transnistria, deoarece ar fi pierdut capacitatea de a influența politica externă și de securitate a Republicii Moldova, nemaiputându-i bloca apropierea de UE și poate chiar de NATO (în cazul renunțării la neutralitate)¹⁹. În plus, nu are graniță cu republica separatistă, astfel scenariul unificării pe modelul Donbas/Crimeea fiind greu de conceput. Republica Moldova este un bun exemplu în acest sens.

Statul-sponsor al mișcării separatiste va invoca adesea existența unei stări grave în statul-țintă: genocid, persecuții cu bază etnică, chiar stare de război civil, așa încât își va descrie propria intervenție ca fiind una de tip umanitar, încadrabilă doctrinei responsabilității de a proteja. Așa a intervenit armata a 14-a rusă în războiul din Transnistria. Într-un mod similar, au primit ajutor separatiștii sud-osețini și abhazi. Războiul civil în statul-țintă ajunge să fie mimat de țări revizioniste, care vor invoca „dreptul special” de a-și apăra conaționalii persecutați sau chiar amenințați de genocid. În secolul trecut, Turcia a procedat astfel cu ciprioții turci din Ciprul de Nord, determinând o secesiune *de facto* față de restul Ciprului. De-a lungul timpului, Rusia a aprofundat cu succes acest tip de comportament: în sec. XIX invoca necesitatea de a proteja populațiile ortodoxe din Balcani contra Imperiului Otoman; ulterior Federația Rusă a intervenit militar în favoarea etnicilor ruși din state ex-sovietice.

¹⁷ C. J. Borgen, *Is Kosovo a Precedent? Secession, Self-Determination and Conflict Resolution*, <https://www.wilsoncenter.org/publication/350-kosovo-precedent-secession-self-determination-and-conflict-resolution> (accesat la 20.12.2022).

¹⁸ J. Lachert, *Post-Soviet Frozen Conflicts: A Challenge for European Security*, <https://warsawinstitute.org/post-soviet-frozen-conflicts-challenge-european-security/> (accesat la 10.10.2022).

¹⁹ I. Olteanu, *Ce este Transnistria și de ce este importantă pentru Rusia*, <https://spotmedia.ro/stiri/eveniment/ce-este-transnistria-si-de-ce-este-importanta-pentru-rusia> (accesat la 26.04.2022).

În opinia noastră, dacă Moscova nu intervenea în conflictele menționate anterior, ar fi putut exista episoade de disensiuni etnice și nu pot fi excluse total nici episoade de război civil, mai ales în Ucraina și Georgia, dar considerăm că probabilitatea unor asemenea războaie era scăzută. Persecuțiile etnice ar fi trebuit să fie la un nivel ridicat, iar rebelii ar fi avut nevoie de un sprijin extern consistent, de zone de refugiu, tabere de antrenament, acces la arme etc.

Modelul Germaniei lui Hitler în relația cu germanii din Cehoslovacia, Austria și Polonia (*Volksdeutsche*) pare a fi fost preluat cu succes, involuntar, de către Rusia sub forma doctrinei *Ruskii Mir*. Moscova ajunge să dorească nu doar să le asigure protecția cultural-identitară rușilor din diaspora, dar chiar să le garanteze securitatea fizică (inclusiv prin mijloace contondente) și, într-un final, apare tentația de a modifica granițele și a prelua teritoriile locuite majoritar de etnicii ruși. Spre deosebire de mișcările separatiste din Sri Lanka (Tigrii Tamili din Eelam LTTE, grupare ce nu mai există în prezent) și Somalia (Somaliland), care și-au construit aparate guvernamentale destul de sofisticate, e necesar să menționăm că în zona extinsă a Mării Negre, de obicei, grupurile separatiste, ce acționează în state precum Georgia și Ucraina, s-au bazat direct pe sprijinul statului vecin, care le-a ajutat sau chiar le-a instigat să pornească lupta armată în scopul secesiunii.

În literatura de specialitate dedicată conflictelor se demonstrează că aceste „state de facto” (cvasi-state) își dezvoltă sisteme mai complexe de guvernare atunci când au o existență destul de lungă, dispun de sprijin extern, atunci când există forțe de menținere a păcii și în situația în care separatiștii nu dispun de resurse minerale valoroase pe care le pot jefui (*lootable resources*)²⁰. Rebelii creează administrații paralele, care iau în evidență cetățenii, îi taxează, le emit certificate de proprietate și înmatriculare, oferă infrastructuri, precum și un rudiment de educație și sănătate publică, ajungând chiar să recruteze bărbați pentru serviciul militar.

Înghețarea conflictului permite entității secesioniste să-și creeze mecanisme de auto-guvernare, să creeze instituții statale, să revendice dreptul de a se proclama suverană, iar statului susținător, să beneficieze de extinderea sferei de influență, precum și de vulnerabilizarea semnificativă a țării pe teritoriul căreia s-a produs secesiunea. De regulă, acesta din urmă nu are puterea necesară de a redobândi, prin coerciție, controlul asupra entității separatiste, deoarece nu își permite un conflict deschis cu statul care o sprijină, și nici nu are destul *soft power* sau instrumente economice de a determina revenirea de bună voie a entității în cadrul său, contra unor garanții politice, de exemplu, un sistem federal sau un sistem bazat pe devoluție. Georgia nu a reușit să determine Abhazia și Osetia de Sud să accepte revenirea *de facto* sub controlul său, deși, până în 2008, le promitea o largă autonomie. Nici Republica Moldova nu a putut convinge separatiștii rusofoni din Transnistria să revină *de facto* în cadrul statului și să recunoască suveranitatea statală moldovenească asupra regiunii respective, cu toate că exista exemplul Unității Teritoriale Administrative Găgăuze, în care grupul identitar respectiv a obținut largi drepturi de autonomie, fără să mai încerce, *de jure*, să iasă de sub suveranitatea statului moldav. Sprijinul extern permite liderilor separatiști să aibă un nivel de securitate ridicat, să nu ducă lipsă de resurse militare și economice, să mențină un nivel de mobilizare crescut (contra țării de care s-au separat) și să se poată concentra pe guvernarea efectivă a populației și teritoriului pe care le controlează. Un exemplu este considerat și Transnistria, menționată de către diverși specialiști ca având un sistem de guvernare paralelă, mult mai sofisticat decât al republicilor populare Luhansk și Donetsk.

Există posibilitatea ca unele conflicte înghețate (*protracted conflicts*) să treacă prin faze de reactivare a violențelor armate, adică, să se dezghețe ocazional sau ciclic. Acest potențial scenariu reprezintă efectul faptului că respectivele conflicte nu au fost soluționate, neexistând un rezultat care să mulțumească, măcar pe anumite subiecte, toate părțile implicate în diferend. Percepția ostilă, frustrările, sentimentele de umilință nu dispar, deoarece partea perdantă (statul căruia i-a fost amputată, *de facto*, o parte a teritoriului său) va căuta metode de a-și spori puterea și a se pregăti de o posibilă recuperare a întregului teritoriu național.

²⁰ A. Florea, *Rebel governance in de facto states*, EJIR, vol. 26, nr. 4, 2020, pp. 1004-1031.

Cum putem prezice o reactivare a conflictelor? În permanență, sunt de luat în calcul factori precum nivelul de ostilitate reciprocă a părților, variația sprijinului extern, variația parametrilor economici (PIB-locuitor, venit național etc.), demografia, nivelul mediu de educație ș.a.²¹. De asemenea, modelele predictive includ matrice de tip „nori (clouds)” (nivel scăzut de anticipare, mișcări non-lineare), „ceas (clocks)” (evoluții relativ lineare) sau „lebedă neagră” (evenimente foarte greu de prezis și cu impact foarte mare asupra desfășurării ulterioare a lucrurilor)²². Evenimente aparent mărunte, asociate cu lipsa accesului la informații relevante și percepții eronate, pot declanșa din nou violențe militare. Variabilele relevante sunt foarte greu de decelat anterior izbucnirii violențelor armate, iar evenimentele de tip *trigger* se pot succeda o anumită perioadă, fără a duce la reactivarea conflictului armat sau, din contra, pot genera o succesiune de evenimente în cascadă, conducând la un apogeu al violenței armate.

Există mai multe scenarii posibile ale dezghețării unui conflict înghețat:

- Statul care se vede privat de un teritoriu (îl putem denumi *stat-victimă*) va încerca să recurgă din nou la forța militară, spre a obliga entitatea secesionistă să revină sub controlul său. Se va baza pe percepția că țara care sprijină secesiunea nu e capabilă să intervină cu o forță suficient de mare sau de bine pregătită, spre a îi zădărnici planul. Un astfel de calcul a fost făcut de Azerbaijan, în 2020, când a atacat prin surprindere Armenia, spre a recupera total sau parțial zona Karabahului de Munte de la guvernul nerecunoscut din această entitate secesionistă. În cazul altei opțiuni, se va baza pe unul sau mai mulți aliați, care să-i ofere un sprijin politic, militar și economic, prin care să depășească capacitatea de apărare a entității secesioniste, cu tot ajutorul pe care îl primește aceasta de la țara ce o sprijină. Azerbaijanul a primit ajutor militar și politic masiv din partea Turciei (în timp ce Rusia, confruntată cu criza și ulterior războiul din Ucraina, și-a diminuat sprijinul față de guvernul armean condus de liberalul Nikol Pașinian, iar Iranul nu a putut ajuta masiv Armenia). Un alt exemplu, îl constituie Georgia, care în august 2008, a mizat eronat pe un sprijin politic și militar masiv din partea SUA, atacând cu mijloace militare spre a recupera zonele separatiste. Se cunoaște că eroarea de percepție și accesul insuficient la informație au produs o decizie catastrofală pentru președintele Mihail Saakașvili.

- Entitatea secesionistă va căuta redeschiderea ostilităților, spre a atrage de partea sa statul-protector, spre a-l determina să acționeze în forță și a reuși separarea, inclusiv *de jure*, nu doar *de facto*, de țara în granițele căreia s-a aflat anterior. Astfel, între 2014 și 2021, milițiile pro-ruse din Donbas au căutat permanent să atragă Rusia într-o acțiune militară masivă contra Ucrainei, deoarece doreau obținerea controlului asupra integrității provinciilor Donetsk și Luhansk, pe care nu o puteau dobândi altfel.

- Statul sponsor al entității secesioniste va căuta redeschiderea conflictului, spre a obține o victorie militară zdrobitoare și un statut legal recunoscut pentru cea dintâi. Într-o situație extremă, acest stat va încerca să zdrobească militar țara care se confruntă cu mișcarea secesionistă, să îi schimbe regimul politic cu unul de tip marionetă și să îi desprindă și alte teritorii, folosind metoda referendumurilor populare. Astfel a procedat Rusia contra Ucrainei, după ce a constatat că negocierile în formatul Minsk nu conduseseră spre federalizarea Ucrainei și recunoașterea drepturilor politice de autonomie extinsă pentru Donbas, nici la recunoașterea de către Kiev a Crimeii ca teritoriu rusesc.

* * *

²¹ Pentru cazul războaielor civile vezi J.D. Fearon, D.D. Laitin (2003) *Ethnicity, Insurgency, and Civil War*, în *American Political Science Review*, vol. 97, nr. 01, pp. 75-90.

²² G. A. Almond și S. J. Genco, *Clouds, Clocks, and the Study of Politics*, în *World Politics*, vol. 29, nr. 4 (iulie 1977), pp. 489-522.

Securitatea regională este afectată de existența conflictelor înghețate deoarece granițele sunt contestate, există recurs la violență armată, ceea ce produce valuri de refugiați către statele din zonă. Țările afectate de secesionism nu pot duce o politică externă cu adevărat independentă, deoarece nu au suveranitate deplină. Cazul Rusiei care interferează persistent în afacerile interne ale vecinilor săi, care își văd suveranitatea limitată *de facto*, este unul clasic. Aceste state sunt constrânse în deciziile lor de actorul extern care sprijină militar și economic entitățile separatiste de pe teritoriul lor. În plus, regimurile separatiste adesea permit grupurilor de crimă organizată să le controleze piețele și accesul la unele resurse, creându-se zone cenușii, unde legea nu se aplică și statul nu are control. Traficul de arme mici și muniții sporește nivelul de risc pentru populații și generează instabilitate cronică. Zonele de conflict militar nu sunt atractive pentru investiții, pentru capitaluri, astfel că întreaga regiune va beneficia de mai puține investiții, comerț și acces la tehnologie. Statele afectate de asemenea conflicte sunt slabe sau tind chiar să fie eșuate (*failed states*), de aceea separarea de minoritățile rebele ar putea, paradoxal, să le permită o consolidare socio-politică și identitară internă. Însă cedarea benevolă a unei părți din teritoriul național, spre a asigura un nivel superior de omogenitate identitară, nu este în general acceptată de majoritatea populației, deoarece narațiunile și miturile naționale valorizează posesia întregului teritoriu disponibil, însă renunțările la teritorii produc traume în mentalul colectiv național.

МЕРЫ УКРЕПЛЕНИЯ ДОВЕРИЯ В ПРИДНЕСТРОВСКОМ УРЕГУЛИРОВАНИИ: ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ

CONFIDENCE-BUILDING MEASURES IN TRANSNISTRIAN RESOLUTION:
AN EVALUATION OF EFFICIENCY

*Арте́м Филипенко, заведующий сектором исследований Южного региона
Национального института стратегических исследований (Украина)
Георге Бэлан, научный исследователь,
Агентство Военной Науки и Памяти (Республика Молдова)*

ABSTRACT. The present paper examines the history and effectiveness of confidence-building measures in the context of the attempts to resolve the Transnistria conflict, including the support provided various international structures. The main indicator used by analysts until now seems to be a strictly quantitative one, which does not offer the possibility to recognize if these measures actually create the premises for the reintegration of Moldova. There are various positive factors, related mainly to the economic and social measures, but the absence of political measures, due to the insistence of the so-called Transnistrian administration, as well as the defiance of human rights and civil society by the separatist regime, supported in various ways by the Russian Federation, puts into question the possibility of reintegration.

KEYWORDS. Republic of Moldova; Transnistria conflict; European Union; Confidence building measures; Reintegration

В 2022 году исполнилось 30 лет со дня окончания военной фазы приднестровского конфликта. Несмотря на столь продолжительный по историческим меркам срок, конфликт по-прежнему остаётся в «замороженном» состоянии. Хотя вероятность возобновления вооружённого противостояния невелика, наличие в приднестровском регионе Республики Молдова квазигосударственного образования без определённого статуса и с незаконными вооружёнными формированиями негативно влияет на безопасность и на внутреннее развитие Молдовы. Негативное влияние усиливается наличием на территории приднестровского региона российского воинского контингента и складов вооружений и боеприпасов.

На протяжении 30 лет продолжается переговорный процесс, направленный на окончательное урегулирование конфликта и реинтеграцию Республики Молдова. С 2005 года переговоры осуществляются в формате «5+2» (Республика Молдова и Приднестровье – стороны переговоров, ОБСЕ, Российская Федерация и Украина – посредники, ЕС и США – наблюдатели). Отличительной чертой приднестровского урегулирования является то, что сторонами переговоров являются Молдова и Приднестровье, в то время, как Россия, которая непосредственно участвовала в конфликте на приднестровской стороне, имеет статус посредника.

Одним из инструментов переговорного процесса являются меры укрепления доверия (Confidence Building Measures), которые реализуются при участии и поддержке Европейского Союза, ОБСЕ, Совета Европы и других международных организаций.

Какого-либо чёткого определения «мер укрепления доверия» нет. К примеру, Руководство ОБСЕ по невоенным мерам укрепления доверия (МД) под невоенными мерами доверия понимает «действия и процессы, осуществляемые на всех этапах конфликтного цикла и охватывающее три измерения безопасности в политической, экономической, экологической, социальной и культурной сферах с целью повышения транспарентности и уровня доверия между двумя и более конфликтующими сторонами во избежание возникновения или (ре)эскалации конфликта между государствами и (или) внутри государств, с тем, чтобы проложить путь к прочному урегулированию конфликта»¹.

Эксперты выделяют политические, экономические, экологические, общественные и культурные меры доверия. В частности, политические меры дове-

¹ Руководство ОБСЕ по невоенным мерам укрепления доверия (МД), <https://www.osce.org/files/f/ documents/2/0/101162.pdf>

рия, согласно мнения ОБСЕ, предполагают «совместное осуществление властных полномочий, пропорциональный набор сотрудников и распределение постов в общенациональных и местных органах власти среди представителей разных регионов и (или) национальностей, электоральная реформа и децентрализация власти путём делегирования полномочий на места и в регионы»².

Однако реализации политических мер доверия между Республикой Молдова и Приднестровьем препятствует позиция Тираспольской администрации. В 2005 году Республика Молдова сделала шаг навстречу, приняв закон «Об основных положениях особого правового статуса населённых пунктов левобережья Днестра (Приднестровья)» от 22 июля 2005 года № 173-XVI. Согласно закону, Приднестровью предоставлено право иметь представительный орган, который является «высшим органом законодательной власти Приднестровья, обладающим правом принятия законов местного уровня и иных нормативных актов в пределах своей компетенции», свой Основной закон, собственную символику, определённые языковые права. Был определён и порядок проведения выборов в Верховный Совет Приднестровья первого созыва, который должен был осуществляться с согласия ОБСЕ, Международной избирательной комиссией под мандатом ОБСЕ, мониторингом Совета Европы и в соответствии с законодательством Республики Молдова. Основанием для проведения свободных и демократических выборов должна была стать реализация мер по демократизации и демилитаризации Приднестровья, принятых Постановлением Парламента Республики Молдова № 117-XVI от 10 июня 2005 года.

Однако Тираспольская де-факто администрация не признает этот закон. Более того, она отказывается даже обсуждать политический статус приднестровского региона в ходе переговоров. В результате, сегодня реализуются меры доверия в других сферах, прежде всего, в экономической, экологической, общественной и культурной сферах. Следует отметить, что реализация мер доверия в приднестровском урегулировании и их эффективность становились объектом изучения³. В целом позитивно оценивая меры укрепления доверия, ряд исследователей все же критически оценивали их потенциал и эффективность. Так, например, Нино Кемоклидзе и Стефан Вольф отмечают, что «отсутствие какого-либо существенного прогресса в разрешении давних затяжных конфликтов в этой области, по-видимому, указывает на ограниченное влияние мер укрепления доверия на урегулирование конфликтов. В лучшем случае, меры укрепления доверия стабилизировали, но, возможно, и укрепили существующий статус-кво. Это не делает меры укрепления доверия бесполезными или контрпродуктивными, но требует переоценки того, что они могут реально внести в урегулирование затяжных конфликтов»⁴.

Реализация мер доверия в приднестровском урегулировании связана с усилением роли Европейского Союза. В 2003 году, Европейская комиссия выступила с инициативой Европейской политики соседства, отметив в коммюнике, что «ЕС должен играть более активную роль в содействии разрешению конфликтов в Палестине, Западной Сахаре и Приднестровье». В 2005 году была введена должность спецпредставителя ЕС в Молдове, а также создана Европейская миссия для пограничной помощи Украине и Молдове (EUBAM), цель которой – содействовать в модернизации контроля на украинско-молдавской границе. 5 июня 2010 года,

² Там же.

³ W. Kemp, *Bridge Over the Dniestr: Confidence-Building Measures in Moldova*, https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/publications/ipi_epub_bridge_over_dniestr.pdf; N. Kemoklidze, S. Wolff, *Trade as a confidence-building measure in protracted conflicts: the cases of Georgia and Moldova compared*, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15387216.2019.1702567?fbclid=IwAR3Y-RzxBO6q4DhAapYnE3PBK2IPsG8lCaNDlEncNe6ivpg6EThOipf48g>, Поддержка мер по укреплению доверия между двумя берегами: оценка результативности внедрения концепции и потенциал развития проектов в данной области, <http://www.ape.md/2016/07/rus-podderzhka-mer-po-ukrepleniyu-doveriya-mezhdu-dvumya-beregami-otsenka-rezultativnosti-vnedreniya-kontseptsii-potentsial-razvitiya-proektov-v-danno-oblasi-ape-bst-gmf/>

⁴ N. Kemoklidze, S. Wolff, *Trade as a confidence-building measure in protracted conflicts: the cases of Georgia and Moldova compared*, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15387216.2019.1702567?fbclid=IwAR3Y-RzxBO6q4DhAapYnE3PBK2IPsG8lCaNDlEncNe6ivpg6EThOipf48g>

во время встречи канцлера ФРГ Ангелы Меркель и Президента России Дмитрия Медведева, был подписан меморандум, предусматривавший сотрудничество России и Европейского Союза в направлении разрешения приднестровского конфликта. В ноябре 2010 года правительство Германии организовало конференцию по мерам укрепления доверия в процессе приднестровского урегулирования, которая стала ежегодным мероприятием.

Начиная с 2009 года в Молдове реализуется Программа поддержки мер по укреплению доверия (Support to Confidence Building Measures Programme – CBM-programme), которую реализует Европейский Союз при содействии Программы Развития ООН в Республике Молдова (UNDP Молдова). Фактически внедрение этой программы по инициативе руководства Республики Молдова стало попыткой компенсировать отсутствие прогресса и диалога в политическом урегулировании.

Реализация пятого этапа программы завершилась в 2021 году. Основная часть финансируется Европейским Союзом, причём объёмы финансирования постоянно растут. Первый этап программы стоил €1,7 млн. и предусматривал реализацию 12 проектов. Второй этап уже профинансирован на сумму €2 млн. Третий этап составил €10,6 млн. (€9,5 млн. – ЕС, €1,1 млн. – операционный бюджет UNDP), что почти втрое превысило финансирование двух предыдущих вместе взятых этапов. В дальнейшем финансирование остаётся в большинстве своём стабильным. На четвертый этап Европейский Союз (2015-2018 гг.) выделил \$11,1 млн., а на пятый этап (2019-2021 гг.) – \$10,7 млн.

В течение разных этапов перед программой ставились разные задачи, однако в целом можно выделить следующие несколько направлений:

- ◇ улучшение экономического развития и экономического сближения двух берегов Днестра, способствуя обмену опытом и расширяя спектр услуг для поддержки бизнеса;
- ◇ стимулирование местных общин к участию в совместных проектах для развития и обеспечения социальной сферы;
- ◇ поиск и выявление общих проблем, чтобы способствовать экологическому развитию путём создания возможностей и платформ для сотрудничества субъектов по обоим берегам Днестра;
- ◇ расширение возможностей местных общин и субъектов с обеих сторон для участия в совместных проектах, направленных на улучшение критически важной инфраструктуры;
- ◇ содействие дальнейшему развитию гражданского общества, повышая потенциал неправительственных организаций в сфере кросс-берегового сотрудничества в решении ключевых задач местного развития.

В сфере развития бизнес-среды основные усилия были направлены на создание совместных бизнес-платформ, организацию совместных конференций, круглых столов, проведение исследований и другие мероприятия. Бенефициарами являются бизнес-ассоциации, торгово-промышленные палаты, группы предпринимателей. Таким образом, созданы четыре бизнес-платформы, которыми управляют торгово-промышленные палаты с обоих берегов.

Положительным примером может служить создание общей платформы для производителей фруктов, основанной на четвертом этапе программы. Эта платформа предусматривала совместные мероприятия (тренинги, визиты в другие страны, участие в международных ярмарках и т.п.) и имела определённый практический результат – увеличение экспорта яблок.

Отдельным направлением является предоставление грантов на создание новых предприятий, где особое внимание уделяется определенным группам (молодёжь, женщины и т.п.). Например, в течение четвертого этапа гранты в

объёме до €13.500 тыс. каждый предоставлены 31 вновь созданным предприятиям с левого берега Днестра, которые создали 166 новых рабочих мест, из них 70 – на левом берегу, а более 50% – для женщин⁵.

Впрочем, даже в этой сфере не все проекты удастся реализовать по политическим вопросам. Так, на четвертом этапе, несмотря на длившиеся более года переговоры с приднестровской де-факто администрацией, программной команде пришлось отказаться от идеи создания бизнес-инкубатора, поскольку с точки зрения Тирасполя такая деятельность выглядела «слишком чувствительной».

Особое внимание привлекает реализация инфраструктурных проектов, поскольку они оказывают непосредственное влияние на жизнь и быт жителей общин. Бенефициарами здесь являются органы местного самоуправления и общественные организации.

Если на первом этапе не предполагалась реализация инфраструктурных проектов, то на втором этапе уже реализовано 9 проектов с общим бюджетом в €648.629 тыс., а на третьем этапе – 40 проектов с общим бюджетом €4 108.753. Большинство проектов – это подготовка технической документации и ремонт учреждений, относящихся к системе образования и культуры (детские сады, школы, дома культуры, спортивные залы), системы здравоохранения (сельские фельдшерские амбулаторные пункты, сельские амбулатории, станции скорой помощи, отделения региональных поликлиник и больниц), восстановление уличного освещения, ремонт систем водопотребления и водоотвода и очистных сооружений; восстановление и ремонт участков дорог.

Например, 31 инфраструктурные проекты, реализовавшиеся в течение четвертого этапа, предусматривали ремонт в помещениях социального значения: 8 школ, 7 общественных центров, 3 объекта социальной защиты, 5 учреждений здравоохранения, 3 спортивных центра, 1 объект дорожной инфраструктуры, 1 канализационная сеть, 1 пожарное депо и 2 туристических информационных центра. Подсчитано, что общее количество людей, получивших возможность пользоваться отремонтированными социальными объектами, составило 100.115 человек.

Проанализировав структуру реализуемых проектов, можно отметить определённые детали. Так, на втором этапе из девяти населённых пунктов, в которых реализованы инфраструктурные проекты, только один расположен в приднестровском регионе. Остальные восемь находятся под юрисдикцией Республики Молдова. В третьем раунде, из 40 инфраструктурных проектов только 10 реализовано в Приднестровье. Только на четвертом этапе соблюдено равноправное распределение (принцип «50 на 50»).

В рамках укрепления общественных мер доверия проводятся тренинги, круглые столы и обсуждения с участием общественных организаций с обеих берегов Днестра, создаются платформы для неправительственных организаций, проводятся исследования.

Вместе с тем, развитие общественных мер укрепления доверия существенно ограничивается репрессивной политикой со стороны Тираспольской администрации. В 2018 году в регионе был принят так называемый закон «О некоммерческих организациях», запрещающий НПО, финансируемые из-за рубежа и предусматривающие «политическую деятельность». Следует отметить, что понятие о «политической деятельности» трактуется очень широко, например, к ней относятся наблюдение за выборами, «публичные обращения в органы государственной власти Приднестровья, органы местного самоуправления, их должностные лица, а также другие действия, влияющие на деятельность этих органов, в частности, направлены на принятие, изменение, отмену законов или других нормативных правовых актов», распространение, в частности с использованием современных информационных технологий, мнений относительно принятых органами власти решений и проводимой ими политики.

⁵ *Support to Confidence Building Measures Programme (IV)*, <https://www.md.undp.org/content/moldova/en/home/projects/confidence-building-measures-programme-4.html>

Подобная практика не только ограничивает сферу деятельности неправительственных организаций, но и делает их очень уязвимыми для репрессивных структур администрации приднестровского региона. Приднестровье продолжает применять репрессии к людям, которые критически высказывались или высказываются об администрации региона или порядках, господствующих в регионе.

Меры по укреплению доверия осуществляются в Республике Молдова и другими организациями. Другой организацией, которая внедряет в Молдове проекты с участием актёров из Приднестровья, также под эгидой «Мер укрепления доверия», является офис Совета Европы в Республике Молдова. На сайте организации перечислены следующие мероприятия, проводимые офисом:

- ◇ с 2014 года журналистам по обоим берегам Днестра предоставляется поддержка для создания и трансляции совместной радиопрограммы;
- ◇ в 2015 году были поддержаны совместные команды журналистов с обоих берегов Днестра для создания и публикации мультимедийных историй по вопросам, представляющим общий интерес;
- ◇ в 2014 году в Приднестровье был создан Ресурсный центр для неправительственных организаций и предоставляется постоянная поддержка для обеспечения функционирования центра;
- ◇ для администрации тюрем и медицинского персонала проводились тренинги, обучающие семинары, круглые столы, обучающие визиты по развитию возможности профилактики, контроля и ухода за инфекционными заболеваниями в тюрьмах, с особым вниманием к туберкулезу, ВИЧ и гепатиту;
- ◇ в 2014-2015 гг. были организованы тренинги по правам человека в социальной сфере с акцентом на правах детей, пожилых людей и людей с инвалидностью, права на образование и здравоохранение, участники которых ознакомились с лучшими международными практиками в сфере инклюзивного образования и социальной инклюзии лиц с инвалидностью.

Проекты в рамках «мер доверия» реализует и Миссия ОБСЕ в Молдове. Например, в июле-августе 2015 г. Миссия собрала представителей гражданского общества по обоим берегам Днестра для проведения семинара по усовершенствованию навыков составления проектов при обращении за донорским финансированием. Мероприятие проводилось и в рамках проекта Миссии «Создание эффективного партнерства – вовлечение гражданского общества в процесс разрешения конфликта». Миссией проводятся ежегодные форумы доноров, на которые приглашаются представители НПО из Приднестровья.

Также сегодня большинство донорских организаций, которые внедряют проекты в Республике Молдова, в той или иной степени пытаются подключить субъектов из Приднестровья под эгидой «укрепления мер доверия». В качестве примера можно привести инфраструктурный проект, инициированный GIZ Moldova (Германское агентство по международному сотрудничеству) под названием Improved Water Management, Infrastructure and Inter-Communal Cooperation in Criuleni and Dubasari Areas. Проект был разработан на основе технико-экономического обоснования, проведенного GIZ и охватывает 24 городских и сельских населенных пункта и примерно 76 тыс. жителей с обоих берегов центрального бассейна Днестра⁶.

К числу экономических мер укрепления доверия можно отнести также распространение норм зоны свободной торговли Молдовы и Европейского Союза на приднестровский регион. С 2008 г. для Приднестровья в торговле с Европейским Союзом начали действовать автономные торговые преференции. В 2012 году неоднократно представителям Приднестровья предлагали принять участие в составе молдавской делегации в переговорах по Соглашению об ассоциации и о зоне

⁶ *Inter-municipal water management along the Dniester River*, <https://www.giz.de/en/worldwide/42103.html>

свободной и всеобъемлющей торговли с Евросоюзом, от чего Тирасполь отказался. Приднестровская сторона негативно отреагировала и на подписание в июне 2014 года Соглашения об Ассоциации Молдовы и Европейского Союза, заявляя, что Молдова тем самым нарушила обязательства, взятые в соответствии с Московским меморандумом 1997 года и что Соглашение об ассоциации не учитывает интересы приднестровских товаро-производителей и экономики региона. Несмотря на это, в декабре 2015 г. Совет ассоциации Молдова - ЕС сообщил, что нормы Соглашения, касающиеся торговли, будут распространены на всю территорию Молдовы. Таким образом, Приднестровье и Молдова вошли в зону свободной торговли с Европейским Союзом, не изменив свой политический статус.

Эти шаги повлияли на изменения в географической структуре приднестровского экспорта, переориентировав его значительную часть на Европейский Союз и другие страны (в определение «других стран» входит и Молдова, которую Тираспольские власти трактуют как «другое государство»). В 2005 году экспорт товаров в Россию, произведенных в приднестровском регионе, достиг 40%. В 2006 году, когда уровень экспорта снизился на 25%, экспорт в Россию составил почти 50% (поскольку Украина внедрила новые таможенные правила). В 2007-2008 гг. доля экспорта Приднестровья в Россию составляла 43% и 40,5% соответственно⁷. В 2019 году, экспорт из приднестровского региона в Россию оказался втрое меньше – 13% (\$86,7 млн.), а удельный вес стран Европейского Союза составил 27% (\$179 млн.)⁸. Таким образом, Россия уже не является основным торговым партнером приднестровского региона, уступив Европейскому Союзу. А за 2021 год удельный экспорт в Европейский Союз достиг уже 57,2%.

Новый этап в реализации политики «малых шагов» связывают с подписанием «Берлинского протокола» во время встречи в Берлине 2-3 июня 2016 в формате «5+2». На тот момент в ОБСЕ председательствовала Германия. Протокол предусматривал своеобразную дорожную карту, состоявшую из семи пунктов, из них пять – конкретные вопросы, которые Кишинэу и Тирасполю предстояло решить в ходе дальнейших переговоров: апостилирование дипломов, выданных в Приднестровье; предоставление возможности для использования автомобилей из Приднестровья в международном дорожном движении; налаживание телекоммуникации и связи; сотрудничество в области экологии, в частности, охраны ресурсов Днестра; вопросы уголовных дел.

Впоследствии в перечень добавили еще три вопроса: функционирование школ с обучением на латинской графике в Приднестровье, доступ молдавских фермеров к сельскохозяйственным землям в Дубэсарском районе, а также открытие моста через Днестр между селами Гура-Быкулуй (Молдова) и Бычок (приднестровский регион). Благодаря этому, весь пакет предложений получил название «Берлин +». На протяжении 2016-2018 гг. были подписаны протоколы практически по всем вопросам, отмеченным в пакете «Берлин +», а также открыт мост Гура-Быкулуй – Бычок.

Однако практическая реализация достигнутых договоренностей встретила препятствия. Примером может служить ситуация с выдачей приднестровским владельцам автотранспортных средств нейтральных номеров для международного движения. Для их выдачи при содействии ОБСЕ были открыты центры в Тирасполе и Рыбнице, но часто приднестровской стороной создавались искусственные препятствия в их деятельности. Приднестровская сторона потребовала расширить действие механизма на автомобили, принадлежащие транспортным компаниям Приднестровья. В то же время, молдавская сторона утверждает, что действие протокола распространяется только на транспортные средства, не осуществляющие коммерческую деятельность. Кроме того, встал вопрос о получении автомобилистами, совершающими движение за границей, молдавских

⁷ Блокада Приднестровья: выживание вместо развития. Весь путь меж двух огней, <http://mfpa-pmr.org/sites/default/files/publication/pdf/tetrad.pdf>

⁸ Статистика внешней торговли Приднестровья в 2019 году, <https://tiraspol.ru/confirmed/statistika-vneshney-torgovli-pridnestrovyu/>

водительских прав, ведь в Венской конвенции (1968) отмечается: «для пересечения границы государства водитель должен иметь национальное или международное водительское удостоверение, выданное государством-членом ООН». На декабрь 2021 года услугой указанных центров воспользовались 8.986 автовладельцев и получили молдавские нейтральные номера из 110 тыс. автовладельцев, и заменены 22,5 тыс. водительских удостоверений молдавского образца. Украина с 1 сентября 2021 года запретила автомобилям с приднестровскими номерами въезжать на территорию, так что есть шанс ускорить процесс выдачи нейтральных номеров. Это вызвало со стороны Тирасполя обвинения в блокаде, однако процесс выдачи нейтральных номеров ускорился. Подобного рода ситуации возникают при реализации всех соглашений.

Вместе с тем, Европейский Союз в целом позитивно оценивает меры укрепления доверия. По итогам шестого заседания Совета ассоциации Европейский Союз – Молдова 28 октября 2021 г. было принято совместное заявление, в котором подчеркнута «важность продвижения к полной и непрерывной реализации пакета «Берлин+» и разработки совместных предложений по дальнейшим мерам укрепления доверия, а также активизации диалога по защите прав человека». Европейский Союз также выразил готовность «продолжать поддерживать меры по укреплению доверия, которые принесут ощутимую пользу населению на обоих берегах Днестра»⁹.

Вместе с тем, возникает вопрос, насколько меры укрепления доверия способствуют реинтеграции Молдовы. Почти все финальные отчеты о реализации приводят в основном количественные показатели: количество вовлеченных в процесс, проведенных мероприятий, отремонтированных социальных объектов, новых рабочих мест и т.д. Не отрицая важности всех этих показателей, все же остается без ответа вопрос насколько все эти мероприятия содействовали реинтеграции Молдовы.

Частичный ответ на этот вопрос могут дать социологические исследования, однако проведение непредвзятых и постоянных исследований на территории приднестровского региона сопряжено с рядом трудностей. Но даже существующие исследования дают весьма противоречивую картину.

Так, согласно социологическому опросу, проведенному Центром социологических опросов и маркетинга CBS-AXA (Румыния) в 2019 году, 37,1% опрошенных жителей приднестровского региона указали, что Приднестровью лучше интегрироваться в Российскую Федерацию, 22,6% считают лучшим вариантом для региона – признать независимость, и только 5,2% думают, что для Приднестровья развиваться лучше в составе Молдовы. На вопрос об идентичности 37,3% опрошенных назвали себя приднестровцами, 35,7% россиянами и только 14% молдаванами. Около 7,4% респондентов назвали себя украинцами и 2,4% – болгарами. Несмотря на структуру внешней торговли, в частности, на интенсивные торговые отношения между регионом и Европейским Союзом, 92,2% опрошенных приднестровцев считают, что Россия лучший экономический и политический партнер приднестровского региона¹⁰.

Безусловно, если бы подобные исследования проводились чаще, можно было бы отследить динамику и понять, насколько меры укрепления доверия реально влияют на настроения жителей приднестровского региона и способствуют его реинтеграции в Молдову.

⁹ Joint press statement following the sixth Association Council meeting between the European Union and the Republic of Moldova, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2021/10/28/joint-press-statement-following-the-sixth-association-council-meeting-between-the-european-union-and-the-republic-of-moldova/>

¹⁰ T. Cojocari, R. Cupcea, D. Dungaciu Perceptions, attitudes and values of the population from the left bank of Dniester river. Part I, https://www.researchgate.net/publication/333046224_Perceptions_attitudes_and_values_of_the_population_from_the_left_bank_of_Dniester_river_Part_I

ВЫВОДЫ

1. В процессе приднестровского урегулирования применяется ограниченный комплекс мер доверия, в частности, экономические, экологические, частично, общественные и культурные. Отсутствие политических мер доверия, а также ограниченное применение общественных мер доверия – следствие политики де-факто администрации приднестровского региона.
2. Наиболее результативными оказались экономические меры доверия, в частности, распространение норм зоны свободной торговли Молдовы и Европейского Союза на приднестровский регион, благодаря чему страны Европейского Союза стали ведущими партнерами предприятий региона. В то же время, подобная благоприятная политика без изменения политического статуса Приднестровья, а также без реагирования на нарушения прав человека (например, путем введения санкций в отношении представителей Тираспольской администрации), создает экономические условия для существования сепаратистского режима. К тому же, меры укрепления доверия и экономическая помощь Европейского Союза, какой серьезной она не была бы, пока не может конкурировать со специфическими формами экономической поддержки приднестровского региона со стороны России, как осуществление доплат к пенсиям приднестровским пенсионерам, и тем более, с бесплатной поставкой газа.
3. На меры по укреплению доверия влияют ограничительные или репрессивные меры в отношении общественной активности к неправительственному сектору, которые осуществляются администрацией приднестровского региона. Деятельность неправительственных организаций и институтов гражданского общества ограничена очень узким кругом вопросов, к тому же не может оказать влияния на деятельность местной администрации.
4. Кроме репрессивной и ограничительной политики, огромное влияние оказывает полное доминирование российских СМИ в медиапространстве Приднестровья, как впрочем и правобережной Молдовы. Молдавские медиа более активно освещают меры Европейского Союза по укреплению доверия, чем приднестровские, что также влияет на уровень информированности населения приднестровского региона. В информационном пространстве приднестровского региона доминируют пророссийские нарративы, основное внимание уделяется помощи, оказываемой Россией Приднестровью. Меры по укреплению доверия, как и политика Европейского Союза по Приднестровью, требуют расширенного информационного сопровождения.
5. Обуславливание участия в проектах и получения донорской помощи должно осуществляться через призму соблюдения основополагающих прав и свобод человека в регионе.
6. Важным моментом является отсутствие критериев оценки эффективности мер укрепления доверия в плане содействия реинтеграции Молдовы. Поэтому одна из рекомендаций является внедрение практики регулярного проведения в ходе реализации проектов в рамках CBM программе тематических опросов, работы в фокус группах и т.д. Основным критерием эффективности мер укрепления доверия в стратегической перспективе должно стать критической массы жителей Левобережья, выступающих за реинтеграцию Молдовы.
7. Важным элементом укрепления доверия является дальнейшее проведение реформ в Республике Молдова, направленных на искоренение коррупции, создание такой модели политического устройства и экономических отношений, которые гарантируют надежную защиту прав человека, включая защиту интересов бизнеса.

SISTEMUL DE MOBILIZARE A FORȚELOR ARMATE: UN FACTOR AL ASIGURĂRII REZILIENȚEI SECURITĂȚII NAȚIONALE

The Mobilization System of the Armed Forces: A Factor in Ensuring the Resilience of National Security

*Ion Coropcean, doctor în științe politice,
Agenția pentru Știință și Memorie Militară*

ABSTRACT. The mobilization system of the armed forces is a factor in guaranteeing the sovereignty of the state. As a result of the mobilization, the size of the armed forces is significantly increased due to the personnel called from the reserve; new formations are created, according to the mobilization plan. Mobilization is ensured through an early preparation of stocks of weapons and equipment, military equipment and materials. The preparation for mobilization takes place in peacetime, and the mobilization itself usually takes place with the declaration of the state of siege. The mobilization of the armed forces can be general, when it includes all the armed forces, and partial, when it concerns only any part of them.

KEYWORDS: Armed Forces; Operative reserve; Military service in reserve; Mobilization; Mobilization reserves

INTRODUCERE

Mediul internațional de securitate este influențat de prezența mai multor categorii de riscuri și amenințări, între care un rol central îl are factorul militar. Conflictele, focarele de instabilitate și criză afectează direct sau indirect și securitatea regională, inclusiv a Republicii Moldova. Pandemia COVID-19, situațiile de conflict militar din Georgia, Karabahul de Munte și Ucraina au reliefat importanța sistemului de mobilizare în ceea ce ține de asigurarea securității.

Or, pe timp de pace, niciun stat nu-și permite să mențină o armată conform structurii prevăzute pentru timpul de război, numeric completată cu efectiv și dotată cu tehnică, aptă să facă față riscului militar maxim pentru stat – războiul. Capacitățile armatei sunt eșalonate în funcție de ascendența riscului și de tipul de sarcini necesare pentru a răspunde tipului de risc în cauză. Mobilizarea armatei este un mod de a asigura acest lucru. Mobilizarea este un proces planificat din timp și asigurat multilateral de trecere organizată a economiei naționale, a teritoriului și a forțelor sistemului național de apărare de la starea de pace la starea de război. Ea reprezintă un set de măsuri și evenimente ce au drept scop aducerea trupelor și organizațiilor din cadrul statului la nivelul solicitat de starea de asediu sau război în cazul unei amenințări interne sau externe. Pe timp de pace, statul-major general al forțelor armate elaborează planul de mobilizare a forțelor armate, în care determină ordinea desfășurării trupelor și a trecerii lor la structura de organizare pe timp de război, modul și termenele completării cu efectiv a marilor unități și a unităților militare, ale dotării acestora cu armament, tehnică și alte mijloace materiale, modul și termenele încheierii de luptă a trupelor desfășurate și aducerii lor la capacitatea necesară pentru îndeplinirea misiunilor de luptă. În cazul Republicii Moldova, planul de mobilizare a forțelor armate se aprobă de Președintele Republicii Moldova – Comandantul Suprem al Forțelor Armate¹.

Punerea sub arme a rezerviștilor – cetățeni aflați în serviciul militar în rezervă, bine instruiți din punct de vedere militar, civili în viața de zi cu zi, dar disponibili în caz de necesitate – este un element-cheie al procesului de mobilizare. În armatele diferitor țări se utilizează mai multe variante terminologice pentru a denumi această categorie de cetățeni – „rezerviști”, „rezervă”, „trupe teritoriale” sau „gărzi naționale” – dar numitorul lor comun este că persoanele incluse în aceste structuri sunt chemate să-și servească, în caz de necesitate, țara, fiind considerați cetățeni-militari. Potențialul rezerviștilor, experiența și pasiunea lor, inițiativele și dezvoltarea lor personală contribuie la creșterea eficienței și eficacității organizaționale a armatei. Cu alte cuvinte, armata trebuie să-i fidelizeze, să le dezvolte aptitudinile, să-i motiveze să se dezvolte ei înșiși și să se asigure că rezerviștii vor

¹ Legea nr. 1192/2002 privind pregătirea de mobilizare și mobilizarea, în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 124-125, 2002, art. 987.

continua să-și mențină atașamentul față de organizația militară. Din această perspectivă, promovarea serviciului militar în rezervă este la fel de actuală ca și cea a serviciului militar activ, analiza și re-proiectarea lui trebuind să devină o prioritate în reforma resurselor umane. În caz contrar, există riscul major ca personalul să ajungă, atât din punct de vedere cantitativ, cât și calitativ, sub nivelul cerințelor de asigurare a capacităților necesare armatei.

Din punct de vedere istoric, mobilizarea a fost mereu un element important pentru populațiile din spațiul nostru etno-cultural. În perioada preromană, armatele geto-dacilor se distingeau prin capacități militare înalte, având posibilitatea de a-și spori numeric efectivul prin mobilizarea altor pături sociale decât cea militară, dispunând de un sistem de fortificații bine pus la punct și, totodată, beneficiind de un relief favorabil. În perioada romană, aspectele politice se aflau în strânsă interconexiune și interdependență cu cele militare, reforma lui Marcus Aurelius asigurând centralizarea prin formarea organismului militar și organizatoric unic². Efectivele militare responsabile de apărarea provinciei includeau legiuni și trupe auxiliare (începând cu sec. III, în formațiunile auxiliare au fost încorporați și autohtoni), dar fusese creat și un sistem defensiv alcătuit din fortificații ridicate la frontiere și în interior după modelul roman, ținând cont și de configurația geografică.

Atât în perioada imediat post-romană, cât și în următorul mileniu, arta militară românească a reprezentat, după cum remarcă și Cristian Negrea, o continuare și o dezvoltare firească a artei militare a populației antice care a trăit pe teritoriul Daciei, în special dacii și romanii. Deși au existat unele influențe din partea populațiilor cu care băștinașii au intrat în contact (bizantinii, slavii și mongolo-tătarii)³, impactul acestora a fost minor, dată fiind lipsa organizării statale, chiar dacă vom specifica aici că anumite preluări au fost inevitabile⁴. În contextul constituirii și dezvoltării statelor medievale românești s-a fortificat și potențialul lor militar, fiind construit un sistem defensiv consolidat, exprimat prin înălțarea cetăților de margine și de interior, administrate de pârcălabi, și o armată compusă din oastea mică, oastea mare și mercenari. De regulă, oastea mare era adunată doar pe timp de război, iar oastea mică avea statut permanent, îndeplinind, pe timp de pace, funcții administrative și de pază a hotarelor⁵.

În sec. XIX, formarea armatelor de masă, organizate pe baza recrutării universale, a făcut ca mobilizarea să devină o practică sistematică a majorității statelor. Efectul principal al acesteia este creșterea semnificativă a dimensiunii forțelor armate din contul personalului chemat din rezervă: toate unitățile militare sunt completate cu personal conform statelor de organizare, fiind create și formațiuni noi, prevăzute în planul de mobilizare. Pentru asigurarea mobilizării urmează să fie pregătite din timp stocuri de armament și tehnică, echipamente militare și materiale. Pregătirea pentru mobilizare are loc în timp de pace, iar însăși mobilizarea se desfășoară, de obicei, în contextul declarării stării de asediu.

În Republica Moldova, mobilizarea Forțelor Armate este declarată de Parlament. Printre factorii ce permit realizarea cu succes a mobilizării se numără interacțiunea eficientă între organele administrativ-militare teritoriale și autoritățile publice locale, instituțiile publice și agenții economici; contabilitatea și evidența (care trebuie ținute în mod exhaustiv și exact); viteza de înștiințare și sosire a personalului de rezervă și mijloacelor de transport. Mobilizarea Forțelor Armate poate fi generală, atunci când cuprinde toate forțele armate, și parțială – atunci când privește doar o parte a acestora. Capacitatea de luptă a forțelor armate – posibilitatea trupelor de a duce acțiuni de luptă în orice moment – depinde în mod esențial de capacitatea de mobilizare a lor, de pregătirea lor de luptă, de starea lor moral-psihologică, de gradul de completare cu efective și cu tehnică, precum și de pregătirea tehnicii pentru luptă.

² M. Grec, *Din istoria militară a Daciei Porolissensis: trupele auxiliare*, Vasile Goldiș University Press, Arad, 2010, 162 p.

³ C. Negrea, *Arta militară românească (I). Evul mediu timpuriu*, în <http://www.cristiannegrea.ro/istoria-necunoscuta/istoria-uitata/2013/02/arta-militara-romaneasca-in-evul-mediu-timpuriu/> (vizitat 08.04.2020).

⁴ C. Manolache, *Organismul militar al Republicii Moldova. Construcția militară și securitatea statului*, FEP Tipografia Centrală, Chișinău, 2015, 386 p.

⁵ C. Manolache, VI. Trofimov, *Establishmen and evolution of the national security of the Republic of Moldova*, în *Revista Militară. Studii de Securitate și Apărare*, nr.1, 2013, pp.14-28.

Republica Moldova a recurs la mobilizare în anul 1992, iar rezerviștii au participat la acțiunile de luptă pentru apărarea integrității teritoriale și independenței statului. Ei au fost nucleul armatei și au influențat direct capacitatea acesteia de a executa sarcinile stabilite de conducerea statului. În total, pe perioada conflictului armat, prin punerea în aplicare a mecanismelor de mobilizare a armatei, au fost formate zece batalioane de rezerviști⁶. Ulterior, tot ei au asigurat, în componența Forțelor de Menținere a Păcii ale Republicii Moldova în Zona de Securitate, implementarea cerințelor acordului privind principiile reglementării pașnice a conflictului armat în regiunea transnistreană a Republicii Moldova, din 21 iulie 1992.

LOCUL ȘI ROLUL REZERVIȘTILOR ÎN SISTEMUL DE MOBILIZARE A FORTELOR ARMATE

Tema rezervei are un grad înalt de actualitate și interes pentru armatele moderne, dat fiind că se remarcă deja tendința de a înlocui o parte apreciabilă a soldaților gradați profesioniști și a cadrelor în activitate printr-o „nouă generație de rezerviști”. Această tendință este deja pregătită printr-o serie de transformări conceptuale ale atitudinii față de forțele armate și serviciul militar, noi abordări privind mobilizarea, pregătirea rezerviștilor, generarea și regenerarea structurilor militare și, nu în ultimul rând, noi concepții privind utilizarea rezervei și noi misiuni⁷.

Pentru a asigura organizarea și funcționalitatea sistemului de mobilizare și a rezervei, în Republica Moldova au fost adoptate mai multe acte legislative și normative, inclusiv *Legea nr. 345 din 25.07.2003 cu privire la apărarea națională*, *Legea nr. 1245 din 18.07.2002 cu privire la pregătirea cetățenilor pentru apărarea Patriei*, *Legea nr. 1192 din 04.07.2002 privind pregătirea de mobilizare și mobilizarea*, *Legea nr. 1244 din 18.07.2002 cu privire la rezerva Forțelor Armate*, *Legea nr. 212 din 24.06.2004 privind regimul stării de urgență, de asediu și de război*, *Legea nr. 589 din 22.09.1995 privind rezervele materiale și de mobilizare*, *Legea nr. 1384 din 11.10.2002 cu privire la rechizițiile de bunuri și prestările de servicii în interes public*, *Hotărârea Guvernului nr. 77 din 31.01.2001 pentru aprobarea Regulamentului privind activitatea administrativ-militară și efectivul-limită al organelor administrativ-militare*, *Hotărârea Guvernului nr. 751 din 24.06.2003 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la mobilizarea la locul de muncă*, *Hotărârea Guvernului nr. 1418 din 14.12.2006 pentru aprobarea Regulamentului privind apărarea teritorială a Republicii Moldova*, *Hotărârea Guvernului nr. 1340 din 04.12.2001 cu privire la Comisia pentru Situații Excepționale a Republicii Moldova*, *Hotărârea Guvernului nr. 862 din 18.12.2015 pentru aprobarea Regulamentului privind gestionarea fondurilor de urgență ale Guvernului*.

Cadrul legislativ și normativ adoptat a asigurat și stabilit fundamentele pregătirii de mobilizare și mobilizării în Republica Moldova, sistemul de conducere a mobilizării, atribuțiile și responsabilitățile autorităților administrației publice, instituțiilor publice și ale agenților economici în acest domeniu, principiile de formare și structura rezervei forțelor armate, formele de pregătire a rezerviștilor, modul de gestionare a rezervei forțelor armate în situații de urgență, asediu ori război, precum și drepturile și garanțiile cetățenilor aflați în rezerva forțelor armate.

În același timp, o retrospectivă asupra legislației demonstrează necesitatea perfecționării sistemului de gestionare a resurselor de mobilizare și a rezerviștilor, îndeosebi în perioada stării de urgență. Este necesară, în acest sens, perfecționarea legii privind regimul stării de urgență, de asediu și război, unde trebuie actualizate o serie de detalii privind acțiunile și competențele organelor statului în gestionarea resurselor de mobilizare la declararea regimului stării de urgență. Starea de urgență prevede un ansamblu de măsuri cu caracter politic, economic, social și de menținere a ordinii publice, care se instituie provizoriu în unele localități sau pe întreg teritoriul țării în caz de iminență a declanșării sau de declanșare a unor situații excepționale cu caracter natural, tehnogen sau biologic-social, ceea ce face necesară prevenirea, diminuarea și lichidarea consecințelor acestora; ea

⁶ П. Креангэ, Я хочу рассказать... Елан Полиграф, Chișinău, 2005, 368 p.

⁷ V. Stoica, *Rezerva de forțe și mecanismul completării pierderilor în acțiunile militare*, în *Buletinul Universității Naționale de Apărare Carol I*, <https://revista.unap.ro/index.php/revista/article/download/196/168> (accesat 08.04.2020).

este declarată și în cazul existenței unui pericol pentru securitatea națională sau ordinea constituțională, care face necesară apărarea statului de drept, menținerea sau restabilirea stării de legalitate⁸. Modalitatea de generare a forțelor, inclusiv prin chemarea rezerviștilor, este descrisă foarte sumar în textul legii. Rezerviștii pot fi chemați la concentrări speciale pentru participarea la lichidarea calamităților naturale, avariilor și catastrofelor. Numărul acestora, durata concentrărilor, acordarea eventuală a unor drepturi speciale sunt atribuții ce revin Guvernului⁹. Or, situații precum lupta cu pandemia COVID-19 nu se regăsesc în lista de sarcini ce pot fi atribuite rezerviștilor chemați la concentrări speciale. Nu se prevede nici posibilitatea de chemare a rezerviștilor la declararea stării de urgență în cazul existenței unui pericol pentru securitatea națională sau ordinea constituțională.

Funcționalitatea sistemului național de securitate nu se poate realiza decât printr-o abordare integrată, în etape succesive de consultare instituțională, proces decizional, punere în practică și evaluare periodică. Urmează să fie definit rolul esențial în asigurarea funcționalității sistemului de securitate al Consiliului Suprem de Securitate și să fie pregătite premisele pentru îmbunătățirea lui.

Pentru prima oară în istoria post-independență, starea de urgență pe întreg teritoriul țării pe un termen de 60 de zile a fost declarată la 24 februarie 2022, prin hotărârea nr. 41 a Parlamentului Republicii Moldova, care și-a motivat decizia printr-o referire la situația legată de securitatea regională și pericolul la adresa securității Republicii Moldova. Respectiv, Parlamentul a împuternicit Comisia pentru Situații Excepționale a Republicii Moldova să emită dispoziții în vederea punerii în executare a unei serii de măsuri ce să permită gestionarea eficientă a situației. Comisia nu are însă atribuții în ceea ce ține de pregătirea și conducerea instituțiilor de forță pentru asigurarea securității naționale. Este evident că situații precum cea care a motivat hotărârea din 24 februarie, implicând pericole la adresa securității, trebuie gestionate prin competența Consiliului Suprem de Apărare, care ar trebui creat nu doar la declararea stării de asediu, dar și în cazul declarării stării de urgență legate de securitatea regională și pericolul la adresa securității Republicii Moldova. Respectiv, este necesară perfecționarea legislației privind regimul stării de urgență, de asediu și război.

Pentru a face față noilor provocări ale mediului de securitate în cazul instituirii stării de urgență în contextul existenței unui pericol pentru securitatea națională sau ordinea constituțională avem nevoie de un arsenal mai larg de mecanisme și un sistem unic al conducerii și coordonării eforturilor tuturor forțelor organelor securității și apărării naționale. Faptul că această necesitate este prevăzută doar prin prisma examinării planurilor de interacțiune între Ministerul Apărării, Ministerul Afacerilor Interne, Serviciul de Informații și Securitate la Consiliul Suprem de Securitate¹⁰ este insuficient. Respectiv, se recomandă dezvoltarea pe larg și în mod detaliat a legislației naționale în această privință.

O situație similară, atestată în legislația României, a fost soluționată prin adoptarea *Legii 164/2019 pentru modificarea și completarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 1/1999 privind regimul stării de asediu și regimul stării de urgență*, care include o serie de modificări și noi competențe pentru perioada stării de urgență. S-a stipulat, de exemplu, că instituțiile cu atribuții în domeniul apărării, ordinii publice și securității naționale pot concentra rezerviști pentru instruire și îndeplinirea unor misiuni sau pot chema persoane fizice apte de muncă pentru prestări de servicii în interes public. Totodată, conform noilor prevederi, în funcție de situația operativă din unitățile administrativ-teritoriale în care a fost instituită starea de asediu sau starea de urgență, Consiliul Suprem de Apărare a Țării poate dispune ca unitățile militare din forțele destinate apărării să fie trecute în trepte superioare ale capacității de luptă, inclusiv prin completarea lor cu resurse umane și materiale conforme organizării la război¹¹.

⁸ *Legea nr. 212 din 24.06.2004 privind regimul stării de urgență de asediu și război*, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 132-137, 2004, art. 696.

⁹ *Legea nr. 1244 din 18.07.2002 cu privire la rezerva Forțelor Armate*, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 124-125, 2002, art. 989.

¹⁰ *Regulamentul Consiliului Suprem de Securitate*, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=125934&lang=ro (accesat 18.11.2022).

¹¹ *A fost modificată ordonanța privind starea de asediu și de urgență cine poate fi concentrat pentru instruire*, <https://www.ziuaconstanta.ro/informatii/legi-utile/nu-i-tocmeala-a-fost-modificata-ordonanta-privind-starea-de-asediu-si-de-urgen-ta-cine-poate-fi-concentrat-pentru-instruire-702114.html> (accesat 12.06.2020).

Formarea, pregătirea și gestionarea rezervei forțelor armate rămâne o temă actuală pentru conducerea militară. Astfel, în momentul eliberării din serviciul militar sau absolvirii cursului deplin de instruire la catedra militară, cetățenii trec în categoria rezerviștilor și sunt luați în evidență militară în centrele militare de la locul de trai, fiind în continuare repartizați pentru completarea forțelor armate la mobilizare. La luarea în evidența militară a cetățenilor în calitate de rezerviști, în funcție de nivelul de pregătire militară și de indicele de vârstă, se adoptă decizia privind includerea rezervistului în una dintre structurile rezervei.

Or, responsabilitățile cetățenilor pentru apărarea patriei continuă și după finalizarea serviciului militar. În funcție de repartizarea rezerviștilor în funcții în unitățile militare, rezerva forțelor armate se împarte în *rezervă activă*, alcătuită din rezerviștii repartizați în funcții militare în marile unități, în unități și instituții ale forțelor armate conform planului de completare, și *rezervă pasivă (resurse disponibile)*, alcătuită din rezerviștii ce nu sunt repartizați în funcții și pot completa în caz de necesitate rezerva activă. Conform indicelui de vârstă, rezerva forțelor armate se împarte, după cum urmează:

- rezervă de clasa I, în care se regăsesc rezerviștii până la împlinirea următoarelor vârste: soldații, sergenții și subofițerii – 55 de ani; ofițerii – 60 de ani; generalii – 65 de ani;

- rezerva de clasa a II-a, în care se regăsesc următoarele categorii de rezerviști: soldații, sergenții și subofițerii – de la 55 de ani până la împlinirea vârstei de 60 de ani; ofițerii – de la 60 de ani până la împlinirea vârstei de 65 de ani; generalii – de la 65 de ani până la împlinirea vârstei de 70 de ani.

După atingerea limitei de vârstă de aflare în rezerva de clasa I, cetățenii sunt trecuți în rezerva de clasa a II-a: în acest caz, rezerviștii aflați în componența rezervei active sunt trecuți, de regulă, în componența rezervei pasive. Limita de vârstă de aflare în rezerva de clasa a II-a este și limita de vârstă de aflare în rezerva forțelor armate. După atingerea limitei de vârstă de aflare în rezerva forțelor armate, rezerviștii sunt trecuți în retragere și excluși din evidența militară¹². Or, limita de vârstă pentru aflarea cetățenilor în rezerva forțelor armate a fost majorată de Ministerul Apărării cu 5-10 ani: a fost un pas argumentat, deoarece limita de vârstă fixată anterior se baza pe realitățile secolului trecut, când situația demografică în republică era una în creștere, iar rezervele de resurse umane – suficiente. Actualmente situația s-a inversat, indispensabilitatea majorării plafonului de vârstă de aflare în rezervă este una obiectivă și corespunde intereselor de securitate națională.

În clasamentul pentru revizuirea anuală a potențialului uman al apărării *Global Fire Power*, pentru anul 2020, Republica Moldova se află pe locul 112 din 138 de țări care au fost luate în considerare. Tabelul comparativ al forței umane disponibile arată un potențial de 60.000 de rezerviști care pot fi puși sub arme la mobilizare¹³. Același clasament pentru anul 2021 ne plasează pe locul 107 din 140 de țări, fiind menționat de asemenea un potențial de 60.000 de rezerviști. În 2022 suntem menționați cu un potențial de 12.000 de rezerviști activi și 1.000 de paramilitari. Or, la o comparație cu alte țări neutre, se impun unele constatări. Austria este clasată pe locul 23, cu un potențial de 160.000 de rezerviști la o populație de 8,8 milioane de locuitori¹⁴, iar Finlanda – pe locul 4, cu un potențial de rezervă activă de 900.000 persoane¹⁵ la o populație de 5 milioane de locuitori. Respectiv, Republica Moldova ar trebui să dispună de un potențial minim de 47.000 rezerviști activi și maxim de 450.000.

Va trebui să ne refacem capacitatea de a ne aduce rezerviștii sub arme în caz de necesitate. Este o problemă complexă, la nivel de stat, examinarea căreia ține de competențele Guvernului Republicii Moldova. Astăzi, specificul misiunilor de apărare a țării, noile cerințe față de asigurarea securității statului pun accentul pe profesionalismul militarilor. Sub acest aspect, rezerviștii mobilizați trebuie și ei pregătiți profesional, căci oamenii adunați pur și simplu laolaltă nu-și mai au locul în sistemul de mobilizare.

¹² *Legea nr. 232 din 08.11.2018 privind modificarea unor acte legislative*, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 448-460, 2018, art. 729.

¹³ *Global Fire Power*, <https://www.globalfirepower.com> (accesat 16.05.2022).

¹⁴ *Global Fire Power*, https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=moldova (accesat 16.05.2022).

¹⁵ *Global Fire Power*, <https://www.globalfirepower.com/active-reserve-military-manpower.php> (accesat 06.07.2022).

În acest context, merită menționat că, în legislația altor state, o formă distinctă de îndeplinire a serviciului militar este serviciul militar în rezervă¹⁶, care poate fi îndeplinit de rezerviști voluntari sau rezerviști din rezerva generală. În legislația națională¹⁷, avem nevoie de un capitol aparte care să descrie „serviciul militar în rezervă”, actualmente limitat la formula „serviciul militar ca rezerviști concentrați sau mobilizați”. Această abordare prevede îndeplinirea serviciului militar doar după primirea ordinului de chemare. Experiența altor state în ceea ce ține de organizarea serviciului militar în rezervă presupune un complex de activități și responsabilități ce sunt puse pe seama rezervistului și în perioada de pace, în particular pentru rezerviștii voluntari. Urmează să fie definită clar în legislație și noțiunea de concentrare, care actualmente prevede doar procesul de instruire, precizând categoric interzicerea altor forme. Este nevoie să se precizeze că pentru rezerviștii voluntari, prin concentrare se înțelege chemarea acestora în scop de instruire și îndeplinire a unor misiuni, iar în cazul rezerviștilor din rezerva generală – în scop de instruire și completare a unităților militare pe timpul stării de asediu. Urmează să fie prevăzute și descrise și situațiile în care pot fi concentrați sau mobilizați rezerviștii voluntari. Printre acestea trebuie incluse și îndeplinirea unor misiuni pe timp de pace și/sau, după caz, pe timpul stării de urgență. Întărirea unităților militare active ale Armatei Naționale pe timp de urgență, asediu sau război cu persoane din rezervă, organizate la pace în unități ce se mobilizează, rămâne o prioritate legitimată de principiul suficienței apărării.

Reiterăm că modalitatea de aflare a cetățenilor în rezervă este prevăzută în *Legea nr. 1244 din 18 iulie 2002 cu privire la rezerva Forțelor Armate*, o parte a legii fiind consacrată problemelor ce țin de pregătirea rezerviștilor, în sens de chemare în serviciul militar în cadrul cantonamentelor. Legea stabilește expres că pregătirea rezerviștilor se efectuează în conformitate cu planul de pregătire a rezervei, elaborat anual de Statul-Major General al Forțelor Armate și aprobat de executiv. Partea vulnerabilă a procesului enunțat constă în limitarea dreptului comandantului de a organiza ședințe de pregătire cu participarea militarilor din rezervă, încadrați pe bază de contract. De fapt, contractul pentru rezervă activă a fost o idee destul de bună, dar s-a ciocnit ulterior de imposibilitatea comandantului de a lucra cu această categorie pentru pregătirea și asigurarea capacității de luptă a unității. Noi considerăm că legislația trebuie modificată, astfel încât, pentru persoanele încadrate în bază de contract de aflare în rezerva activă, chemarea la ședințe de pregătire în cantonamente să fie efectuată conform planului aprobat pentru fiecare unitate de către ministrul apărării, dar să nu depășească termenul de două zile pentru fiecare lună a anului și o concentrare de paisprezece zile o dată pe an. O asemenea practică se atestă în cazul gărzilor naționale din SUA, Lituania, Estonia, Letonia etc.

În România, spre exemplu, orice persoană cu vârsta cuprinsă între 18-55 ani, care îndeplinește baremurile de selecție, poate încheia cu Ministerul Apărării un contract individual pe o durată inițială de minimum patru ani, prelungit ulterior cu câte trei ani, prin care se angajează ca, în caz de necesitate, să facă parte din armată. Vom remarca că pentru a deveni rezervist voluntar nu este necesar ca persoana respectivă să fi făcut armata. În România, rezerviștii voluntari au fost recrutați pentru prima dată în anul 2017. Rezervistul voluntar se bucură de anumite avantaje, inclusiv financiare, primind lunar, în perioada în care nu participă la instruire sau la misiuni, o remunerație impozabilă de 10% din solda postului pe care este încadrat. Pe timp de pace, rezervistul primește acești bani cu obligația de a participa la instrucție cincisprezece zile pe an, iar pe măsură ce acumulează vechime are și șansa de a fi promovat în grad. Pentru fiecare an, Ministerul Apărării scoate la concurs pentru ocupație un număr stabilit de posturi destinate rezerviștilor voluntari. Spre exemplu, în 2018 au fost planificate 3.698 de posturi, din care 383 ofițeri, 829 maiștri militari și subofițeri și respectiv 2.486 soldați și gradați¹⁸. Procesul de recrutare și selectare se desfășoară în baza *Legii nr. 270/2017 privind statutul rezerviștilor voluntari și a Ordinului ministrului apărării naționale nr. 25/2017 pentru aprobarea normelor metodologice de aplicare a legii menționate*.

¹⁶ *Legea nr. 446 din 30.11.2006 privind pregătirea populației pentru apărare*, <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/77597> (accesat 11.04.2020).

¹⁷ *Legea nr. 1245 din 18.07.2002 cu privire la pregătirea cetățenilor pentru apărarea Patriei*, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 137-138, 2002, art. 1054.

¹⁸ *Armata nu a avut succes cu recrutarea rezerviștilor-voluntari deși, pentru de doar 15 zile militărie pe an*, <https://www.profit.ro> (accesat 12.04.2020).

Prezintă interes în acest sens și experiența Ucrainei. Rezerviștii forțelor armate sunt cetățenii Ucrainei care se încadrează în mod benevol în rezerva militară a forțelor armate în temeiul contractului. Totodată, militarii chemați la mobilizare, care au participat la acțiuni de luptă, și militarii în termen sunt incluși la eliberarea din serviciul militar în rezerva activă în bază de contract. În prezent, în condițiile desfășurării acțiunilor militare în estul Ucrainei, acest contract este obligatoriu, dar se prevede ca ulterior încheierea contractului de aflare în rezervă să fie benevolă și pentru această categorie de cetățeni. După semnarea contractului, ei sunt numiți la funcții în rezervă în aceleași unități militare în care și-au satisfăcut serviciul militar, fapt ce permite păstrarea personalului pregătit și cu experiență, oferind posibilitatea ca unitățile militare să fie închegate pentru luptă în timp restrâns. Astfel, în Ucraina, sunt considerați rezerviști doar cei care au ales benevol satisfacerea serviciului militar în rezervă, au semnat contractul respectiv și trec pregătirea necesară în mod planic. Celelalte persoane luate la evidență sunt doar supuse obligației militare. Este de menționat că pentru militarii rezerviști timpul sosirii în unitatea militară, din momentul înștiințării, este de 24 de ore, iar pentru ceilalți – de 2-29 zile¹⁹.

Pentru adaptarea sistemului de mobilizare a forțelor armate la cerințele contemporane de securitate, președintele Ucrainei a semnat *Legea nr. 1357-IX cu privire la modificările anumitor acte legislative ale Ucrainei privind îmbunătățirea unor aspecte ale executării obligațiunii militare și păstrării evidenței militare*. Acest document îmbunătățește cerințele pentru completarea Forțelor Armate ale Ucrainei și a altor formațiuni militare cu rezerviști (persoane instruite militar cu experiență în luptă) într-o perioadă specială, fără a anunța mobilizarea. Acest lucru face posibilă completarea rapidă a unităților militare ale tuturor forțelor de apărare a statului cu rezerviști, crescând astfel semnificativ eficacitatea lor în luptă în timpul unei agresiuni militare, precum și creșterea rapidă a potențialului de luptă al forțelor de apărare, asigurând în timp util un răspuns la amenințările bruște la adresa securității naționale. În special, legea introduce un nou tip de serviciu militar – serviciul militar prin recrutarea persoanelor din rândul rezerviștilor în perioadă specială. În asemenea circumstanțe, cetățenii care au încheiat contracte de serviciu în rezerva militară și/sau sunt înscrși în rezerva operativă militară vor fi chemați pentru serviciul militar. Decizia de a efectua un astfel de apel va fi luată de comandantul suprem al Forțelor Armate ale Ucrainei, la propunerea comandantului forțelor armate. Decizia va determina categoriile de rezerviști ce vor trebui chemați, sarcinile, volumele, termenele și procedura pentru apel etc. Cetățenii care vor fi chemați din rândul rezerviștilor într-o perioadă specială vor beneficia de aceleași garanții de muncă, sociale, juridice și educaționale ca și persoanele mobilizate. În special, li se vor asigura garanții de angajare în câmpul muncii timp de șase luni de la încetarea unui astfel de serviciu. Legea reformează și sistemul de evidență militară și activitățile organelor locale de conducere militară, conform principiilor și abordărilor europene, fiind planificată crearea unor centre teritoriale de recrutare și sprijin social pe baza comisariatelor existente, raționalizarea problemelor evidenței militare a recruților și rezerviștilor. Procedura pentru implementarea evidenței militare a rezerviștilor este îmbunătățită, inclusiv cu ajutorul sistemului automatizat de informații și telecomunicații *Oberig* (Registrul de stat unificat al recruților și rezerviștilor)²⁰.

Acțiunile întreprinse au permis Ucrainei să confrunte invazia armatei Federației Ruse din 24 februarie 2022 cu un sistem de mobilizare capabil să facă față apărării statului. Acest sistem a fost pus în aplicare prin aprobarea la 3 martie de către Rada Supremă a decretului președintelui Ucrainei cu privire la declararea mobilizării generale²¹. Rezerva de mobilizare a Ucrainei constituie aproape 900.000 de persoane, dintre care aproape 450.000 au participat la executarea misiunii în zona acțiunilor de luptă, începând cu anul 2014 în Donbas²².

¹⁹ *Указ Президента Украины от 29 октября 2012 года № 618/2012 О Положении о прохождении гражданами Украины службы в военном резерве Вооруженных Сил Украины*, https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31281511#sub_id=1200 (accesat 13.04.2020).

²⁰ Президент подписал закон о призыве на военную службу, <https://www.president.gov.ua/ru/news/prezident-pidpisav-zakon-shodo-prizovu-na-vijskovu-sluzhbu-r-68077> (accesat 17.05.2021).

²¹ *Decretul președintelui Ucrainei cu privire la declararea mobilizării generale*, <https://nv.ua/ukraine/events/vseobshchaya-mobilizaciya-2022-kogo-i-kogda-prizovut-vse-hto-izvestno-voyna-v-ukraine-50222021.html> (accesat 16.03.2022).

²² Режим боевой готовности: кого ждёт украинская армия и кого призывают, <https://hromadske.ua/ru/posts/rezhim-boevoj-gotovnosti-kogo-zhdet-ukrainskaya-armiya-i-kogo-prizovut-pervymi> (accesat 16.03.2022).

Conducerea generală a apărării Ucrainei a fost organizată de Președintele țării, Consiliul Suprem de Securitate, responsabili de aspectul politico-militar, și de Statul-Major General, responsabil de aspecte militare. Sunt importante în acest sens primele decrete ale Președintelui Ucrainei, care au pus temelia politică și juridică a organizării apărării naționale:

- ◇ a fost anunțată starea de război pe un termen de 30 de zile, începând cu ora 5.30 a zilei de 24 februarie 2022²³;
- ◇ a fost declarată mobilizarea generală pentru un termen de 90 de zile²⁴;
- ◇ a fost aprobat *Decretul cu privire la utilizarea Forțelor Armate ale Ucrainei și a altor formațiuni militare*²⁵;
- ◇ a fost aprobat *Decretul cu privire la punerea în aplicare a Planului de Apărare a Ucrainei și a Planului Consolidat de Apărare Teritorială a Ucrainei*²⁶.

În scopul asigurării conducerii strategice a Forțelor Armate ale Ucrainei, a altor formațiuni militare și a structurilor organelor de interne, pe baza propunerii Consiliului Național de Securitate și Apărare din 24 februarie 2022, a fost creat Comitetul de Apărare pe lângă Comandantul Suprem. În componența Comitetului de Apărare au fost numite 21 de persoane cu primele funcții-cheie în conducerea politică, militară, de securitate și administrativă a Ucrainei²⁷.

Forțele Armate ale Ucrainei au desfășurat un sistem de comandă care asigură realizarea sarcinilor organizării și conducerii operațiilor de apărare. Apărarea este condusă de Președintele Ucrainei, care este Comandant Suprem al Forțelor Armate. Conducerea nemijlocită a Forțelor Armate, atât pe timp de pace, cât și pe timp de război, este asigurată de Statul-Major General al Forțelor Armate, prin intermediul comandamentelor trupelor terestre, forțelor aeriene, forțelor maritime, forțelor de desant și asalt, forțelor pentru operații speciale și forțelor de apărare teritorială. Pentru asigurarea coordonării conducerii grupărilor de forțe la care participă mai multe categorii de forțe și genuri de arme a fost creat Comandamentul Forțelor Întrunite al Forțelor Armate ale Ucrainei. Or, dacă gruparea de forțe a Federației Ruse este formată pe principiul detașării din diferite unități de pe teritoriul Federației Ruse și creării de unități sub formă de batalioane consolidate ca grupare tactică, atunci Forțele Armate ale Ucrainei luptă cu unitățile militare proprii, conform statelor existente. Acest factor este important și influențează direct eficiența acțiunilor de luptă²⁸.

Efectivul Forțelor Armate ale Ucrainei a intrat în luptă bine motivat să-și apere țara, fiind în structura de pace, înainte de mobilizare. În primele acțiuni, Forțele Armate ale Ucrainei au organizat blocarea itinerariilor, ambuscade și distrugerea podurilor. În tactica de luptă s-au folosit rachete antitanc, drone și rachete antiaeriene portabile. Principalul scop în aceste lupte a fost câștigarea timpului pentru desfășurarea mobilizării și pregătirea apărării armatei, punerea în aplicare a apărării teritoriale și a orașelor. Cu toate că în Ucraina există sistemul mixt de completare a armatei, militarii în termen nu sunt implicați în acțiunile de luptă, iar în contextul declarării mobilizării generale încorporarea de primăvară pentru serviciul militar în termen nu a fost efectuată. Toate funcțiile vacante în forțele armate și alte formațiuni militare sunt completate din contul rezerviștilor mobilizați²⁹.

²³ *Decretul Președintelui Ucrainei cu privire la starea de război*, <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (accesat 07.04.2022).

²⁴ *Decretul Președintelui Ucrainei cu privire la mobilizarea generală*, <https://www.president.gov.ua/documents/652022-41653> (accesat 07.04.2022).

²⁵ *Decretul cu privire la utilizarea Forțelor Armate ale Ucrainei și a altor formațiuni militare*, <https://www.president.gov.ua/documents/662022-41657> (accesat 07.04.2022).

²⁶ *Decretul cu privire la punerea în aplicare a Planului de Apărare al Ucrainei și a Planului Consolidat de Apărare Teritorială a Ucrainei*, <https://www.president.gov.ua/documents/702022-41409> (accesat 07.04.2022).

²⁷ *Decretul Președintelui Ucrainei cu privire la crearea Comitetului de apărare*, <https://www.president.gov.ua/documents/722022-41421> (accesat 07.04.2022).

²⁸ *Legea cu privire la Forțele Armate ale Ucrainei*, <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1934-12&p=1297451441185622#Text> (accesat 7.04.2022).

²⁹ Военный призыв на срочную военную службу проводится не будет, <https://ua.interfax.com.ua/news/general/822114.html> (accesat 08.04.2022).

În acest scop au fost planificate patru etape de mobilizare. În primul rând, toți bărbații în vârstă de la 18 la 60 de ani au fost obligați să se prezinte la centrele militare și fie incluși în evidența militară. Nu toți cei luați în evidență au fost supuși mobilizării, ci doar numărul necesar de care au nevoie Forțele Armate ale Ucrainei, în mod consecutiv, pe etape.

- ◇ Prima etapă de mobilizare include foști militari cu vârsta sub 40 de ani, cu experiență de luptă, care au servit în bază de contract sau într-una din etapele precedente de mobilizare.
- ◇ A doua etapă este destinată personalului militar care a servit în armată până în 2014 în serviciul militar în termen sau prin contract.
- ◇ A treia etapă include rezerva de mobilizare și este destinată cetățenilor aflați în evidență militară și care au absolvit studii la catedrele militare ale universităților ca ofițeri de rezervă.
- ◇ A patra etapă include rezerva publică – toți cetățenii care nu au restricții de vârstă și fizice privind recrutarea pentru serviciul militar.

Rezerviștii care au deja experiență militară sunt trimiși imediat în unitățile militare, fără instruire suplimentară de luptă. Cetățenii Ucrainei care nu au experiență militară sunt mobilizați în primul rând pentru pregătire și exerciții speciale cu durata de 7-20 zile din momentul recrutării, în centrele forțelor armate. Termenul de finalizare a studiilor depinde de specialitatea ulterioară a unui cetățean militar³⁰. În același timp, a fost înăspriată responsabilitatea persoanelor ce se eschivează de la evidența militară sau de la mobilizare³¹.

În Estonia există serviciul militar obligatoriu, după satisfacerea căruia toți militarii sunt incluși în rezerva forțelor de apărare, unde se află până la atingerea vârstei de 60 de ani. Până la împlinirea acestei vârste, ei participă la concentrări militare planificate, despre care fiecare rezervist este informat cu 120 de zile până la începerea concentrărilor. La aceste concentrări se desfășoară ședințe de instruire cu scopul menținerii și perfecționării deprinderilor militare. Totodată, cu scopul verificării nivelului de pregătire a mobilizării, se desfășoară periodic concentrări militare suplimentare. Spre exemplu, la concentrările militare OKAS 2019, din luna octombrie, au fost chemați peste 2.200 rezerviști. Termenul de sosire la concentrări este scurt. Începând cu anul 2016, chemarea rezerviștilor la concentrări speciale se efectuează în 24 de ore. Mai mult, pentru rezerviștii care nu au sosit la locul dislocării unității militare în timpul stabilit, se prevede pedeapsă administrativă cu plata unei amenzi de până la 1.200 euro. Înștiințarea rezerviștilor se efectuează în format electronic, prin poșta electronică sau telefon, inclusiv în cazul rezerviștilor aflați în afara Estoniei³². Pe perioada concentrărilor militare, rezerviștii sunt asigurați cu un pachet social corespunzător: soldații primesc 37 de euro, ofițerii inferiori – 40 de euro, iar ofițerii superiori – 50 de euro pe zi³³.

Serviciul militar în rezervă în Georgia este reglementat de legea despre rezerva forțelor de apărare și serviciul militar în rezervă³⁴ – o încercare de a transpune în fapt lecțiile asimilate în urma războiului ruso-georgian din anul 2008. În timpul războiului, sistemul de mobilizare era organizat după principiul sovietic, care s-a discreditat total. În consecință, strategia utilizată în prezent cu persoanele care aderă la rezerva activă implică încheierea unui contract, după care semnatarul se consideră încadrat în serviciul militar. Rezerviștii

³⁰ Мобилизация на Украине, <https://meta.ua/news/society/43732-mobilizatsiya-v-ukraine-kogo-seichas-prizivayut-na-sluzhbu-i-otpravlyayut-li-na-front-bez-podgotovki/> (accesat 08.04.2022).

³¹ Закон Президента Украины об некоторых изменениях законодательства, https://buh.ligazakon.net/ru/news/203086_podpisan-zakon-uzhestochayushchiy-otvetstvennost-za-narusenie-voinskogo-ucheta-i-ukloneniya-ot-mobilizatsii (accesat 08.04.2022).

³² Estonia National Defense Act, passed 11.02.2015, <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/517112015001/consolide> (accesat 14.04.2020).

³³ Для обязательного участия в учениях и сборах военнослужащие запаса Сил обороны Эстонии получили от государства долгожданный подарок, <https://ee.sputniknews.ru/politics/20170928/7314826/kompensatsija-rezervistam-estonija-uvlichena-evro-chas.html> (accesat 14.04.2020).

³⁴ Закон Грузии о резерве Военных Сил и военной резервной службе, <https://matsne.gov.ge/ru/document/download/4102556/0/ru/pdf> (accesat 21.05.2020).

activi sunt obligați să participe la o pregătire specială și la concentrări militare, care nu depășesc 45 de zile pentru un an calendaristic, la chemare urmând să se prezinte în timpul stabilit în unitatea lor și să-și îndeplinească obligațiunile stabilite în contract și prevăzute de lege. Numărul de persoane ce se încadrează în rezerva activă se stabilește de Guvern, la propunerea Ministerului Apărării, rezerviștii fiind chemați cu ajutorul mijloacelor tehnice de comunicații, nu de centrele militare, ci direct de subunitatea unde urmează să fie încadrat fiecare rezervist. Formele și metodele de chemare a rezerviștilor sunt stabilite prin ordinul ministrului apărării. Rezervistul din rezerva activă are un salariu lunar de 20% din salariul pentru gradul militar: în perioada concentrărilor militare acesta se plătește deplin. Astfel, salariul anual mediu al unui rezervist activ este de aproximativ 1.500 de dolari³⁵.

În Israel, serviciul militar în rezervă se bucură de o apreciere specială din partea cetățenilor, iar rezerviștii sunt tratați cu respect. Conform doctrinei militare israeliene, anume rezerviștii reprezintă principala forță combativă a Armatei de Apărare a Israelului. Statul Israel nu-și permite să întrețină și să mențină într-o capacitate ridicată de luptă o armată cu un număr mare de militari. Respectiv, are o armată comparativ mică, dar bine dotată și pregătită, responsabilă de oprirea eventualei agresiuni și înaintări a inamicului până la sosirea forțelor principale ale rezerviștilor. După intrarea în luptă a rezerviștilor, armata desfășoară de obicei contraofensiva. Toate războaiele purtate de Israel au fost câștigate cu sprijinul rezerviștilor.

Conform legislației israeliene, soldatul rezervist poate fi chemat pentru participare la acțiuni de luptă pentru un termen ce nu depășește 25 de zile pe parcursul a trei ani. Pe timp de pace, soldații rezerviști pot fi chemați la concentrări militare pentru un termen de 54 de zile pe parcursul a trei ani. Soldații cu funcții de comandă pot fi chemați pentru 70 de zile, iar ofițerii – pentru 84 de zile. Ca vârstă, soldații se află în rezervă până la 40 de ani, ofițerii – până la 42 de ani; rezerviștii cu specialitățile de medic, tehnician, conducător auto de mașini grele – până la 49 de ani. De obicei, toți bărbații cetățeni israelieni, suplimentar la cei trei ani de serviciu militar obligatoriu, petrec sumar încă doi-trei ani în serviciul militar în rezervă la concentrări militare. Pachetul social îi garantează rezervistului păstrarea locului de muncă și salariul deplin la locul de muncă. Chiar și un rezervist fără loc de muncă primește pe lună peste 2.500 de dolari. Rezerviștii dispun și de facilități la plata creditelor bancare³⁶.

Forțele Armate ale Elveției sunt completate contractual-benevol și obligatoriu, după principiul milițienesc. Istoric, Elveția este o țară sub arme. Orice bărbat elvețian este obligat să facă armata. Serviciul activ durează doar trei luni, însă acest termen este considerat suficient pentru a transforma un tânăr într-un bărbat responsabil, cu aptitudini militare. La încheierea acestui termen, tânărul primește o armă și o uniformă militară, pe care le ia acasă. Periodic, bărbații elvețieni sunt rechemati în armată, pentru a nu uita cunoștințele și abilitățile militare acumulate. Până la 32 de ani, un bărbat elvețian este rechemat în armată de șapte ori, pentru câte trei săptămâni. În următorii zece ani, rezervistul este rechemat încă de trei ori pentru câte două săptămâni, iar în următorii zece – o dată pentru două săptămâni. La împlinirea a 51 de ani, este eliberat oficial de serviciul militar și obligat să întoarcă statului arma și uniforma³⁷. Potențialul de mobilizare al Elveției este de aproximativ 1,5 milioane de persoane cu vârsta cuprinsă între 16 și 49 de ani. La serviciul militar permanent se află aproximativ 20.000 de persoane, iar la declararea mobilizării efectivului armatei poate fi ridicat într-un termen scurt până la 220.000³⁸. Elveția dispune de un sistem excelent de înștiințare a rezerviștilor: pentru lupta cu pandemia COVID-19, a mobilizat în timp de 24 de ore 8.000 de militari, înștiințați prin mesaj de text la telefon (sms)³⁹. În acest context, merită o mențiune aparte necesitatea perfecționării

³⁵ Грузия получила резерв – платный и не очень, <https://www.ekhokavkaza.com/a/29087279.html> (accesat 22.05.2020).

³⁶ Резервисты – главная мощь израильских вооруженных сил, http://nvo.ng.ru/forces/2017-02-10/1_936_rezerv.html (accesat 16.04.2020).

³⁷ Elveția este cel mai militarizat stat din lume, <http://www.cunoastelumea.ro/pare-greu-de-crezut-dar-elvetia-este-cel-mai-militarizat-stat-din-lume-detalii/> (accesat 22.04.2020).

³⁸ Вооруженные силы Швейцарии, <http://warfor.me/vooruzhennyie-silyi-shveitsarii/> (accesat 18.04.2020).

³⁹ Самая масштабная мобилизация в Швейцарии со времен Второй мировой войны, https://www.swissinfo.ch/rus/covid-19_вооруженные-силы-швейцарии-брошены-на-борьбу-с-коронавирусом/45623812 (accesat 22.04.2020).

și adaptării la condițiile contemporane ale dezvoltării tehnologiilor informaționale a modului de evidență și chemare a rezerviștilor. În prezent, în Republica Moldova, chemarea rezerviștilor la concentrări militare sau la mobilizare se efectuează de către centrele militare prin ordin de chemare pe format de hârtie.

Pentru studiul de față prezintă interes modalitatea de asigurare a procesului de mobilizare a forțelor armate armene pe perioada conflictului armat din Karabahul de Munte, care a durat de la 27 septembrie până la 10 noiembrie 2020. Armenia a declarat mobilizarea generală la 27 septembrie, cu stabilirea ordinului de mobilizare pentru ofițeri, plutonieri și soldați în vârstă de până la 55 de ani. Pot fi menționate unele eșecuri ale procesului desfășurat:

1. În a treia zi de război au fost oprite activitățile de mobilizare în zona acțiunilor de luptă din Karabah fiind trimiși în schimb voluntari nepregătiți.
2. Mobilizarea pe teritoriul Armeniei a fost finalizată doar în proporție de 52%, pe teritoriul Karabahului – de 78%. Aceste cifre au fost atinse doar în a 5-a zi de război, deși, conform planului, în acest scop fuseseră alocate 40 de ore. De fapt, mobilizarea planificată a eșuat, atât din cauza contramăsurilor inamicului (la care armata nu reacționa întotdeauna cu flexibilitate), cât și a acțiunilor conducerii politice, care de fapt au împiedicat mobilizarea.
3. Nu a existat o distribuție centralizată a voluntarilor: ei înșiși au ales unde să meargă. Conform planului, în fiecare direcție, trupele au fost completate cu 50% din Artsakh, 50% din Armenia. Au existat probleme pe flancurile din dreapta și din stânga, unde nu a fost posibil să se asigure completarea unităților din prima linie. Karabahul a asigurat completarea acestora într-o proporție de doar 32%. Nici Armenia nu a reușit să atingă obiectivele planificate de completare cu rezerviști. Unitățile de pe prima linie au rămas pe poziții până și-au pierdut eficacitatea luptei, în absența înlocuirii complete a pierderilor. Această situație a fost provocată de particularitățile planificării înainte de război și de calitatea pregătirii pentru război.
4. Încă la începutul războiului, peste 1.500 de militari au dezertat din trupele armene dislocate în zona acțiunilor de luptă, fugind pe teritoriul Armeniei, deoarece li s-au atribuit inițial sarcini greșite.
5. În cele 44 de zile ale războiului, autoritățile armene au dezinformat în mod deliberat societatea armeană, care nu a realizat pe deplin gravitatea situației de pe front. Dezinformarea a depășit de câteva ori volumul standard atestat în caz de război⁴⁰.

Azerbaidjanul a început chemarea rezerviștilor la concentrări militare și reținerea tehnicilor civili de transport pentru interesele armatei încă înainte de începerea conflictului, pe 24 septembrie. Mobilizarea parțială a fost declarată oficial la 28 septembrie 2020, după o zi de la anunțarea în țară a regimului legii marțiale. Conducerea de la Baku nu a considerat necesară declararea mobilizării generale, chiar dacă au existat numeroși voluntari care s-au declarat gata să fie trimiși pe linia de foc a părților. Pentru mobilizare au fost desemnați rezerviștii de categoria întâi, adică soldații, sergenții și plutonierii în vârstă de până la 35 de ani, iar pentru ofițeri, în funcție de gradul militar, până la 50 de ani. Informarea rezerviștilor s-a efectuat prin apel telefonic sau mesaje telefonice (sms)⁴¹.

Astfel, succesul mobilizării depinde de activitatea comisariatelor militare și a structurilor similare acestora. Este necesar să se țină în mod constant evidența cetățenilor care urmează a fi mobilizați. De asemenea, sunt necesare planuri pentru transportarea rezerviștilor la unitățile militare, precum și o muncă bine definită și sincronă a departamentelor de personal ale întreprinderilor și instituțiilor civile și ale comisariatelor militare. În unitățile militare, cetățenii chemați din rezervă trebuie să fie așteptați deja de punctele pregătite și amenajate în care își vor verifica starea de sănătate, se vor îmbrăca, se vor înarma și vor fi distribuiți în plutoanele destinate. Cel puțin o dată pe an, ar trebui efectu-

⁴⁰ Бывший глава Генштаба армии Армении о поражении в Карабахе, <http://новости-армении.ru-an.info/> (accesat 17.05.2021).

⁴¹ В Азербайджане объявили частичную мобилизацию, <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/9566201> (accesat 17.05.2021).

ate exerciții la scară largă pentru a mobiliza unități și subunități independente. Trebuie de asemenea avut în vedere faptul că exercițiile de mobilizare sunt foarte complexe și foarte costisitoare din punct de vedere financiar. Antrenamentele de mobilizare sunt necesare nu numai pentru a îmbunătăți și dezvolta sistemul, dar și pentru a păstra rezerviștii în formă necesară de pregătire⁴².

CONDUCEREA SISTEMULUI DE MOBILIZARE A FORȚELOR ARMATE

Sistemul de mobilizare a forțelor armate este un factor de garanție a suveranității statului și trebuie privit în complex cu procesul de mobilizare a economiei naționale și a teritoriului. Capacitatea de mobilizare a forțelor armate reprezintă un element esențial care determină capacitatea lor de luptă și implică responsabilitatea politică a conducerii statului față de buna asigurare, organizare și pregătire a mobilizării.

În cazul Republicii Moldova, Președintele, care este și Comandantul Suprem al Forțelor Armate, are următoarele atribuții în acest domeniu: exercită conducerea generală a sistemului național de apărare și coordonează activitatea autorităților administrației publice în domeniul apărării naționale; aprobă planul de mobilizare a Forțelor Armate; are un rol de coordonare în acumularea resurselor pentru necesitățile sistemului național de apărare. Parlamentului, ca organ legislativ, îi revin următoarele atribuții: de a declara starea de asediu sau de război; de a declara mobilizarea și demobilizarea. Guvernul, ca organ executiv, coordonează activitatea ministerelor și a altor autorități ale administrației publice pentru realizarea măsurilor de asigurare a capacității de apărare a țării; asigură alocarea și utilizarea, în condițiile legii, a resurselor financiare și materiale necesare organizării, înzestrării și mobilizării Forțelor Armate, întreținerii și pregătirii trupelor, menținerii în stare de operativitate a tehnicii și armamentului, pregătirii pentru mobilizare a economiei naționale; asigură, pe timp de pace, constituirea rezervelor materiale necesare pe timp de război; elaborează și înaintează Parlamentului spre aprobare planul de mobilizare a economiei naționale, stabilește sarcinile ce revin diferitor structuri în conformitate cu acest plan⁴³.

Guvernul coordonează activitățile din domeniul administrativ-militar prin intermediul autorităților administrației publice și organelor administrativ-militare. Conducerea, planificarea și coordonarea activităților ce țin de completarea Forțelor Armate cu resurse umane și tehnico-materiale revine Ministerului Apărării și se realizează în baza cererilor prezentate de Marele Stat-Major al Armatei Naționale. Solicitățile Ministerului Apărării în domeniul pregătirii de mobilizare și al mobilizării sunt executorii pentru toate autoritățile centrale de resort, autoritățile administrației publice locale și instituțiile publice, pentru toți agenții economici și cetățenii Republicii Moldova⁴⁴. Centrele militare sunt structuri administrativ-militare ale Ministerului Apărării care, potrivit prevederilor legislației, realizează concepția de stat privind evidența și completarea Forțelor Armate cu resursele umane și tehnico-materiale necesare pe timp de pace, în caz de mobilizare și pe timp de război, precum și alte măsuri în domeniul administrativ-militar.

Capacitatea și nivelul sistemului de mobilizare a Forțelor Armate este în strânsă conexiune cu activitatea administrativ-militară, care constituie una dintre cele mai importante funcții ale statului și constă în organizarea și desfășurarea măsurilor ce au drept obiectiv pregătirea țării pentru apărare. Aceste acțiuni sunt derulate permanent, cu intensitate ce depinde în mod direct de caracterul pericolului militar sau imperativul lichidării consecințelor calamităților naturale, avariilor tehnogene și catastrofelor.

Principalele aspecte ce țin de activitatea administrativ-militară includ: completarea cu resurse umane și tehnico-materiale a Forțelor Armate, în caz de mobilizare, sau a unor unități ori subunități militare concrete în caz de calamități naturale, avarii tehnogene și catastrofe; evidența militară a resurselor umane (recruți și rezerviști) pe plan local; evidența

resurselor tehnico-materiale rechiziționate și a persoanelor chemate pentru prestări de servicii; repartitia resurselor tehnico-materiale rechiziționate și a persoanelor chemate pentru prestări de servicii; recrutarea tinerilor; încorporarea și repartizarea recruților la unitățile militare; administrarea și planificarea resurselor umane luate în evidență; completarea și asigurarea desfășurării forțelor de apărare teritorială la mobilizare, aducerea lor la gradul de pregătire necesar pentru îndeplinirea sarcinilor stabilite; educația militar-patriotică și pregătirea cetățenilor pentru îndeplinirea serviciului militar; asigurarea drepturilor și garanțiilor sociale ale militarilor care și-au îndeplinit serviciul militar prin contract și au fost trecuți în rezervă sau în retragere și ale membrilor familiilor lor, precum și ale familiilor militarilor care îndeplinesc serviciul militar în termen.

Ministerele și alte autorități administrative centrale sunt responsabile de executarea conformă a măsurilor administrativ-militare atât în propriul lor cadru instituțional, cât și în structurile organizaționale din sfera lor de competență. Asigurarea îndeplinirii acestor măsuri revine conducătorilor structurilor în cauză⁴⁵.

FORMAREA REZERVELOR DE MOBILIZARE – O SARCINĂ STRATEGICĂ A STATULUI

Pentru realizarea acțiunilor prevăzute în planul de mobilizare a Forțelor Armate este necesară nu doar rezerva umană – rezerviștii pregătiți chemați la concentrări speciale sau la mobilizare, – dar și asigurarea rezervelor financiare și materiale. Acumularea rezervelor și gestionarea acestora este o sarcină strategică a statului. În industrie, rezervele de mobilizare includ materiile prime, materialele, semifabricatele, subansamblurile și piesele de completare, utilajele speciale, sculele, aparatele de măsurat, dispozitivele, documentația tehnică și alte materiale necesare pentru fabricarea și repararea tehnicii militare și a armamentului; în transporturi și telecomunicații – materialele necesare pentru restabilirea și menținerea în stare de funcționare a mijloacelor de transport și a telecomunicațiilor ce asigură necesitățile de apărare; în domeniul ocrotirii sănătății – materialele sanitar-farmaceutice consumabile, materiile prime și materialele necesare fabricării produselor farmaceutice, aparatura și instrumentarul medical, precum și alte materiale ce asigură buna funcționare a instituțiilor medicale existente și a celor înființate pe timp de război; în domeniul comerțului – produsele alimentare și mărfurile industriale necesare asigurării nevoilor Forțelor Armate și ale populației; în domeniul agriculturii și industriei prelucrătoare – materiile prime agricole, preparatele pentru protecția plantelor și animalelor. Rezervele materiale de stat și de mobilizare sunt asigurate în conformitate cu planul pentru mobilizarea economiei naționale și cu algoritmul actualizat de calcul și completare a rezervei de stat, ținând cont de necesitățile reale ale instituțiilor implicate în procesul de mobilizare. În conformitate cu necesitățile și prioritățile stabilite la nivel de stat, sunt întreprinse acțiuni menite să contribuie la sporirea graduală a volumului de rezerve naționale.

Pe timp de pace, stocurile intangibile ale rezervelor materiale de stat se consideră rezerve de mobilizare. La declararea mobilizării, toate rezervele materiale de stat devin rezerve de mobilizare. Volumul acestora este stabilit și precizat anual de către Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării în funcție de necesitățile sistemului național de apărare. Sarcinile ce revin autorităților administrației publice și agenților economici în ceea ce ține de crearea, păstrarea, îmbospătarea și folosirea rezervelor de mobilizare sunt stabilite de asemenea de către Guvern. Rezervele de mobilizare, în baza unei hotărâri de guvern în acest sens, pot fi folosite, cu restabilirea lor ulterioară, pentru lichidarea consecințelor calamităților naturale, ale avariilor tehnogene și ale catastrofelor⁴⁶. O altă categorie de rezerve materiale sunt rezervele materiale de stat – un fond special de bunuri materiale, constituit în scopul de a interveni operativ pentru asigurarea funcționării stabile a economiei naționale, pentru protecția populației în situații excepționale deter-

⁴² Как и почему развалилась оборона Нагорного Карабаха, în https://nvo.ng.ru/wars/2020-11-26/8_1119_karabakh.html (accesat 17.05.2021).

⁴³ Legea nr. 345 din 25.07.2003 cu privire la apărarea națională, în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 200-203, 2003, art. 775.

⁴⁴ Legea nr. 1192/2002 privind pregătirea de mobilizare și mobilizare, în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 124-125, 2002, art. 987.

⁴⁵ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 77/2001 pentru aprobarea Regulamentului privind activitatea administrativ-militară și efectivul limită al organelor administrative-militare, în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 14-15, 2001, art. 113.

⁴⁶ Legea nr. 1192 din 04.07.2002 privind pregătirea de mobilizare și mobilizarea, în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 124-125, 2002, art. 987.

minate de calamități naturale, epidemii, epizootii, accidente industriale, fenomene sociale sau economice negative, conjuncturi externe în caz de asediu și de război, precum și în scopul acordării de ajutor umanitar.

Administrarea, coordonarea și exercitarea controlului în domeniul rezervelor materiale ale statului și rezervelor de mobilizare sunt efectuate de către Agenția Rezerve Materiale, responsabilă de implementarea politicilor în domeniul rezervelor materiale de stat și rezervelor de mobilizare⁴⁷. Gestionarea pandemiei COVID-19, deschiderea *Centrului de triere a persoanelor suspecte de infecția COVID-19*, reprofilarea unor spitale a demonstrat necesitatea revizuirii nomenclatorului bunurilor materiale din rezervele materiale ale statului, nivelurilor maxime și celor intangibile ale stocurilor, inclusiv celor destinate apărării naționale. Această cerință este justificată și de implicarea Republicii Moldova în primirea refugiaților din Ucraina, ca rezultat al războiului declanșat de Federația Rusă la 24 februarie 2022. În acest scop au fost create mai multe centre temporare de plasament pentru refugiați⁴⁸.

Resursele materiale, de armament și tehnică trebuie stocate încă pe timp de pace. Adunarea lor nu poate fi asigurată instantaneu, cu atât mai mult că, în cazul amenințărilor la adresa suveranității statului, timpul pentru achiziționarea resurselor materiale necesare va fi, cel mai probabil, insuficient.

Drept exemplu servește achiziționarea de către Republica Moldova, în regim prioritar, în timpul luptei cu pandemia COVID-19, a vaccinurilor pentru inocularea împotriva acestui virus. Centrul pentru Achiziții Publice Centralizate în Sănătate anunțase la 18 martie licitația pentru achiziționarea a 400.000 doze de vaccin anti-COVID-19. Primul lot de 100.000 doze (vaccinul *CoronaVac* din Republica Populară Chineză) a fost recepționat la 27 aprilie⁴⁹. Această achiziționare a durat 41 de zile. Or, conflictul din Karabahul de Munte din 2020, un conflict armat desfășurat între forțele armate azere și cele armenice, a durat 44 de zile (27 septembrie - 10 noiembrie), timp în care Azerbaidjanul și-a atins scopurile stabilite. Ambele părți au recurs la declararea mobilizării și introducerea legii marțiale, dar acțiunile militare s-au desfășurat doar cu utilizarea rezervelor materiale și tehnice deja existente și menținute în statele unităților militare ale părților, precum și a rezervelor armatelor, pregătite și menținute din timp. Pe perioada acțiunilor militare, părțile n-au primit asistență materială, armament și tehnică de luptă din partea altor state, chiar dacă unele tipuri de asistență au fost acordate înainte de începerea acestor acțiuni.

La 24 februarie 2022, armata Ucrainei a început acțiunile de luptă de apărare împotriva invaziei armatei Federației Ruse, utilizând de asemenea rezervele de mobilizare existente la acel moment. Primele zile ale războiului au fost hotărâtoare pentru a opri armata rusă, a trece organizat la apărarea națională și a solicita susținerea comunității internaționale. Ucraina a primit reacții de aprobare la apelul ei internațional de a fi susținută cu tehnică și armament pentru a se putea apăra abia la 26 februarie⁵⁰. Sunt comparabile și termenele primelor decizii de asistență externă privind livrarea de armament și logistică pentru armata ucraineană, care au început să vină după decizia Adunării Generale ONU din data de 2 martie 2022, unde s-a votat cu o largă majoritate o rezoluție prin care s-a condamnat invazia rusă în Ucraina și s-a cerut retragerea imediată a trupelor militare ale Moscovei din țara vecină. Această decizie a fost posibilă abia în a șaptea zi de război.

Luând în calcul aceste situații, unul dintre obiectivele planului de dezvoltare a armatei pentru anul 2022 își confirmă valoarea. Este vorba de punctul ce prevede actualizarea normelor de calcul privind completarea stocurilor militare; revizuirea și completarea stocurilor Forțelor Armate; îmbunătățirea și eficientizarea mecanismelor de control și evidență a stocurilor militare⁵¹.

⁴⁷ *Legea nr. 589 din 22.09.1995 privind rezervele material de stat și de mobilizare*, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 11-12, 1996, art. 114.

⁴⁸ *78 de centre temporare de plasament pentru refugiați au fost deschise în Republica Moldova*, <https://cancelaria.gov.md/ro/content/78-de-centre-temporare-de-plasament-pentru-refugiati-au-fost-deschise-republica-moldova> (accesat 16.03.2022).

⁴⁹ *Nota informativă privind achiziționarea vaccinului CoronaVac*, <https://capcs.md/bez-rubriki/nota-informativa-privind-achizitionarea-vaccinului-coronavac/> (accesat 28.04.2021).

⁵⁰ Белый дом опубликовал решение об оружии и помощи на 600 млн долларов для Украины, <https://www.epravda.com.ua/rus/news/2022/02/26/682806/> (accesat 16.03.2022).

⁵¹ *Hotărârea Guvernului nr. 961/2018 cu privire la aprobarea Strategiei militare și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia pentru anii 2018-2022*, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 410-415, 2018, art. 1110.

Trebuie să menționăm că, în afară de stocurile materiale, de armament și de tehnică pregătite din timp pentru mobilizarea Forțelor Armate, pot fi desfășurate rechiziții de bunuri. *Rechiziția de bunuri* este o măsură excepțională prin care autoritățile administrației publice împuternicite prin lege obligă instituțiile publice, agenții economici, precum și cetățenii la cedarea temporară a unor bunuri mobile sau imobile, în condițiile legii. Bunurile rechiziționate sunt puse la dispoziția forțelor destinate apărării naționale sau a autorităților publice, la declararea mobilizării, a stării de război, a stării de asediu sau de urgență, precum și în caz de concentrări militare, exerciții sau antrenamente de mobilizare ori pentru prevenirea, localizarea sau înlăturarea consecințelor calamităților naturale, ale avariilor tehnogene și ale catastrofelor. Bunurile consumptibile și cele perisabile pot fi rechiziționate definitiv, cu plata despăgubirilor prevăzută de lege. Rechiziționarea de bunuri și chemarea cetățenilor pentru prestări de servicii se dispune: la declararea mobilizării sau a stării de război – printr-o hotărâre a Parlamentului sau printr-un decret al Președintelui Republicii Moldova; la declararea stării de asediu sau de urgență – printr-o hotărâre a Parlamentului; în caz de concentrări militare, exerciții sau antrenamente de mobilizare – printr-o hotărâre de guvern; în caz de prevenire, localizare sau înlăturare a consecințelor calamităților naturale, avariilor tehnogene și catastrofelor – prin hotărâre de guvern. Materialele și mijloacele care pot fi rechiziționate includ următoarele categorii: mijloace de transport; sisteme, instalații și tehnică de aerodrom, de comunicații și telecomunicații; surse de alimentare energetică; tehnică de calcul; utilaje și materiale tipografice, tehnică și materiale topografice și de construcție; carburanți și lubrifianți, utilaje pentru transportul și depozitarea acestora; utilaje și materiale pentru dotarea atelierelor de reparații; clădiri; terenuri; articole de echipament și de protecție; alimente și utilaje pentru prepararea și transportarea hranei; animale; furaje; tehnică, aparatură și materiale sanitar-veterinare⁵².

În scopul elaborării mecanismului de aplicare și funcționare a *Legii nr. 1384/2002 cu privire la rechizițiile de bunuri și prestările de servicii în interes public*, guvernul a aprobat un regulament, care prevede modalitățile de îndeplinire a obligațiilor legale și executare a unor lucrări de către agenții economici, instituțiile publice, cetățeni, comisiile de rechiziții și autoritățile militare abilitate să efectueze rechiziții și să cheme cetățenii pentru prestări de servicii în interes public la declararea mobilizării, a stării de asediu sau de urgență, în caz de concentrări militare, exerciții și antrenamente de mobilizare, pentru prevenirea, localizarea sau înlăturarea consecințelor calamităților naturale, avariilor tehnogene și catastrofelor, precum și în timpul acestor situații⁵³.

Totuși, Forțele Armate nu au experiență de organizare a rechizițiilor. Nu au experiență necesară nici comisia centrală de rechiziții și nici comisiile mixte de rechiziții din unitățile administrativ-teritoriale, care au fost instituite pentru a stabili cantitățile bunurilor rechiziționabile; prețurile acestora; tarifele pentru prestările de servicii și pentru soluționarea diverselor litigii ce țin de efectuarea rechizițiilor; a perfecționa baza normativă care să asigure din punct de vedere legislativ procedura respectivă; a elabora nomenclatorul bunurilor rechiziționabile, stabilind prețuri pentru aceste bunuri și tarife, pentru prestările de servicii unitare pe întreaga țară.

Deși nu a fost pus în aplicare pentru asigurarea luptei desfășurate cu pandemia COVID-19, mecanismul rechizițiilor rămâne un instrument important în asigurarea securității cetățenilor și statului și urmează a fi ajustat la cerințele timpului. Acțiunile planificate și organizate în acest scop de Comisia centrală de rechiziții din România pot servi drept exemplu în acest sens⁵⁴. În Decretul Președintelui României privind instituirea stării de urgență pe teritoriul României, rechiziția unităților de producție, de materiale și echipamente necesare combaterii epidemiei COVID-19 a figurat ca una din măsurile de primă

⁵² *Legea nr. 1384/2002 cu privire la rechizițiile de bunuri și prestările de servicii în interes public*, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=29743&lang=ro (accesat 14.04.2021).

⁵³ *Hotărârea Guvernului nr. 283/2005 despre aprobarea Regulamentului cu privire la rechizițiile de bunuri și prestările de servicii în interes public*, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=74233&lang=ro (accesat 14.04.2021).

⁵⁴ *Hotărârea nr. 2 din 26 martie 2019 privind aprobarea Listei cu prețurile principalelor bunuri consumptibile rechiziționabile, necesare estimării fondurilor folosite la plata despăgubirilor acestora, valabile pe anul 2019*, <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocument/212680> (accesat 12.05.2021).

urgență cu aplicabilitate directă. Autoritățile cu atribuții în acest domeniu au fost împu-ternicite să pregătească și să efectueze rechiziții de bunuri și să cheme persoane fizice pentru prestări de servicii în interes public, în scopul rezolvării problemelor materiale de orice natură și asigurării forței de muncă⁵⁵.

Pandemia COVID-19 a pus la încercare sistemul de pregătire a armatei și rezervei în mai multe state, prin implicarea rezerviștilor în alte acțiuni decât cele de luptă, pentru a ajuta populația. Pentru prima dată după cel de-al Doilea Război Mondial statele euro-pene au recurs la mobilizarea de rezerviști, implicați în acțiuni concrete de susținere a populației. Acțiunile militare din Georgia, Karabahul de Munte, Ucraina au evidențiat și mai mult aceste aspecte.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

Pentru a face față unor provocări la adresa securității, ordinii constituționale, pentru a asigura protecția populației în situații excepționale determinate de calamități naturale, epidemii, epizootii, accidente industriale, fenomene sociale sau economice, conjuncturi externe este nevoie de un efort consolidat al autorităților centrale, locale și al cetățenilor ca parte a unui sistem de mobilizare planificat, organizat și asigurat multilateral.

1. Sistemul de mobilizare a forțelor armate este un factor de garanție a suveranității statului și trebuie privit în complex cu procesele de mobilizare a economiei naționale și a teritoriului. Pentru garantarea securității și suveranității statului este imperativă reconsiderarea sistemului de mobilizare a forțelor armate, atât sub aspectul planificării și asigurării cu resurse umane pregătite, cât și sub cel al resurselor materiale și financiare. De asemenea, este necesară adoptarea unei legi privind statutul rezerviștilor voluntari, care să corespundă cerințelor actuale de securitate sau dezvoltarea acestui aspect în *Legea nr. 1244/2002 cu privire la rezerva Forțelor Armate*.
2. Funcționalitatea sistemului național de securitate nu se poate realiza decât printr-o abordare integrată, în etape succesive de consultare instituțională, proces decizional, punere în practică și evaluare periodică. Urmează să fie definit rolul esențial în asigurarea funcționalității sistemului de securitate al Consiliului Suprem de Securitate și să fie pregătită premisa pentru îmbunătățirea lui.

În Republica Moldova, *Legea nr. 212 cu privire la regimul stării de urgență, de asediu și de război* prevede că, la instituirea stării de asediu, în scopul planificării, organizării și coordonării activității de apărare a țării și asigurării securității statului, Consiliul Suprem de Securitate se transformă în Consiliul Suprem de Apărare, în temeiul unui decret emis de Președintele Republicii Moldova. Or, Consiliul Suprem de Apărare nu are prevăzută competența de punere în aplicare a *Planului de apărare și a Planului consolidat de apărare teritorială*.

Conform *Legii nr. 345 cu privire la apărarea națională*, pe timp de pace și pe timp de război, conducerea Forțelor Armate revine Comandamentului Suprem al Forțelor Armate, în frunte cu Președintele Republicii Moldova – Comandantul Suprem al Forțelor Armate. Întru îndeplinirea atribuțiilor sale, Comandantul Suprem al Forțelor Armate emite ordine și directive, obligatorii pentru întreg efectivul acestora. În componența Comandamentului Suprem intră, de asemenea, ministrul apărării, șeful Marelui Stat-Major al armatei naționale, comandantul Inspectoratului general de carabinieri. Analizând însă componența nominală a Comitetului de Apărare al Ucrainei și a Consiliului Suprem de Securitate putem concluziona că în Consiliul Suprem de Apărare, la crearea acestuia, trebuie incluse și persoane de prim rang din conducerea armatei naționale, inspectoratului general de poliție, trupelor de carabinieri, poliției de frontieră, inspectoratului situații de urgență, alte persoane de conducere din instituțiile de forță.

⁵⁵ Decretul Președintelui României privind instituirea stării de urgență pe teritoriul României, publicat în Monitorul Oficial în data de 16 martie 2020, <https://www.monitoruloficial.ro/Monitorul-Oficial--PI--212--2020.html> (accesat 08.04.2021).

3. La 24 februarie 2022, pentru prima dată în istoria post-independentă, Parlamentul Republicii Moldova a declarat, prin hotărârea nr. 41, starea de urgență pe întreg teritoriul țării pe un termen de 60 de zile, invocând situația legată de securitatea regională și pericolul la adresa securității Republicii Moldova. Prin această hotărâre, Parlamentul a împuternicit Comisia pentru Situații Excepționale a Republicii Moldova să emită dispoziții orientate spre gestionarea situației. Comisia nu are însă atribuții în ceea ce ține de pregătirea și conducerea instituțiilor de forță pentru asigurarea securității naționale. Este evident că situațiile ce implică pericole la adresa securității se gestionează prin competența Consiliului Suprem de Apărare, care trebuie creat nu doar la declararea stării de asediu, ci și la declararea stării de urgență în contextul problemelor ce țin de securitatea regională și pericolul la adresa securității Republicii Moldova. În acest context, este necesară perfecționarea legii privind regimul stării de urgență, de asediu și de război.

Pentru a face față noilor provocări ale mediului de securitate este necesar un arsenal mai larg de mecanisme și un sistem unic al conducerii și coordonării eforturilor depuse de toate structurile cu atribuții în domeniul securității și apărării naționale la instituirea stării de urgență în cazul existenței unui pericol pentru securitatea națională sau ordinea constituțională. La moment, este prevăzută doar examinarea planurilor de interacțiune între Ministerul Apărării, Ministerul Afacerilor Interne, Serviciul de Informații și Securitate de către Consiliul Suprem de Securitate, dar acest fapt este insuficient și se recomandă dezvoltarea mai largă și detaliată în legislația națională a recomandărilor în acest sens.

4. Resursele umane reprezintă componenta principală a sistemului de apărare. Este necesar să se mențină în continuare sistemul mixt de completare a Forțelor Armate (atât cu militari în termen, cât și cu militari angajați în bază de contract). Legislația națională nu limitează proporția acestora, permițând profesionalizarea lor treptată. *Strategia națională de apărare* urmează a fi revizuită, fiind necesară și accentuarea în textul ei a poziției expuse în acest studiu. Prezența militarilor în termen și a celor angajați în bază de contract în structura Forțelor Armate reprezintă actualmente principala modalitate prin care Republica Moldova își poate pregăti cetățenii pentru apărarea Patriei și poate crea rezerva Forțelor Armate. La fel de important este și faptul că această modalitate păstrează funcțională interacțiunea dintre cetățean, autoritățile publice locale și forțele armate. În perspectivă, profesionalizarea armatei poate fi examinată doar prin prisma existenței unor condiții externe/interne favorabile, a susținerii politice largi pentru această transformare, a unei asigurări multilaterale a procesului, precum și lansării sistemului de serviciu militar în rezervă voluntar.

Din această perspectivă se recomandă și revizuirea sistemului național de protecție socială a rezerviștilor, cu stabilirea unor plăți compensatorii, asigurarea garanțiilor la locul de muncă de bază etc. Or, unele state fac eforturi considerabile pentru a sprijini moral statutul rezerviștilor și a promova o imagine pozitivă a acestora în societate. În România, de exemplu, a fost instituită în acest scop *Ziua Rezervistului Militar*, celebrată la 31 mai; în Ucraina – *Ziua Rezervistului Ucrainei*, celebrată la 18 mai; în Israel – o celebrare similară, tot primăvara, ziua fiind concretizată în fiecare an conform calendarului iudaic. În aceste țări se remarcă o abordare suficient de largă a esenței patriotismului și culturii de securitate, care vizează nu doar tineretul premilitar, cum se poziționează adesea educația patriotică, dar și cetățeni de toate vârstele, inclusiv segmentul rezerviștilor și potențialilor rezerviști.

5. În plan național, strategiile de securitate indică un efort comun, ce implică atât instituții militare, cât și civile, și, nu în ultimul rând, cetățenii înșiși, pe a căror responsabilizare se pot baza structurile statului. Este nevoie de o cultură puternică de securitate, promovată în mod susținut în rândul populației și al decidenților politici, pentru formarea și consolidarea cunoștințelor și a informațiilor referitoare la valorile și necesitățile naționale de securitate, a căror cunoaștere atrage dezvoltarea și promovarea unor comportamente necesare atât apărării individuale, cât și apărării Republicii Moldova în fața pericolelor interne sau externe. Prin cultivarea acestora, se poate crea o înțelegere socială corectă a sensului art. 57 al Constituției, care afirmă că apărarea Patriei este un drept și o datorie sfântă a fiecărui cetățean.

RĂZBOIUL COGNITIV - RISC ȘI AMENINȚARE LA ADRESA SECURITĂȚII ȘI APĂRĂRII NAȚIONALE

Cognitive Warfare - Risk and Threat to National Security and Defense

Aurel Fondos, director adjunct,
Agenția pentru Știință și Memorie Militară

ABSTRACT. This article addresses the basic principles of cognitive warfare, estimating the effects of risk to national security and defense. The form of armed conflict is described in terms of a dynamic role of the international security environment, marked by instability, risks and threats, violent actions, which trigger changes in the model of modern military actions. The origins and evolution of cognitive warfare are examined, noting that technological advances have given rise to electronic warfare and, later, cyberwarfare. The evolution of conventional, unconventional, hybrid and cognitive conflicts is reviewed. The analysis of this type of war is given through the prism of the methods of influencing the conscience of a person without forced intervention (with violent means). The relevant element of the article is the treatment of the problem as a risk factor and leads to the need to increase the resilience of the national security and defense system, identification and knowledge of the strategic security environment and the politico-military situation, integrated management of risk, threats and vulnerabilities, adequate needs to respond to current and future challenges and threats to prepare the country's security and defense system.

KEYWORDS: Cognitive Warfare; Security and Defense; Conventional Conflict; Hybrid Warfare; Resilience

Războiul modern depinde în mare măsură de ceea ce unii numesc „sfera informațională”, adică domeniul în care se poate exercita „influența”. Aceasta este lumea știrilor false, a dezinformării organizate, erodarea constantă a moralului publicului, precum și a unor acțiuni clar direcționate ce vizează realizări specifice. Asta este atât de evident și real încât face parte deja de câteva decenii din doctrina unora dintre adversarii noștri! Și i-am văzut eficiența în timpul crizelor din Ucraina și Crimeea... de fapt, în toate crizele recente, cu atât mai mult în campaniile de influență personalizate de pe rețelele sociale, finanțate din exterior, care afectează toate alegerile democratice!

INTRODUCERE

Evoluția și transformările recente în câmpul securității internaționale și regionale din vecinătatea Republicii Moldova sunt marcate de instabilitate la nivel global. La această constatare ne conduc invazia Federației Ruse în Ucraina, existența unor divergențe în ceea ce ține de aplicarea setului de valori și principii adoptat în comun în cadrul diferitor instituții internaționale, formele de separatism politic și teritorial care sunt cultivate în regiune, tentativele de scindare a societăților și statelor pe criterii etnice, religioase, lingvistice și culturale, conflictele armate, crizele economice, apariția de tensiuni în contextul deciziilor privind tranzitul și distribuirea resurselor energetice. Diferite state și organizații aplică instrumente de intervenție politică, militară și informațională, accentuând astfel percepția că actorii internaționali sunt interesați de reconfigurarea structurilor de securitate prin trasarea unor noi zone de influență. Respectiv, se atenuază delimitările dintre dimensiunea externă și cea internă, cea militară și cea non-militară. Factorii enumerați favorizează manifestarea unor fenomene transfrontaliere impredictibile, care generează amenințări și riscuri de ordin militar, de tip hibrid și cognitiv. Ritmul rapid al schimbărilor din mediul contemporan, proliferarea războaielor convenționale și hibride care urmăresc consolidarea influenței geopolitice a marilor puteri și a puterilor regionale, riscurile de natură militară, amenințările asimetrice și cognitive influențează în mod direct stabilitatea și securitatea statelor. Problemele și tensiunile ce apar frecvent în contextul dezvoltării social-economice, accelerării cursei înarmărilor și intensificării competiției interstatale sporesc riscul apariției conflictelor și tensiunilor de diferită natură și complexitate.

Pe parcursul ultimilor ani, urmărim un proces de subminare a credibilității și funcționalității acordurilor privind dezarmarea și controlul armamentelor. Acțiunile întreprinse de anu-

¹ A. Cole, H. Le Guyader, Cognitive a 6th Domain of Operations? The speech that never was, <https://www.innovation-hub-act.org/sites/default/files/2021-04/ENG>

mite state, care depășesc cadrul dreptului internațional sau denotă o abordare selectivă a acestuia, au implicații negative asupra sistemului de cooperare internațională, subminează standardele coexistenței pașnice, constituie surse de conflict și tensiuni atât la nivel național, cât și interstatal. Un alt factor esențial în acest context este dezvoltarea tehnologiilor informaționale și de comunicații, aplicate direct în crearea unor domenii inovative de operare militară. Pe acest fundal, au apărut fenomene noi, ce implică atât actori neguvernamentali, cât și guvernamentali și perturbă funcționarea instituțiilor, statelor și a societății: crima cibernetică, terorismul cibernetic, spionajul cibernetic, atacurile cibernetice transfrontaliere asupra sistemelor informaționale, serviciilor și rețelelor de comunicații electronice, inclusiv la adresa infrastructurii informaționale critice, economia digitală tenebră.

Tendențele enumerate mai sus și reacțiile la ele au un impact direct asupra securității și apărării naționale. Documentele de politici în aceste domenii precizează și cataloghează amenințările, riscurile și vulnerabilitățile actuale. Ansamblul de amenințări și riscuri identificate în urma analizei mediului strategic de securitate sunt bine reflectate în *Strategia națională de apărare*². Pct. 7-9 ale acesteia se referă la evenimentele din ultimele decenii, care demonstrează că mediul de securitate internațional este, prin natura sa, unul dinamic și complex, caracterizat prin volatilitate și imprevizibilitate. Transformarea mediului internațional de securitate conduce la o nouă distribuție globală a puterii, atât în cadrul comunității internaționale, cât și între state și actori non-statali, având consecințe de ordin politic, economic, militar, informațional, social, etnic și cultural, conducând inclusiv la conflicte armate.

Prin poziționarea ei geografică, Republica Moldova este parte integrantă a arhitecturii de securitate a bazinului Mării Negre – zonă de interes pentru un șir de actori regionali și internaționali puternici. Securitatea în această zonă este influențată de existența *axei de conflicte înghețate* (regiunile Transnistria, Osetia de Sud și Abhazia), precum și de războiul din Ucraina. Prin prisma aspirațiilor de integrare în spațiul cultural, economic și social european, Republica Moldova urmează să consolideze, să dezvolte și să modernizeze sistemul național de securitate și apărare, ținând cont de evoluțiile mediului de securitate. Totodată, se mențin amenințările și riscurile de ordin militar, indicate în *Strategia militară*³, prevăzute la pct. 7, 8 și 9.

Pe agenda securității statelor lumii persistă referirea la amenințările asimetrice, inclusiv cele hibride. Cu toate acestea, amenințările militare convenționale nu și-au pierdut din importanță, deși sunt mai puțin pronunțate și au devenit interconectate cu alte tipuri de amenințări. Componenta militară rămâne actuală atât din cauza posibilității izbucnirii unui conflict armat convențional, cât și din motivul necesității de a contracara tacticile și metodele asimetrice folosite de unii actori statali și non-statali.

Privit la nivel global, într-un orizont de timp mediu și lung, climatul de securitate va continua să fie marcat de concurența diverșilor actori statali și/sau non-statali. Această competiție are un caracter multidimensional, predominând instrumentele puterii economice, militare, diplomatice și informaționale. În contextul dat, probabil, unii actori importanți își vor păstra și consolida pozițiile deținute, iar statutul altora va decădea. În cazul unor schimbări de acest tip, nu poate fi exclusă posibilitatea izbucnirii unor conflicte, inclusiv de ordin militar, care vor pune în pericol securitatea regională și internațională.

La nivel regional, persistă tensiuni între unii actori din arealul Mării Negre, care tind să readucă pe continentul european practica utilizării forței armate sau a amenințărilor cu utilizarea acesteia ca metodă de soluționare a diferendelor internaționale. Este probabil ca aceste tensiuni să se desfășoare pe fondul unei posibile scăderi a credibilității și capacității de soluționare a conflictelor cu caracter internațional de către principalele organizații globale și regionale de securitate.

Tot în acest context, apreciem faptul că schimbările de paradigmă vizează atât componenta cognitivă, prin transformarea și adaptarea acesteia la noile condiții, cât și identificarea tendințelor de evoluție și diversificare a conflictelor în mediul multidimensional de securitate⁴.

² *Strategia națională de apărare*, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr.285-294/441 (3 august), 2018, art.7, 8, 9.

³ *Strategia militară*, în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 410-415/1110 din 2 noiembrie 2018, art. 4, 94, pp. 2-3.

⁴ I. Mitulețu, *Schimbări de paradigmă în abordarea conflictului (Changing Paradigms in Conflict Approach)*, în *Revista Academiei de Științe ale Securității Naționale*, nr. 1, 2018, pp. 44-45.

O condiție de succes în abordarea conflictualității la etapa actuală și în viitor vizează capacitatea structurilor de conducere politică, politico-militară și militară de a sesiza schimbările produse în acest domeniu, de a se adapta noilor condiții și de a manifesta flexibilitate în formularea unor opțiuni care să ofere răspunsul interinstituțional adecvat în raport cu provocările din mediul internațional de securitate.

Se impune concluzia că, în ultimul timp, mediul internațional de securitate s-a caracterizat prin apariția, evoluția și/sau suprapunerea unei întregi game de pericole și amenințări, aspectul militar având un rol dominant în multe dintre ele. Momentele expuse sunt evidențiate prin noi caracteristici ale conflictelor militare, folosirea pe scară largă a tehnologiei supra-performante de luptă și atingerea obiectivelor politico-militare.

Conflictele militare de nouă generație constituie una dintre preocupările *Strategiei naționale de apărare* și a *Strategiei militare*. Combinarea atacului convențional, cibernetic, informațional și a operațiunilor psihologice și de insurgență creează confuzie, diminuează abilitățile de luare a deciziilor și destabilizează societatea civilă.

În articolul de față, ne propunem examinarea câtorva aspecte ale acestor fenomene. În primul rând, vom trece în revistă originea războiului. În al doilea rând, vom prezenta conceptul de *război cognitiv*, realitățile și perspectivele acestuia. În al treilea rând, vom investiga consecințele distructive ale războiului cognitiv asupra societății și sistemului de guvernare. În cele din urmă, vom descrie reziliența națională la amenințările războiului cognitiv.

Înainte de a discuta conceptul integrator al războiului, este necesară înțelegerea schimbărilor fundamentale ce au loc în domeniul științei și tehnicii, în special dezvoltarea multidimensională a tehnologiei informațiilor, cu un impact imediat și în domeniul militar, manifestată prin schimbările calitative profunde în afacerile militare, în gândirea militară actuală, prin apariția unor noi concepte de purtare a războiului, modificarea rapidă a strategiilor, tacticilor, tehnicilor, procedurilor și metodelor de desfășurare a acțiunilor militare. Concomitent, rețelele sociale, de știri, algoritmi de automatizare, inteligența artificială, protejarea sănătății mintale și, poate, chiar și schimbarea fiziologiei vor evolua, cel mai probabil, în mod rapid și imposibil de anticipat. Toate acestea lucrează pentru a ne face mai conectați, bazați pe date și respectiv mai curioși. Viitorul va deveni astfel o nouă eră provocatoare a interacțiunii umane. Cu toate acestea, drumurile din mintea noastră nu sunt străzi cu sens unic. Primind informații, oamenii oferă simultan informații și date. În acest sens, liniile simple de coduri vor putea într-o zi să identifice și să descrie totul despre noi: obiceiurile noastre, prietenii, credințele, culturile, preferințele și chiar viciile noastre. Pentru prima dată, războiul nu se va ocupa de corpurile fizice. În schimb, se va ocupa de mințile expuse. Aceasta este o nouă modalitate de purtare a războiului pe care mai mulți savanți din centre de știință internaționale (*think tanks*) au numit-o *război cognitiv*.

ORIGINEA CONFLICTELOR ARMATE MODERNE

Pentru a înțelege în mod adecvat natura războiului/conflictului armat, este necesară o abordare multilaterală. În acest sens, războiul/conflictul armat reprezintă punctul culminant al unei crize, fiind forma spre care evoluează diferite situații conflictuale într-un mediu politic, economic, social și militar – intern și internațional – complex, contradictoriu și tensionat. Problemele nerezolvate și evoluțiile haotice imprevizibile riscă să conducă la agravări ale conflictelor deja existente. Un alt factor ține de experiențele generațiilor succesive, care confirmă că războiul viitorului poate să aibă o formă diferită de cea cu care a fost familiară generația precedentă. Desigur, o abordare strict generaționistă este insuficientă, dar ea poate facilita înțelegerea evoluției conceptului de război/conflict armat, a gradului de evoluție a societății, prin prisma provocărilor și amenințărilor la adresa securității statului și a felului în care sunt ele percepute de generații diferite. Respectiv, cunoașterea fenomenelor din câmpul războiului/ostilităților/conflictelor armate contribuie la formarea unei înțelegeri mai adecvate a prezentului și a posibilității de a anticipa aspecte ale viitorului. Or, după cum arată studiul războiului de tip nou, conflictele militare de ultimă generație au devenit provocări distincte ale prezentului și viitorului.

O perspectivă istorică poate sistematiza trăsăturile specifice ale diferitor forme de război/conflict armat, în funcție de natura provocărilor, actorii implicați, amploarea, intensitatea, caracteristicile și fizionomia acestora. Fiecare perioadă istorică este caracterizată prin tipuri specifice de război, iar în studiul de față vom pune accentul pe tipurile de războaie recente (moderne), care pot fi clasificate în câteva categorii: război convențional, război neconvențional, război informațional, război hibrid și război cognitiv. Pentru a determina trăsăturile de bază ale războiului cognitiv, va fi utilă și descrierea celorlalte tipuri de război prezente în contemporaneitate, dat fiind că fiecare dintre aceste tipuri include elemente formative, ce creează multilateralitatea și flexibilitatea componentei revoluționare a fenomenului războiului cognitiv.

RĂZBOIUL CONVENȚIONAL reprezintă o formă de război cu utilizarea unor forțe cunoscute, acțiuni de luptă clasice, formațiuni, tehnică de luptă și armamente convenționale, cu aplicarea doar a mijloacele clasice de luptă, fără a folosi armele de distrugere în masă. Obiectivul de bază al războiului convențional îl reprezintă nimicirea capacității și voinței de luptă a adversarului, concomitent cu distrugerea potențialului militar și posibilității acestuia de a continua acțiunile de luptă.

RĂZBOIUL NECONVENȚIONAL se caracterizează prin desfășurarea acțiunilor militare cu utilizarea armelor neconvenționale, cu procedee tactice diverse (raid, insurgență, terorism), întrebuintarea forțelor armate în alte acțiuni decât cele militare împreună cu populația civilă, forțele politice etc. La nivel strategic, poate fi luată în calcul și utilizarea armelor de distrugere în masă – nucleare, biologice sau chimice.

RĂZBOIUL INFORMAȚIONAL include operațiunile digitale, cibernetice și psihologice desfășurate de către entități statale sau non-statale în spațiul informațional prin intermediul propagandei, al agresiunii mediatice, al manipulării și al dezinformării, având drept scop subminarea suveranității, independenței și integrității teritoriale a unui stat. Atacurile sau operațiile informaționale pot fi desfășurate atât de actori non-statali, cât și statali, mai ales că unii dintre aceștia își dezvoltă capacitățile respective ca parte componentă a sistemului propriu de securitate și apărare.

Acțiunile circumscrise de conceptul războiului informațional sunt orientate asupra componentelor de bază ale securității naționale, afectând direct securitatea politică, socială, economică, energetică și militară a statului vizat. Acest tip de război a devenit posibil pe fundalul dezvoltării sistemelor informaționale și a tehnologiei informației, care permite desfășurarea de acțiuni specifice războiului informațional la mare distanță față de țara atacată, în perfect anonim și cu riscuri minime. Războiul informațional include și activități desfășurate propriu-zis în cadrul forțelor armate ale unei țări, făcând parte integrantă din operațiile militare și orientate spre obținerea superiorității informaționale față de inamic și protejarea propriilor sisteme de comandă și control.

În funcție de impactul scontat, operațiile și acțiunile circumscrise războiului informațional pot avea nivel strategic, operațional sau tactic⁵. *Strategia militară*⁶ confirmă și ea că amenințările și riscurile caracteristice unui război informațional au devenit în ultima perioadă tot mai frecvente, inclusiv pentru că ele sunt adesea incluse ca parte componentă a unor acțiuni/operații cu caracter ofensiv mai larg („cu caracter hibrid”).

RĂZBOIUL PSIHOLGIC include o serie de acțiuni (privite drept parte componentă a unui război complex) care vizează în mod direct starea mentală, opiniile și comportamentul adversarului. Din perspectiva celor care desfășoară acest tip de război, efectele lui includ slăbirea capacității de acțiune și de reacție a inamicului, zdruncinarea moralului, contestarea convingerilor care îi mențin capacitatea de rezistență, creșterea vulnerabilității și, pe această cale, facilitarea acțiunilor (politice, economice, militare) îndreptate împotriva lui. Războiul psihologic nu este niciodată purtat doar *pentru a sonda terenul/a vedea ce se va întâmpla în urma acțiunilor specifice acestuia*, ci este desfășurat în tandem cu aspecte ale războiului informațional, mediatic, economic și, evident, cu cel dus prin mijloace militare. Operațiile speciale au și ele un impact psihologic specific, însă există și așa-numitele operații psihologice (*psyop*), care intră în arsenalul operațiilor strategice de mare efect⁷.

⁵ Al. Pintili, I. Mitulețu, *Delimitări conceptuale privind operațiile informaționale, cibernetice, non-letale și non-cinetice*, în *Colocviu Strategic*, nr. 10 (177), 2020, p. 2.

⁶ *Strategia militară*, art. 94.

⁷ Al. Pintili, I. Mitulețu, *Op. cit.*, p. 2.

RĂZBOIUL CIBERNETIC reprezintă desfășurarea de operații (acțiuni) orientate spre distrugerea sau destabilizarea sistemelor de comunicații ale inamicului, de obicei prin perturbarea funcționării sistemelor informatice responsabile de activitatea infrastructurilor critice (financiare, energetice, industriale, rețele de transport, sistem sanitar etc.), a organizațiilor guvernamentale, a mediului de afaceri⁸. Activități precum terorismul, sabotajul, crima organizată etc. devin parte a acestui sistem de amenințări, cu intenția de a crea haos. Atacurile cibernetice ale unui stat la adresa altuia prezintă, în acest sens, o adevărată amenințare la adresa securității statului atacat, deoarece pot provoca daune economice semnificative sau alte consecințe ce nu pot fi anticipate. În plus, unele acțiuni circumscrise războiului cibernetic, precum crearea de viruși care să infecteze sistemele unei structuri guvernamentale, sunt mult mai ieftine decât cumpărarea de armament pentru un atac militar direct⁹.

În contextul în care infrastructura informațională și de comunicații electronice a sistemului național de apărare este tot mai frecvent supusă atacurilor cibernetice, devine tot mai stringentă necesitatea de a asigura o strategie de securitate informațională pe măsura amenințărilor existente, care prezintă un pericol grav pentru infrastructura informațională a sistemului național de apărare, având ca scop blocarea, neutralizarea sau distrugerea sistemelor și a serviciilor informaționale, a infrastructurii critice și a rețelilor de comunicații, în scopul obținerii de informații din domeniile strategice ale statului (inclusiv apărare, economie și energie, dar nu numai)¹⁰.

RĂZBOIUL HIBRID. Războiul hibrid vizează combinarea acțiunilor mediatice (știri false, denaturate), psihologice (propagandă, influențare, dezinformare) și cibernetice (trolli, hackeri, viruși informatici) desfășurate pe fundalul utilizării active a instrumentelor politice, economice și diplomatice, la care se pot adăuga, în funcție de context, scopuri și interese, actori terți (separatiști, intermediari), structuri neconvenționale și chiar forțe convenționale¹¹. Specificul unui război hibrid este că se luptă nu pentru teritorii, ci pentru mințile și atitudinile cetățenilor altor state, iar mijloacele de luptă sunt foarte sofisticate. De aceea, un război hibrid e o confruntare între state, în care unul din ele încearcă să și-l subordoneze pe celălalt prin mijloace economice, informaționale, manipulând memoria istorică. Adică războiul hibrid este un război în care acțiunile militare nu sunt prioritare, ci doar au rolul de catalizator¹². Războiul hibrid este dus atât de forțele care tind să slăbească sau să răstoarne guvernarea, acționează din interiorul statului sau al unei zone, cât și de către forțele din exterior. Acțiunile forțelor din exterior rezidă în susținerea și convertirea adeptilor pentru pregătirea unei susțineri operative, afectarea economiei și sferei sociale, coordonarea eforturilor diplomatice, organizarea de proteste. În acest scop, sunt implicate forțele speciale, forțele de cercetare, grupările criminale, se influențează informațional și psihologic asupra maselor, se utilizează simultan întregul diapazon al inovațiilor tehnologice, cu mijloace neconvenționale ori non-militare. Tehnologia războiului hibrid explorează o altă logică decât cea militară tradițională. Scopul principal este de a influența guvernul-țintă prin crearea unei presiuni politice și utilizarea actorilor și instrumentelor interne. Războiul convențional își propune să preia controlul asupra teritoriului, astfel încât să poată influența populația și conducerea politică. Războiul hibrid vizează însă în mod direct celelalte două elemente ale suveranității statului – în special populația, dar și guvernul. Scopul este totuși același – de a submina suveranitatea statului-țintă, în special de a-i influența politicile. Este important însă că războiul hibrid poate oferi controlul teritoriului statului-țintă, ca și cucerirea teritorială convențională¹³.

⁸ *Ibidem*, p. 3.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Strategia națională de apărare*, art. 16.

¹¹ Al. Pintili, I. Mitulețu, *Op. cit.*, p. 3.

¹² E. Mahda, *Specificul unui război hibrid este că lupta se dă nu pentru teritorii, ci pentru mințile și atitudinile cetățenilor altor state*, <https://moldova.europalibera.org/a/27738877.html>

¹³ D. Mînzărari, *Definierea „războiului hibrid”: o abordare conceptuală, notă analitică în cadrul proiectului Elaborarea unui Mecanism de Alertă Timpurie pentru Contracurarea Amenințărilor Hibride DEC 2020*, IPRE, Chișinău, 2020.

Totodată, caracteristicile generale ale războiului hibrid cuprind următoarele elemente: acesta utilizează, de regulă, instrumentele de putere „soft”; generează schimbări în fizionomia conflictului (strategii, tactici, procedee, actori), nu în natura războiului, care rămâne una politică; presupune întrebuintarea structurilor non-cinetice (informaționale, psihologice, cibernetice și mediatice) în toate fazele conflictului; constituie un instrument de putere atât al actorilor statali, cât și al celor non-statali, care pot utiliza o paletă largă de tactici, tehnici și procedee de luptă; își menține caracterul violent, însă acesta nu este determinat preponderent de factorul militar, ci de dimensiunea cognitivă/informațională; estompează delimitarea clară între stările de pace și război, deoarece acțiunile non-cinetice din sfera informațională, psihologică, diplomatică, cibernetică se pot manifesta în întreg spectrul confruntării (pace, stare de tensiune, criză, conflict, război); se reorientează dinspre distrugerea fizică a adversarului spre influențarea și vulnerabilizarea moralului luptătorilor¹⁴.

Așadar, se poate estima că eficiența războiului hibrid se datorează convergenței și coordonării actorilor implicați, care acționează în comun pentru a-și realiza scopurile, precum și potențialului distructiv, în continuă dezvoltare, al sistemelor moderne de armament. Cu toate acestea, este rezonabil de subliniat că amenințările convenționale nu trebuie neglijate în cadrul procesului de elaborare a strategiilor de apărare. Emergența războiului hibrid nu implică faptul că războiul convențional a devenit irelevant sau desuet, ci, mai degrabă, reflectă un nou nivel de amenințare pe care forțele armate moderne trebuie să fie capabile să îl contracareze¹⁵.

Cercetătorii care au pus problema modului în care va arăta următoarea generație a războaielor moderne au început deja să vorbească despre apariția unui nou tip de conflict armat – războiul cognitiv. Acest nou tip de război urmează să mute confruntarea în spațiul minții, manipulând comportamentul și gândirea oamenilor. Concomitent cu militarizarea neuroștiințelor, se va duce și un război pentru mințile umane. Războiul cognitiv include elemente diverse ale conflictelor armate moderne, precum războiul informațional, războiul cibernetic, războiul psihologic, războiul economic, războiul hibrid etc., amplificând gama de provocări și factori ce influențează caracterul conflictelor și securitatea contemporană.

RĂZBOIUL COGNITIV: REALITĂȚI ȘI PERSPECTIVE

Complexitatea războiului din Ucraina – desfășurat lângă frontierele noastre – este o realitate imposibil de negat și care trebuie luată în calcul atât de cetățenii Republicii Moldova, cât și de structurile guvernamentale, pentru a ne dezvolta un *modus vivendi* în proximitatea acestui conflict. Indiferent dacă este considerat doar un război hibrid – combinând amenințarea cu forța militară, restricții de ordin economic și operațiuni informaționale – sau a devenit deja un război cognitiv în sensul deplin al acestui termen, un război de natură să modifice nu doar ceea ce gândesc oamenii, ci și felul în care o fac, transformând creierul uman într-un teren de luptă, acest conflict este un exemplu elocvent al modului în care funcționează războiul la ora actuală. Or, războaiele moderne reflectă societățile în care apar: se dezvoltă odată cu ele, îmbracă formele și trăsăturile tipurilor de conflict exprimate la nivel individual, social, economic, politic, informațional și militar, ducându-le la extremă. Dat fiind că războiul este o expresie a societății înseși, tipurile de război pot fi clasificate și în funcție de stadiul la care a ajuns societatea sau societățile care i-au dat naștere, de nivelul, sfera și conținutul provocărilor, pericolelor și amenințărilor care se conturează în acele societăți, precum și de modul în care situațiile conflictuale și desfășurările asociate lor sunt percepute la nivel social¹⁶.

În contextul transformărilor ce marchează războiul cognitiv, tipul de conflicte militare specifice epocii moderne (convenționale, neconvenționale, informaționale, cibernetice, hibride) au început să includă o a treia dimensiune majoră de acțiune pe câmpul de luptă: utilizarea forței fizice și informaționale a fost completată prin dimensiunea cognitivă, care poate fi concepută drept o interconectare a domeniilor fizic, digital și social. Chiar dacă, în urma progreselor tehnologice, s-au dezvoltat aspectele ce au ajuns să fie numite război electronic și, ulterior, război cibernetic, acestea nu sunt separabile de conflictul armat

¹⁴ I. Mitulețu, *Op. cit.*, p. 58.

¹⁵ M. Botea, *Despre războiul hibrid și contracararea efectelor acestuia*, în *Gândirea Militară Românească*, nr. 2, 2019, p. 1.

¹⁶ Gh. Văduva, *Război și cunoaștere*, Editura Universității Naționale de Apărare Carol I, București, 2008, p. 37

propriu-zis sau una de cealaltă, fiind integrate operațiunilor specifice conflictului armat și operând în logica acestuia. Războiul cognitiv însă utilizează caracterul interconectat și interdependent al sistemului informațional actual – produs al globalizării – și trece dincolo de ceea ce poate realiza o simplă campanie de război psihologic: prin perturbare, gestionarea percepției, înșelăciune seamănă îndoială, confuzie, neîncredere și creează atitudini specifice care se înrădăcinesc adânc în mentalul colectiv. Spre deosebire de operațiunile cibernetice, care adesea se limitează la răspândirea de *malware*, „agenții” războiului cognitiv răspândesc informații menite să influențeze și să schimbe comportamentele¹⁷.

Noua formă de amenințare se manifestă ca un război complex și multidimensional, cu consecințe non-letale, utilizând strategii, tactici și tehnici de ordin intelectual. Subiecții participanți sunt atât actori statali, cât și non-statali, aplicând tehnologii informaționale și de comunicații. Natura situației solicită cercetarea teoretică aprofundată a fenomenului total al acestui tip de război, având drept scop dezvoltarea unor noi concepte și strategii în domeniul securității și apărării naționale, care să stabilească formele de reziliență la nivel național. În ultimii ani se vorbește tot mai mult că majoritatea statelor cu potențial militar puternic dezvoltat, bazate în strategiile de apărare pe domeniile operaționale precum cel aerian, terestru, maritim, spațial și ciberspațial (informațional) – principalii actori pe scena politică internațională – sunt pe calea elaborării strategiilor de război cognitiv, pentru a-și învinge inamicii fără a utiliza armament convențional. Acest nivel presupune un al șaselea domeniu operațional: „sfera umană”. Astfel, în timp ce acțiunile din celelalte cinci domenii sunt executate pentru a genera un efect asupra domeniului uman, al șaselea domeniu operațional – „sfera umană” – urmărește să facă din fiecare o armă. Creierul a devenit câmpul de luptă al sec. XXI; oamenii sunt domeniul pentru care se poartă lupta, iar conflictele viitoare vor apărea, probabil, întâi digital, apoi fizic, aproape de centrele puterii politice și economice.

Diferiți specialiști în domeniul securității și apărării promovează diferite noțiuni și definiții ale războiului cognitiv. În acest sens, Oliver Backes și Andrew Swab de la Centrul Belfer de la Harvard¹⁸ oferiseră, în decembrie 2019, următoarea definiție: „Războiul cognitiv este o strategie care se concentrează pe modificarea modului în care gândește o populație-țintă, și prin aceasta a modului în care acționează”. Această definiție oferă un cadru mai mult decât adecvat pentru examinarea războiului cognitiv. Poziția proprie a autorilor în cercetarea și analiza cazurilor de utilizare trecute, prezente și potențial viitoare ale termenului le-a permis să divizeze războiul cognitiv în două domenii operaționale. De asemenea, s-a propus¹⁹ și o listă de caracteristici pentru a valida încadrarea războaielor moderne în domeniul războiului cognitiv, prezentată în Tabelul 1.

Tabelul 1. CARACTERISTICILE RĂZBOAIELOR

CARACTERISTICILE	TIP DE RĂZBOI				
	psihologic	electronic	cibernetic	informațional	cognitiv
Utilizarea tendințelor/ baza de date			x	x	x
Preocuparea față de gânduri și comportament	x				x
Capacitate de acces la publicul-țintă			x		x
Interesul pentru circulația informațiilor	x	x		x	x

¹⁷ O.R. Chiriac, *Războiul cognitiv în competiția marilor puteri ale secolului al XXI-lea – încadrarea activității militare în Marea Neagră*, Centrul pentru Studii Strategice, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București, 2021, p. 59.

¹⁸ L.K. Bjørgul, *Cognitive Warfare and the Use of Force*, 2021, <https://www.stratagem.no/cognitive-warfare-and-the-use-of-force/>

¹⁹ A. Bernal et al., *Cognitive Warfare. An Attack on Truth and Thought*, Fall 2020, NATO, Johns Hopkins University, 2020, pp. 9-10.

Astfel, războiul cognitiv poate fi definit drept încercarea unei entități externe de a transforma opinia publică într-o armă, pentru a influența politica publică și/sau cea guvernamentală ori pentru a destabiliza funcționarea instituțiilor guvernamentale.

În viziunea profesorului universitar Vasile Dâncu²⁰, războiul cognitiv înseamnă folosirea în scop conflictual a capacităților de cunoaștere și de prelucrare a informației. Transportul de mituri și de modele între culturi poate influența opinia publică, producând mutații valorice. Un exemplu de acest gen, aplicat în Europa Centrală și de Est pentru forțarea tranziției, a fost utilizarea pe scară largă în discursul neoliberal a ideii că statul este un prost manager.

Profesorii Emily Bienvenue, Zac Rogers și Sian Troath²¹ argumentează că războiul cognitiv s-a dezvoltat la mijlocul anilor 2000, odată cu apariția hiper-conectivității, fiind în mare parte un produs al fenomenului social media și al modelului de afaceri aferent, bazat pe accesarea atenției constante a creierului uman. Pe acest fundal, războiul informațional și războiul cognitiv au devenit fenomene interconectate, exploatate de structuri lipsite de scrupule. Supra-conectivitatea a oferit posibilitatea de a transforma războiul informațional dintr-un set de activități episodice, în mare parte asociate cu scopurile operaționale ale practicienilor militari și de informații, utilizate pentru a sprijini acțiunile letale și cinetice pe câmpul de luptă, într-un singur efort continuu de a perturba și de a nega condițiile cognitive ale unor întregi societăți. Războiul cognitiv reunește instrumentele războiului informațional și le duce în târâmul „neuro-armelor” – definite ca „orice accează creierul pentru a lupta împotriva altora”. Rezultatele utilizării războiului cognitiv împotriva societăților liberal-democrate deschise au fost neașteptat de intense. Atunci când procesele cognitive sunt manipulate, capacitatea societăților deschise de a funcționa – de a-și susține și a reînnoi narațiunile pe care se bazează forța lor materială superioară – este profund afectată²².

În opinia cercetătoarei Arushi Singh²³, tehnologia continuă să modifice corpurile și mințile umane, inclusiv memoria, interesele, atenția și ciclurile de somn. Apariția dispozitivelor de stimulare a creierului, a interfețelor creier-calculator și a interfețelor ajutate de învățarea automată a permis studiarea unor forme complicate de procese neurologice care au loc în timpul examinării unei figuri, lecturii, resimțirii unei emoții distincte sau descoperirii de informații noi. Utilizând acest tip de date, cercetătorii pot înțelege mai bine funcțiile cognitive, diferențiind abilitățile și limitele cognitive ale indivizilor, și chiar pot identifica punctele de vedere, percepțiile și emoțiile, precum și prezentarea denaturată a intențiilor și valorilor. Această înțelegere aprofundată poate fi apoi utilizată pentru a bloca „memoria istorică”, astfel încât victimele să fie receptive la noi credințe, orientându-se spre lideri care le modifică pilonii ideologici, sau pentru „deconstruirea simbolurilor” spre a chestiona identitatea națională. Aceste rezultate științifice pot oferi inamicului posibilități extrem de puternice de influență sau, din contra, pot fi utilizate pentru a-i incita pe aliați împotriva lui.

Concluzia care se impune în urma acestor observații este că, spre deosebire de războiul informațional și cel psihologic, care vizează în primul rând ceea ce gândește populația, conținutul opiniilor ei, războiul cognitiv merge mult mai departe, încercând să schimbe modul în care gândește ea, procedeele de prelucrare a informațiilor care conduc la formarea de cunoștințe sau opinii. Totodată, în contextul strategiilor de apărare, dezvoltarea războiului cognitiv transformă total conflictul militar, conturând a treia dimensiune majoră pe câmpul de luptă modern: la dimensiunile fizică și informațională se adaugă și o dimensiune cognitivă, care personalizează în masă diferite moduri de comunicare și informare online, prin utilizarea platformelor create în acest scop, inclusiv a rețelelor sociale, unde mesajele, opiniile și narațiunile pot fi influențate, convinse și modificate pentru avantaje cognitive, fără a fi nevoie să se recurgă la forță. În această privință, conform

²⁰ V. Dâncu, *Războiul cognitiv, cultura de securitate și percepția riscurilor. România și ceilalți*, https://www.academia.edu/35112964/R%C4%83zboiul_cognitiv_cultura_de_securitate_si_perceptia_riscurilor_Rom%C3%A2nia_si_ceilal%C8%9Bi

²¹ E. Bienvenue, Z. Rogers, S. Troath, *Cognitive Warfare, Innovation and Adaptation*, <https://cove.army.gov.au/article/cognitive-warfare>

²² E. Bienvenue, Z. Rogers, S. Troath, *Op. cit.*, p. 2.

²³ A. Singh, *The Epoch of Cognitive Warfare: Realities and Ramifications*, <https://thenewglobalorder.com/world-news/the-epoch-of-cognitive-warfare-realities-and-ramifications/>

experților occidentali, războiul cognitiv va schimba nu numai ceea ce gândesc oamenii, ci și modul în care acționează aceștia. Atacul asupra domeniului cognitiv va implica sincronizarea capacităților din cibernetică, dezinformare, psihologie și inginerie socială.

Astfel, realitatea războiului cognitiv nu mai este considerată una aflată „sub prag” și se află deja în punctul critic, aproape de a deveni normă. Încrederea – cheia „puterii strategice” a unei țări – poate fi compromisă prin aplicarea războiului cognitiv, cu utilizarea minimă a resurselor și cu rezultate maxime. Manipularea cu succes a metodelor asimetrice și a mijloacelor neconvenționale care includ livrarea non-cinetică și neletală, propagate prin căi digitale, au îndepărtat epicentrul bătăliei politice de la războiul armat la un război narativ, purtat în și pentru mințile populației. Obiectivele explicite ale războiului cognitiv pot fi, de asemenea, cultivarea de temeri cu privire la guvernare, subminarea proceselor democratice, declanșarea tulburărilor civile sau instigarea mișcărilor separatiste. Acest lucru se realizează prin consolidarea prejudecăților cognitive, a raționamentului intuitiv non-critic și a erorilor de luare a deciziilor în contextul unor situații problematice²⁴.

O altă perspectivă de definire a războiului cognitiv îl prezintă drept proces de dezinformare care urmărește slăbirea din punct de vedere psihologic a destinatarilor informațiilor, dirijând astfel discursul public. Acest lucru se face pentru a genera dezintegrare și confruntări în societate și pentru a afecta încrederea în instituțiile statului. În mod intenționat, cu scopul de a obține un avantaj competitiv față de adversarul-țintă, prin intermediul rețelelor sociale, platformelor online și scurgerilor de informații sunt difuzate știri false, videoclipuri, informații sensibile din punct de vedere politic, fotografii scoase din context, alte imagini, inclusiv caricaturi cu factori politici. Publicul vizat, fără efort și fără să știe despre aceasta, poate ajunge ulterior să sprijine poziția promovată pentru realizarea obiectivelor strategice sau operaționale ale actorilor care se angajează în războiul cognitiv. Această formă de război este o adaptare a ingineriei tehnosociale, care studiază procesele societale ce influențează gândurile, percepțiile și acțiunile.

Acțiunile circumscrise războiului de tip cognitiv au început să fie promovate la diferite niveluri. Războiul cognitiv transformă mintea umană în spațiu de luptă și domeniu de conflict. Scopul său este să semene disonanță cognitivă, să provoace narațiuni contradictorii, să polarizeze opiniile și să radicalizeze grupurile, determinând membrii unei societăți integrate să acționeze în moduri care o pot perturba sau fragmenta. La nivel practic, acțiunile războiului cognitiv sunt considerate o formă de control asupra creierului uman, care antrenează câmpuri electromagnetice, optice și acustice, posibil și o combinație a lor, cu scopul de a afecta violent stările fiziologice și emoționale ale persoanelor selectate ca ținte.

Războiul cognitiv nu este tipul de luptă în care s-ar simți confortabil cei mai mulți practicieni militari profesioniști. Un aspect destul de puțin discutat în acest sens este măsura în care cultura noastră de securitate și apărare îl percepe ca pe o formă de luptă profund dezonorantă. Or, această idee poate fi considerată drept o prejudecată culturală. Realitatea războiului cognitiv face necesară pregătirea urgentă a unui răspuns la noua situație. În acest sens, conducerea sistemului de securitate și apărare națională urmează să mențină condiții de siguranță în care oamenii să-și poată trăi viața. Valoarea fundamentală este, din această perspectivă, păstrarea păcii și protejarea populației de interferențe dăunătoare, inclusiv de prejudiciul care ne poate perturba capacitatea de a ne conduce viețile sociale, economice și politice colective în condiții decise de noi înșine²⁵.

EFFECTELE DISTRUCTIVE ALE RĂZBOIULUI COGNITIV ASUPRA SOCIETĂȚII ȘI SISTEMULUI DE GUVERNARE

Unele discuții despre impactul războiului de tip cognitiv și factorii ce îi accentuează efectul distructiv pornesc de la o idee aparent paradoxală: cu cât dispunem de mai multe mijloace informaționale, cu atât cunoaștem mai puțin; cu cât ni se deschid mai multe surse și mai multe informații științifice, cu atât mai greu devine să opunem rezistență dezinformării și manipulării²⁶.

²⁴ A. Singh, *Op. cit.*, p. 2.

²⁵ E. Bienvenue, Z. Rogers, S. Troath, *Op. cit.*, p. 2.

²⁶ B. Norton, *Behind NATO's 'cognitive warfare': 'Battle for your brain' waged by Western militaries*, <https://mronline.org/2021/10/13/behind-natos-cognitive-warfare-battle-for-your-brain-waged-by-western-militaries/>

În acest sens, ușurința de selecție și dinamismul funcționării rețelelor informaționale, inclusiv cele de socializare, face posibilă manifestarea unuia dintre factorii distructivi asociați războiului cognitiv. Pe măsură ce aceste rețele devin mai ușor de identificat și utilizat, există o amenințare reală a forțelor externe, care vizează comunitățile expuse riscului, dispunând în prezent de instrumentele necesare pentru a se organiza rapid. Acest lucru poate fi periculos, de exemplu, în cazul în care anumite grupuri neafiliate politic sunt vizate drept grup-țintă sau, în cazuri mai grave, vizarea directă a unității familiale a persoanelor încadrate în structurile de forță, în special a celor care sunt mai tineri sau fac parte dintr-o categorie vulnerabilă. Unii cercetători vorbesc despre specificul comunicării online, care face ca „timpul pe internet” să fie perceput drept trecând mai rapid decât timpul real, din cauza vitezei cu care se răspândesc informațiile și cresc sau scad tendințele. Pe măsură ce cresc ratele de răspândire a informațiilor virale, vor exista din ce în ce mai puține avertismente pentru autorități. În aceste cazuri nu se poate ignora necesitatea unui sistem de avertizare predictivă, care să poată oferi capacitatea de a răspunde acestor campanii țintite, incredibil de rapide.

Un alt factor distructiv ține de ceea ce este numit „epocă a post-adevărului și a știrilor false”, făcute posibile de tehnologia digitală, platformele sociale și răspândirea informării greșite și a dezinformării. Se remarcă un interes din ce în ce mai mare pentru capacitatea de a produce conținut care poate fi dat drept adevărat. Acest lucru se vede în articolele false care se propagă de ceva vreme în rețelele de socializare. Dar mult mai îngrijorătoare este următoarea generație a acestui tip de conținut fals. Tehnologia pentru manipularea înregistrărilor video devine din ce în ce mai sofisticată și, totodată, mai accesibilă publicului larg, astfel încât distincția dintre adevărat și fals ar putea fi foarte greu de făcut. Niciun stat nu pare să fie ferit de acest fenomen, iar Republica Moldova nu face excepție, spun specialiștii în tehnologia informației²⁷. Un aspect relevant în acest sens este fenomenul de *deepfake* – poze sau videoclipuri în care, cu ajutorul rețelelor neuronale, chipul și expresiile faciale ale unei persoane sunt înlocuite cu chipul și grimasele alteia, adesea o persoană publică. Inteligența artificială reușește o substituție atât de credibilă, încât spectatorul are impresia că receptează imagini reale ale unei celebrități. Fiindcă tehnologia din spatele *deepfake* este îmbunătățită constant, este foarte dificil pentru utilizatorii obișnuiți să își dea seama că un video este fals, dacă nu dispun de un *software* specializat. Impactul *deepfake*-ului poate fi devastator în ceea ce privește manipularea politică a publicului. Pe măsură ce aceste tehnologii se dezvoltă, trebuie să existe un efort consolidat pentru a crea algoritmi de detecție precisă sau alte forme de apărare pe care trebuie să le aplicăm rapid.

Următorul factor distructiv este disconfortul și neîncrederea instituțională induse de atacurile cibernetice. În fiecare zi, cetățenii se bazează pe instituțiile economice, medicale și judiciare ca parte componentă a securității societale, pentru a lucra eficient, în vederea menținerii ordinii și confortului. Pentru a perturba această ordine și confort, atacurile cibernetice tind să vizeze instituțiile date într-un mod ostentativ. De exemplu, un spital poate fi mai ușor forțat decât o companie privată tipică să-și recupereze datele digitale și computerul aflate sub controlul unor *hackeri*. Cu toate acestea, există scenarii alternative, în care atacurile cibernetice au aceleași ținte, dar sunt mai înșelătoare în metodele și obiectivele lor, sugerând, de exemplu, că unele instituții societale discriminează persoanele pe baza statutului socioeconomic, rasei, religiei și altor criterii. Rezultatele mai multor cercetări din ultimii ani²⁸ arată că, odată ce informația devine contaminată, oamenii își pierd încrederea în întregul document sau sistem. Aceste efecte ar putea fi chiar amplificate dacă rapoartele de știri false ar susține că erorile prezentate constituie tentative deliberate de subversiune ale autorităților publice, centrale și locale. Neîncrederea se poate răspândi de la spitale la bănci și chiar la sistemul judiciar. Dacă populația-țintă este aleasă cu atenție, acest lucru ar putea destabiliza rapid încrederea deja precară pe care oamenii o au în instituțiile influențate de guvernare.

²⁷ *Ibidem*, p. 1.

²⁸ *Ibidem*.

Un alt factor distructiv este manipularea emoțională, biologică și terapeutică. Conform mai multor publicații științifice internaționale²⁹, standardele de diagnostic și tratament în domeniul sănătății mintale au ajuns recent în centrul atenției pe scena mondială. Există diverse evoluții interesante în domeniu, care ar putea revoluționa modul în care vedem și tratăm bolile ce afectează sănătatea mintală. De exemplu, stimularea magnetică transcraniană este o metodă de utilizare a câmpurilor magnetice pentru a stimula celulele nervoase în efortul de a trata simptomele depresiei³⁰. Stimularea cu curent direct transcranian este un domeniu înrudit, care aplică un curent electric la nivelul scalpului cu scopul de a stimula celulele nervoase din apropierea craniului, utilizată tot în tratamentul depresiei. Totuși, apare o îngrijorare legată de viteza și ritmul creării și comercializării acestor tehnologii: pe piață apar metode mai directe de schimbare a persuasiunii cognitive și a stării de spirit, care pot fi interceptate cu ușurință. Aceste metode directe tind, de asemenea, să aibă drept public-țintă populația expusă riscului.

REZILIENȚA NAȚIONALĂ LA AMENINȚĂRILE RĂZBOIULUI COGNITIV

Entitățile statale ori nestatale implicate în război de tip cognitiv utilizează, pentru a-și atinge scopurile, capacități cibernetice, informaționale, psihologice și de inginerie socială. Sub acest aspect, există o diferență fundamentală între țările din est, care utilizează sistematic unele forme ale războiului cognitiv și se poziționează într-un război informațional pe care îl consideră permanent, și țările occidentale, care consideră această angajare drept un fenomen temporar. Această diferență de percepție influențează alocarea resurselor, colaborarea, extinderea adaptabilității și continuarea operațiunilor³¹.

În prezent, mai multe centre științifice internaționale își axează analizele și practicile pe ideea de cultivare a rezilienței la amenințările de tip cognitiv. Dat fiind că războiul cognitiv este un concept de tip „umbrelă”, care acoperă multe fenomene înrudite, dar distincte, există și numeroase ambiguități, care pun cercetătorilor probleme serioase sub aspect politic, juridic, militar și al securității, în general. Respectiv, nici discuțiile privind reziliența la amenințările de tip cognitiv nu au ajuns la un consens clar.

Or, pornind de la faptul că, de obicei, semnificația teoretică a termenului de reziliență include capacitatea sistemului de conducere a unui stat și a societății în ansamblul ei de a încorpora elemente noi, a se adapta, transforma, recupera și răspunde la o situație de criză³², considerăm că gestionarea răspunsului la amenințările războiului de tip cognitiv poate fi interpretată din perspectiva rezilienței. Gestionarea riscurilor și reziliența pot fi privite drept complementare, dat fiind că reziliența include o modalitate specifică de a întreprinde acțiuni împotriva riscurilor, iar gestionarea lor – măsurile concrete ce urmează să fie luate. Vorbind despre reziliență, ne referim la procese continue și repetitive, orientate spre protejarea unui sistem și crearea de posibilități ca acesta să reacționeze la schimbările ce survin. Respectiv, reziliența presupune, în primul rând, combinarea caracteristicilor deja existente ale sistemului (programarea existentă) cu modalități de gestionare a riscurilor și, în al doilea rând, crearea de posibilități de consolidare a rezilienței înseși prin capacitatea de *adaptare*, *absorbție*, *transformare*. Așadar, reziliența adaugă încă o etapă la procesul decizional ce vizează gestionarea riscurilor, oferind astfel posibilități de a face față schimbărilor și incertitudinii³³. Reziliența unui sistem devine maximă atunci când capacitățile de adaptare, absorbție și transformare pot fi utilizate simultan.

Abordată în contextul sistemului de guvernare, reziliența implică trei dimensiuni: *sistemul național de securitate și apărare*, *procesul decizional* și *sistemul național de gestiune a situațiilor de criză*. Din perspectiva primei dimensiuni menționate – cea a sistemului de securitate și apărare – reziliența poate fi privită drept promovare a schimbării în cadrul unei relații pe verticală, venind din partea superiorilor spre subordonați sau spre socie-

²⁹ *Ibidem*, p. 2.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ A. Singh, *Op. cit.*, p. 3.

³² *Ibidem*.

³³ Al. Sarcinschi, C. Bogzeanu, *Fundamentele rezilienței, creșterea rezilienței marilor sisteme publice ale României. Studiu de caz: Sistemul militar*, Editura Universității Naționale de Apărare Carol I, București, 2021, pp. 11 -12.

tatea însăși și reflectând interesele, posibilitățile și capacitățile existente în interiorul domeniului mai larg al securității naționale. A doua dimensiune – cea care vizează structura procesului decizional – implică existența unor procedee operaționale militare bazate pe conștientizarea clară a provocărilor mediului de securitate instabil și imprezvizibil, elaborate ținând cont de standardele europene și angajamentele internaționale. Cea de-a treia dimensiune, implicând sistemul național de gestiune a crizelor, se bazează pe capacitățile umane și mecanismele de cooperare civil-militară, care pot asigura un proces multidimensional și dinamic de gestionare a crizelor, consolidând astfel reziliența statului, inclusiv capacitatea lui de a contracara amenințările de tip cognitiv.

Pentru cultivarea rezilienței în fața amenințărilor de tip cognitiv, este necesară o structură cu personal interdisciplinar, care să se ocupe de securitatea cognitivă, colectând și procesând informație și fiind capabil să desfășoare în timp util operațiunile coordonate interinstituțional care îi sunt puse în seamă. Factorii de care trebuie să se țină cont sunt natura în schimbare a războiului, supraîncărcarea informațională (care face populația susceptibilă la influența actorilor ce practică războiul cognitiv), precum și unele semnale aparent superficiale, cum ar fi apatia generalizată a populației sau falsa imparțialitate. În plus, sunt necesare consolidarea capacității de a purta un război continuu și susținut, campanii educative ce să cultive capacitatea de a identifica și combate dezinformarea, adoptarea de măsuri de siguranță informațională și cibernetică.

Diferite condiții de ordin societal, politic și economic pot influența situația în bine sau rău și, respectiv, nu pot fi ignorate la construirea cadrelor instituționale. Cu toate acestea, acțiunile grăbite și negândite de combatere a războiului cognitiv se pot dovedi extrem de periculoase, conducând la daune colaterale excesive. În acest sens, este necesară o atenție și un tact sporit pentru a putea diferenția imixtiunea factorului extern de libertatea de exprimare autentică și validă a actorilor politici din interiorul țării – o valoare democratică ce trebuie protejată. Pentru a putea discredita cu adevărat inamicul, înainte de a lansa acțiuni de contracarare a efectelor războiului cognitiv este necesară verificarea autenticității și a surselor, deoarece, în acest caz, un scenariu extrem de probabil este escaladarea conflictului, conducând la rezultate al căror impact nu poate fi anticipat.

La nivelul componentelor Forțelor Armate, reziliența în domeniul militar solicită o abordare multidimensională a apărării împotriva noilor riscuri asociate cu amenințările de tip cognitiv la adresa securității naționale. Reziliența ar trebui să crească posibilitatea statului de a rezista, a diminua efectele negative, a se recupera și chiar a combate orice posibile acțiuni ostile, violente. Reziliența în domeniul militar are o valoare intrinsecă, dat fiind că un sistem militar rezilient contribuie atât la propria supraviețuire, cât și la supraviețuirea întregului sistem național de apărare și securitate³⁴. Capabilitățile ce fac posibilă reziliența în domeniul militar includ forțele și resursele ce pot asigura continuarea exercitării funcțiilor militare și a celor ce țin de informațiile de apărare la un nivel minim necesar, pentru executarea misiunilor încredințate, în contextul tolerării riscurilor acceptabile. Nivelul de acceptare a riscurilor se stabilește de către comandanți, în timpul procesului de planificare a operațiilor și al celui de luare a deciziilor. Reziliența militară ar trebui să includă capacitatea de a face față atât acțiunilor ostile ale adversarilor, cât și condițiilor adverse cauzate de accidente naturale sau umane. Pe lângă completarea/inlocuirea personalului și a tehnicii deteriorate, precum și a unităților care au suferit pierderi, sunt necesare măsuri concrete pentru asigurarea unor surse sigure de telecomunicații, rețelele energetice și infrastructură militară – principalele sisteme care asigură funcționarea Forțelor Armate atât pe timp de pace, cât și în situații de criză și război.

Respectiv, o reziliență activă a unui organism militar capabil să gestioneze riscurile și să întreprindă acțiuni pentru diminuarea efectelor/consecințelor nedorite este un factor primar pentru reducerea pericolelor la adresa sistemelor militare și componentelor acestora. Implicând susținerea capabilităților critice, conceptul de reziliență militară direcționează felul în care sunt abordate protecția forțelor și mijloacelor-cheie spre susținerea capabilităților-cheie și menținerea facilităților funcționale care susțin aceste capabilități.

³⁴ *Ibidem*, p. 12.

În contextul la care ne referim – cel al contracarării amenințărilor de tip cognitiv sau hibrid – reziliența militară implică dezvoltarea a trei tipuri principale de capabilități:

- a. *capabilități de avertizare* – ce includ mijloacele apte să anunțe/alerteze structurile militare despre apariția unui potențial pericol sau despre iminența unei acțiuni ce amenință buna lor funcționare. Capabilitățile de avertizare pot lua și forma unor forțe care să desfășoare acțiuni defensive proactive sau reactive pentru diminuarea probabilității și consecințelor unor acte ostile sau condiții adverse;
- b. *capabilități de rezistență* – ce includ forțele și mijloacele destinate să asigure supraviețuirea și rezistența la degradarea funcțională a unui sistem militar. Fundamentală sub acest aspect este prezența unor subsisteme de avarie, care să poată asigura funcționarea, în condiții minim acceptabile, a principalelor sisteme de comandă și control, de aprovizionare cu energie și a elementelor de infrastructură critică;
- c. *capabilități de refacere și reconstruire* – ce au rolul de a completa funcțiile pierdute sau diminuate, astfel încât să se mențină un nivel acceptabil al acestora pentru o anumită misiune, operație sau situație de urgență, precum și de a restabili, ulterior, capacitatea operațională completă pentru întreaga gamă de misiuni, operații sau acțiuni de gestionare a situațiilor neprevăzute³⁵.

Accentuarea multipolarității lumii poate conduce la o situație în care puterile în ascensiune să utilizeze diverse strategii, confruntându-se cu capacitățile națiunilor rivale de a le contracara eforturile. Războiul cognitiv poate fi doar începutul unei noi ere a confruntării și competiției, precum și a „câștigurilor cumulate”. Acest tip de război rescrie prezumțiile războiului contemporan. Combinația dintre tehnologie, perspectivele specifice asupra psihologiei umane și prezența intenției de a le folosi în mod calculat la viteze de neegalat poate avea consecințe atât consecințe non-letale, cât și letale³⁶. Domeniul cognitiv este inerent societății umane, fiind manifestat prin voința, conceptele psihologice, gândirea și acțiunea membrilor ei. Respectiv, influențele distructive asupra acestui domeniu, provocate de războiul cognitiv, sunt capabile să afecteze toate aspectele societății. Se poate prevedea că, în viitor, războiul informațional va începe în primul rând de la domeniul cognitiv și abia apoi actorii implicați vor profita de inițiativa strategică, politică și diplomatică³⁷.

CONCLUZII

În prezent, pe plan internațional, se conturează o nouă formă de amenințare la adresa securității și apărării naționale – un tip de război complex și multidimensional, numit de specialiști *război cognitiv*. Spre deosebire de tipurile de război ale epocii moderne (convențional, neconvențional, informațional, cibernet, hibrid), războiul cognitiv contemporan include în conflictul militar o a treia dimensiune majoră de acțiune pe câmpul de luptă, pe lângă forța fizică și cea informațională: strategii, tactici și tehnici de ordin *cognitiv* (atacarea directă a creierului, utilizând tehnologia actuală, hiperconectivitatea și abundența de date pentru a exploata vulnerabilitățile diferitor categorii de persoane). Oamenii au devenit ținta directă a unor posibile manipulări utilizând tehnologii cognitive – un mod de luptă care nu cunoaște nici granițe geografice, nici limite de timp. Câmpul de luptă, datorită rețelei internet, a devenit unul global. Acțiunile circumscrise războiului cognitiv nu cunosc nici început, nici sfârșit, nici răgaz, fiind mediate de utilizarea smartphone-urilor, în orice spațiu, 24/7. Victoria pe termen lung a oricărei părți depinde de capacitatea de a afecta, modifica sau influența domeniul cognitiv.

Fiind extrem de periculos și în varianta sa actuală, formele pe care le poate lua războiul cognitiv în viitorul apropiat constituie amenințări mult mai grave. Neuroștiințele cognitive, psihologia și sociologia dezvoltă în prezent abordări inovative, fiind capabile să simuleze un număr mare de conexiuni și scenarii posibile. În special odată cu apariția

³⁵ *Ibidem*, pp. 98-99.

³⁶ A. Singh, *Op. cit.*, p. 3.

³⁷ Fr. du Cluzel, *Cognitive Warfare*, Innovation Hub, Nov, 2020, p. 36, <https://www.entelekheia.fr/2021/10/12/otan-la-gu-erre-cognitive-est-lancee-seconde-partie>

rețelelor sociale, care s-au dovedit structuri extrem de adaptabile și cu o evoluție rapidă, sociologia a cunoscut transformări revoluționare. Pe măsură ce oamenii de știință se apropie din ce în ce mai mult de o înțelegere aprofundată a modului în care gândim, interacționăm unii cu alții, a motivației și a identității umane, devenim din ce în ce mai vulnerabili în fața celor care, utilizând noile perspective științifice, exploatează trăsăturile evidențiate de cercetările și tehnologiile contemporane. Cel mai probabil însă, actorii care vor conduce campanii de tip cognitiv vor fi cei statali: chiar dacă actorii nestatali sunt capabili să folosească tehnici de război cognitiv, majoritatea nu dispun de resursele necesare pentru a susține o campanie ce poate dura generații.

Războiul cognitiv și domeniul operațiilor psiho-informaționale prezintă, probabil, cele mai complicate riscuri pentru sistemul de securitate și apărare. Creierul uman, gândirea, cunoașterea sunt încă un mister, inclusiv pentru neurologi sau experții în neuropsihiatrie. Implicațiile operațiilor în domeniul cognitiv sunt extrem de grave și, la nivel internațional, nu există încă un cadru instituțional capabil să protejeze statul și societatea. Respectiv, este necesară o cercetare sub aspect teoretic a războiului de tip cognitiv, capabilă să determine originea, paradigma și consecințele acestuia, pentru a putea dezvolta noi strategii de securitate și apărare și a putea cultiva reziliența la nivel național, printr-o abordare complexă a apărării împotriva amenințărilor de tip cognitiv. Aspecte centrale pentru creșterea nivelului de reziliență a statului sunt perfecționarea cadrului normativ, a structurilor decizionale și a celor destinate gestionării situațiilor de criză și război, crearea de capacități militare și non-militare care să ofere sistemului de securitate aptitudini sporite de a opune rezistență, a diminua efectele negative ale diferitor tipuri de acțiuni, a se recupera și a combate amenințarea războiului cognitiv.

Măsurile pentru consolidarea rezilienței urmează a fi implementate continuu, în toate domeniile, nu numai la nivel militar, incluzând monitorizarea permanentă a mediului de securitate, identificarea riscurilor și amenințărilor și întreprinderea acțiunilor necesare pentru atenuarea, anihilarea sau securizarea acestora; dezvoltarea unui proces interinstituțional eficient de luare a deciziilor; educarea societății, furnizarea de sprijin militar și impunerea cadrului legal pentru acțiunile întreprinse; alocarea resurselor necesare pentru toate aceste procese. Câmpul în care se întreprind aceste eforturi acoperă toate domeniile potențial vizate de amenințări, inclusiv de ordin cognitiv, la adresa securității: protecția societății civile și a fiecărui cetățean în parte, protecția infrastructurii critice, comunicațiile strategice, apărarea cibernetică, securitatea energetică, contraterorismul etc. Elaborând și implementând politici de securitate, sistemul național de securitate și apărare al Republicii Moldova trebuie să lucreze la amplificarea și consolidarea rezilienței, prin cultivarea capacităților de încorporare, rezistență, restabilire și asigurare a unui răspuns adecvat la diferitele amenințări la adresa securității ce pot surveni în contextul războiului cognitiv, într-un mediu aflat în permanentă schimbare.

Recomandările ce se conturează în urma studiului de față vizează necesitatea de transformare a instituțiilor statului care asigură procesul decizional și sistemul național de management al situațiilor de criză. Este necesară inclusiv reformarea statutului, locului și rolului în sistemul național de securitate și apărare a principalei autorități cu atribuții în domeniu – Consiliul Suprem de Securitate. În acest sens, ar fi util ca, în cadrul procesului de elaborare a documentelor de politici în domeniul securității și apărării naționale, să fie revăzute și modificate actele normative, cu scopul schimbării substanțiale a statutului și modalității de funcționare, astfel încât Consiliului Suprem de Securitate să-i fie atribuite competențe deliberative, ce ar permite emiterea unor hotărâri obligatorii în contextul gestionării situațiilor de criză, fortificarea aparatului Consiliului Suprem de Securitate, consolidarea capacităților de analiză, planificare strategică și elaborare de politici.

PARTICIPAREA ARMATEI ROMÂNE LA EFORTUL DE GESTIONARE A CRIZELOR

THE ROMANIAN ARMY'S PARTICIPATION IN THE CRISIS MANAGEMENT EFFORT

*Ciprian Afanasie Efimov, locotenent-colonel
Atașat al apărării al României în Republica Moldova*

ABSTRACT. Euro-Atlantic security is facing its greatest threat in recent history, as Russia's war of aggression against Ukraine has destroyed decades of peace and radically altered the European and regional security environment.

In such a situation, only through sufficient regional cooperation, Romania and its partners can promote security and stability in Southeast Europe and the Black Sea Area. Romania's contribution is oriented towards the general efforts of NATO and the EU, in order to support the nations of the region and ensure regional security. This fact can generate favorable contexts for the solving of frozen conflicts, respecting the principles of their peaceful resolution, the territorial integrity and the sovereignty of the states in question.

Romania is a regional security provider. Romanian Armed Forces, through its experts, supports the International Organisations' efforts to manage crises and frozen conflicts, and to keep peace and stability in the affected regions. By maintaining a high level of training and performing exercises in partnership with the states of the Extended Black Sea Region, the security climate proper to develop good neighbouring relations can be ensured.

KEYWORDS: Romanian Armed Forces; Regional security; Interoperability; Crises; Frozen conflicts.

PARCURSUL INTEGRĂRII ROMÂNIEI ÎN NATO

Pe fondul disoluției Uniunii Sovietice și al încercării liderilor de la Kremlin de a-și păstra influența asupra statelor independente, nou-apărute pe harta lumii, au fost inițiate și alimentate o serie de mișcări separatiste, care au servit într-un mod vădit intereselor Moscovei. Astfel, în contextul colapsului URSS, focarele de instabilitate apărute în jurul României, stat aflat la început de tranziție de la economia de tip comunist spre o economie de piață solidă, au determinat consensul național privind reorientarea politicii externe către integrarea în spațiul euro-atlantic. Acest fapt a implicat conștientizarea necesității de a moderniza Armata României, pentru a corespunde standardelor militare ale Organizației Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) și pentru a deveni, în acest fel, un furnizor de stabilitate și securitate în regiune.

Așadar, în urma inițierii dialogului cu NATO, prin propunerea lansată în iulie 1990 de către prim-ministrul României de a acredita un ambasador român la NATO, dar și a intensificării ulterioare a dialogului cu NATO, la 26 ianuarie 1994 România a devenit primul stat fost comunist care s-a alăturat Parteneriatului pentru Pace. După 10 ani de reforme în domeniul apărării și de pregătire pentru a corespunde nivelului de interoperabilitate conform standardelor euro-atlantice, în anul 2004, România a devenit membru cu drepturi depline al Alianței¹. la m

MISIUNI ÎN AFARA TERITORIULUI NAȚIONAL

Pentru prima dată după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, militarii români au participat la o misiune în afara granițelor țării – amenajarea unui spital de campanie în zona Golfului Persic – în februarie 1991. Aceasta a fost printre primele colaborări în domeniul militar, în condițiile unui teatru de operații, între o unitate provenită dintr-o armată a unui stat fost membru al Tratatului de la Varșovia și o structură militară NATO, reprezentată de armata Regatului Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord².

Ulterior acestui debut, Armata Română a contribuit cu forțe la diferite misiuni de stabilitate și sprijin precum și misiuni de menținere a păcii, în cadrul organizațiilor internaționale.

¹ *Cronologia relațiilor României - NATO*, <https://www.mae.ro/node/5346> (accesat la 26.10.2022).

² *Alte misiuni și operații la care au participat militari români*, <https://misiuni.mapn.ro/blog/articles/view/43> (accesat la 26.10.2022).

onale cu responsabilități în arhitectura de securitate regională sau globală. Astfel, Armata Română a început să își contureze expertiza în domeniul operațiilor în sprijinul păcii, iar România a devenit un furnizor regional de securitate.

Prin participarea la misiunile de observatori ONU, OSCE sau UE în zonele cu conflicte înghețate din Republica Moldova, Georgia sau Ucraina, Armata Română și-a adus contribuția la eforturile internaționale de stabilizare a situației din zonele afectate de conflict și totodată, la ameliorarea situației populației civile din zonele răvășite de violențele armate.

În acest context, Armata Română a participat cu o grupă de observatori militari, care a fost desfășurată în zona de securitate, de o parte și de alta a Nistrului, ca parte a misiunii de observare GROM a OSCE în Moldova, în perioada aprilie 1992 - februarie 1993³.

În Georgia, observatori militari români au făcut parte din două misiuni internaționale: ONOMIG, încheiată la 15 iunie 2009⁴ și misiunea OSCE, încheiată după expirarea mandatului, la sfârșitul anului 2008⁵. Militari români participă, în prezent, la misiunea civilă de monitorizare a Uniunii Europene (EUMM). Respectiva misiune are în continuare un mandat valid, însă nu își poate exercita atribuțiile pe întreg teritoriul Georgiei, în granițele recunoscute de comunitatea internațională, drept urmare a interdicției accesului, impusă de către autoritățile republicilor separatiste Abhazia și Osetia de Sud⁶.

Misiunile ONU și OSCE din Georgia și-au încheiat mandatele, ulterior războiului ru-so-georgian, pe fondul neacordării votului pentru prelungirea acestora de către Federația Rusă, în contextul recunoașterii independenței celor două republici separatiste, Abhazia și Osetia de Sud. EUMM nu își poate exercita mandatul în deplinătatea sa din același motiv.

În perioada martie 2014 - februarie 2022, militari ai Armatei Române, activi sau în rezervă, au participat la Misiunea Specială de Monitorizare a OSCE în Ucraina⁷, un efort internațional susținut pentru asigurarea cadrului necesar pentru dialog și negocieri, în vederea identificării soluțiilor pentru rezolvarea conflictului din Donbas.

Pe lângă aceste participări la misiuni internaționale în zone cu conflicte înghețate, militarii români au participat, în contextul coalițiilor internaționale sau organizațiilor internaționale cu atribuții în domeniul securității, și la acțiuni în alte regiuni, precum Balcanii de Vest, Orientul Mijlociu, Africa și Asia Centrală⁸. Paleta acestora a fost extinsă: de la misiuni de asistență militară la misiuni de impunere a păcii și contrainsurgență.

ROMÂNIA - POL REGIONAL DE STABILITATE

Devenirea României ca pol de stabilitate și furnizor de securitate a constituit un obiectiv central al statului. În cadrul unei atare aspirații, prin Strategia Națională de Apărare a Țării, s-a urmărit managementul aspectelor de securitate națională cu accent pe gestionarea integrată a riscurilor, amenințărilor și vulnerabilităților. Gestionarea integrată a securității presupune abordarea dimensiunii interne, ce vizează edificarea unei comunități autentice de securitate, apărare și ordine publică, precum și abordarea dimensiunilor europeană, euro-atlantică și internațională, fapt ce presupune o asumare de către România a responsabilităților ce-i revin în calitate de membru al UE, NATO, OSCE, ONU și al altor organizații internaționale.

Interesul național de securitate al României, pe dimensiunea externă, presupune, pe lângă consolidarea profilului țării în cadrul sistemului de alianțe, parteneriate și apărare colectivă de la nivel transatlantic, și consolidarea multilateralismului și a unei ordini in-

³ *Ibidem*.

⁴ *Unomig*, <https://peacekeeping.un.org/mission/past/unomig/index.html> (accesat la 26.10.2022).

⁵ *OSCE Mission to Georgia (closed)*, <https://www.osce.org/georgia-closed> (accesat la 26.10.2022).

⁶ *Our Mandate*, https://www.eumm.eu/en/about_eumm/mandate (accesat la 22.10.2022).

⁷ *Participarea României la Misiuni sub egida OSCE*, <https://www.mae.ro/node/12010> (accesat la 26.10.2022).

⁸ *Normele de aplicare în Ministerul Apărării Naționale a Legii nr. 168/2020. Anexa nr. 1 la norme*, <https://lege5.ro/Gratuit/gm4tonjxhe3a/norme-de-aplicare-in-ministerul-apararii-nationale-a-legii-nr-168-2020-pentru-recunoasterea-meritelor-personalului-participant-la-actiuni-militare-misiuni-si-operatii-pe-teritoriul-sau-in-afara-teri?pid=330618854#p-330618854> (accesat la 26.10.2022).

ternaționale bazate pe regulile consfințite prin Carta ONU, dar și prin documentele care stau la baza OSCE⁹.

Prin participarea militarilor români la întreg spectrul misiunilor internaționale, Armata Română a dobândit experiență în gestionarea variatelor tipuri de conflicte, însă pentru transformarea Armatei Române și înzestrarea acesteia cu tehnologii militare moderne, a fost necesar ca bugetul anual din ultimii șase ani să fie stabilit la nivelul de 2% din PIB, urmând ca pentru anul 2023, să fie anunțat un buget de 2,5% din PIB¹⁰.

Transformarea și modernizarea sistemului de apărare a României, coroborate cu dezvoltarea parteneriatelor strategice și a cooperării în domeniile securității și apărării, atât în plan bilateral, cât și multilateral, au asigurat calea către obținerea de către România a intenției preconizate - consolidarea ca pol de stabilitate regional.

Agresiunea Federației Ruse asupra Ucrainei a schimbat dramatic peisajul securitar, confirmând că Rusia este cea mai pregnantă și directă amenințare la adresa securității la nivel european, euro-atlantic, dar mai ales la nivel regional.

Prin cooperarea militară în cadrul formatelor stabilite în regiune, dezvoltarea și dinamizarea unor concepte extinse, inovatoare, cu aliați și parteneri europeni și regionali, operaționalizarea inițiativelor naționale adoptate la nivel aliat și dezvoltarea parteneriatelor bilaterale, România urmărește menținerea securității regionale și europene, în contextul agresiunii neprovocate declanșate de către Federația Rusă asupra Ucrainei¹¹.

REZILIENȚA - UN CONCEPT-CHEIE ÎN ASIGURAREA SECURITĂȚII REGIONALE

Regiunea Mării Negre dispune de o importanță strategică pentru securitatea și stabilitatea la nivel euroatlantic. Această valență este accentuată de realitatea geostrategică și subliniată ca atare de mesajele și deciziile luate la nivelul NATO.

Este necesar să recunoaștem că mediul de securitate din zona extinsă a Mării Negre este marcat deja de peste trei decenii de conflicte înghețate, riscuri și provocări de natură securitară și economică.

Agresiunea neprovocată asupra Ucrainei a schimbat pentru totdeauna coordonatele de securitate la nivel regional, european și euroatlantic. Pe această linie, summiturile NATO din februarie și martie a.c. au determinat consolidarea prezenței aeriene aliate ca parte a misiunii de poliție aeriană consolidată la Marea Neagră și dezvoltarea grupurilor multinaționale aliate de luptă în România și Bulgaria.

În acest context, fortificarea posturii aliate la Marea Neagră, precum și sprijinul persistent și substanțial pentru Ucraina, dar și pentru Republica Moldova și Georgia, în special, pe componenta de reziliență și dezvoltare a capacității de apărare, sunt esențiale. România este pregătită și determinată să contribuie activ la implementarea pachetelor de sprijin suplimentar pentru Ucraina, Republica Moldova și Georgia, în conformitate cu angajamentul asumat la Summitul NATO de la Madrid.

În raport cu amenințările contemporane, reziliența e necesar să reprezinte o prioritate de top, fiind unul dintre aspectele critice pentru asigurarea securității. Pentru România, setul de instrumente pentru cultivarea rezilienței presupune includerea tuturor instrumentelor UE privind amenințările cibernetice, hibride, tehnologiile emergente disruptive (EDTs) și schimbările climatice, care trebuie să fie conectate într-un mod coerent și coordonat cu activități similare ale NATO.

O înțelegere comună a amenințărilor și provocărilor reprezintă un factor esențial pentru o acțiune coerentă a Politicii de Securitate și Apărare Comună (PSAC). În această or-

⁹ *Strategia națională de apărare a țării pentru perioada 2020-2024*, pp. 14-15, https://www.presidency.ro/files/userfiles/Documente/Strategia_Nationala_de_Aparare_a_Tarii_2020_2024.pdf, (accesat la 27.10.2022).

¹⁰ Ședința Consiliului Suprem de Apărare a Țării. 25 octombrie 2022, <https://www.presidency.ro/ro/media/comunicate-de-presa/sedința-consiliului-suprem-de-aparare-a-tării1666701523> (accesat la 26.10.2022).

¹¹ *Strategia națională de apărare a țării pentru perioada 2020-2024*, pp. 8-9, https://www.presidency.ro/files/userfiles/Documente/Strategia_Nationala_de_Aparare_a_Tarii_2020_2024.pdf (accesat la 27.10.2022).

dine de idei, pregătirea forțelor armate, reforma sectorului de securitate, monitorizarea implementării acordurilor de pace și asistența la frontieră sunt domenii în care România participă cu expertiză națională, în contextul misiunilor și operațiunilor desfășurate de Uniunea Europeană.

Operațiile militare și misiunile civile desfășurate în cadrul PSAC sunt deosebit de importante pentru România, în contextul eforturilor UE de a promova statul de drept și de a sprijini respectarea drepturilor omului și buna guvernare, precum și în alte domenii conexe. România consideră operațiunile de menținere a păcii ca fiind cele mai importante instrumente de care dispune ONU pentru menținerea păcii și securității internaționale. În această logică, în conformitate cu angajamentele asumate la Summitul liderilor de la New York, din septembrie 2015¹², România a majorat numărul de observatori militari și a pus la dispoziția ONU o serie de capacități pentru misiunile de menținere a păcii, printre care: o companie de infanterie, o aeronavă C-27 SPARTAN, un grup EOD și un detașament de elicoptere.

Armata Română continuă să contribuie la pachetele NATO de Consolidare a Capabilităților de Apărare (Defence Capacity Building), cu expertiză militară în domeniul transformării și dezvoltării capabilităților, evaluarea riscurilor și amenințărilor, factori care concurează la creșterea rezilienței statelor partenere ale Alianței.

De asemenea, desfășurarea exercițiilor militare ale NATO, în parteneriat cu structuri din armatele statelor din Zona Extinsă a Mării Negre, au adus o contribuție semnificativă la edificarea capacității de apărare a armatelor partenere participante, ceea ce, per ansamblu, a contribuit la sporirea rezilienței statelor participante împotriva amenințărilor contemporane. Dintre exercițiile cele mai relevante, la care au participat parteneri ai NATO din regiunea Mării Negre, pot fi invocate SEESIM 22, Cyber Coalition 2022, Thracian Viper, Black Sea Breeze sau NATO-Georgia Exercise¹³.

CONSIDERAȚII FINALE

În calitate de membru al NATO și stat membru al UE situat pe flancul estic al ambelor organizații, România sprijină dezvoltarea cooperării regionale dintre statele membre și partenerii expuși unor tipuri similare de amenințări hibride. Doar prin amplificarea gradului de conștientizare a amenințărilor, identificarea optima a vulnerabilităților, schimbul de informații, avertizarea timpurie și răspunsul comun sau coordonat la amenințările existente, se asigură creșterea continua a rezilienței regionale.

În condițiile regionale actuale, securitatea euro-atlantică se confruntă cu cea mai mare amenințare din istoria recentă, întrucât războiul de agresiune al Rusiei asupra Ucrainei a spulberat decenii de pace și a modificat radical mediul de securitate european și regional. Prin alocarea unui buget corespunzător nevoilor de modernizare și pregătire, implicarea în parteneriate de cooperare cu armate partenere NATO și participarea cu efective la misiunile internaționale de stabilitate și sprijin, Armata României și-a adus pe deplin contribuția la eforturile de pace ale comunității internaționale.

Totodată, contribuția aliaților la asigurarea eficacității și credibilității posturii de descurajare colectivă este fundamentală pentru stăvilirea tendințelor agresive și promovarea securității colective în regiunea Mării Negre. În aceste vremuri dificile, unitatea și sprijinul reciproc sunt esențiale pentru dezvoltarea rezilienței, capabilităților de apărare și gestionarea riscurilor și provocărilor de securitate actuale.

Prin promovarea cooperării regionale, România și partenerii săi promovează securitatea și stabilitatea în Europa de Sud-Est și Zona Extinsă a Mării Negre. Prin identificarea

domeniilor de cooperare și fructificarea acestora, România aduce o valoare adăugată eforturilor generale ale NATO și UE în sprijinirea națiunilor din regiune și a contribuie hotărâtor la asigurarea securității regionale, care, în timp, ar putea genera contexte favorabile rezolvării unor conflicte înghețate, cu respectarea principiilor de soluționare pașnică a acestora, a integrității teritoriale și suveranității statelor în cauză.

¹² *Leaders' Summit on Peacekeeping*, <https://peacekeeping.un.org/en/leaders-summit-peacekeeping> (accesat la 27.10.2022).

¹³ *North Atlantic Treaty Organization*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/search.htm?query=Exercises%20&display_mode=fulltext&chunk (accesat la 28.10.2022).

Adresa redacției
str. Tighina, nr. 47, mun. Chișinău, Republica Moldova, MD-2001,
tel. 022-223-034, 022-241-033;
e-mail: asmm@army.md; web: www.istoriamilitara.md